

ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ, НАУКОВО-ОСВІТНІ ТА ТРАНСКОРДОННІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ
Україна, м. Рахів, 3 жовтня 2024 року

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України
Закарпатська обласна військова адміністрація
Карпатський біосферний заповідник
Інститут екології Карпат НАН України
Київський університет права НАН України

**ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ, НАУКОВО-ОСВІТНІ
ТА ТРАНСКОРДОННІ АСПЕКТИ
ВПРОВАДЖЕННЯ
КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ
ТА ПРОТОКОЛІВ ДО НЕЇ**

**МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ**

Україна, м. Рахів, 3 жовтня 2024 року

ФОП Сабов А.М.
Ужгород, 2025

Ministry of Environmental Protection and Natural Resources of Ukraine
Zakarpattia Regional Military Administration
Carpathian Biosphere Reserve
Institute of Ecology of the Carpathians NAS of Ukraine
Kyiv University of Law NAS of Ukraine

**ECOLOGICAL AND LEGAL, SCIENTIFIC-
EDUCATIONAL AND CROSS-BORDER
ASPECTS OF IMPLEMENTATION
OF THE CARPATHIAN CONVENTION AND
ITS PROTOCOLS**

**PROCEEDINGS of the
INTERNATIONAL ROUND-TABLE MEETING**

Ukraine, Rakhiv, October 3, 2024

Sabov A.M.
Uzhhorod, 2025

***Автори несуть відповідальність за точність фактів,
цитат, власних імен, географічних назв та ін.***

Еколого-правові, науково-освітні та транскордонні аспекти впровадження Карпатської конвенції та Протоколів до неї. Матеріали Міжнародного "круглого столу" (3 жовтня 2024 року, м. Рахів, Україна). Відп. ред. Гамор Ф.Д. – ФОП Сабов А.М., Ужгород, 2025. – 476 с.

У матеріалах збірника, виданого з нагоди 25-річчя схвалення на Міжнародній конференції "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку" (13-15 жовтня 1998 р., м. Рахів) ініціативи адміністрації Карпатського біосферного заповідника щодо розробки та прийняття Карпатської конвенції, розміщено матеріали, які висвітлюють історію її прийняття, завдання та основні результати впровадження.

Презентується діяльність Віденського офісу Карпатської конвенції, подається детальний аналіз стану виконання Конвенції та Протоколів до неї в Україні, розглядається широке коло питань з активізації еколого-правової, науково-освітньої та транскордонної роботи в цьому контексті, розміщено напрацьовані рекомендації Міжнародного "круглого столу" тощо.

Довідково додаються Закони і рішення Уряду України та інші інформаційні матеріали, що стосуються розробки та впровадження Карпатської конвенції.

Розраховано для науковців, природоохоронців, працівників органів влади та місцевого самоврядування й широкої громадськості.

Ecological and legal, scientific-educational and cross-border aspects of implementation of the Carpathian Convention and its Protocols. Pr oceedings of the International Round-Table Meeting (October 3, 2024, Rakhiv, Ukraine). Responsible editor Hamor F.D. – FOP Sabov A.M., Uzhhorod, 2025. – 476 p.

The Proceedings, on the occasion of the 25th anniversary of the approval, at the International Conference "Carpathian Region and Problems of Sustainable Development" in Rakhiv (October 13-15, 1998), of the initiative of the administration of the Carpathian Biosphere Reserve, regarding the development and adoption of the Carpathian Convention, in order to draw the attention of state and scientific institutions, as well as civil society, to the problems of its implementation, contain materials on the history of its adoption, tasks and main results of the implementation.

The activities of the Vienna Office of the Carpathian Convention are presented, a detailed analysis of the status of implementation of the Convention and its Protocols in Ukraine is provided, a wide range of issues on the activation of ecological and legal, scientific-educational and cross-border work in this context is considered, recommendations of the International Round Table Meeting are given, etc.

Additionally, laws and decrees of the Government of Ukraine and other information materials related to the development and implementation of the Carpathian Convention are attached for reference.

Meant for scientists, environmentalists, employees of government bodies and local officials and a wide range of readers.

З метою створення Міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку.

Рекомендації Міжнародної
науково-практичної конференції
«Карпатський регіон
і проблеми сталого розвитку»,
(13-15 жовтня 1998 р., Україна, м. Рахів)

In order to create an international legal framework for nature conservation and socio-economic development of countries of the Carpathian region, the governments of these countries should develop and adopt the Carpathian Convention for Sustainable Development.

Recommendations of the International
Scientific and Practical Conference
«Carpathian Region and Problems
of Sustainable Development»,
(October 13-15, 1998, Ukraine, Rakhiv)

ЗМІСТ

Місто Рахів – адміністративний центр Карпатського біосферного заповідника, ініціатора ідеї прийняття Карпатської конвенції.....	16
На міжнародній конференції у Рахові зініційовано розробку та прийняття Карпатської конвенції	17
<i>Гамор Ф.Д.</i> Указом Президента України, за ініціативи професора Федора Гамора, доручено Кабінету Міністрів України забезпечити виконання Карпатської конвенції.....	18
<i>Семерак О.М.</i> Розробка Конвенції відбувалася з ініціативи України. Тільки виконання статей документа на довгі роки так і не стало пріоритетом для Мінприроди	20
Державне агенство лісових ресурсів України підтримало проведення міжнародного круглого столу із проблем реалізації Карпатської конвенції.....	21
<i>Гамор Ф.Д.</i> На міжнародному "круглому столі", в Карпатському біосферному заповіднику, розглянули проблеми впровадження Карпатської конвенції	22
Рекомендації Міжнародного круглого столу "Еколого-правові, науково-освітні та транскордонні аспекти впровадження Карпатської конвенції та Протоколів до неї" (м. Рахів, Україна, 3 жовтня 2024 р.)	30
<i>Турок В.С.</i> У Рахові народилась ідея Карпатської конвенції	35
<i>Рибак М.П.</i> Про деякі аспекти діяльності Карпатського біосферного заповідника як природоохоронної науково-дослідної установи міжнародного значення	37
<i>Егерер Г.</i> Роль Карпатської конвенції у поглибленні євроінтеграційних процесів: місце та роль України.....	40
<i>Шутяк С.В.</i> Аналіз стану виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Виклики та перспективи.....	57
<i>Беркела Ю.Ю., Покинйчереда В.Ф.</i> Території Карпатського регіону, які мають спеціальний статус ЮНЕСКО	99

Бошицький Ю.Л., Кайло І.Ю., Павлов В.О.

Питання необхідності збереження природи Карпат
через призму екологічного права 108

Ващинець І.І. Вплив агресивної війни російської федерації
на зміну клімату Карпатського регіону 116

Гамор Ф.Д. Щодо активізації еколого-правової,
науково-освітньої роботи і транскордонної співпраці
як важливої складової впровадження Карпатської конвенції
та Протоколів до неї 123

Гамор Ф.Д., Коржов В.Л. Карпатська конвенція:
історія створення, завдання та основні результати 142

Готра М.В. Організаційно-управлінська взаємодія
державних і недержавних інституцій Закарпатської області
в контексті реалізації Карпатської конвенції..... 148

Гриньо Д.Д. Обмеження екологічних прав і свобод людини
під час дії правового режиму воєнного стану в Україні 154

Дербак М.Ю., Тях Ю.Ю., Росада В.А. Функціонування
НПП "Синевир" втілюючи засади сталого розвитку 166

Держипільський Л.М. Охорона та збереження об'єктів
мегалітичної культури, важливих чинників сталого туризму..... 172

Довганич Я.О. Завдання реалізації Протоколу
про збереження і стале використання біологічного
і ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції
про охорону та сталий розвиток Карпат в Україні 180

Зеленчук І.М. Основи гірського аграрного господарства
Гуцульського регіону Українських Карпат..... 184

Кагало О.О., Сичак Н.М., Рабик І.В. Виклики війни
в контексті Карпатської конвенції 190

Касюхнич В.Ю., Ванджурак П.І. Деякі практичні аспекти
ведення лісового господарства в Українських Карпатах
в контексті реалізації Протоколу про стале управління лісами
до Карпатської конвенції (на прикладі Закарпатської області).... 202

<i>Клід В.В.</i> Роль вузівської науки і освіти в популяризації і впровадженні положень Карпатської конвенції	208
<i>Ковальчук А.Ю.</i> Динаміка кримінальних правопорушень у сфері охорони довкілля в Україні	211
<i>Коляджин І.І.</i> Охоронні ділянки, як фактор збереження біорізноманіття на території НПП "Верховинський"	215
<i>Коржов В.Л.</i> Роль Карпатської конвенції в забезпеченні сталого розвитку лісового сектору Українських Карпат	225
<i>Кухажик С.</i> Чи можуть біосферні резервати сприяти досягненню цілей Карпатської конвенції?	232
<i>Куреляк В.</i> Про деякі проблеми збереження природної та культурної спадщини на Мараморощині у контексті Карпатської конвенції	237
<i>Марискевич О.Г.</i> Проблеми функціонування транскордонного резервату біосфери "Східні Карпати" у контексті реалізації Карпатської конвенції	240
<i>Мацап'як Л.Ф.</i> Созологічна оцінка рослинного покриву території національного природного парку "Верховинський"	250
<i>Маценура І.О.</i> Виконання добрих намірів Карпатської конвенції залежить виключно від фінансування досягнення її цілей	255
<i>Москалюк Б.І., Мелеш Є.А.</i> Роль Карпатського біосферного заповідника у збереженні та популяризації спадщини Карпат	257
<i>Піхлер В.</i> Букові праліси та старовікові ліси як особливий природоохоронний об'єкт країн Карпатської конвенції та їх значення для здоров'я та відпочинку в післяковідний період ...	266
<i>Рибак М.П., Беркела Ю.Ю., Довганич Я.О., Йонаш І.Д., Покин'єрєда В.Ф.</i> Проблемні питання функціонування Карпатського біосферного заповідника як складової біосферного резервату ЮНЕСКО	270
<i>Сухарюк Д.Д.</i> Природні ялинові ліси Карпатського біосферного заповідника: різноманіття та заходи щодо їх збереження у контексті реалізації Карпатської конвенції ...	281

<i>Терпай В.П.</i> Аборигенні породи великої рогатої худоби (ВРХ) Карпат – основа наукових та транскордонних аспектів впровадження Карпатської конвенції і протоколів до неї.....	289
<i>Шпарик Ю.С., Гавриш Л.М., Рудик Д.Д.</i> Впровадження протоколів Карпатської конвенції в Національному природному парку "Синьогора"	297
<i>Шукаль Я.Ю., Ярош О.А., Кваковська І.М.</i> Міжнародна діяльність Ужанського національного природного парку	303
Довідкові матеріали	307
Закони та рішення уряду України й Міністерської конференції Карпатської конвенції із питань реалізації Карпатської конвенції та протоколів до неї	307
Закон України "Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат"	307
Закон України "Про ратифікацію поправки до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат щодо нової статті 12bis "Зміна клімату"	320
Закон України "Про ратифікацію Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року"	323
Закон України "Про ратифікацію Протоколу про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат"	339
Закон України "Про приєднання до Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат"	354
Закон України "Про ратифікацію Протоколу про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат"	382
Закон України "Про приєднання до Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат"	400
Розпорядження Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. № 11-р "Про схвалення Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат"	417

Стратегічний план дій стосовно впровадження протоколу про стале управління лісами (Братислава, 2011) до рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (Київ, 2003).....	425
Інші матеріали щодо ініціювання та реалізації Карпатської конвенції в Україні	445
<i>Гамор Ф.Д. Волощук І.І.</i> Карпатський регіон: проблеми і перспективи сталого розвитку	445
<i>Гамор Ф.Д.</i> Міжнародний семінар з нагоди 15-річчя підписання Карпатської конвенції "Природоохоронні території – рушій регіонального розвитку гірських територій України" (22-23 травня 2018 р., м. Київ)	453
<i>Гамор Ф.Д.</i> Засідання робочої групи Карпатської конвенції "Стале сільське господарство та сільський розвиток"	458
<i>Нитка В.</i> Полонинське літування: скільки худоби доцільно випасати на гектарі? Інтерв'ю з доктором біологічних наук, професором, заступником директора КБЗ Федором Гамором	460
<i>Гамор Ф.Д.</i> Експерти Карпатського біосферного заповідника взяли участь у роботі онлайн-дискусійного форуму із проблем збереження пасторального (пастушого) господарювання в гірських регіонах Європи	466
<i>Гамор Ф.Д.</i> 155 мільйонів гривень на вітер під час війни? Або чому багатостраждальний потяг через Рахів до Румунії знову не курсує?.....	467
<i>Діхте А.</i> Карпатська конвенція – "беззубий тигр"	470
<i>Бошицький Ю.Л.</i> Про внесок Київського університету права НАН України до збереження унікальних екосистем України	471
Про авторів	472

CONTENTS

Town of Rakhiv – the administrative center of the Carpathian Biosphere Reserve, the initiator of the idea of adopting the Carpathian Convention	15
The development and adoption of the Carpathian Convention was initiated at an International conference in Rakhiv	16
<i>Hamor F.D.</i> By Decree of the President of Ukraine, on the initiative of Professor Fedir Hamor, the Cabinet of Ministers of Ukraine was instructed to ensure the implementation of the Carpathian Convention.....	17
<i>Semerak O.M.</i> The Convention was developed on the initiative of Ukraine. However, the implementation of the document's articles did not become a priority for the Ministry of Nature for many years	19
The State Agency of Forest Resources of Ukraine supported the holding of an international round-table meeting on the problems of implementation of the Carpathian Convention.....	20
<i>Hamor F.D.</i> At the international "round table" in the Carpathian Biosphere Reserve, problems of implementation of the Carpathian Convention were considered	21
Recommendations of the International Round Table "Ecological and legal, scientific-educational and cross-border aspects of implementation of the Carpathian Convention and its Protocols" (Rakhiv, Ukraine, October 3, 2024)	29
<i>Turok V.S.</i> The idea of the Carpathian Convention was born in Rakhiv ...	34
<i>Rybak M.P.</i> On some aspects of functioning of the Carpathian Biosphere Reserve as a nature protection and scientific-research institution of international importance	36
<i>Egerer H.</i> The role of the Carpathian Convention in deepening European integration processes: Place and role of Ukraine.....	39
<i>Shutiak S.V.</i> Analysis of the state of implementation of the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians in Ukraine. Challenges and perspectives	56

<i>Berkela Y.Y., Pokynchereda V.F.</i> Territories of the Carpathian region that have a special UNESCO status	98
<i>Boshytskyi Y.L., Kailo I.Y., Pavlov V.O.</i> The issue of the need to preserve the nature of the Carpathians through the prism of environmental law	107
<i>Vashchynets I.I.</i> The impact of the war of aggression by the russian federation on climate change in the Carpathian region ...	115
<i>Hamor F.D.</i> About the intensification of ecological and legal, scientific-educational work and cross-border cooperation as an important component of implementation of the Carpathian Convention and its protocols	122
<i>Hamor F.D., Korzhov V.L.</i> Carpathian Convention: history of creation, tasks and main results	141
<i>Hotra M.V.</i> Organizational and managerial interaction between state and non-state institutions of Transcarpathian region in the context of implementation of the Carpathian Convention.....	147
<i>Grynyo D.D.</i> Restrictions on environmental rights and human freedoms during the legal regime of martial state in Ukraine	153
<i>Derbak M.Y., Tyukh Y.Y., Rosada V.A.</i> The functioning of the National Nature Park "Synevyr" in embodying the principles of sustainable development.....	165
<i>Derzhypilskyi L.M.</i> Protection and preservation of objects of megalithic culture, important factors of sustainable tourism	171
<i>Dovhanych Y.O.</i> Tasks of implementation of the Protocol on the Conservation and Sustainable Use of Biological and Landscape Diversity to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians in Ukraine	179
<i>Zelenchuk I.M.</i> Basics of mountain agrarian economy of the Hutsul region of the Ukrainian Carpathians	183
<i>Kagalo O.O., Sytschak N.N., Rabyk I.V.</i> Challenges of War in the Context of the Carpathian Convention	189

<i>Kasiukhnych V.Y., Vandzhurak P.I.</i> Some practical aspects of forestry management in the Ukrainian Carpathians in the context of implementation of the Protocol on Sustainable Forest Management to the Carpathian Convention (on the example of Transcarpathian region)	201
<i>Klid V.V.</i> The role of university science and education in the popularization and implementation of provisions of the Carpathian Convention	207
<i>Kovalchuk A.Y.</i> Dynamics of criminal offenses in the field of environmental protection in Ukraine	210
<i>Koliadzhyn I.I.</i> Protected areas as a factor in the preservation of biodiversity in the territory of the Verkhovynsky National Park ...	214
<i>Korzhov V.L.</i> The role of the Carpathian convention in ensuring the sustainable development of the forest sector of the Ukrainian Carpathians	224
<i>Kucharzyk S.</i> Can biosphere reserves contribute to achieving the goals of the Carpathian convention?	231
<i>Kureliak V.</i> About some problems on conservation of natural and cultural heritage in the Maramures region in the context of the Carpathian Convention	236
<i>Maryskevych O.H.</i> Problems of functioning of the Transboundary Biosphere Reserve "Eastern Carpathians"	239
<i>Matsapyak L.F.</i> Sozological evaluation of the vegetation cover of the territory of the National Natural Park "Verkhovynsky"	249
<i>Matsepura I.O.</i> The implementation of good intentions of the Carpathian Convention depends solely on funding the achievement of its goals	254
<i>Moskaliuk B.I., Melesh Y.A.</i> The role of the Carpathian Biosphere Reserve in conservation and popularization of the heritage of the Carpathians	256

<i>Pichler V.</i> Primeval beech forests and old-growth forests as a special nature conservation object of the countries of the Carpathian Convention and their importance for health and recreation in the post-COVID period	265
<i>Rybak M.P., Berkela Y.Y., Dovhanych Y.O., Yonash I.D., Pokynchereda V.F.</i> Problematic issues of functioning of the Carpathian Biosphere Reserve as a component of the UNESCO Biosphere Reserve	269
<i>Sukhariuk D.D.</i> Natural spruce forests of the Carpathian Biosphere Reserve: diversity and measures for conservation.....	280
<i>Terpai V.P.</i> Indigenous breeds of Carpathian cattle – the basis of scientific and cross-border aspects of implementation of the Carpathian Convention and its protocols	288
<i>Shparyk Y.S., Havrysh L.M., Rudyk D.D.</i> Carpathian Convention protocols' implementation in the Synyogora National Nature Park	296
<i>Shukal Y.Y., Yarosh O.A., Kvakovska I.M.</i> The international activities of the Uzhanskyi National Nature Park	302
Reference materials	306
Laws and decisions of the Government of Ukraine on the ratification and implementation of the Carpathian Convention	306
Law of Ukraine "On Ratification of the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians"	306
Law of Ukraine "On the ratification of the amendment to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians regarding the new Article 12bis "Climate Change"	319
Law of Ukraine "On the ratification of the Protocol on the Conservation and Sustainable Use of Biological and Landscape Diversity to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians, signed in Kyiv on May 22, 2003"	322

Law of Ukraine "On Ratification of the Protocol on Sustainable Forest Management to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians"	338
Law of Ukraine "On Accession to the Protocol on Sustainable Tourism to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians"	353
Law of Ukraine "On the ratification of the Protocol on Sustainable Transport to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians"	381
Law of Ukraine "On Accession to the Protocol on Sustainable Development of Agriculture and Rural Areas to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians"	399
Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 16, 2007 No. 11-r Kyiv, On approval of the Strategy for the Implementation of the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians	416
Strategic Action Plan for the Implementation of the Protocol on Sustainable Forest Management (Bratislava, 2011) to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians (Kyiv, 2003).....	424
Other materials on the initiation and implementation of the Carpathian Convention in Ukraine	444
<i>Hamor F.D. Voloschuk I.I.</i> Carpathian region: problems and perspectives of sustainable development	444
<i>Hamor F.D.</i> International seminar on the occasion of the 15 th Anniversary of the signing of the Carpathian Convention "Protected areas – the driver of regional development of mountain areas of Ukraine" (May 22-23, 2018, Kyiv).....	452
<i>Hamor F.D.</i> Meeting of the Carpathian Convention Working Group "Sustainable Agriculture and Rural Development"	457

<i>Nytka V.</i> Polonyna farming summer season (Lituvannya): How many cattle should be grazed per hectare? Interview with Doctor of Biological Sciences, Professor, Deputy Director of the CBR Fedir Hamor.....	459
<i>Hamor F.D.</i> Experts from the Carpathian Biosphere Reserve participated in the work of an online discussion forum on the problems of conservation of pastoral management culture in the mountain regions of Europe.....	465
<i>Hamor F.D.</i> 155 million hryvnias for nothing during the war? Or why the long-suffering train via Rakhiv to Romania is not running again?	466
<i>Dichte A.</i> The Carpathian Convention is a "toothless tiger"	469
<i>Boshytskyi Y.L.</i> On the contribution of the Kyiv University of Law of the NAS of Ukraine to the conservation of unique ecosystems of Ukraine	470
About authors	471

**МІСТО РАХІВ – АДМІНІСТРАТИВНИЙ ЦЕНТР
КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА,
ІНІЦІАТОРА ІДЕЇ ПРИЙНЯТТЯ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ**

НА МІЖНАРОДНІЙ КОНФЕРЕНЦІЇ У РАХОВІ ЗІНІЦІЙОВАНО РОЗРОБКУ ТА ПРИЙНЯТТЯ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Ілля Сливка. Газета "Новини Закарпаття", 29 жовтня 1998 р., № 164 (1569).

На фото Івана Шелевера: директор Карпатського біосферного заповідника

Федір Гамор відкриває Міжнародну конференцію

Учасники міжнародної конференції, керуючись "Порядком денним на ХХІ століття" (Ріо-де-Жанейро) рекомендували: "З метою створення Міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку".

**УКАЗОМ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ,
ЗА ІНІЦІАТИВИ ПРОФЕСОРА ФЕДОРА ГАМОРА,
ДОРУЧЕНО КАБІНЕТУ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ
ЗАБЕЗПЕЧИТИ ВИКОНАННЯ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ**

Справа
Президент України
Петро Порошенко

В залі засідань наради. За трибуною – професор Федір Гамор

Виступаючи в дискусії на нараді із питань реформування лісового господарства, вдосконалення державної екологічної політики та розвитку природно-заповідного фонду України, під головуванням Президента України Петра Порошенка (м. Івано-Франківськ, 29 вересня 2017 року), заступник директора Карпатського біосферного заповідника, професор Федір Гамор, запропонував: "передусім забезпечити організацію виконання в повному обсязі вимог

зініційованої Карпатським біосферним заповідником ще в 1998 році (на міжнародній науково-практичній конференції "Карпатський регіон: проблеми та перспективи сталого розвитку") Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, а також схвалених в останні роки законами України Протоколів до неї "Про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття", "Про стале управління лісами" та "Про сталий туризм".

На підстав цієї пропозиції, Указом Президента України від 21 листопада 2017 року № 381/2017 "Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження природно-заповідного фонду", доручено Кабінету Міністрів України "забезпечити реалізацію положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат та Протоколів до неї, у тому числі прискорити вирішення в установленому порядку питання щодо визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів з метою дальшого їх заповідання".

Журнал "Зелені Карпати", 2017. № 1-4, стор. 14-17; 134-135
<https://kbz.in.ua/wp-content/uploads/2021/11/zk2017.pdf#page=138>

**СЕМЕРАК О.М.: РОЗРОБКА КОНВЕНЦІЇ
ВІДБУВАЛАСЯ З ІНІЦІАТИВИ УКРАЇНИ.
ТІЛЬКИ ВИКОНАННЯ СТАТЕЙ ДОКУМЕНТА
НА ДОВГІ РОКИ ТАК І НЕ СТАЛО ПРІОРИТЕТОМ
ДЛЯ МІНПРИРОДИ**

22 травня 2018 року у Клубі Кабінету Міністрів України пройшло урочисте засідання з нагоди 15-річчя підписання Карпатської Конвенції "Карпати – зв'язок для європейської інтеграції та стійкого регіонального розвитку", у якому взяли участь представники посольств країн-учасниць (Чехії, Угорщини, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини), органів влади й місцевого самоврядування, наукових установ, міжнародних інституцій та громадських організацій.

На цьому засіданні Міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак наголосив, що "Розробка Конвенції відбувалася з ініціативи України. Тільки виконання статей документа на довгі роки так і не стало пріоритетом для Мінприроди. Йдеться і про сталий розвиток Карпат, і збереження лісів, і зокрема, про розвиток сталого туризму. Всі ці речі передбачені протоколами Конвенції".

Природа Карпат: науковий щорічник
Карпатського біосферного заповідника
та Інституту екології Карпат НАН України,
2018, № 1(3)

ДЕРЖАВНЕ АГЕНСТВО ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ УКРАЇНИ ПІДТРИМАЛО ПРОВЕДЕННЯ МІЖНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ ІЗ ПРОБЛЕМ РЕАЛІЗАЦІЇ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

ДЕРЖАВНЕ АГЕНСТВО
ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ
УКРАЇНИ

ДЕРЖЛІСАГЕНСТВО
вул. Шота Руставелі, 9-А, м. Київ, 01601
тел.: (044) 235-55-06
тел/факс: (044) 235-77-24
E-mail: sprava@forest.gov.ua
Код ЄДРПОУ 37507901

STATE FOREST RESOURCES
AGENCY OF UKRAINE

Shota Rustaveli St., 9-A
01601 Kyiv, Ukraine
tel: +38 (044) 235-55-06
fax: +38 (044) 235-77-24
E-mail: sprava@forest.gov.ua

№ _____

На № _____

Г Підприємства, установи і
організації, що належать до
сфери управління
Держлісгентства

Г Щодо проведення Міжнародного
круглого столу

До Держлісгентства надійшов лист від Карпатського біосферного заповідника щодо проведення Міжнародного круглого столу «Еколого-правові, науково-освітні та трансграничні аспекти впровадження Карпатської конвенції та Протоколів до неї», який відбудеться 3-4 жовтня 2024 року в м. Рахів Закарпатської області в гібридному форматі (офлайн та онлайн). Запрошення та детальна інформація додаються.

Враховуючи, що Україна на найближчі роки очолюватиме роботу Карпатської конвенції й матиме можливість взяти першість у ініціативах щодо реалізації її положень, Держлісгентство запрошує взяти участь у роботі Міжнародного круглого столу, на якому передбачається обговорити, із залученням представників органів влади та місцевого самоврядування, наукових і природоохоронних інституцій Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької областей, польського Підкарпатського воєводства, румунського повіту Марамуреш, Східно-словацького краю та угорської області Саболтц-Сатмар-Берег і Віденського офісу Карпатської конвенції, широкі коло питань, зокрема, й щодо реалізації Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. № 11-р).

Повідомляємо, що бажаним взяти участь у роботі круглого столу потрібно надіслати на електронну адресу оргкомітету картку учасника та матеріали доповідей, які передбачається опублікувати в електронному та паперовому вигляді до 1 вересня 2024 року.

Додаток: на __ арк.

Голова

Марина Бопуш 234-26-35

UB Державне агентство
лісових ресурсів України
Київ +38044 235 55 06 19.08.2024
арк. 1

Віктор СМАЛЬ

НА МІЖНАРОДНОМУ "КРУГЛОМУ СТОЛІ", В КАРПАТСЬКОМУ БІОСФЕРНОМУ ЗАПОВІДНИКУ, РОЗГЛЯНУЛИ ПРОБЛЕМИ ВПРОВАДЖЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

3 жовтня 2024 року, в місті Рахові, на базі Карпатського біосферного заповідника, проведено засідання Міжнародного "круглого столу" "Еколого-правові, науково-освітні та транскордонні аспекти впровадження Карпатської конвенції та Протоколів до неї".

Організаторами зібрання, за фінансової підтримки Департаменту екології та природних ресурсів Закарпатської обласної військової адміністрації були: Карпатський біосферний заповідник Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Закарпатська обласна військова адміністрація, Інститут екології Карпат НАН України та Київський університет права НАН України.

Засідання круглого столу, проведено в умовах жорстокої агресії росії проти українського народу та присвячено 25-річчю міжнародної науково-практичної конференції "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку", яка пройшла у рамках міжнародного проєкту "Створення передумов для екологічно зорієнтованого сталого розвитку гірських населених пунктів Рахівського району Закарпатської області" (13-15 жовтня 1998 р., м. Рахів), і яка, за ініціативою адміністрації Карпатського біосферного заповідника (який був організатором цієї конференції та ініціатором згаданого проєкту), прийняла історичне рішення, рекомендувати: "З метою створення міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону, урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію".

На підставі, цих наукових рекомендацій, зусиллями українського уряду Польща, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словаччина, Угорщина, Україна та Чехія на 5-й Пан'європейській конференції Міністрів охорони навколишнього середовища "Довкілля для Європи" (2003 р.) у Києві підписали Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат.

А згодом країни-сторони Конвенції підписали Протоколи до неї: "Про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття" (2009 р.), "Про стале управління лісами"

І таким чином, основною метою Конвенції, яка діє вже понад 20 років, є проведення сторонами всебічної політики та співпраці для охорони та сталого розвитку Карпат для поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини. Одним з засобів для досягнення цієї мети є транскордонна співпраця.

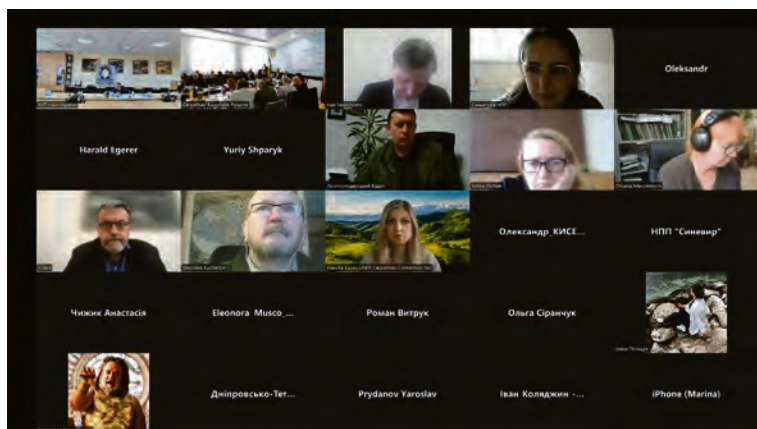

Рисунок 2. Онлайн учасники Круглого столу

Але, Карпатська конвенція наголошує на виключному екологічному значенні Карпат, розташованих у центрі Європейського континенту, і її лейтмотивом є проведення збалансованої політики та співробітництва щодо охорони та невиснажливого розвитку Карпат; поліпшення якості життя людей, посилення місцевого економічного розвитку та значення громад; забезпечення збереження та відтворення унікальних, рідкісних і типових природних комплексів та об'єктів Карпат, які мають природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та інше значення; попередження негативного антропогенного впливу на гірські екосистеми; підтримка спільної політики країн регіону щодо екологічно збалансованого розвитку.

В роботі "круглого столу", в офлайн та онлайн режимах, взяли участь близько 80 представників органів державної влади та місцевого самоврядування, наукових, природоохоронних інституцій та громадянського суспільства з України, Австрії, Польщі, Словаччини, Румунії та Німеччини.

Вагомості круглому столу додала участь у його роботі, голови Секретаріату Карпатської конвенції Гаральда Егерера.

Засідання круглого столу відкрив перший заступник голови Рахівської районної військової адміністрації Віктор Турок. А вітальні промови виголосили Микола Рибак – директор Карпатського біосферного заповідника, Юрій Бошицький – ректор Київського університету права НАН України та Діана Бабинець – голова Рахівської районної ради.

З доповідями виступили та представили матеріали Гаральд Егерер – голова Секретаріату Карпатської конвенції з Австрії (Роль Карпатської конвенції в поглибленні євроінтеграційних процесів. Місце та роль України), Федір Гамор – заступник директора Карпатського біосферного заповідника з наукової роботи, доктор біологічних наук, професор (Щодо активізації еколого-правової, науково-освітньої роботи та транскордонної співпраці як важливої складової впровадження Карпатської конвенції та Протоколів до неї), Іван Кайло – проректор Київського університету права Національної академії наук України, доктор юридичних наук (Карпатська конвенція і Протоколи до неї як важливі юридично-правові механізми для поглиблення транскордонної співпраці в збереженні та сталому розвитку Карпатського регіону), Вільям Піхлер – професор, доктор, декан факультету лісового господарства Зволеньського технічного університету зі Словаччини (Деякі аспекти впровадження Карпатської конвенції в Словаччині), Софія Шутяк – заступниця голови Комітету з аграрного, земельного та довкілевого права Національної асоціації адвокатів України, старша проєктна менеджерка реформи управління відходів Команди підтримки відновлення та реформи при Міндовкіллі України (Аналіз стану виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Виклики та перспективи), Олександр Кагало – завідувач відділу охорони природних екосистем Інституту екології Карпат Національної академії наук України, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник (Виклики війни в контексті Карпатської конвенції), Станіслав Кухажик – доктор, заступник директора Бещадського національного парку із Польщі (Чи можуть біосферні резервати сприяти досягненню цілей Карпатської конвенції?), Маріанна Готра – начальниця управління туризму та курортів Закарпатської облас-

ної військової адміністрації (Організаційно-управлінська взаємодія державних і недержавних інституцій Закарпатської області в контексті реалізації Карпатської конвенції), Володимир Коржов – перший заступник директора Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва ім. П.С. Пастернака, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник (Роль Карпатської конвенції в забезпеченні сталого розвитку лісового сектору Українських Карпат), Віктор Клід – завідувач кафедри лісового та аграрного менеджменту Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника, кандидат біологічних наук, доцент (Роль вузівської науки та освіти в популяризації та впровадженні Карпатської конвенції), Алла Ковальчук – професор кафедри міжнародного права та інших галузевих правових дисциплін Київського університету права Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор (Динаміка кримінальних правопорушень у сфері охорони довкілля України), Володимир Касюхнич – начальник відділу лісового господарства Департаменту лісового господарства Державного підприємства "Ліси України", кандидат економічних наук та Павло Ванджурак – заступник директора Карпатського лісового офісу Державного підприємства "Ліси України" (Деякі практичні аспекти ведення лісового господарства в Українських Карпатах в контексті реалізації Протоколу про стале управління лісами до Карпатської конвенції (на прикладі Закарпатської області)), Василе Куреляк, кандидат географічних наук, доктор, член наукової ради природного парку "Гори Марамуреш", голова асоціації українських вчителів Румунії із Румунії (Про деякі проблеми збереження природної та культурної спадщини на Мараморошині, у контексті Карпатської конвенції), Ярослав Довганич завідувач зоологічної лабораторії Карпатського біосферного заповідника (Щодо реалізації Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат в Україні) та інші.

На засіданні проведено цікаву дискусію, висловлено багато цінних думок та пропозицій.

Так, Гаральд Егерер анонсував проєкт створення Карпатського природного парку миру на кордоні України і Румунії під егідою секретаріату Карпатської конвенції, Віктор Клід запропонував

розглядати Карпатську конвенцію як інструмент повоєнного відновлення української частини Карпатського регіону, депутатка Закарпатської обласної ради, голова Великобичківського господарського товариства ВГСМ Ірина Мацепура слушно зауважила, що "Конвенція потребує не лиш розробки відповідних Стратегій, але і детального довготермінового фінансування. Інакше кожне завдання буде залишатися лише добрим побажанням", Олександр Кагало, Володимир Коржов, Софія Шутяк особливо наголосили на необхідності практичного втілення положень Конвенції та Протоколів до неї на місцях.

В цьому контексті Федір Гамор, зі стурбованістю говорив про проблеми, які виникають через ігнорування постулатів Карпатської конвенції та протоколів до неї.

Так, надмірна централізація лісового управління, створення ДП "Ліси України" та будівництво гігантського деревообробного підприємства у селищі Батьово, що на Закарпатті, із щорічною переробкою майже одного мільйона кубічних метрів деревини, – може призвести до нарощування лісозаготівель у горах та знищення малих деревообробних підприємств, зменшення робочих місць й занепаду соціально-економічного розвитку у високогірних районах.

Рисунок 3. Фото учасників на згадку

А створена, в останні роки, корупційна система лісокористування та ціноутворення на лісопродукцію, яка призвела до того, що для придбання, до прикладу, громадянами, які живуть буквально у лісі, при нинішніх мінімальних пенсіях і заробітних платах, ціна однієї машини паливних дров (орієнтовно 6-8 кубічних метрів), доходить до двадцяти тисяч гривень.

Тому на нашу думку, модель лісокористування у гірських регіонах (особливо в населених пунктах, які розташовані в зоні діяльності природоохоронних територій), має передбачати, насамперед забезпечення населення, за соціально та економічно доступними цінами, у паливних дровах та будівельній деревині, а вже потім за ринковими принципами реалізовуватись для бізнесу та на експорт.

Чималі загрози для збереження унікальних гірських екосистем та ландшафтів в Українських Карпатах, згортання сільського зеленого та екологічного туризму може призвести й будівництво гірськолижного мегакурорту на Свидовці, вітряків на Боржавських полонинах та інших високогірних мальовничих масивах тощо.

У цьому контексті показовим може бути ще один приклад ігнорування норм Карпатської конвенції.

Так, Конвенція зобов'язує країни-підписанти проводити політику планування сталого розвитку транспорту та інфраструктури, з урахуванням особливостей гірського довкілля, необхідності охорони вразливих територій, зокрема регіонів, багатих на біорізноманіття; територій, на яких знаходяться міграційні шляхи, або тих, що мають міжнародне значення; охорону біологічного різноманіття та ландшафтів; а також тих територій, що мають особливе значення для туризму.

Ідеться, що "сторони співпрацюють щодо розробки сталої транспортної політики, яка забезпечує переваги мобільності і доступу в Карпатах, водночас зменшуючи негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварин та їхні середовища існування".

Так от, у супереч цим постулатам, рішенням Президента та Уряду України із питань збереження букових пралісів як об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і сталого розвитку регіону їхнього розташування, у яких для поглиблення співпраці між українськими прикордонними громадами й сприянню екотуризму, було чітко визначено завдання і терміни, відновлення зруйнованого автомо-

більшого моста через річку Тиса та створення необхідної прикордонної інфраструктури на українсько-румунському державному кордоні у селі Ділове Рахівського району Закарпатської області. Але виконання цього рішення чомусь було проігноровано, а натомість вирішено збудувати великий, чотирирядний промисловий транспортний міст через Тису у Білій Церкві. І в такий спосіб спрямувати міжнародні європейські автомобільні транспортні потоки, через Яблунецький перевал до країн Євросоюзу і назад.

При відсутності можливостей будувати в гірських ущелинах об'їзних доріг, запуск великовантажних транспортних потоків просто "розчавлять" центральні частини густо заселених міст та сіл (Яремче, Микуличин, Татарів, Ясіня, Кваси, Рахів, Ділове, Великий Бичків та інших), призведуть до значного забруднення повітря вихлопними газами, руйнації вулиць та доріг, втрати туристичної привабливості та комфортних умов для проживання людей, не говорячи уже про значні ризики для диких тварин, для яких будуть перекриті міграційні шляхи тощо.

А від цих транспортних потоків, місцеві громади не будуть мати ніяких економічних вигод, крім проблем.

Крім того, викинувши на вітер під час війни, 155 мільйонів гривень із Державного бюджету України, на реконструкцію залізничної колії на дистанції Рахів – державний кордон із Румунією, заблоковано проєкт відновлення руху залізничних перевезень до країн Євросоюзу. А якраз розвиток залізничного транспорту у Карпатах є найменш екологічно шкідливим та найбільше відповідає вимогам Карпатської конвенції.

ГАМОР Ф.Д.,
заступник директора Карпатського біосферного заповідника,
доктор біологічних наук, професор

**РЕКОМЕНДАЦІЇ
МІЖНАРОДНОГО КРУГЛОГО СТОЛУ
"ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ, НАУКОВО-ОСВІТНІ
ТА ТРАНСКОРДОННІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ
КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРОТОКОЛІВ ДО НЕЇ"
(м. Рахів, Україна, 3 жовтня 2024 р.)**

Карпатські гори є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, притулком для багатьох видів рослин і тварин, що перебувають під загрозою зникнення, та найбільшою у Європі територією з пралісами, важливою складовою довкілля екологічного, економічного, культурного, рекреаційного характеру і загалом середовища існування у серці Європи спільного для багатьох народів та країн. І тому, очікувалось, що поворотним моментом для майбутнього розвитку та збереження Карпатської природної серцевини Європи стане Рамкова конвенція про охорону довкілля та сталий розвиток Карпат й Протоколи до неї.

Враховуючи досвід Альпійської конвенції, цей важливий документ мав би забезпечити правові механізми міжнародної співпраці Карпатських країн стосовно впровадження інтегрованих підходів до управління земельними і водними ресурсами, збереження та сталого використання біологічного і ландшафтного різноманіття, територіального планування, забезпечення сталого розвитку сільського та лісового господарства, туризму та транспортної інфраструктури, промисловості та енергетики, підтримку та збереження культурної спадщини і традиційних знань місцевого населення, збереження традиційної архітектури і особливостей землекористування тощо.

Міжнародний круглий стіл "Еколого-правові, науково-освітні та транскордонні аспекти впровадження Карпатської конвенції та Протоколів до неї" відбувся, в офлайн – та онлайн режимах, 3 жовтня 2024 року в м. Рахів Закарпатської області. Організаторами заходу виступили Карпатський біосферний заповідник Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Закарпатська обласна військова адміністрація, Інститут екології Карпат НАН України, Київський університет права НАН України, Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва ім. П.С. Пастернака. У його засіданні взяли участь науковці, представники органів влади,

природоохоронних установ та громадськості з України, Австрії, Польщі, Румунії, Словаччини та Німеччини, загалом понад 80 осіб, якими презентовано й обговорено 28 доповідей. Вагомості заходу додала участь у його роботі керівника Секретаріату Карпатської конвенції Гаральда Егерера.

На підставі заслуханих доповідей та проведених дискусій на Міжнародному круглому столі:

1. Відзначено:

1.1. Низький рівень зацікавленості на місцевому, регіональному і галузевому рівнях в своєчасній і ефективній імплементації документів, прийнятих в рамках Карпатської конвенції.

1.2. Відсутність належної координації дій стосовно виконання завдань Карпатської конвенції.

1.3. Позитивний досвід Держлісагентства України стосовно дотримання вимог "Стратегічного плану дій щодо впровадження Протоколу про стале управління лісами" та налагодження обов'язкової щорічної звітності лісовими підприємствами і організаціями регіону Українських Карпат.

1.4. Активність і високий професіоналізм адміністрації Карпатського біосферного заповідника та особисто професора Федора Гамора в справі організації цього важливого міжнародного наукового зібрання.

2. Рекомендовано:

2.1. Віденському офісу Карпатської конвенції розглянути можливість:

- формування та в обов'язковому порядку запровадження в усіх країнах Карпатського регіону Кодексу Карпатської конвенції;

- розробки окремого Протоколу до Карпатської конвенції щодо збереження самобутніх етнічних традицій та звичаїв населення в країнах Карпатського регіону;

- підготовки та впровадження заходів щодо популяризації та запровадження до навчальних програм закладів освіти країн-учасниць вивчення правових основ Карпатської конвенції та Протоколів до неї;

- видання та поширення в країнах-учасниць електронних та друкованих періодичних бюлетеня (газети) із питань поширення знань та проблем реалізації Карпатської конвенції та Протоколів до неї.

2.2. Кабінету Міністрів України:

2.2.1. Активізувати роботу відповідальних профільних міністерств, відомств, обласних державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування Карпатського регіону щодо реалізації Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 р. № 11-р).

2.2.2. Забезпечувати поліпшення поінформованості громадськості та надання правової оцінки діям, що виконуються в рамках Карпатської конвенції.

2.2.3. Вжити додаткових заходів щодо прийняття Закону України про Смарагдову мережу України.

2.2.4. Ініціювати розробку та затвердження нової редакції Державної програми розвитку регіону Українських Карпат.

2.2.5. Доручити відповідним міністерствам та відомствам розробку концепції просторового планування Карпатського регіону з урахуванням принципів сталого розвитку та вимог Карпатської конвенції, у якій зокрема передбачити:

- транскордонну транспортну, енергетичну й телекомунікаційну інфраструктуру та послуги;
- збереження та стале використання природних ресурсів;
- узгоджене планування міських та селищних прикордонних територій;
- запобігання транскордонному впливу забруднення;
- інтегроване планування землекористування, стратегічних екологічних оцінок та оцінок впливу на довкілля.

2.2.6. Завершити формування нормативно-правової бази щодо впровадження компенсаційних механізмів та створення міжнародного реєстру збитків, покликаних забезпечити відшкодування екологічних збитків, заподіяних внаслідок збройної агресії російської федерації проти України.

2.2.7. Вжити заходів щодо гармонізації українського екологічного законодавства із міжнародними стандартами (внести зміни до законів України, які діють, зокрема у сфері землекористування та лісового господарства).

2.2.8. З метою екологічної інтеграції України до європейського простору, поліпшення можливостей для сталого управління природними ресурсами, доручити відповідним відомствам, розробити план

дій щодо активізації діяльності із впровадження Карпатської конвенції та протоколів до неї, збереження Смарагдової мережі та запровадження досвіду діяльності європейської мережі Natura – 2000.

2.3. Міністерству захисту довкілля та природних ресурсів України:

2.3.1. Розробити та впровадити до правового поля України категорії оселища (біотопу) як реальної одиниці охорони, із внесенням необхідних змін до Закону України "Про Червону книгу України".

2.3.2. Розробити та внести на розгляд в установленому порядку, змін до Закону України "Про оцінку впливу на довкілля" у контексті конкретизації вимог щодо оцінки планованої діяльності на біорізноманіття, зокрема, урахування конкретних даних щодо поширення видів рослинного світу та стану їхніх популяцій.

2.3.3. Розробити Програму розвитку природно-заповідного фонду Карпатського регіону з урахуванням викликів воєнного стану та сучасних тенденцій розвитку національної та регіональної економіки.

2.3.4. Активізувати діяльність та державну підтримку національної інформаційно-аналітичної платформи з біорізноманіття УкрБІН (<https://www.ukrbn.com>) як основи комплексного моніторингу біорізноманіття на національному та регіональних рівнях.

2.3.5. Вжити необхідних заходів щодо організації адекватного та ефективного моніторингу та оцінки реальної ефективності господарської діяльності "зелених" енергетичних та інших компаній.

2.3.6. Забезпечити розробку на базі Державного земельного кадастру детальний Кадастр земельних ресурсів Карпатського регіону з оцінкою їх екологічного стану.

2.3.7. Для поліпшення загального стану і життєстійкості лісів та підвищення рівня ведення лісового господарства, лісовпорядкувальні роботи проводити на основі європейських практик із застосуванням ділянкового методу.

2.3.8. Внести зміни і доповнення до Методики визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів.

2.3.9. Впровадити спільну, узгоджену Сторонами Конвенції, Програму моніторингу лісів у Карпатах з веденням відповідної бази даних та розробити практичні механізми її реалізації.

2.3.10. Завершити процес створення транскордонного українсько-румунського біосферного резервату у Марамороських горах.

2.3.11. Спільно із Держлісагентством і ДП "Ліси України" відповідно до статті 38 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища", яка гарантує громадянам право на загальне використання природних ресурсів для задоволення життєво необхідних потреб, розробити правові механізми щодо забезпечення жителів гірських населених пунктів (особливо тих що розташовані в зоні природоохоронних територій), у першочерговому пріоритетному порядку, за соціально доступними цінами паливними дровами та будівельним лісом.

2.3.12. Забезпечити налагодження звітності з питань реалізації завдань Карпатської конвенції.

2.3.13. Здійснити на протязі 2025 року організаційно-технічні заходи стосовно створення на базі Карпатського біосферного заповідника регіонального координаційного комітету з виконання положень Карпатської конвенції.

2.4. Міністерству розвитку громад, територій та інфраструктури України, Укрзалізниці та Закарпатській обласній військовій адміністрації, для поглиблення транскордонної співпраці:

2.4.1. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2018 р. № 892-р "Деякі питання збереження української частини природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси Карпат та інших регіонів Європи" та сталого розвитку прилеглих до нього територій", здійснити заходи із відновлення зруйнованого автомобільного переходу через річку Тиса та створення необхідної прикордонної інфраструктури на українсько-румунському кордоні у селі Ділове Рахівського району Закарпатської області;

2.4.2. Забезпечити реалізацію Проекту Укрзалізниці із відновлення руху потягів через Рахів до Румунії та організації руху потягів за маршрутами Київ – Рахів – Сігету-Мармацієї, Чернівці – Івано-Франківськ – Рахів – Сігету-Мармацієї – Тересва – Ужгород. Для цього невідкладно організувати проведення перемовин із румунською стороною, щодо ремонту ділянки залізниці, протяжністю 2.5 км, яка знаходиться в занедбаному стані на дистанції Кимпулунг ла Тиса – Тересва.

У РАХОВІ НАРОДИЛАСЬ ІДЕЯ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Сьогодні ми зібрались, в географічному центрі Європи, в столиці закарпатської Гуцульщини місті Рахові, на засідання Міжнародного круглого столу, для обговорення актуальних питань реалізації Карпатської конвенції, в часи коли Україна переживає надзвичайно важку, кровопролитну широкомасштабну агресію росії.

Зараз маємо десятки тисяч загинувших і поранених цивільних та військових, знищені вщент сотні міст і сіл та важливі об'єкти енергетичної інфраструктури.

Небаченою після Другої світової війни є міграційна криза, в результаті якої в числі біженців та тимчасово переселених опинились мільйони українських громадян, економічні збитки сягають сотень мільярдів доларів.

Планетарну загрозу становить ядерний шантаж росії та захоплення Запорізької атомної станції.

Надзвичайно великої шкоди війна завдає й українській природі.

Для нас є великою честю привітати учасників круглого, особливо голову Секретаріату Карпатської конвенції Гаральда Егерера із Відня, науковців та природоохоронців із Польщі, Словаччини та Румунії, ректора Київського університету права національної академії наук України, професора Юрія Бошицького та інших представників наукових та природоохоронних інституцій, місцевого самоврядування, господарських структур та громадськості.

Насамперед, буде доречним нагадати, що завдяки ініціативі адміністрації Карпатського біосферного заповідника, чверть століття тому назад, тут у місті Рахові, в цій будівлі, на міжнародній науково-практичній конференції "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку" (13-15 жовтня 1998 року в м. Рахів), яка проводилась в рамках міжнародного проекту "Створення передумов для екологічно зорієнтованого сталого розвитку гірських населених пунктів Рахівського району Закарпатської області", за участі науковців та представників адміністрації Президента України та Кабінету міністрів України й громадськості з України, Польщі, Словаччини, Румунії, Швейцарії, Франції, Молдови та США, рекомендовано: "З метою створення міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону, урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку".

А зусиллями українського уряду Польща, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словаччина, Угорщина, Україна та Чехія на 5-й Пан'європейській конференції Міністрів охорони навколишнього середовища "Довкілля для Європи" (2003 р.) у Києві підписали Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат.

Важливим було і те, що в цьому ж контексті, "З метою підтримки розвитку гірської Рахівщини Закарпатської області, стабілізації соціально-економічного становища в регіоні, збереження унікальних природних екосистем, освоєння потужного рекреаційного потенціалу, створення на цій основі зони екологічно зорієнтованого туристично-оздоровчого комплексу, що має загальнодержавне значення, Кабінет Міністрів України 16 березня 1998 р. Прийняв історичну Постанову "Про заходи щодо державної підтримки реалізації Комплексної програми еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період 1998-2005 рр.", яка і сьогодні є важливим політичним орієнтиром для роботи органів місцевої влади та самоврядування.

Але, на жаль, Конвенція, а також Протоколи до неї "Про збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття" (2009 р.), "Про стале управління лісами" (2012 р.) та "Про сталий туризм" (2017 р.) та інші, які ратифіковано Законами України, як і згадана постанова уряду України не виконуються в повному обсязі.

Тому, Президент України Указом від 21 листопада 2017 року № 281/2017 "Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження природно-заповідного фонду", доручив Кабінету Міністрів України забезпечити реалізацію положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат та Протоколів до неї.

Переконаний, що наш Міжнародний круглий стіл, послужить справі міжнародного обміну інформацією, посприє активізації роботи з реалізації Карпатської конвенції й Протоколів до неї та послужить поглибленню транскордонної співпраці.

Бажаю Вам плідної роботи, міцного здоров'я, Перемоги, миру та благополуччя.

ТУРОК В.С.,
перший заступник голови
Рахівської районної військової адміністрації

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА ЯК ПРИРОДООХОРОННОЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЇ УСТАНОВИ МІЖНАРОДНОГО ЗНАЧЕННЯ

Карпатські екосистеми є особливо цінними територіями, що мають спеціальне регулювання на міжнародному рівні. Підписавши Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат, Україна взяла на себе зобов'язання щодо захисту довкілля, сталого соціального та економічного розвитку цього регіону.

Шкода, завдана природі Карпат упродовж століть, може бути виправлена лише за рахунок значних зусиль, з великими витратами і, як правило, протягом тривалого періоду, тому важливо досягти довгострокового стійкого балансу між економічними інтересами та екологічними вимогами.

Динаміка процесів, які відбуваються сьогодні в умовах російської військової агресії в Україні, існуючі негативні екологічні, соціально-економічні та гуманітарні наслідки для Карпатського регіону, наочно демонструють нагальну потребу в проведенні конференцій та Круглих столів, де можна обговорити питання впровадження карпатської конвенції та протоколів до неї, а також висловити свої думки і погляди щодо подальшої її реалізації, окреслити коло проблем, які мають місце в умовах сьогодення, та визначити шляхи їх вирішення.

Установи ПЗФ України є надзвичайно цінними територіями, де природні екосистеми перебувають під особливою охороною. Серед них і Карпатський біосферний заповідник – один із найбільших природно-заповідних об'єктів України, який охороняє унікальні природні та антропогенні ландшафти – від Закарпатського передгір'я до субальпійського й альпійського поясів Українських Карпат.

В екосистемах Заповідника під охороною перебуває 1779 видів вищих рослин, 806 – лишайників, 436 – водоростей, 980 – грибів, 66 – ссавців, 193 – птахів, 9 – плазунів, 15 – земноводних, 29 – риб та понад 3000 видів безхребетних тварин.

Чимало з них включено до Червоної книги України, Червоного списку Міжнародного союзу охорони природи, Європейських червоних списків, охороняється Міжнародними конвенціями.

На території Карпатського біосферного заповідника також охороняється низка унікальних водно-болотних угідь, що мають міжнародний статус і які є важливими для збереження біорізноманіття в Карпатському біогеографічному регіоні.

У рамках програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера", його територію площею 58035,8 гектара разом із транзитною зоною площею 136 900 гектарів включено в установленому порядку до Всесвітньої мережі біосферних резерватів.

У 1997, 2002, 2007, 2012 та 2022 рр., за визначні здобутки у збереженні та вивченні природних комплексів Українських Карпат, Рада Європи нагороджувала Карпатський біосферний заповідник Європейським дипломом для природоохоронних територій.

Але найважливішим досягненням Карпатського біосферного заповідника є створення та розширення об'єкта Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи", який на сьогодні включає 93 складові частини з території 18 європейських країн. Під особливою охороною нашої установи знаходиться майже 21 тис. гектарів букових пралісів, що становить понад 22% від загальної території Пан'європейського об'єкта спадщини і є його найбільшою часткою.

У контексті згаданих біосферного резервату та об'єкта Спадщини варто нагадати, що цього року відмічається 70 років від того дня, як Україна стала членом ЮНЕСКО – Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки й культури. Ця важлива подія відбулася далекого 12 травня 1954 року і стала передумовою для сьогоденних наших здобутків.

За час своєї діяльності Карпатський біосферний заповідник став міжнародно визнаною природоохоронною, науково-дослідною установою, зробив вагомий внесок у збереження природних екосистем та сталого розвитку Карпат, формування екологічної мережі та розвитку природно-заповідної справи в Україні.

За роки діяльності заповідник випустив у світ сорок сім томів Літопису природи, організував десятки міжнародних науково-практичних конференцій і взяв участь у реалізації численних міжнародних наукових та природоохоронних проєктів.

На виконання Указів Президента України № 25 від 14.01.2010 та № 5 від 2 січня 2022 року, у Карпатському біосферному

заповіднику сьогодні активно ведуться роботи з розширення та зміни меж природно-заповідної території з передачею їх у постійне користування. Як результат, територія заповідника найближчим часом збільшиться ще на 17 тисяч гектарів, з яких понад 4 тисячі гектарів – це особливо цінні букові праліси та старовірові ліси.

Карпатський біосферний заповідник, де працюють майже 400 фахівців, впевнено продовжує вирішувати поставлені перед ним завдання, особливо з впровадження заходів із збереження об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, водно-болотних угідь міжнародного значення, здійснення заходів із адаптації до змін клімату, реалізації положень Рамкової конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат й Протоколів до неї.

РИБАК М.П.,
директор Карпатського біосферного заповідника,
заслужений природоохоронець України

THE ROLE OF THE CARPATHIAN CONVENTION IN DEEPENING EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES: PLACE AND ROLE OF UKRAINE

Egerer Harald

Secretariat of the Carpathian Convention, Vienna, Austria

Егерер Г. Роль Карпатської конвенції у поглибленні євро-інтеграційних процесів: місце та роль України. Карпатський регіон, який охоплює сім країн Центральної та Східної Європи, є життєво важливим екологічним і культурним ландшафтом, домівкою для найбільших в Європі гірських лісів, напівприродних лук та значних популяцій великих хижих тварин. Він забезпечує важливі екосистемні послуги та підтримує життєдіяльність мільйонів людей за рахунок сільського господарства, туризму та збереження біорізноманіття. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція), прийнята у 2003 році, є єдиним договірним механізмом, присвяченим сталому розвитку та збереженню регіону. Ратифікована всіма сімома карпатськими країнами, включаючи Україну, Конвенція охоплює такі ключові сфери, як біорізноманіття, землекористування та стале сільське господарство, водночас сприяючи регіональній співпраці через спільні екологічні стандарти та транскордонні проекти. Вона слугує мостом між Європейським Союзом і карпатськими країнами, гармонізуючи законодавство, поглиблюючи європейську інтеграцію та підтримуючи спільні ініціативи, які сприяють як економічній, так і екологічній стабільності.

Гаральд Егерер
під час онлайн виступу
на Круглому столі

Україна відіграє ключову роль у цій співпраці завдяки своєму центральному положенню в Карпатському регіоні та її постійним зусиллям щодо інтеграції в ЄС. Беручи участь у Конвенції, Україна наближається до екологічних стандартів ЄС, бере участь у транскордонних природоохоронних проєктах та сприяє регіональному миру та співпраці. Карпатська конвенція також надає Україні доступ до фінансування ЄС та проєктних можливостей, які є життєво важливими для її післявоєнного зеленого відновлення. Останні події, такі як ухвалення Рамкової програми збереження біорізноманіття Карпат та заходи щодо подолання наслідків війни на навколишнє середовище, підкреслюють роль Конвенції у підтримці цілей України у сфері охорони довкілля та сталого розвитку.

Заглядаючи вперед, проведення Україною наступної Конференції Сторін (COP8) у 2026 році підкреслює її прихильність до регіональної співпраці. Майбутні проєкти, такі як "Розширена мережа природоохоронних територій", що фінансу-

ється ГЕФ, і запропонований "Транснаціональний стратегічний природоохоронний проєкт Карпат LIFE", спрямовані на посилення збереження біорізноманіття, сталого управління лісами та кліматичної стійкості в Українських Карпатах. Такі спільні ініціативи, як запропонований "Карпатський природний парк миру" з Румунією, є прикладом спроможності Конвенції сприяти двосторонній співпраці та керувати спільними природними ресурсами. Залучення українських експертів та стейкхолдерів до регіональних мереж ще більше зміцнює зусилля Карпатської конвенції щодо захисту та сталого розвитку регіону відповідно до глобальних цілей біорізноманіття.

Egerer H. The role of the Carpathian Convention in deepening European integration processes: Place and role of Ukraine. International Round-Table Meeting | Rakhiv, Ukraine | 3 October 2024 The Carpathian region, spanning seven countries in Central and Eastern Europe, is a vital ecological and cultural landscape, home to Europe's largest mountain forests, semi-natural grasslands, and significant populations of large carnivores. It provides essential ecosystem services and supports livelihoods for millions through agriculture, tourism, and biodiversity conservation. The Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians (Carpathian Convention), adopted in 2003, is the only treaty-based mechanism dedicated to the region's sustainable development and conservation.

Ratified by all seven Carpathian countries, including Ukraine, the Convention addresses key areas such as biodiversity, land management, and sustainable agriculture, while fostering regional cooperation through shared environmental standards and cross-border projects. It serves as a bridge between the European Union and the Carpathian countries, harmonizing legislation, deepening European integration, and promoting collaborative initiatives that benefit both economic and environmental stability.

Ukraine plays a pivotal role in this cooperation due to its central position in the Carpathian region and its ongoing efforts toward EU integration. By participating in the Convention, Ukraine aligns with EU environmental standards, engages in cross-border conservation projects, and contributes to regional peace and cooperation. The Carpathian Convention also provides Ukraine with access to EU funding and project opportunities, which are vital for its post-war green recovery. Recent developments, such as the adoption of the Carpathian Biodiversity Framework and measures to address the war's environmental impacts, highlight the Convention's role in supporting Ukraine's environmental and sustainable development goals.

Looking ahead, Ukraine's hosting of the next Conference of the Parties (COP8) in 2026 underscores its commitment to regional collaboration. Future projects, such as the GEF-funded "Enhanced Protected Areas Network" and the proposed "LIFE Carpathian Transnational Strategic Nature Project", aim to strengthen biodiversity conservation, sustainable forest management, and climate resilience in the Ukrainian Carpathians. Collaborative initiatives like the proposed "Carpathian Peace Natural Park" with Romania exemplify the Convention's capacity to foster bilateral cooperation and manage shared natural resources. The engagement of Ukrainian experts and stakeholders in regional networks further strengthens the Carpathian Convention's efforts to protect and sustainably develop the region in alignment with global biodiversity goals.

The role of the Carpathian Convention in deepening European integration processes: Place and role of Ukraine

International Round-Table Meeting | Rakhiv, Ukraine | 3 October 2024

Harald Egerer | UNEP Vienna Programme Office - Secretariat of the Carpathian Convention

Carpathian Mountains of central and eastern Europe are Europe's last great wilderness areas

ECO-REGION SHARED BY 7 EUROPEAN COUNTRIES

5 EU Members: Czech Republic, Hungary, Poland, Romania, Slovakia

2 non-EU Members: Serbia, Ukraine

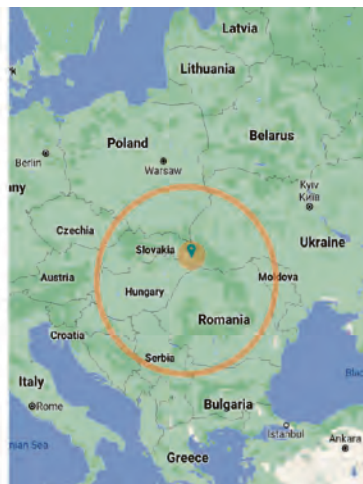
PROVIDES ESSENTIAL ECOSYSTEM SERVICES

Serves 17 million inhabitants, living mostly in rural areas

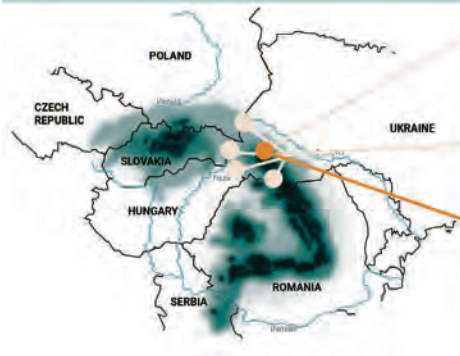
CONTAINS VAST NUMBER OF PROTECTED AREAS

Vital for a coherent European ecological network

The Role of Ukraine in the Carpathian Convention

Ukraine's central position within the Carpathian region makes its involvement crucial for the success of regional integration. Ukraine's inclusion in the Convention provides several opportunities:

ENVIRONMENTAL PROTECTION AND BIODIVERSITY

The Ukrainian Carpathians is home to diverse ecosystems, old-growth forests, and species that require coordinated transboundary efforts for their preservation. Ukraine helps maintain vital ecological corridors that connect with neighboring countries, crucial for wildlife like large carnivores.

CROSS-BORDER COOPERATION

Cross-border projects that focus on biodiversity, sustainable tourism, rural development, etc. not only foster **environmental sustainability** but also contribute to **economic growth** in Ukraine's western regions.

ALIGNMENT WITH EU ENVIRONMENTAL STANDARDS

Through the Convention, Ukraine aligns itself more closely with EU standards in areas like **biodiversity**, **climate change mitigation**, and **water management**. This alignment is particularly important as Ukraine works toward deeper integration with the EU, especially after its 2022 application for EU membership.

The Role of the Carpathian Convention in Ukraine's EU aspirations

Ukraine's engagement in the Convention plays a symbolic and practical role in its broader EU integration goals. In the wake of political and security challenges, Ukraine has sought closer ties with European institutions and frameworks.

The Carpathian Convention supports this by:

PROMOTING REGIONAL STABILITY AND COOPERATION

By participating in multilateral efforts to address shared challenges, Ukraine builds stronger ties with its European neighbors, reinforcing its commitment to regional peace and cooperation.

SUPPORTING EU ACCESSION GOALS

The Convention offers a platform for Ukraine to demonstrate its ability to collaborate effectively with EU Member States on environmental and sustainable development goals, which aligns with the requirements for eventual EU accession.

FACILITATING ACCESS TO EU FUNDING AND PROJECTS

As part of the Convention, Ukraine gains access to EU funding mechanisms such as Interreg and other cross-border cooperation programs. These funds help Ukraine implement sustainable development projects, further integrating it into Europe's environmental and economic framework.

Ukraine's strong record of successful ratifications of the Carpathian Convention and its Protocols

	SIGNED	NATIONALLY RATIFIED/APPROVED
CARPATHIAN CONVENTION	2003	2004
PROTOCOL ON CONSERVATION AND SUSTAINABLE USE OF BIOLOGICAL AND LANDSCAPE DIVERSITY	2008	2009
PROTOCOL ON SUSTAINABLE FOREST MANAGEMENT	2011	2012
PROTOCOL ON SUSTAINABLE TOURISM		2017
PROTOCOL ON SUSTAINABLE TRANSPORT	2015	2016
PROTOCOL ON SUSTAINABLE AGRICULTURE AND RURAL DEVELOPMENT	2017	2020
NEW ARTICLE ON CLIMATE CHANGE T2000	2017	completed

21-22 November 2022 | Rzeszów, Poland

The Carpathian Ministerial Conference marked a milestone in regional cooperation

High-level representatives from the 7 Carpathian Convention Parties gathered to discuss the most pressing challenges of the region:

BIODIVERSITY PROTECTION

Adopted Declaration: [Carpathian Commitments for the new post 2020 global biodiversity framework implementation](#)

CRISIS IN UKRAINE

Adopted Declaration: [Declaration on impact of the war on the environment in Ukraine and the need for cooperation and assistance](#)

21-22 November 2022 | Rzeszów, Poland

Declaration on impact of the war on the environment in Ukraine and the need for cooperation and assistance

reaffirm our close cooperation with Ukraine on the further implementation of the Carpathian Convention for the protection and sustainable development of the whole Carpathian region

express our will to assist Ukraine in possible measures needed to address the environmental consequences of the direct and indirect impacts of the war in Ukraine on the Carpathians, particularly on the natural environment and on the nature protection services

emphasize the role of the Carpathian Convention as an important intergovernmental mechanism and in this respect recommend further consultation with relevant actors on providing support to measures needed to address the consequences of the direct and indirect impacts of the war in Ukraine on the Carpathians, as appropriate

invite stakeholders and partners to contribute to the process of green recovery and reconstruction of Ukraine

11-13 October 2023 | Belgrade, Serbia

7th Conference of the Parties (COP7) of the Carpathian Convention

COP7 Ministerial Declaration - Empowering the Carpathian Vision 2050

Urge for a unified and substantial effort to assist Ukraine to address the environmental consequences of the war in Ukraine on the Carpathians

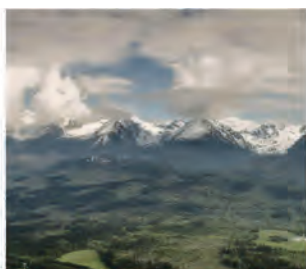
COP7 Decisions

Various provisions calling for support to Ukraine

Set of measures to address the environmental consequences of the direct and indirect impacts of the war in Ukraine on the Carpathians

Set of measures to address the environmental consequences of the direct and indirect impacts of the war in Ukraine on the Carpathians

Kunming-Montreal Global Biodiversity Framework (GBF)

The Carpathian Convention is a regional instrument for enhancing implementation of global and European policies

GBF TARGETS

- 1-8** Reducing threats to biodiversity
- 9-13** Meeting people's needs through sustainable use and benefit-sharing
- 14-23** Tools and solutions for implementation and mainstreaming

Carpathian Biodiversity Framework is a tool to implement the Carpathian Convention and GBF by supporting transformative actions across and within sectors

Carpathian Vision 2050:

By 2050, the Carpathians is a thriving and sustainable region where people live in harmony with nature.

The biodiversity and natural beauty of the Carpathians are conserved, restored, and wisely used providing a healthy environment and essential ecosystems services for all people of the region and beyond.

Strategic projects supporting the Ukrainian Carpathians

Global Environment Facility (GEF) -
Enhanced protected areas network for
biodiversity conservation and
development in Ukraine

The project aims at:

- biodiversity conservation through a strengthened Protected Areas network and the sustainable management of key forest ecosystems
- increasing resilience to climate change
- creating opportunities for sustainable development in the region, in particular, for vulnerable communities of mountain settlements
- project's objectives and expected results are also aligned with the relevant articles and protocols of the Carpathian Convention ratified by Ukraine

Strategic projects supporting the Ukrainian Carpathians

Global Environment Facility (GEF) -
Enhanced protected areas network for
biodiversity conservation and
development in Ukraine

The 14 priority Ukrainian Carpathian Protected
Areas for the project's interventions

	Protected Area	IUCN Category	Size	Administrative Region Oblast
1	Chernomova National Nature Park	II	7,117.5 ha	Chernivtsi
2	Vyzhnytskyi National Nature Park	II	11,238.0 ha	
3	Gorgany Nature Reserve	IIa	5,344.2 ha	Ivano-Frankivsk
4	Hutsulshchyna National Nature Park	II	32,271.0 ha	
5	Synohora National Nature Park	II	10,866.0 ha	
6	Verkhovynskyi National Nature Park	II	12,022.9 ha	
7	Carpathian National Nature Park	II	50,495.0 ha	Lviv
8	Boykivshchyna National Nature Park	II	12,240.0 ha	
9	Korolivka Beskydy National Nature Park	II	8,997.0 ha	
10	Skolivski Beskydy National Nature Park	II	32,684.0 ha	Zakarpattia
11	Carpathian Biosphere Reserve	II	66,417.4 ha	
12	Svnevyi National Nature Park	II	40,777.0 ha	
13	Uzhantkyi National Nature Park	II	46,147.3 ha	
14	Zaklarsovanyi kray National Nature Park	II	6,101.0 ha	
Total			342,718.30 ha	

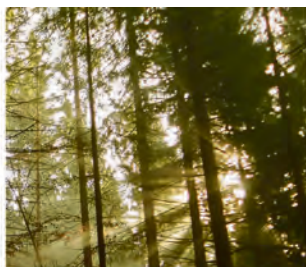

Strategic projects supporting the Ukrainian Carpathians

EU LIFE Programme –
LIFE Carpathian Transnational
Strategic Nature Project (SNAP)

- Possible source of long-term (up to 10 years) large-scale funding (up to 50 m EUR) for some activities planned in the Carpathian region as envisioned in the Carpathian Biodiversity Framework (CBF)
- Particularly important for transboundary and transnational activities
- Ukraine is fully eligible for LIFE Programme
- Great opportunity for Ukraine in terms of capacity building in applying for LIFE project and other EU funding opportunities
- Great opportunity for Ukraine's alignment with the EU acquis on environment
- Regionally important for assisting in implementing the EU Biodiversity Strategy for 2030 (and CBF) on:
 - extending the network of protected areas
 - enhancing the protected area network coherence by setting up ecological corridors
 - implementing EU nature restoration targets for species and habitats
 - restoring ecosystems
 - enhancing protection of the primary and old-growth forests
 - improving the health and resilience of managed forests
 - bringing nature back to agricultural land

Building a "Carpathian Peace Natural Park" between Ukraine and Romania

The park will aim to protect and preserve biodiversity, landscape and cultural heritage, offering the possibility to carry out scientific research, recreation and tourism activities

Initial consultation conducted on both sides for establishing a transboundary natural park with the observance of the Convention on Biological Diversity, the Carpathian Convention and the applicable national legal frameworks

Aims to strengthen and improve bilateral relations between the two nations and its communities, which will create a platform for better common management of Carpathian natural resources, such as water, biomass and soil

Exact area for the Park yet to be decided yet; however, the consultations take into consideration the following Protected Areas in Ukraine:

- Carpathian National Nature Park
- Cherenoskyi National Nature Park
- Hutsulshchyna National Nature Park
- Verkhovynskyi National Nature Park
- Vyzhnytskyi National Nature Park

Carpathian Convention COP8 in Ukraine

DECISION COP7/23

Date and venue of the Seventh Meeting of the Conference of the Parties to the Carpathian Convention

The Conference of the Parties

1. Decides to accept the generous offer of the Government of Ukraine to convene the Eighth Meeting of the Conference of the Parties to the Carpathian Convention (COP8) in the end of 2026;

If this, however, is not possible, the Rules of Procedure for the Conference of the Parties to the Carpathian Convention shall apply; requests the Secretariat to make the necessary arrangements, in consultation with the host Government and the COP Bureau;

2. Requests the Secretariat to undertake the necessary preparation in consultation with all interested partners and stakeholders;

3. Invites all interested partners to make a financial contribution to the organization of the Eighth Meeting of the Conference of the Parties to the Carpathian Convention.

Science for the Carpathians (S4C) and Carpathian ESD Expert Network

Integration of Ukrainian experts into the networks

- S4C Executive Board member from Ukraine: Mariana Melnykovych

Active Ukrainian ESD Experts representing:

- Carpathian School and Network of Ukrainian universities
- Ukrainian National Forestry University
- FORZA NGO, Agency for sustainable development of the Carpathian region
- European Wilderness Society
- Green Dossier

Carpathian networks in the fields of science and education for sustainable development (ESD)

25-28 September 2023 | Krakow, Poland

The 7th Forum Carpathicum addressed green recovery of Ukraine

125 participants from 15 countries

Theme: Carpathian Futures – Critical Transitions

Urgent action is needed as we face complex crises:

- Triple planetary crisis
- War in Ukraine

Plenary hybrid session on Ukraine

- Shared challenges of Ukrainian communities, environmental NGOs and scientific experts
- Shared examples of capacity building for green recovery of Ukraine
- Carpathian Convention Secretariat ready to support capacity building efforts in collaboration with Ukrainian universities and other actors

25-28 September 2023 | Krakow, Poland

The 7th Forum Carpathicum Session on Ukraine

RECOMMENDATIONS:

- Ensure "green recovery" and "building back better" in Ukraine utilizing ecosystem services and nature-based solutions approach
- Strengthen collaboration with stakeholders from the Ukrainian Carpathians for projects on sustainable nature governance, wildfires, biodiversity protection, social & socio-ecological innovations, ESD

Forest Europe

FOREST EUROPE (FE) signatories and observers showed their solidarity with the Ukrainian people during the High-Level Policy Dialogue (HLPD) 2022: Ministerial Decision "Supporting the recovery and sustainable management of Ukrainian forests and its forest sector" was endorsed

The Carpathian Convention contributed to the "Status quo report" describing the situation in the Ukrainian forest sector.

Environment Agency Austria - EU4Environment Water & Data Project

A project with a component on Land Monitoring in Ukraine, executed by UBA, ADA, OIEau, OECD, and UNECE.

PROJECT GOALS

Aim to improve environmental, climate, and socio-economic resilience, and human health, strengthen water resources management, and extend the environmental database for informed decision-making.

UKRAINE WORKSHOPS

Will be organized with thematic experts, stakeholders, decision-makers, and practitioners to provide insights into Earth Observation data, specifically focusing on vegetation health dynamics in forest ecosystems and the relationship between droughts and wildfires.

DATA EXTENSION

The project plans to extend the Copernicus Land Cover dataset for the Carpathian region.

EU4Environment
Water and Data in Eastern Partner Countries

Participate in the Carpathian Convention Mechanisms

Engage in Working Group Meetings

Participate as an Observer

Join the Carpathian networks: S4C and/or Carpathian ESD Experts

Carpathian Convention was established to coordinate efforts in the Carpathian region

2001

Initiated by Ukraine

2003

Adopted and signed in Kyiv, Ukraine on 22 May 2003 ("Kyiv Convention")

Signed at the Fifth Ministerial Conference „Environment for Europe“

2006

Entered in force on 4 January

The Convention's 23 Articles include thematic sectors:

3

Integrated approach to the land resources management

4

Conservation and sustainable use of biological and landscape diversity

5

Spatial planning

6

Sustainable and integrated water/river basin management

7

Sustainable agriculture and forestry

8

Sustainable transport and infrastructure

9

Sustainable tourism

10

Industry and energy

11

Cultural heritage and traditional knowledge

12

Environmental assessment/information system, monitoring and early warning

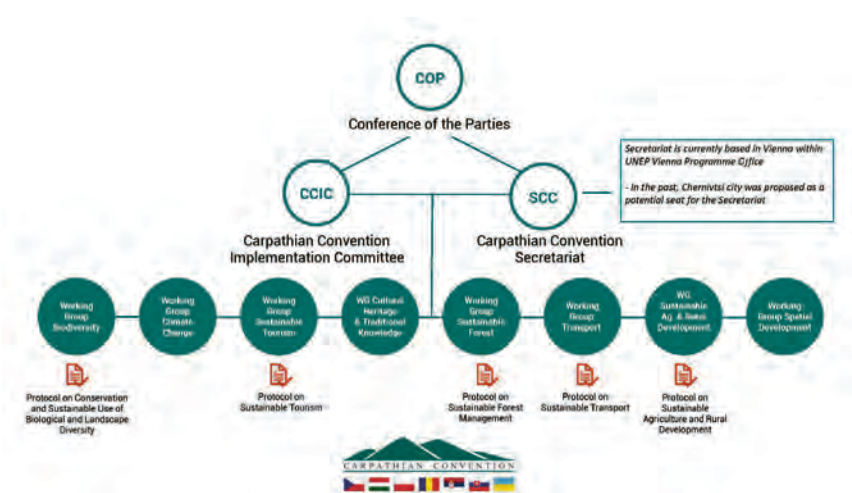
13a

Climate Change

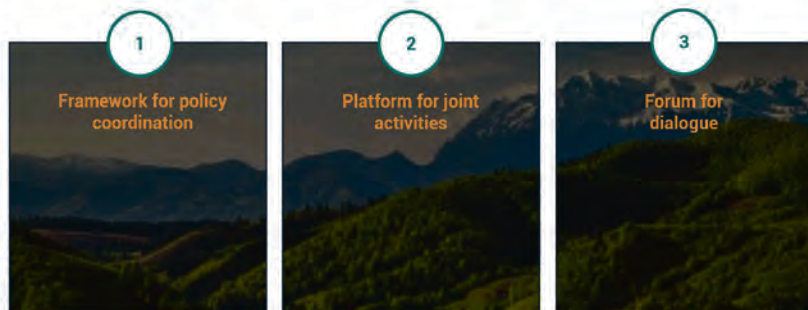
13

Awareness raising, education and public participation

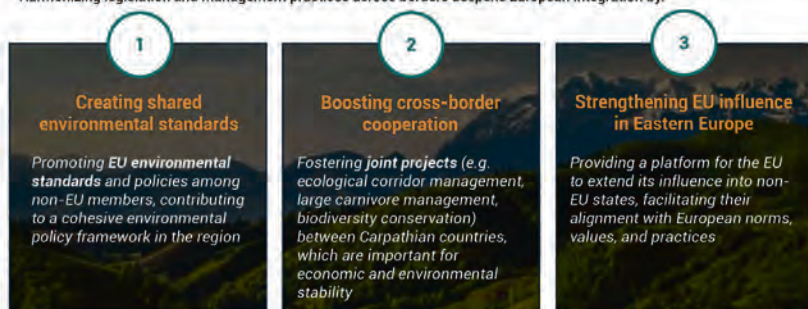
The Carpathian Convention facilitates cross-border and transnational cooperation

Deepening European Integration

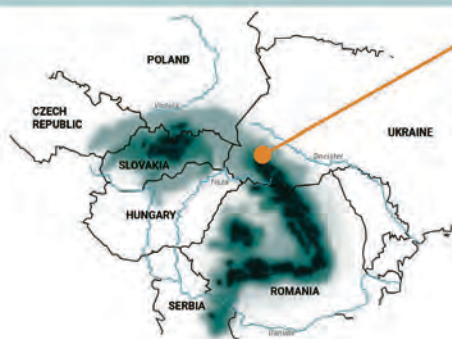
THE CARPATHIAN CONVENTION SERVES AS A BRIDGE BETWEEN THE EU AND CARPATHIAN COUNTRIES

Harmonizing legislation and management practices across borders deepens European integration by:

The Role of Ukraine in the Carpathian Convention

Ukraine's central position within the Carpathian region makes its involvement crucial for the success of regional integration. Ukraine's inclusion in the Convention provides several opportunities:

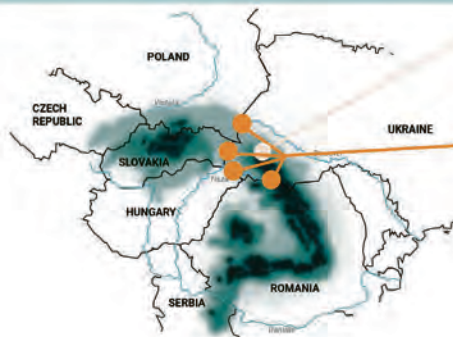

ENVIRONMENTAL PROTECTION AND BIODIVERSITY

The Ukrainian Carpathians is home to diverse ecosystems, old-growth forests, and species that require coordinated transboundary efforts for their preservation. Ukraine helps maintain vital ecological corridors that connect with neighboring countries, crucial for wildlife like large carnivores.

The Role of Ukraine in the Carpathian Convention

Ukraine's central position within the Carpathian region makes its involvement crucial for the success of regional integration. Ukraine's inclusion in the Convention provides several opportunities:

ENVIRONMENTAL PROTECTION AND BIODIVERSITY

The Ukrainian Carpathians is home to diverse ecosystems, old-growth forests, and species that require coordinated transboundary efforts for their preservation. Ukraine helps maintain vital ecological corridors that connect with neighboring countries, crucial for wildlife like large carnivores.

CROSS-BORDER COOPERATION

Cross-border projects that focus on biodiversity, sustainable tourism, rural development, etc. not only foster environmental sustainability but also contribute to economic growth in Ukraine's western regions.

АНАЛІЗ СТАНУ ВИКОНАННЯ УКРАЇНОЮ РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ОХОРОНУ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК КАРПАТ. ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Шутяк С.В.

Комітет з аграрного, земельного та довкілевого права
Національної асоціації адвокатів України, Львів, Україна

Шутяк С.В. Аналіз стану виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Виклики та перспективи.

Цей звіт вперше проаналізував стан імплементації Україною Карпатської конвенції на законодавчому рівні та фактичному рівні. Звіт наглядно показує готовність України на законодавчому рівні до імплементації конвенції. У звіті надаються пропозиції щодо удосконалення управлінської частини виконання конвенції, а також пропонуються рішення щодо запровадження окремих освітніх програм для навчання управлінців з її реалізації. Звіт закликає до поглиблення знань про гірські екосистеми, про їхню вразливість та посилення охоронних заходів під час прийняття рішень щодо перетворення природних гірських територій під промислові території.

Shutiak S.V. Analysis of the state of implementation of the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians in Ukraine. Challenges and perspectives.

This report analyzes for the first time the state of implementation of the Carpathian Convention in Ukraine at the legislative and actual levels. The report shows that Ukraine is ready to implement the Convention at the legislative level. The report provides suggestions for improving the management part of the Convention's implementation and proposes solutions for introducing specific educational programs to train managers in its implementation. The report calls for deepening knowledge about mountain ecosystems, and their vulnerability, and strengthening conservation measures when deciding to convert natural mountain areas into industrial areas.

Актуальність теми зумовлена тим, що упродовж 2026-2029 років Україна головуватиме на всіх офіційних та експертних зустрічах Конвенції, а отже візьме першість в ініціативах щодо реалізації положень Конвенції. Таке рішення було прийнято у рамках сьомого засідання Конференції Сторін Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (COP7), що відбулося у м. Белград, Республіка Сербія. Крім того, завершила свою дію програма реалізації конвенції – то ж варто глянути, що ж змінилося.

Правники та управлінці оперують термінами, які містяться в офіційних нормативних документах. З огляду на це слід відмітити, що горам, гірським територіям та, зокрема, Карпатам, відведена не така вже і велика їхня кількість. Об'єктом правового регулювання екологічного законодавства є природні та неприродні об'єкти довкілля. Гори Карпати є таким об'єктом регулювання. Гори Карпати є особливими у багатьох відношеннях. За визначенням підручників з географії – гори – ділянки земної поверхні, що високо підіймаються над прилеглими рівнинами та мають сильно розчленований рельєф. У законодавстві України станом на сьогодні не має поняття гори. Проте є терміни що описують: гірський район – район зі змінним рельєфом земної поверхні, де зміни перевищень рельєфу понад 900 м (3000 футів) у радіусі 18,5 км (10 морських миль) [1]; Гірські ліси Карпатського регіону – ліси Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської та Чернівецької областей, розташовані в межах гірської системи [2]; гірських населених пунктів належать міста, селища міського типу, селища, сільські населені пункти, які розташовані у гірській місцевості, мають недостатньо розвинуті сферу застосування праці та систему соціально-побутового обслуговування, обмежену транспортну доступність [3]. На жаль згадані поняття – додають нові терміни – гірські системи, гірська місцевість що не полегшують однозначне трактування та розуміння понятійного апарату українських Карпат.

Про важливість гір як гірських екосистем – вперше на міжнародному рівні було висловлено у Порядку денному на XXI століття Прийнятому Конференцією ООН з навколишнього середовища та розвитку, Ріо-де-Жанейро, 3–14 червня 1992 року. Зокрема, вказано, що гори є важливим джерелом водної, енергетичної та біологічної різноманітності. Крім того, вони є джерелом таких цінних ресурсів, як корисні копалини, лісові та сільськогосподарські продукти, і відкривають широкі можливості в плані відпочинку. Будучи однією з найбільших екосистем, що становлять складну та взаємозалежну екологію нашої планети, гори мають велике значення для виживання глобальної екосистеми. Водночас гірські екосистеми швидко змінюються. Вони сприйнятливі до прискорення ерозії ґрунтів, зсувів, швидкого звуження довкілля і зменшення генетичного розмаїття. У соціальному плані для населення у гірських районах населення характерна повсюдна бідність

і втрата традиційних навичок. У результаті більшості гірських районів світу відбувається деградація довкілля. Тому інтереси належного управління гірничими ресурсами та соціально-економічного розвитку населення вимагають вживання негайних заходів. [4]

Через Карпатську конвенцію та імплементаційні протоколи до неї Україна взяла на себе зобов'язання не тільки щодо захисту довкілля, а й щодо соціального і культурного прогресу та економічного розвитку карпатського регіону. Оскільки шкода, завдана карпатській екосистемі, не може бути виправлена або може бути виправлена лише за допомогою великих зусиль, з великими витратами і, як правило, протягом тривалого періоду часу, важливо досягти довгострокового стійкого балансу між економічними інтересами та екологічними вимогами. Карпатська конвенція з її імплементаційними протоколами, безумовно, забезпечує міцну правову основу для цього, адже визначає зобов'язання сторін проводити всебічну політику та співпрацювати для охорони та сталого розвитку Карпат з метою, зокрема, поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини.

На практиці, однак, необхідно наповнити цю основу життям, прикладами практичного її втілення [5]. Цінним є напрацювання рекомендацій для послідовного застосування положень конвенції та протоколів, адже, Карпатська конвенція побудована за типом "Рамкова конвенція-протокол", що передбачає двоетапний підхід. Спершу, загальні положення Рамкової конвенції, тоді, конкретні суттєві зобов'язання за Протоколами, які є обов'язковими до виконання. Сторони можуть пропонувати протоколи до Конвенції, які мають бути прийняті та підписані на сесіях Конференції Сторін (КС). Протоколи є найважливішим засобом для доповнення та полегшення реалізації загальних принципів, закладених у самій Конвенції. Стаття 2 та стаття 18 Карпатської конвенції (КК) забезпечують правову основу для прийняття протоколів до Карпатської конвенції.

Протоколи Карпатської конвенції, як частина договірного права в контексті міжнародного права, повинні тлумачитися відповідно до правил тлумачення міжнародного права, визначених у Віденській конвенції про право міжнародних договорів (Віденська конвенція). Відповідно до статті 26 та статті 31(1) Віденської конвенції – протоколи є обов'язковими до виконання, а тлумачення має здійснюватися

"добросовісно, відповідно до звичайного значення термінів договору в їхньому контексті та у світлі предмета і мети договору".

Екологічна функція держави – це сукупність заходів, які держава приймає для забезпечення екологічної безпеки та збереження природних ресурсів для майбутніх поколінь. Основна мета екологічної функції держави – це збереження природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки, запобігання екологічним катастрофам, забрудненню навколишнього середовища та знищення біорізноманіття. Завдання екологічної функції держави включає: прийняття законів, що регулюють використання природних ресурсів та забруднення довкілля; розробка та впровадження програм охорони природи, збереження біорізноманіття та зменшення викидів в атмосферу; забезпечення контролю за додержанням норм та стандартів екологічної безпеки; проведення наукових досліджень та моніторингу стану навколишнього середовища; впровадження економічних механізмів, які стимулюють збереження природних ресурсів та екологічні інвестиції; підвищення екологічної свідомості населення та сприяння розвитку екологічного виховання.

Важливим аспектом екологічної функції держави є співпраця з міжнародними організаціями з охорони природи та зменшення впливу людської діяльності на навколишнє середовище.

Найбільш важливими рекомендаціями звіту є визначення поняття гірських територій Карпат, системи планування використання земель та інших ресурсів в гірських територіях з метою недопущення їх ерозії при збільшенні антропогенного впливу, збереження екологічної рівноваги; стимулювання розвитку секторів, що створюють додатковий дохід не руйнуючи природні екосистеми, таких як туризм, риборозведення, використання відновлювальних ресурсів та природо-ощадливе добування корисних копалин, збереження та розвиток надання послуг місцевому населенню, щоб зупинити відтік корінного населення та зберегти місцеві громади.

Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція), підписана у 2003 році [6]. Карпатська конвенція впроваджує комплексну політику та співпрацю з метою сприяння охороні довкілля та сталому розвитку регіону. Вона спрямована на вирішення екологічних проблем та покращення якості життя нинішнього та майбутніх поколінь.

Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат є регіональною конвенцією під егідою Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП, 1972) [7], що є провідною міжнародною організацією в галузі охорони довкілля.

Часові рамки конвенції

2001	Розпочато процес розробки міжнародної конвенції	Уряд України звернувся до Програми ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) з проханням сприяти процесу міждержавних консультацій між карпатськими країнами: Чеської Республіки, Угорщини, Польщі, Румунії, тодішньої Сербії та Чорногорії, Словацької Республіки та України. Метою було розробити проєкт міжнародної конвенції щодо Карпатських гір, яка мала бути прийнята на П'ятій конференції міністрів "Довкілля для Європи" у 2003 році.
Листопад 2001 року	Відбулася перша неформальна зустріч	Перша неформальна зустріч відбулася 06-07 листопада 2001 року в Києві в приміщенні українського уряду, де учасники погодили перелік сфер, в яких Карпати могли б отримати вигоду від співпраці.
2001-2002	Розпочато офіційні переговори	ЮНЕП сприяла проведенню офіційних переговорів між карпатськими країнами під час п'яти підготовчих зустрічей за підтримки Австрії, Італії, Ліхтенштейну та Швейцарії. Кілька міжнародних організацій, академічних установ та НУО надали підтримку переговорному процесу, в тому числі Eurac Research в Больцано, Італія, де знаходиться науковий та оперативний центр Секретаріату Альпійської конвенції.
2002	Створено Альпійсько-Карпатське партнерство	Першим значним кроком стало створення Альпійсько-Карпатського партнерства, започаткованого під час Міжнародного року гір (2002). Ця кампанія була підтримана головуванням в Альпійській конвенції, яке в той період виконувала Італія.

Травень 2003 року	Створено Карпатську конвенцію	Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат була прийнята в Києві у травні 2003 року під час Конференції міністрів "Довкілля для Європи". Тепер вона відома як Карпатська конвенція. ЮНЕП було запропоновано продовжувати обслуговувати процес реалізації Конвенції, в тому числі надавати підтримку Тимчасовому секретаріату. Австрія запропонувала розмістити тимчасовий секретаріат у Відні та надавати йому підтримку.
Травень 2004 року	Створено Віденський програмний офіс ЮНЕП	1 травня 2004 року у віденському офісі ЮНЕП було відкрито Секретаріат Карпатської конвенції (СКК).
2006-2023	З того часу відбулися засідання Конференції Сторін Карпатської конвенції (КС):	COP 1 11-13 грудня 2006 року Київ, Україна COP 2 17-19 червня 2008 року Бухарест, Румунія COP 3 25-27 травня 2011 року Братислава, Словачка Республіка COP 4 23-26 вересня 2014 року Мікулов, Чеська Республіка COP 5 10-12 жовтня 2017 року Ліллафюред, Угорщина COP 6 25 листопада 2020 року онлайн, приймаюча сторона – Польща COP 7 11-13 жовтня 2023 року Белград, Сербія

Станом на сьогодні сайт Верховної Ради України у розділі Законодавство України пов'язує Карпатську конвенцію із 42 нормативно-правовими актами. Більшість із них стосуються підготовки до підписання, ратифікації протоколів до конвенції, проте не багато стосується імплементації положень конвенції та протоколів у національне законодавство, що ускладнює напруцювання практики її запровадження, оскільки складається враження, що положення Карпатської конвенції не інтегровано у законодавство України. Проте це не так.

Аналіз загальних цілей та принципів Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат: а) принципи запобігання та застереження; б) принцип "забруднювач платить"; с) участь громадськості та залучення зацікавлених організацій; d) транскордонну

співпрацю; е) інтегроване планування та управління земельними та водними ресурсами; ф) програмний підхід; г) екосистемний підхід) дозволяє ствердити, що більшість із наведених принципів інтегровано у національне законодавство України.

Наприклад, шляхом імплементації Водної рамкової директиви у Водному кодексі України закріплено басейновий принцип управління – комплексне (інтегроване) управління водними ресурсами в межах району річкового басейну. На його виконання розроблені плани управління ризиками затоплення на окремих територіях у межах районів басейнів річок. Басейни двох річок формуються в межах Карпат – це Дністер та Дунай. Наприклад, стік верхньої карпатської частини становить у середньому 70 відсотків стоку річки Дністер, що зумовлює збереження паводкового режиму на всій його протяжності. Район басейну річки Дунаю розташовується в межах екорегіону Карпати. Суббасейни річок Прут і Сірет розміщуються на схід від вододільного хребта Українських Карпат [8]. Плани управління басейнами річок зараз проходять стратегічну екологічну оцінку [9]. Водна стратегія України на період до 2050 року визначає актуальною проблемою захисту сільських населених пунктів та сільськогосподарських угідь від руйнівної дії паводків і повеней. *Найбільшої шкоди від них зазнають гірські та передгірські райони Карпат і Прикарпаття, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська і Чернівецька області, які належать до найбільш повенево-небезпечних регіонів Європи.*

Принципи запобігання та застереження відповідають поняттю екологічної безпеки, що міститься у статті 50 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" проте, не достатньо впроваджуються на практиці через відсутність імплементаційного механізму. Не зважаючи на те, що визначення екологічної безпеки не є новим, проте, досі не має дієвих практик, які б могли виявляти та показувати дотримання двох критеріїв екологічної безпеки, які дозволяють оцінювати усю сукупність вчинених управлінських рішень, чи сприяють вони досягненню екологічної безпеки – попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей. Змістовний аналіз дозволяє виокремити "попередження" як самостійну визначальну ознаку екологічної безпеки. Тобто акцент усіх управлінських рішень у сфері екологіч-

ної безпеки повинен бути сфокусованим на попередженні [10]. Що цілком відповідає положення протоколів Карпатської конвенції.

Попередження	Погіршення	Екологічної	Обстановки
	Виникнення	Небезпеки	Здоров'ю людей

Участь громадськості, транскордонна співпраця закладені у таких інструментах як стратегічна екологічна оцінка [11] та оцінка впливу на довкілля [12]. Проте, станом на сьогодні реалізація цих норм є недостатньою [13]. Приклади, це кейси Свидовця [14] та Боржави. [15]

Принципи "забруднювач платить" міститься у Законах України "Про управління відходами" [16] та інших актах. Втілення принципу екосистемного підходу у законодавстві підтверджується Правилами рубок головного користування в гірських лісах Карпат, що визначають, гірські ліси Карпат як ліси Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей, що розташовані у межах гірської системи [17]. Концепція Загальнодержавної програми збереження біорізноманіття на 2005-2025 роки передбачає здійснення заходів зі збереження об'єктів рослинного та тваринного світу, їх угруповань та комплексів, екосистем та складових структурних елементів екомережі, зокрема, гірських екосистем [18]. Результатом реалізації проєкту є оптимізація природно-ресурсного потенціалу Карпат, насамперед рекреаційного, туристичного та біоресурсного та переорієнтація відповідних секторів економіки на екологічно спрямоване та економічно більш вигідне в перспективі господарювання.

Законом України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки" передбачено, що природний регіон Карпати належить до елементів національної екологічної мережі загальнодержавного значення: елемент екологічної мережі – Карпати, розташування (за фізико-географічними умовами) – Карпатська гірська країна, основні території та об'єкти-складові екологічної мережі – біосферні заповідники: Карпатський, Розточанський, Східні Карпати; природний заповідник Горгани; національні природні парки: Синевир, Карпатський, Ужанський, Сколівські Бескиди, Гуцульщина. [19]

Програмний підхід закріплений на рівні Закону України "Про державні цільові програми" [20]. З визначення – Державна цільова програма – це комплекс взаємопов'язаних завдань і заходів, які спрямовані на розв'язання найважливіших проблем розвитку держави, окремих галузей економіки або адміністративно-територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за строками виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням. Проте, наприклад, Державна цільова національно-культурна програма "Єдність у розмаїтті" на період до 2034 року [21], що поширюється на Карпатський регіон навіть не згадує, що Карпатська конвенція поширюється на збереження та підтримку культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення, виробництва та продажу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості, збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування, місцевих порід домашніх тварин та різноманіття культивованих рослин і стале використання диких рослин у Карпатах.

Програмний підхід закріплений також у концепції реформування місцевих бюджетів [22] як основа здійснення видатків для реалізації інвестиційних проєктів згідно із затвердженими програмами соціально-економічного розвитку відповідної адміністративно-територіальної одиниці. Приклад, комплексна програма еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період 1998 – 2005 рр. [23]

Інтегроване планування та управління земельними ресурсами впроваджено шляхом запровадження концепції інтегрованого розвитку території територіальної громади – документа стратегічного планування, який може розроблятися на замовлення органу місцевого самоврядування із залученням місцевих мешканців, суб'єктів господарювання, що зареєстровані та/або здійснюють господарську діяльність на території відповідної територіальної громади або мають намір здійснювати таку діяльність у межах відповідної території, і визначає довгострокові, міждисциплінарні, просторові та соціально-економічні пріоритети розвитку території, є вихідними даними для розроблення містобудівної документації на місцевому рівні на принципах сталого розвитку з метою підвищення якості життя, доступності та рівності можливостей, сприяння розвитку

соціальних суспільних відносин та ділової активності, оптимізації адміністративної діяльності, відповідає державним і регіональним програмам розвитку та затверджується відповідним органом місцевого самоврядування [24]. Проте, чинний на сьогодні Порядок розроблення містобудівної документації не поширюється на особливо цінні території гірських Карпат, тому виникає питання про легітимність будь-яких проєктів, що будуються в Карпатах.

Інтегрований підхід до управління земельними ресурсами, як це визначено у розділі 10 "Порядку денного на 21 сторіччя", здійснюється шляхом розробки і виконання відповідних інструментів, таких як плани щодо інтегрованого управління, що стосуються територій Карпатської Конвенції. На жаль, практика – свідчить про протилежне.

Особливе відношення до земель в Україні прослідковується у законодавстві з 50 років минулого століття. Зокрема, особливо цінними є ґрунти Карпат. Крім того у постанові ради міністрів УРСР від 16 травня 1967 р. N 320 [25] вказується, що у гірських та передгірних районах Карпат, де поширене поверхневе перезволоження ґрунтів забезпечити регулювання поверхневого стоку з залуженням водотоків, будівництво протиселевих та інших гідротехнічних споруд, терасування, контурну оранку, смугове розміщення культур у ґрунтозахисних сівозмінах, заліснення і залуження схилів, здійснювати заходи по регулюванню випасу худоби та по захисту і збереженню гірських лісів.

У 2023 році прийнято Методичні рекомендації щодо здійснення стратегічної екологічної оцінки містобудівної документації [26].

Відповідно до рекомендацій передбачено у контексті захисту території Карпат на міжнародному рівні враховувати положення Карпатської конвенції шляхом опису у розділі 3.5. звіту із Стратегічної екологічної оцінки зобов'язань України у сфері охорони довкілля, у тому числі пов'язаних із запобіганням негативному впливу на здоров'я населення, встановлених у Карпатській конвенції та протоколах до неї, що стосуються містобудівних документів, а також шляхом врахування таких зобов'язань під час підготовки містобудівних документів, які поширюються на території гірських Карпат.

Також про інтегрований підхід свідчить факт наявності переліку центральних органів виконавчої влади відповідальних за імплементацію Конференції Сторін Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Станом на сьогодні від-

повідальні за імплементацію Конференції: Міндовкілля [27], Мінекономіки [28], Мінінфраструктури [29], ДСНС [30], МВС [31], МЗС [32], Держлісагентство [33], Держводагентство [34], МКІП [35], ДАРТ [36], Мінагрополітики. [37]

Проте, положення Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, Міністерства економіки, Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, Міністерства внутрішніх справ, Міністерства зовнішніх зв'язків, Міністерства культури та інформаційної політики України, Державного агентства розвитку туризму України, Міністерства аграрної політики та продовольства України – потребують доповнення в частині визначення повноважень щодо Карпатської конвенції та гірських територій Карпат. Адже не маючи чітких повноважень – вказані органи не можуть діяти належним чином щодо імплементації положень Конвенції.

Відсутність чітких повноважень у Міндовкілля пояснює, чому річний план заходів з виконання покладених на Мінприроди завдань на 2011 рік [38] передбачав, що міжнародне співробітництво в межах виконання Карпатської конвенції допоможе зберегти та відновити природні комплекси Карпат та захистити інтереси України на міжнародному рівні, без конкретизації переліку дій та заходів. Хоча надалі такі зобов'язання не згадувались. Проте, Україна погодилась упродовж 2026-2029 років головувати на всіх офіційних та експертних зустрічах Конвенції, а отже візьме першість в ініціативах щодо реалізації положень Конвенції. Таке рішення було прийнято у рамках сьомого засідання Конференції Сторін Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (COP7), що відбулося у м. Белград, Республіка Сербія.

Щодо ДСНС, то Департамент реагування на надзвичайні ситуації забезпечує діяльність гірської служби ДСНС, спрямовує та координує діяльність: сектору забезпечення організації гірських пошуково-рятувальних робіт підрозділів ОРС ЦЗ; та Департамент відповідно до своїх функцій організовує діяльність гірської служб, забезпечує загальне керівництво та координує дії гірських пошуково-рятувальних підрозділів цивільного захисту.

Держлісагентство бере активну участь в імплементації положень Конвенції. З метою виконання завдань, визначених статтею 7 Карпатської конвенції щодо сталого сільського та лісо-

вого господарства в рамках робочої групи зі сталого сільського і лісового господарства та місцевого розвитку за участю експертів Держлісагентства та провідних українських науковців у сфері гірського лісівництва був розроблений Протокол про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат (Протокол).

Протокол був підписаний в ході роботи III Конференції Сторін Карпатської конвенції, що проходила в Братиславі (Словаччина) 25-27 травня 2011 року. У 2012 році Протокол пройшов національну процедуру ратифікації і був ратифікований Верховною Радою України 16 жовтня 2012 року. Протокол набрав чинності 21 жовтня 2013 року.

У вересні 2014 року на 4 Конференції Сторін Карпатської Конвенції затверджений стратегічний план впровадження Протоколу, критерії та індикатори визначення пралісів

Держводагенство долучається до імплементації КК шляхом запровадження планів управління басейнами річок.

Звіт про проведення моніторингу реалізації Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки та виконання Плану заходів з її реалізації на 2021-2023 роки у 2021 – 2022 роках [39] вказує, що "створено умови для подальшого розвитку гірських територій українських Карпат шляхом забезпечення створення необхідних організаційних, правових та фінансових передумов для сталого розвитку гірських територій українських Карпат, підвищення їх конкурентоспроможності, поліпшення якості життя та економічного благополуччя населення, що на них проживає. На виконання 14 завдань та 36 заходів Програми було залучено 4 144 467,4 тис. гривень, у тому числі 3 377 728,5 тис. гривень – за рахунок коштів державного бюджету, 238 280,2 тис. гривень – місцевих бюджетів, 528 458,7 тис. гривень – за рахунок інших джерел, що забезпечило виконання Програми на 70%. Відбулось скорочення наявних диспропорцій між розвитком гірських населених пунктів Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей та цих регіонів в цілому, що засвідчило ефективність Програми та важливість подальшого стимулювання розвитку гірських територій". ***Проте крім фактичного використання коштів – не зрозуміло, яким чином регіон розвивався.***

Міністерство культури та інформаційної політики відповідно до Порядку інформування Міжурядового комітету з охорони всесвітньої культурної і природної спадщини про наміри здійснити містобудівні перетворення на території об'єкта культурної спадщини, включеного до Списку всесвітньої спадщини, та/або в межах його буферної зони [40] збирає та передає інформацію ЮНЕСКО. Мінкультури виконує функцію перевірки належності зібраної та поданої інформації. У контексті цього звіту, якщо буде розроблятися містобудівна документація на українську частину природного об'єкта всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи" [41], то розробник повинен буде подати до Мінкультури таку інформацію:

- стислу характеристику містобудівного перетворення (функціональне призначення, обґрунтування місця розміщення, запланована дата початку робіт, основні техніко-економічні показники (площа, об'єм, загальна висота в метрах від рівня денної поверхні землі, а також згідно з Балтійською системою висот до вищої точки споруди, кадастровий план відповідної земельної ділянки));
- опис буферної зони в межах п'ятисот метрів навколо запланованого містобудівного перетворення;
- оцінку впливу на видатну універсальну цінність об'єкта всесвітньої спадщини, у тому числі з візуальним 3D-моделюванням;
- результати попередніх інженерних, геологічних, архівних, археологічних досліджень, результати обстежень, пов'язаних з територією запланованого містобудівного перетворення (за наявності);
- відомості про проведені консультації з громадськістю щодо запланованого містобудівного перетворення (за наявності);
- відображення локації об'єкта на топографічній карті території об'єкта всесвітньої спадщини та його буферної зони;
- інформація органу управління об'єктом всесвітньої спадщини щодо відповідності запланованих містобудівних перетворень плану управління об'єктом всесвітньої спадщини та/або режиму використання його буферної зони (за наявності затвердженого плану управління об'єктом всесвітньої спадщини);
- інші відомості за наявності.

Стан виконання та протоколів конвенції

Протокол про збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття

Країна	Підписання	Національна ратифікація, приєднання, прийняття або затвердження	Депонування ратифікаційної грамоти про ратифікацію	Набуття чинності
Чехія	19.06.2008	1.07.2009	5.08.2009	28.04.2010
Угорщина	11.06.2009	2.12.2009 Постанова № 281/2009	27.01.2010	28.04.2010
Польща	19.06.2008	9.12.2009	28.01.2010	28.04.2010
Румунія	19.06.2008	13.07.2010 Закон № 137/2010	22.11.2010	20.02.2011
Сербія	19.06.2008	13.01.2013	5.04.2013	4.07.2013
Словаччина	18.06.2009	30.03.2011	5.05.2011	3.08.2011
Україна	19.06.2008	4.09.2009	4.09.2009	28.04.2010

Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття [42], прийнятий на впровадження **статті 4 Карпатської конвенції**. Протокол, згідно даних сайту ВРУ має зв'язки із 16 нормативних актів, з яких 9 – це міжнародні договори. Такі як, Європейська ландшафтна конвенція [43], Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція) [44], Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року, Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті [45], Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, Конвенція про збереження мігруючих видів тварин, Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів [46].

Збереження біорізноманіття карпатського регіону здійснюється в першу чергу шляхом оголошення об'єктів природно-заповідним фондом (надалі – ПЗФ) відповідно до Закону України "Про природно-заповідний фонд України", а також широкого наукового вивчення цієї території. [47, 48, 49]

На території Карпатського регіону є такі ПЗФ: Заказники "Пікуй" та "Карпати" [50], "Кам'янка", Сколівський, Керничний [51], Урочища "Странзул", "Задня", "Кедрин", "Затінки", "Тересянка", "Соколові скелі", "Зачарована долина", Урочище "Верхнє озеро", Урочище "Атак", Гора "Яворник", Урочища "Великий Яворець", "Обнога", "Голятин", "Довгий потік", "Соколове", "Стуженовий ґрунь", Скелі Близниці, Урочище "Кіresh", Урочище "Тепла яма", "Чорні Багна", Болото "Висяче", Болото "Ширковець", Болото "Лисок", Болото "Мшана" [52], Брадульський, Кузійський, Свидовецький, Синевирське озеро, "Стужиця", "Широкий Луг", Джурджійський, "Садки", Урочище "Козакова", "Цецино", "Чорний Діл", "Стебник", "Лужки", "Білий потік", "Діброва", "Росішний", "Кам'янка", Бредулецький, Урочище "Кедроватий", Урочище "Скит Манявський", "Горгани", Гладинський, Кедринський, Радомирський, "Рогнеска", Чорна гора, Юлівська гора, "Странзул", "Задня" і "Кедрин", Керничний Княж двірський, Кливський, Талпишпрківський, Яйківський, Великодобронський, "Соколові гори", Апшинецький, "Зачарована долина", Негровецький, "Турова дача", Урочища "Затінки" і "Тересянка".

На підтримку збереження біорізноманіття в межах регіону Карпат було створено Карпатську мережу природоохоронних територій (CNPA) [53] є тематичною мережею для співпраці гірських природоохоронних територій у Карпатах. Метою створення Карпатської мережі є сприяння охороні та сталому розвитку Карпат, зокрема, досягнення цілей, перелічених у статті 4 Карпатської конвенції КК зі збереження біологічного та ландшафтного різноманіття.

Юридичний мандат CNPA та її природоохоронних територій-членів полягає у сприянні та участі у реалізації першого тематичного Протоколу до Рамкової конвенції – Протоколу про збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття (Бухарест, Румунія, 19 червня 2008 року), а також будь-яких інших відповідних майбутніх Протоколів до Рамкової конвенції або будь-яких відповідних міжнародних угод, правових інструментів та ініціатив.

Стан підписання, ратифікації та набуття чинності Протоколом про сталий туризм

Країна	Підписання	Національна ратифікація, приєднання, прийняття або затвердження	Депонування ратифікаційної грамоти про ратифікацію	Набуття чинності
ЧЕХІЯ	27.05.2011	7.02.2012	12.03.2012	29.04.2013
Угорщина	27.05.2012	04.01.2013	29.01.2013	29.04.2013
Польща	08.09.2011	18.09.2012	12.12.2012	29.04.2013
Румунія	27.05.2011	06.06.2014	13.08.2014	11.11.2014
Сербія	27.05.2011	25.03.2015	1.04.2015	30.06.2015
Словаччина	27.05.2011	13.02.2012	06.03.2012	29.04.2013
Україна	22.02.2017	4.05.2017	20.06.2017	

Протокол для України не набрав ще чинності.

Протокол прийнято на впровадження статті 9-ї конвенції. Відсилає до 19 документів, з них до міжнародних Європейська ландшафтна конвенція, Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція), Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку, Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року, Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів.

Питання сталого туризму частково розглядаються у Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року [54], проте окремого акценту на Карпатському регіоні не має.

Цей єдиний Протокол на виконання якого створено міжвідомчу робочу групу з питань розвитку сталого туризму в Карпатському регіоні Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 01.08.2017 № 1149 [55].

Відповідно до Положення про міжвідомчу робочу групу з питань розвитку сталого туризму в Карпатському регіоні [56] це консультативно-дорадчий орган при Міністерстві економічного

розвитку і торгівлі України (Мінекономрозвитку), що створюється з метою вивчення проблемних питань розвитку сталого туризму в Карпатському регіоні, а також реалізації положень Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат відповідно до Закону України від 22.02.2017 № 1905-VIII (далі – Протокол) та Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16.03.2017 № 168.

Методичні рекомендації щодо розроблення стратегічних і програмних документів стосовно розвитку культури на регіональному та місцевому рівні [57] розроблені з метою допомоги органам місцевого самоврядування в організації та реалізації планування розвитку та функціонування сфери культури задля забезпечення дотримання принципів комплексності, єдиного підходу та послідовності при формуванні державної, регіональної та місцевої політики. У разі здійснення планування розвитку та функціонування сфери культури на регіональному та місцевому рівнях шляхом розроблення окремих стратегічних цілей у структурі стратегії розвитку територіальної громади, регіональної стратегії розвитку рекомендованим є розгляд і врахування положень Методичних рекомендацій щодо порядку розроблення, затвердження, реалізації, проведення моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку територіальних громад, затверджених наказом Міністерства розвитку громад та територій України від 21 грудня 2022 р. № 265, та Порядку розроблення регіональних стратегій розвитку і планів заходів з їх реалізації, а також проведення моніторингу та оцінки результативності реалізації зазначених регіональних стратегій і планів заходів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 932, відповідно. У Методичних рекомендаціях є два терміни, що варті уваги – культурно-ресурсний потенціал – сукупність ресурсів матеріальної та нематеріальної культурної спадщини, культурної інфраструктури, культурних практик, митців та мистецьких колективів (професійних та аматорських), інших діячів сфери культури та мистецтва, результатів їх діяльності, їх територіальних поєднань, які можуть бути безпосередньо використані для розвитку сфери культури певної території та задоволення потреб населення в якісних культурних послугах; та культурно-туристичний потенціал – частина культурно-ресурсного потенціалу, що може бути використана як основа для

розвитку туризму. Терміни також інтегровано у Державну цільову національно-культурну програму "Єдність у розмаїтті" на період до 2034 року. [58]

Вартує увагу також врегулювання порядку туристичного збору. Відповідно до переліку курортних місцевостей Української РСР, в яких провадиться справляння курортного збору з громадян, які прибувають на відпочинок в ці місцевості без путівок чи курсовок [59], проте такий збір фактично не стягується, бо не має механізму організації сплатити такого збору із приватних відпочиваючих, тому не дотримуються збори у місцевий бюджет. Це питання підлягає вирішення через виконання ОМС своїх функцій щодо встановлення місцевих податків та зборів.

Стан підписання, ратифікації та набуття чинності Протокол про стале лісоуправління [60]

Країна	Підписання	Національна ратифікація, приєднання, прийняття або затвердження	Депонування ратифікаційної грамоти про ратифікацію	Набуття чинності
Чехія	27.05.2011	23.01.2012	07.02.2012	21.10.2013
Угорщина	27.05.2011	12.06.2013	08.08.2013	06.11.2013
Польща	08.09.2011			
Румунія	27.05.2011	9.04.2013	23.07.2013	21.10.2013
Сербія	27.05.2011	13.03.2015	1.04.2015	30.06.2015
Словаччина	27.05.2011	(немає інформації про дату національної ратифікації)	02.03.2013	21.10.2013
Україна	27.05.2011	16.10.2012	26.11.2012	21.10.2013

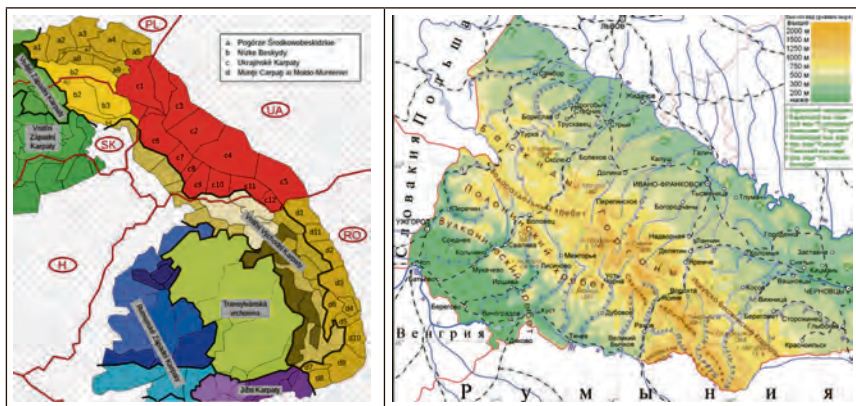
Протокол прийнято на впровадження **статті 7-ї** Конвенції. Відсилає до 13 документів, серед яких є 6 міжнародних договорів. Європейська ландшафтна конвенція, Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку, Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року, Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини.

Конвенція застосовується до Карпатського регіону (далі – "Карпати"), який буде визначений на Конференції Сторін. Кожна Сторона може поширити застосування цієї Конвенції та її протоколів на додаткові частини її національної території, зробивши відповідну заяву Депозитарію, за умови, що таке розширення необхідне для виконання положень Конвенції.

На карті вказані адміністративні одиниці в межах яких сторони впроваджує та/або планує впроваджувати конвенцію. Визначені відповідно до Рішення KC4/2, Сторони подали інформацію про адміністративні одиниці, в межах яких кожна Сторона впроваджує або планує впроваджувати Карпатську конвенцію та протоколи до неї. Відповідно до Рішень KC5/5, зібрана інформація про адміністративні одиниці має бути опублікована та поширена. [61]

Збір інформації про всі адміністративно-територіальні одиниці дозволив Європейському екологічному агентству (ЄЕА) та Європейському тематичному центру з питань міських, земельних та ґрунтових систем, давнім партнерам Конвенції, створити інтерактивну карту адміністративно-територіальних одиниць Карпатського регіону. База даних складається з різних адміністративних одиниць (NUTS2, NUTS3, LAU2, LAU1) з євро-географічного продукту EuroBoundaryMaps v.10

Лісовий протокол значною мірою імплементовано. Так у Лісовому кодексі України імплементовано більшість визначень протоколу та закладено основи для сталого лісовпорядкування, а також, наближеного до природи лісівництва.

Порядок здійснення лісовпорядкування [62] визначає, що первинне базове лісовпорядкування здійснюється в лісах, які впорядковуються вперше. Під час його здійснення виконуються лісотаксаційні роботи із застосуванням інструментальних вимірювань, закладання необхідної кількості і видів пробних площ, обстеження і дослідження лісових природних комплексів, виявлення пралісів, квазіпралісів, природних лісів, типових та унікальних природних комплексів, місць зростання та оселення рідкісних та таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу і які підлягають заповіданню, включенню до екологічної мережі, особливій охороні в окремих областях згідно з регіональними (обласними) переліками, та інші роботи, визначені рішенням першої лісовпорядної наради відповідно до технічної документації зі здійснення лісовпорядкування.

Під час здійснення базового лісовпорядкування складається проєкт організації і розвитку лісового господарства, який передбачає екологічно обґрунтоване ведення лісового господарства та розробляється відповідно до нормативно-правових актів, що регулюють організацію лісовпорядкування, і включає в себе такі матеріали лісовпорядкування:

- висновки про належність конкретної лісової ділянки або її частин до пралісів, квазіпралісів чи природних лісів та бланки ідентифікації пралісів, квазіпралісів та природних лісів;

- інформацію про результати зоологічних, ботанічних та геоботанічних досліджень (у разі наявності таких досліджень);
- відомості про місцезнаходження видів флори та фауни і їх природних середовищ існування, які охороняються відповідно до Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, отримані від Міндовкілля.

Визначення належності лісових насаджень до пралісів, квазіпралісів, природних лісів здійснюється відповідно до Методики визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів, затвердженої наказом Мінприроди від 18 травня 2018 р. № 161. Про це складається висновок, який є складовою матеріалів лісовпорядкування.

Забороняється проводити другу лісовпорядну нараду до завершення підготовки лісовпорядною організацією позитивного чи негативного висновку про належність конкретної лісової ділянки або її частин до пралісів, квазіпралісів, природних лісів.

У випадку наявності рішень про створення чи оголошення територій, об'єктів природно-заповідного фонду та їх охоронних зон, прийнятих відповідно до статті 53 Закону України "Про природно-заповідний фонд України", охоронних зон для збереження біорізноманіття в лісах, створених відповідно до статті 85 Лісового кодексу України, виділення пралісів, квазіпралісів та природних лісів і встановлення охоронних зон відповідно до статті 39-1 Лісового кодексу України, до матеріалів лісовпорядкування включаються картографічні матеріали та квартално-видільний перелік лісових ділянок, включених до таких охоронних зон.

Державна стратегія управління лісами України до 2035 року [63] розроблена для забезпечення ефективного управління лісами на основі забезпечення сталого ведення лісового господарства, збереження біорізноманіття в лісах, адаптованого до кліматичних змін лісового господарства, популяризація професії лісвника у суспільстві, забезпечення фінансової стабільності лісової галузі та створення сприятливих умов для активізації розвитку деревообробної та суміжних галузей економіки, тобто на виконання протоколу.

Стратегія спрямована на визначення стратегічних цілей та показників для розв'язання екологічних, економічних та соціальних проблем лісового господарства та створення умов для його сталого розвитку з урахуванням географічних та інших особливостей.

Зокрема, стратегія передбачає – використання природозберігаючих технологій лісозаготівлі, особливо в гірській місцевості.

Для уникнення подальшої ерозії ґрунту необхідно здійснити перехід від суцільної системи рубок до вибіркової, насамперед в гірській місцевості.

Під час лісозаготівлі мають використовуватися ощадливі з точки зору збереження ґрунту і запобігання ерозії технології і процеси, особливо в гірській місцевості, наприклад трелювання повітряно-канатними установками тощо.

На виконання Карпатської конвенції прийняті Методика визначення належності територій до пралісових пам'яток природи [64], Методика визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів [65], Порядок поділу лісів на категорії та виділення особливо захисних лісових ділянок. [66] До лісів природоохоронного, наукового, історико-культурного призначення відносяться лісові ділянки, що виконують природоохоронну, естетичну функцію, є об'єктами науково-дослідних робіт на довгочасну перспективу, сприяють забезпеченню охорони унікальних та інших особливо цінних природних комплексів та історико-культурних об'єктів, зокрема:

1) розташовані в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також в межах пралісів, квазіпралісів та природних лісів, розташованих поза межами територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Порядок встановлює ряд важливих екологічних нормативів.

Нормативи виділення особливо захисних лісових ділянок

2) Лісові ділянки в охоронних зонах навколо пралісів, квазіпралісів, природних лісів, не оголошених пралісовими пам'ятками природи	навколо пралісів, квазіпралісів, природних лісів, не оголошених пралісовими пам'ятками природи, установлюються охоронні зони завширшки не менше подвійної висоти деревостану пралісу

До категорії захисних лісів відносяться лісові ділянки, що виконують функцію захисту навколишнього природного середовища та інженерних об'єктів від негативного впливу природних та антропогенних факторів, зокрема:

3) лісові ділянки (смуги лісів) у ярах, на легкорозвіюваних пісках, рекультивованих землях, кам'янистих розсипах, малопотужних кам'янистих ґрунтах, у високогірних зонах, на стрімких гірських схилах, у селенебезпечних басейнах та на схилах лавинонебезпечних басейнів (протиерозійні ліси). Площа протиерозійних лісів у Карпатському регіоні не підлягає перегляду в бік зменшення;

4) лісові ділянки (смуги лісів), які прилягають до смуг відведення залізниць і виділяються з категорії експлуатаційних лісів на 500 метрів з кожного боку. У гірських районах ширина смуг лісів у разі потреби може бути збільшена з урахуванням результатів спеціальних обстежень до розмірів, що забезпечують захист залізниць і безпеку руху;

5) лісові ділянки (смуги лісів), що прилягають до смуг відведення автомобільних доріг державного значення і виділяються з категорії експлуатаційних лісів шириною 250 метрів з кожного боку дороги. Для забезпечення захисту зазначених доріг і безпеки руху у гірських районах ширина смуг лісів у разі потреби може бути збільшена з урахуванням результатів спеціальних обстежень;

Відповідно до Правил поліпшення якісного складу лісів [67] на пологих, спадистих та стрімких схилах у гірських ялицево-букових деревостанах проводяться лише вибіркові рубки формування та оздоровлення лісів. Рубки оздоровлення та формування лісів в Карпатському регіоні здійснюються з урахуванням заборон та обмежень, визначених Законом України "Про заборону на проведення суцільних рубок у гірських ялицево-букових лісах Карпатського регіону" [68]. Лісовідновні рубки в гірських лісах Карпат не проводяться. У гірських лісах Карпат реконструктивні рубки проводяться лише в тих лісах, в яких дозволено проведення рубок головного користування. Аналогічні положення у Санітарних правилах в лісах України. [69]

Стан підписання, ратифікації та набуття чинності Протокол про сталий транспорт [70].

Країна	Підписання	Національна ратифікація, приєднання, прийняття або затвердження	Депонування ратифікаційної грамоти про ратифікацію	Набуття чинності
Чехія	26.09.2014	17.10.2018	14.01.2019	
Угорщина				
Польща	15.06.2015	6.11.2015	4.07.2016	14.01.2019
Румунія	26.09.2014	5.07.2019	6.10.2019	
Сербія	26.09.2014	7.12.2018	6.03.2019	
Словаччина	26.09.2014	1.05.2015	13.05.2015	14.01.2019
Україна	26.06.2015	16.03.2016	20.06.2016	14.01.2019

Протокол прийнятий на впровадження статті 8-ї Конвенції. Протокол, згідно даних сайту ВРУ має зв'язки із 17 нормативно-правовими актами. Зокрема до 10 міжнародних актів. Європейська ландшафтна конвенція (укр/рос), Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція), Декларація Ріо-де-Жанейро щодо навколишнього середовища та розвитку, Конвенція про охорону біологічного різноманіття від 1992 року (укр/рос), Конвенція про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті, Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин, Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів, Конвенція про міжнародну цивільну авіацію 1944 р.

Закон України "Про автомобільний транспорт" [71] передбачає облаштування для захисту від розмивання у вздовж доріг нагірні канами. [72]

Закон України "Про заборону на проведення суцільних рубок у гірських ялицево-букових лісах Карпатського регіону" [73] передбачає розширення до 2030 року мережу лісових автодоріг з твердим покриттям у лісах регіону до 10 кілометрів на 1000 гектарів. Крім того передбачає Заготівля та вивезення деревини в гірських лісах

Карпатського регіону проводяться переважно з використанням природозберігаючих систем машин і механізмів та гужового транспорту, що забезпечують допустимий вплив на довкілля, а також із збереженням наявних вузькоколіїних лісовозних залізниць та оптимізацією мережі лісових автодоріг.

План заходів щодо збереження української частини природного об'єкта всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи" та сталого розвитку прилеглих до нього територій [74] забезпечити проведення ремонту і утримання інфраструктури доріг, що ведуть до ділянок об'єкта всесвітньої спадщини на території Карпатського біосферного заповідника, Ужанського національного природного парку, національних природних парків "Зачарований край", "Синевир" і "Подільські Товтри", природних заповідників "Горгани" і "Розточчя", а також опрацювати питання щодо включення до переліку автомобільних доріг загального користування державного значення автомобільні дороги місцевого значення в Закарпатській, Івано-Франківській, Львівській та Хмельницькій областях, що ведуть до ділянок об'єкта всесвітньої спадщини.

Стан підписання, ратифікації та набуття чинності Протокол про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [75].

Країна	Підписання	Національна ратифікація, приєднання, прийняття або затвердження	Депонування ратифікаційної грамоти про ратифікацію	Набуття чинності
Чехія	16.03.2018	2.10.2019		1.01.2020
Угорщина	12.10.2017	24.05.2018		1.01.2020
Польща	22.05.2018	24.07.2019	25.07.2019	1.01.2020
Румунія	12.10.2017	14.10.2020	21.10.2020	18.01.2021
Сербія				
Словаччина	18.01.2021	29.12.2018		1.01.2020
Україна	2.12.2020	29.01.2021		28.04.2021

Прийнятий на виконання **статті 7-ї**. Має відсилання лише до 4 документів, які стосуються його прийняття.

На виконання кожного з протоколів слід передбачити розроблення методичних матеріалів, які б допомагали впроваджувати положення протоколів у містобудівні та інші документи локального, регіонального та національного рівня.

Укладено меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва у сфері туризму між Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та Міністерством туризму Румунії [76] відповідно до якого Сторони прагнуть, у відповідності із їх національним законодавством, покращити двостороннє співробітництво у сфері туризму та здійснюють конкретну діяльність із розвитку культурно-історичного туризму, оздоровчого та спорт, туризму, екотуризму та агротуризму, пригродницького та природнього туризму, гастротуризму та винного туризму та інших його видів. Закон України "Про туризм" [77] передбачає розвиток в'їзного та внутрішнього туризму, сільського, екологічного (зеленого) туризму.

Потрібні більш прикладні дії для запровадження напрацювань протоколу.

Станом на час написання цього звіту до Карпатської конвенції внесена поправка – нова Стаття 12 Зміна клімату [78].

Країна	Дата прийняття (силою консенсусу)	Дата подання документів про ратифікацію, прийняття або приєднання	Дата набуття чинності
Чехія	12.10.2017		
Угорщина	12.10.2017		5.08.2021
Польща	12.10.2017		5.08.2021
Румунія	12.10.2017		5.08.2021
Сербія	12.10.2017		
Словаччина	12.10.2017		
Україна	12.10.2017	02.12.2020	5.08.2021

Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату на період до 2030 року [79] визначила основні загрози для сфери туризму, пов'язані із зміною клімату та екстремальними погодними явищами, можна узагальнити так: зменшення кількості туристів через екстремальну спеку; скорочення зимового сезону для гірськолижних курортів через зниження інтенсивності та тривалості стійкого снігового покриву, а також підвищення ризику сходження лавин; зменшення середнього строку перебування туристів через

погіршення доступу до туристичних маршрутів, нестачу води, погіршення умов перебування, спричинені виникненням екстремальних погодних явищ (ризиків затоплення ряду територій природно-заповідного фонду та втрати їх рекреаційної цінності).

Найвразливішими до зміни клімату є: екосистеми та біорізноманіття річкових долин, прибережних захисних смуг з різкою зміною гідрорежиму; екосистеми та види, що розташовані на межі ареалу або в екстремальних щодо кліматичних показників умовах, особливо гірські екосистеми Карпат; лісові екосистеми, які внаслідок зміни гідрорежиму втрачають стійкість, пошкоджуються через поширення шкідників та хвороб, буреломи тощо; природоохоронні території через неможливість забезпечення збереження видів флори і фауни та типів природних оселищ, для збереження яких створені такі території. Доцільно розпочати переговори процеси для розробки енергетичного протоколу та протоколу зі зміни клімату.

На виконання Карпатської конвенції ще у 2004 році створено Координаційну раду щодо виконання положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [80].

Координаційна рада щодо виконання положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (далі – Координаційна рада) є дорадчим органом, який утворюється з метою проведення скоординованої діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, неурядових організацій, наукових організацій, громадськості щодо виконання Закону України "Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат" (далі – Карпатська конвенція) і до складу якої включаються посадові особи цих органів, а також провідні вчені, представники громадських організацій тощо.

Координаційна рада з виконання положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат здійснює –

- координацію діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади – підприємств, установ та організацій щодо забезпечення виконання положень Карпатської конвенції;
- аналіз стану виконання основних положень Карпатської конвенції;
- аналіз стану виконання Україною зобов'язань, які випливають з членства у Карпатській конвенції;

- організація науково-технічного забезпечення заходів в рамках Карпатської конвенції;
- сприяння реалізації міжнародних програм і проєктів технічної допомоги, залученню іноземних інвестицій, спрямованих на охорону та екологічно збалансований розвиток Карпатського регіону;
- забезпечення широкого інформування населення щодо стану впровадження Карпатської конвенції;
- підготовка пропозицій щодо:
 - формування (пріоритетів) основних засад державної політики та механізму її реалізації в галузі збереження біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат, екологічно-збалансованого та інтегрованого управління водними ресурсами та річковими басейнами, сільським та лісовим господарством, транспортом, туризмом, збереженням та підтримкою культурної спадщини в регіоні;
 - впровадження принципів екосистемного підходу в природоохоронній діяльності;
 - фінансування з державного бюджету заходів, пов'язаних з виконанням положень Карпатської конвенції;
 - удосконалення нормативно-правового забезпечення виконання Карпатської конвенції.

Координаційна рада складається із 30 представників за посадами. 6-ть представників Мінприроди, один представник Національної академії аграрних наук, один представник Мінекономіки, представник Міністерства фінансів, представник Чернівецької ОДА, представник Держземагенства, директор Західного центру Українського відділення Всесвітньої лабораторії [81], гідрометеорологічна служба, Мінагрополітики, Мінкультури, Державного агентства з енергоефективності, Інститут екології Карпат, Міністерство охорони здоров'я, два представники Мінінфраструктури, Держводагенство, Держлісагенство, два представники Львівська ОДА, Міністерство закордонних справ, Івано-Франківська ОДА, Закарпатська ОДА, Львівський університет імені Івана Франка, Мінрегіон, Державне агентство туризму та курортів [82].

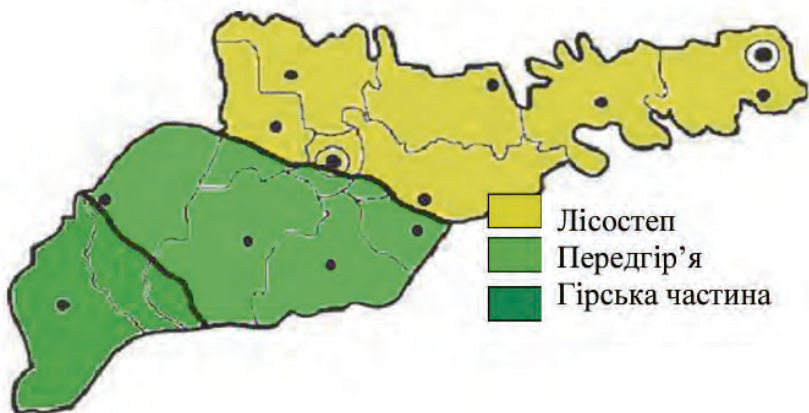
З огляду на те, що з 2011 року не має територіальних управлінь Міндовкілля, а більшість Міністерств кілька разів були реформованими, ця координаційна рада не працює.

Чи потрібно таку раду зберігати – мабуть так, з огляду на специфіку регіону та необхідність спеціальних знань. Проте склад ради слід оновити. Додати представників територіальних громад, громадських організацій, експертних ВУЗів, центральних органів влади, а також представників регіональних рад із провадження Конвенції.

Регіональний рівень імплементації Рамкової Карпатської конвенції

Карпатський регіон України займає територію площею 56,6 тис. км² і окреслюється межами чотирьох адміністративних областей – Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької. На території Карпатського регіону статус гірських мають 714 населених пунктів: Закарпатська область – 214; Івано-Франківська область – 240; Львівська область – 196 населених пунктів, що складає 17% площі області, на якій проживає 158,6 тис. осіб або 6% населення регіону.

У Чернівецькій області – 64 або 9% від загальної кількості. Це всі населені пункти Путильського району (51), 11 населених пунктів Вишницького району та 2 – Сторожинецького. У населених пунктах, що віднесені до гірських проживає 42,5 тис. осіб, що становить 4,7% населення області. Загальна площа населених пунктів Чернівецької області, що мають статус гірських, складає 1304,8 км², що становить 16,1% всієї території області. Села становлять абсолютну більшість – 94,37% у загальній кількості гірських населених пунктів, селища міського типу – 3,09%, селища і міста – по 1,27%. [83]

Гірські населені пункти Закарпатської області зосереджено в 10 адміністративних районах і частині двох об'єднаних територіальних громад (Вільховецькій та Полянській). В цілому гірські території охоплюють 45% площі регіону, на них розташовані 214 населених пунктів (близько 35% від загальної їх кількості по області), у тому числі 49 високогірні (знаходяться на висоті 600 метрів і вище над рівнем моря), та на яких проживає 24% населення регіону.

Регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років передбачає впровадження положень Карпатської конвенції [84] зокрема, інтегрування екологічної складової у просторові (генеральні) плани розвитку адміністративно територіальних одиниць; утворення, впровадження системи сталих підходів та оновлення лісових та мисливських ресурсів регіону, збільшення площі територій та об'єктів природно заповідного фонду.

Відповідно до Меморандуму про взаєморозуміння та співпрацю створено офіс Спільної Координаційної платформи сталого туризму Карпатської конвенції між Закарпатською обласною радою та Європейським товариством дикої природи (European Wilderness Society) [85].

У 2007 році було створено Програму підтримки участі органів влади і органів місцевого самоврядування області у міжрегіональній асоціації "Карпатський єврорегіон" для забезпечення належного представлення органів місцевого самоврядування у цій програмі.

А ще у 1993 році відповідно до Європейської рамкової конвенції про транскордонне співробітництво між територіальними общинами або владою було укладено угоди про Міжнародну кооперацію – Єврорегіон Карпати [86].

Станом на сьогодні ідуть переговори щодо розробки Стратегії Карпатського регіону та включення ЄС до цієї співпраці [87]. Для розвитку такої стратегії запроваджений проєкт INTEREG до 2029 року [88].

Львівська область має Стратегію розвитку гірських територій Львівської області на 2018-2022 року [89].

Стратегія розвитку Чернівецької області на період до 2027 року [90, 91] акцент на розвиток економічної спроможності місцевих жителів, заохочення сталого розвитку, про те не вистачає конкретних заходів для досягнення цілей. Дублюються фрази – перед-

бачає Інтегрування екологічної складової у просторові (генеральні) плани розвитку адміністративно територіальні одиниці. Утворення, впровадження системи сталих підходів та оновлення лісових та мисливських ресурсів регіону, збільшення площі територій та об'єктів природно заповідного фонду.

На Івано-Франківщині налічується 804 населені пункти, з них 240 надано статус гірських що складає 12,7% від загальної площі області, де проживає майже 30,0% населення. Гірські території є, передусім, зоною паводкового ризику. Внаслідок стихійних лих 2008 – 2018 років було зруйновано значну кількість об'єктів інфраструктури (мости, штучні споруди) гірських населених пунктів області.

У 2019 році підписано Меморандум про співпрацю у рамках реалізації проєкту "Мале Карпатське коло" [92] між обласними радами та облдержадміністраціями Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей, який передбачає будівництво дорожнього кільця завдовжки 100 км для об'єднання областей і гірськолижних курортів.

Наскільки враховані положення Карпатської конвенції у національному законодавстві та політиці України?

Відповідно до Конституції України статті 9 – чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Це означає, що положення Карпатської конвенції є нормами прямої дії, тобто за загальним правилом не потрібно ще чогось спеціального для введення її положень у дію. Держава може напрацьовувати механізми для полегшення виконання взятих на себе зобов'язань, чи досягнення поставлених цілей відповідно до міжнародних зобов'язань.

Україна з часів Декларації про незалежність 1990 року визначила – що екологічна безпека та охорона довкілля є її пріоритетом.

Це відображено в Основному Законі та Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища" 1992 року та інших нормативних актах.

Прикладів неврахування особливого статусу Карпат під час планування його розвитку, а також необхідність врахування його особливого статусу для роботи із наслідками надзвичайних ситуа-

цій є багато. Наприклад, це проєктування ВЕС на полонині Боржава, проєктування мега курорту на Свидовці. Також, сюди слід належать карстові утворення Солотвино, забруднення сміттям річки Тиса, хаотичні забудови Буковеля, ідеї щодо відновлення видобутку золота тощо. Після 24 лютого 2022 року виникли нові виклики – перенаселення, неможливість завершити-почати курортний сезон, задеклароване переміщення бізнесу потребує втілення з дотриманням усіх законодавчих вимог.

Впровадження усіх міжнародних конвенцій можливе лише через втілення Цілей сталого розвитку та пріоритетів Сендайської рамкової програми.

Карпатська конвенція закріпила статус Карпат як унікального природного скарбу визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення та найбільшою у Європі територією з незайманими лісами.

Державна цільова програма "Ліси України", у редакції до 2009 закріплювала особливий статус Карпат [93]. Так у ній вказувалось, що Лісове господарство Карпатського регіону становить загальну площу земель лісового фонду 4 областей Карпатського регіону становить 2,3 млн гектарів, з яких 2,1 млн вкрито лісовою рослинністю. Середня лісистість території досягає 36,7 відсотка (Закарпатська область – 50,8, Івано-Франківська – 40,9, Чернівецька – 29,2, Львівська область – 28,5). Загальний запас деревостанів оцінюється в 0,5 млрд куб. метрів. Середній приріст на 1 гектар вкритих лісовою рослинністю земель становить 4,4 куб. метра.

Серед основних напрямків ведення лісового господарства в гірських умовах були заміна похідних ялиників у поясі букових та дубових лісів на корінні типи деревостанів; створення та відновлення захисних деревно-чагарникових угруповань на верхній межі лісового поясу; створення захисних лісових насаджень уздовж малих річок; розроблення високоефективних способів заліснення еродованих ділянок на стрімких схилах, кам'янистих розсипах; реконструкція порушених стихією та біотичними факторами лісостанів, спрямована на формування змішаних багатоярусних лісів; удосконалення системи проведення рубок за рахунок збільшення

частки поступових та вибіркових рубок, природозберігаючих технологій лісозаготівель; розвиток мережі лісових доріг (до 2010 року планується розширення мережі лісовозних доріг з твердим покриттям до 10 кілометрів на 1000 гектарів лісового фонду регіону).

Враховуючи особливе значення лісів Карпатського регіону, заходи щодо ведення в ньому лісового господарства виділено в Програмі в окремий розділ. Який враховує широкий спектр робіт від лісовідновлення до створення протипожежних розривів та мінералізованих смуг.

Програма передбачала також заходи щодо подальшого вдосконалення організації лісовпорядкування та системи інформаційного забезпечення лісоуправління. Ці заходи повинні сприяти підвищенню точності та оперативності інформації щодо ресурсного та екологічного стану, подальшому впровадженню системи проведення моніторингу лісів, поліпшенню планування лісогосподарської діяльності, удосконаленню прогнозування динаміки росту і стану лісів для обґрунтування багатоваріантних стратегій лісокористування.

Законодавство України визнає особливий статус Карпатського регіону, проте воно потребує деталізації у частині роз'яснень із його втілення.

Закон України "Про Генеральну схему України" надає визначення територій, розвиток яких потребує державної підтримки.

Серед цих територій визначено Закарпаття як територій із значним природоохоронним, рекреаційним, оздоровчим, історико-культурним потенціалом, високим рівнем виробничо-містобудівного освоєння та природно-техногенної небезпеки, а також Східні Карпати як територій із значним природоохоронним, рекреаційним, оздоровчим та історико-культурним потенціалом і низьким рівнем розвитку соціальної та інженерно-транспортної інфраструктури і природно-техногенної небезпеки.

Відповідно до статті 12 Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" за рішенням Кабінету Міністрів України розробляються схеми планування окремих частин території України до яких належать гірські території Карпат.

Склад, зміст, порядок розроблення схем планування окремих частин території України має визначатися центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики

у сфері містобудування із врахування вимог Карпатської конвенції. Проте, такого не має ще досі.

Положеннями Закону України *"Про статус гірських населених пунктів в Україні"* норми Карпатської конвенції не впроваджуються. Закон стосується більше соціальних гарантій населення, а не розвитку Карпатського регіону на принципах сталого розвитку.

Закон України *"Про засади державної регіональної політики"* визначає, що реалізація державної регіональної політики здійснюється на основі системи взаємопов'язаних документів, що ґрунтуються на Стратегії розвитку України, Генеральній схемі планування території України, схемах планування територій на регіональному та місцевому рівнях. Карпати є територіями з особливими умовами для розвитку є макрорегіони, мікрорегіони, територіальні громади, рівень соціально-економічного розвитку яких є низьким або на яких існують природні, демографічні, міжнародні, безпекові чи інші об'єктивні обмеження щодо використання потенціалу території для розвитку. На виконання закону може бути створена Агенція регіонального розвитку гірських територій Карпат.

Закон України *"Про архітектурну діяльність"* [94] визначає загальні засади забезпечення участі України в міжнародних організаціях та заходах з питань архітектури, містобудування і охорони пам'яток архітектури; забезпечення безпеки будівництва, довговічності будинків та споруд, стимулювання заходів щодо заощадження енергії, захисту навколишнього природного середовища, Виключно на конкурсній основі здійснюється розроблення проєктів об'єктів архітектури, реалізація яких має суттєвий вплив на розвиток і формування забудови населених пунктів, а також об'єктів, які розміщуються в зоні охорони пам'яток історії та культури або можуть негативно впливати на території і об'єкти природно-заповідного фонду.

Закон України *"Про основи містобудування"* [95] спрямований на формування повноцінного життєвого середовища, забезпечення при цьому охорони навколишнього природного оточення, раціонального природокористування та збереження культурної спадщини, захист життєвого та природного середовища від шкідливого впливу техногенних і соціально-побутових факторів, небезпечних природних явищ; забезпечення високих архітектурно-планувальних, функціональних і конструктивних якостей

об'єктів містобудування, формування і реконструкція містобудівних ансамблів, кварталів, районів і ландшафтних комплексів, зон відпочинку та природних лікувальних ресурсів; передбачає наявність Будівельних норм, норм і правил, що встановлюють комплекс якісних та кількісних показників і вимог, які регламентують розробку і реалізацію містобудівної документації, проєктів конкретних об'єктів з урахуванням соціальних, природно-кліматичних, гідрогеологічних, екологічних та інших умов і спрямовані на забезпечення формування повноцінного життєвого середовища та якнайкращих умов життєдіяльності людини. При розробці та реалізації містобудівної документації суб'єкти містобудівної діяльності зобов'язані дотримуватись основних завдань та заходів щодо забезпечення сталого розвитку населених пунктів та екологічної безпеки територій.

Екологічна безпека територій передбачає дотримання встановлених природоохоронним законодавством вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, збереження та раціонального використання природних ресурсів, санітарно-гігієнічних вимог щодо охорони здоров'я людини, здійснення заходів для нейтралізації, утилізації, знищення або переробки всіх шкідливих речовин і відходів.

Закон України "Про національну систему геопросторових даних", а також постанова КМУ що визначає Склад геопросторових даних і органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування та інші держателі, відповідальні за створення та оновлення наборів геопросторових даних та метаданих [96] не передбачають опису гірських екосистем. Проте, передбачають визначення та збір даних про Зони природного ризику; Біогеографічні регіони; Природні оселища (біотопи); Всесвітня спадщина ЮНЕСКО – які можуть враховувати специфіку гір. Проте доречно ввести відповідні зміни у закон та все ж описувати гори.

Порядок розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації [97] передбачає поняття, які перегукуються із КК та протоколами до неї.

"Просторово-планувальна організація території" – відображає ситуаційний план, визначає соціально-планувальну структуру території територіальної громади, основні ареали розвитку;

"Ландшафтне планування" – визначає стан компонентів довкілля і природоохоронних територій, особливості природокористування, відповідні конфлікти та ризики, а також цілі та заходи з розвитку і збереження компонентів довкілля; включає такі тематичні підрозділи:

"Оцінка стану довкілля, природних умов та ресурсів" – містить інформацію про стан навколишнього природного середовища (земель, ґрунтів, водного та повітряного простору, інших компонентів довкілля), природно-кліматичні умови, мінерально-сировинні ресурси, об'єкти лісового фонду, об'єкти водного фонду та водно-болотні угіддя, природоохоронні території та об'єкти, результати оцінки привабливості ландшафтів для туризму та рекреації тощо;

"Загрози та конфлікти природокористування" – містить інформацію про зони забруднення та деградацію компонентів довкілля, проблеми, пов'язані із забезпеченням збереження та відновлення навколишнього природного середовища, екологічну безпеку, стале використання природних ресурсів, конфлікти природокористування;

"Цілі та заходи з охорони довкілля та сталого природокористування" – містить інформацію щодо цілей охорони, відтворення та покращення стану довкілля і його компонентів, досягнення екологічної безпеки, забезпечення сталого використання та відтворення природних ресурсів, формування екомережі, а також відповідні таким цілям заходи, включаючи визначення територій для заповідання, заліснення, ренатуралізації та відновлення торфовищ, водно-болотних, лучних, степових та інших цінних природних екосистем, виконання затверджених Кабінетом Міністрів України планів управління річковими басейнами та розвитку систем моніторингу;

Перелік корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення [98] – вказує, що діяльність із збору гірського кришталю та виготовлення сувенірів може мати місце у Карпатах.

Державна стратегія регіонального розвитку на 2021 – 2027 роки визначає Перелік та визначення типів українських територій, що будуть в фокусі державної регіональної політики на період до 2027 року На макрорівні визначає: – гірські території Українських Карпат.

Гірські території Українських Карпат. Категорія "гори" визначена серед 9 типів європейських ландшафтів, згідно Керівних принципів СЕМАТ. Відповідно до Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" населеним пунктам з особливими умовами розвитку та функціонування, обумовленими рельєфом місцевості, надано особливий статус. Перелік населених пунктів, яким надається статус гірських, визначено Постановою Кабінету Міністрів України від 11.08.1995 р. № 647. Загалом до них відноситься 715 населених пунктів в чотирьох областях (Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська та Чернівецька) із загальною чисельністю населення понад 890 тис. осіб. До таких територій відносяться адміністративні райони, міста обласного значення та ОТГ, на території яких розташований хоча б один населений пункт, віднесений до категорії гірських.

гірські території Українських Карпат як територіальні громади, які розташовані у гірській місцевості і до складу яких входить щонайменше один населений пункт, якому надано статус гірського відповідно до Закону України "Про статус гірських населених пунктів в Україні";

Коди коефіцієнтів, які застосовується для населених пунктів, віднесених до курортних*

005 гірські та передгірні райони Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської областей [99]

Висновки та рекомендації

Карпатська конвенція – як і інші міжнародні та національні акти потребують спеціального вивчення широким колом осіб. Наприклад, це можуть бути спецкурси для магістрів чи курси із підвищення кваліфікації.

Карпатська конвенція – як багато інших нормативно правових актів потребує життя конкретних дій для втілення.

Карпатська конвенція – це дієвий інструмент розвитку регіональної співпраці та взаємодії, зокрема, важливий елемент відновлення території після криз.

Карпатська конвенція покликана захищати унікальну територію гірських Карпат – тому слід формувати культуру співвідповідальності за їхнє збереження.

Література

1. Порядок використання земель у зонах їх можливого затоплення внаслідок повеней і паводків <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0654-17/ed20170206#n57> (не чинні);
2. Закон України "Про заборону на проведення суцільних рубок у гірських ялицево-букових лісах Карпатського регіону" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1436-14/ed20191121#n15>;
3. Закон України "Про статус гірських населених пунктів в Україні" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/56/95-%D0%B2%D1%80/ed20051213/find?text=%E3%B3%F0%F1%FC%EA%E8%F5+%ED%E0%F1%E5%EB%E5%ED%E8%F5+%EF%F3%ED%EA%F2%B3%E2#Text>;
4. https://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21_ch13.shtml;
5. Березовський П.П., Шутяк С.В., Ященко Г.А., Костюніна Ю.О., & Березовська Н.І. (2024). Аналіз стану державного регулювання у сфері охорони навколишнього природного середовища за різними напрямками, здійснений в межах підготовки національної доповіді про стан навколишнього середовища в Україні у 2023 році. Ефективність державного управління, 1(78/79), 39–45. <https://doi.org/10.36930/507806>;
6. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164#Text;
7. <https://www.unep.org/who-we-are/about-us>;
8. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2022-%D1%80#n356>;
9. <https://mepr.gov.ua/topics/novyny/stale-upravlinnya-vodnymy-resursamy/>;
10. Правові основи екологічної безпеки: термінологічні неузгодженості <https://unba.org.ua/publications/8587-pravovi-osnovi-ekologichnoi-bezpeki-terminologichni-neuzgodzhenosti.html>;
11. Закон України "Про стратегічну екологічну оцінку" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text>;
12. Закон України "Про оцінку впливу на довкілля" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>;
13. Karabyn, V., Shuryhin, V., Shutiak, S., Chmiel, M., Kulhánek, R. (2022). Strategic environmental assessment – underestimated tool for sustainable subsoil use. Journal Environmental Problems, 7(3), 140–146. DOI: <https://doi.org/10.23939/ep2022.03.140>;
14. Сторінка ініціативи за збереження Свидовця від забудови мегакурортом <https://freesvydovets.org/>;
15. Сторінка ініціативи за збереження Боржави від забуови вітроелектростанцією https://www.facebook.com/save.borzhava/?locale=ru_RU;
16. "Забруднювач платить" – утворювач або власник відходів покриває витрати на запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення

- та оброблення, включаючи витрати на створення та утримання об'єктів оброблення відходів; <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text>;
17. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/929-2008-%D0%BF#Text>;
 18. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-2004-%D1%80#Text>;
 19. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1989-14#Text>;
 20. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15#Text>;
 21. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/850-2023-%D1%80#Text>;
 22. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/308-2007-%D1%80#Text>;
 23. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/292-98-%D0%BF#Text>;
 24. Закон України "Про регулювання містобудівної документації" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>;
 25. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/320-67-%D0%BF#Text>, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1103-62-%D0%BF#Text>;
 26. Міндовкілля; Наказ, Рекомендації, Заходи, Перелік від 18.10.2023 № 705 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0705926-23#Text>;
 27. Положення про Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/614-2020-%D0%BF#Text>;
 28. Положення про міністерство економіки України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#Text>;
 29. Положення про Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/460-2015-%D0%BF#Text>;
 30. Положення про Державну службу надзвичайних ситуацій <https://dsns.gov.ua/uk/polozhennya>;
 31. Положення про Міністерство внутрішніх справ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text>;
 32. Положення про Міністерство закордонних справ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/281-2016-%D0%BF#Text>;
 33. <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/mizhnarodna-diyalnist/karpatska-konvenciya>;
 34. <https://davr.gov.ua/pro-vidomstvo>;
 35. Положення про Міністерство культури та інформаційної політики України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/885-2019-%D0%BF#Text>;
 36. Положення про Державне агентство розвитку туризму в Україні <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1162-2019-%D0%BF#Text>;
 37. Положення про Міністерство аграрної політики та продовольства України Постанова Кабінету Міністрів України від 28.04.2023 № 416 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1371-2002-%D0%BF#n38>;
 38. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0189737-11#Text>;
 39. <https://mtu.gov.ua/files/%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2.pdf>;
 40. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0786-18#Text>;

41. <http://cbr.nature.org.ua/whc/whc.htm>;
42. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_366#Text;
43. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_154#Text;
44. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text;
45. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_272;
46. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_031;
47. Рябчук В.П., Заячук В.Я., Осадчук Л.С. Практикум з недеревної продукції лісу та підсобного господарства. Львів: ВМС: 2000. 161 с.;
48. Погрібний О.О., Заячук В.Я. Типологічна оцінка сосни звичайної в Українських Карпатах. Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць. Львів: НЛТУ України. 2013, вип. 23.5. С. 118-128.;
49. Рябчук В.П., Заячук В.Я., Мельник Ю.А., Постоловський Д.А. Влияние морфометрических показателей ствола и кроны на урожайность дикорастущих плодовых растений Украины. Лесн. журнал, 16-22 с.;
50. Постанова від 2 листопада 1984 р. N 434 Київ Про доповнення переліку державних заказників Української РСР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/434-84-%D0%BF#Text>;
51. Постанова від 12 грудня 1983 р. N 495 Київ Про доповнення переліку державних заказників Української РСР <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/495-83-%D0%BF#Text>;
52. Про доповнення списку пам'яток природи республіканського значення, що беруться під охорону держави <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-75-%D1%80#Text>;
53. Review of the implementation medium term strategy Carpathian network of protected areas http://www.carpathianconvention.org/tl_files/carpathiancon/Downloads/03%20Meetings%20and%20Events/Implementation%20Committee/CCIC2021/CNPA%20Medium%20Term%20Strategy%20411.pdf;
54. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/168-2017-%D1%80#Text>;
55. Положення про міжвідомчу робочу групу з питань розвитку сталого туризму в Карпатському регіоні <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1149731-17#Text>;
56. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1149731-17#Text>;
57. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0306921-23#Text>;
58. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/429-2023-%D1%80#Text>;
59. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/397-83-%D0%BF#Text>;
60. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_532#Text;
61. <https://maps.eea.europa.eu/EEAViewer/?appid=fa27e9737d4a4258bf31cc7bfd7a772e>;
62. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-2023-%D0%BF#Text>;
63. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-2021-%D1%80#Text>;
64. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0708-18#Text>;

65. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0707-18#Text>;
66. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2007-%D0%BF#Text>;
67. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2007-%D0%BF#Text>;
68. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1436-14/ed20191121#Text>;
69. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-95-%D0%BF#Text>;
70. Дата підписання: 26.09.2014 Дата ратифікації Україною: 16.03.2016
Дата набрання чинності для України: 14.01.2019 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_576#Text;
71. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2862-15#Text>;
72. ДБН В.1.1 -25-2009. Захист від небезпечних геологічних процесів, шкідливих експлуатаційних впливів, від пожежі інженерний захист територій та споруд від підтоплення та затоплення (29851) https://dnaor.com/html/29851_6.html;
73. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1436-14/ed20191121#Text>;
74. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/892-2018-%D1%80#Text>;
75. Дата підписання: 12.10.2017 Дата приєднання України: 02.12.2020 Дата набрання чинності для України: 28.04.2021 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_001-17#Text;
76. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/642_001-19#Text;
77. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80#Text>;
78. Дата вчинення: 12.10.2017 Дата ратифікації Україною: 02.12.2020 Дата набрання чинності для України: 05.08.2021 https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/001_002-17#Text;
79. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-%D1%80#Text>;
80. Положення про Координаційну раду щодо виконання положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0535617-04#n10>;
81. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0535617-04#Text>;
82. Державне агенство туристичного розвитку <https://www.tourism.gov.ua/>;
83. <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/uploaded-files/strategia-chernivetska-2027.pdf>;
84. <https://carpathia.gov.ua/storage/app/sites/21/Economics/201001-1840p.pdf>;
85. <https://zakarpatt-rada.gov.ua/normatyvni-dokumenty/rishennya-rady/vi-sklykannya/23-sesiya-ii-zasidannya-27-08-2015/>;
86. A macro-regional strategy for the Carpathian region [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642257/EPRS_BRI\(2019\)642257_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2019/642257/EPRS_BRI(2019)642257_EN.pdf);
87. Declaration of Intent to Create the EU Macro-Regional Strategy for the Carpathian Region Krynica-Zdrój, 5 September 2018 <https://www.mirri.gov.sk/sekcie/cko/makroregionalne-strategie-v-podmienkach-sr/karpatska-strategia/deklaracia-o-vzniku-strategie-eu-pre-karpatsky-region/index.html>;

88. https://pbu2020.eu/files/uploads/pages_en/pbu2021-2027/JOP%20zatwierdzony/Interreg%20NEXT%20PL-ŰA%20JOP%20approved%2030.11.2022.pdf;
89. https://old.loda.gov.ua/upload/users_files/22/upload/Strategy_Lviv_region_mountians%20terytries%20565_str.pdf;
90. <https://bukoda.gov.ua/storage/app/sites/23/uploaded-files/strategia-chernivetska-2027.pdf>;
91. <https://bukoda.gov.ua/documents/strategiya-rovzitku-oblasti>;
92. <https://zakarpattya.net.ua/News/197838-Zakarpattia-Lvivshchyna-ta-Prykarpattia-pidpysaly-Memorandum-dlia-realizatsii-proektu-Male-Karpatske-kolo-FOTO>;
93. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2002-%D0%BF#Text>;
94. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text>;
95. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2780-12#Text>;
96. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/532-2021-%D0%BF#Text>;
97. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2021-%D0%BF#Text>;
98. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-94-%D0%BF#Text>;
99. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1051%D0%B0-2012-%D0%BF#Text>.

ТЕРИТОРІЇ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ, ЯКІ МАЮТЬ СПЕЦІАЛЬНИЙ СТАТУС ЮНЕСКО

Беркела Ю.Ю., Покинйчереда В.Ф.
Карпатський біосферний заповідник, Рахів, Україна

Беркела Ю.Ю., Покинйчереда В.Ф. Території Карпатського регіону, які мають спеціальний статус ЮНЕСКО. Проведено дослідження та уточнення інформації щодо розміщення в межах адміністративних одиниць, де здійснюється імплементація Карпатської конвенції та протоколів до неї, структурних елементів ЮНЕСКО, а саме глобальних геопарків, біосферних резерватів та об'єктів всесвітньої спадщини.

Berkela Y.Y., Pokynchereda V.F. Territories of the Carpathian region that have a special UNESCO status. Research was conducted and information was clarified regarding the location of the UNESCO structural elements, namely global geoparks, biosphere reserves and world heritage sites, within administrative units where the Carpathian Convention and its protocols are implemented.

Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція) – це багатостороння угода між Польщею, Румунією, Сербією, Словаччиною, Угорщиною, Україною та Чехією. Вона підписана у травні 2003 року з метою зосередження спільних зусиль для збереження, відновлення та раціонального використання природних ресурсів Карпатського регіону. Цей міжнародний документ служить основою для внутрішнього національного та транскордонного співробітництва, платформою для розробки та реалізації спільних політик, стратегій, програм і проєктів зі сталого, екологічно збалансованого розвитку. Конвенція передбачає активну співпрацю усіх зацікавлених сторін, тобто урядів країн, національних, обласних та районних органів влади, органів місцевого самоврядування, наукових установ, міжнародних інституцій, громадських неурядових організацій, приватного бізнесу та місцевих громад. [6]

Текстом конвенції передбачено її застосування до Карпатського регіону, який визначений Конференцією Сторін. Сторона може поширити застосування конвенції та її протоколів на додаткові частини національної території, зробивши відповідну заяву Депозитарію, за умови, що таке розширення необхідне для виконання положень Конвенції. [5]

На виконання рішення Конференції сторін COP4/2 (2014 рік) країни-учасниці подали переліки адміністративних одиниць, у межах яких вони імплементують Карпатську конвенцію та протоколи до неї. На основі наданих даних та рішення COP5/5 (2017 рік) Європейською екологічною агенцією (ЕЕА) спільно з Європейським тематичним центром міських, земельних і ґрунтових систем (ETC/ULS) було створено цифрову онлайн-карту Карпатських адміністративних одиниць ([9], рис. 1).

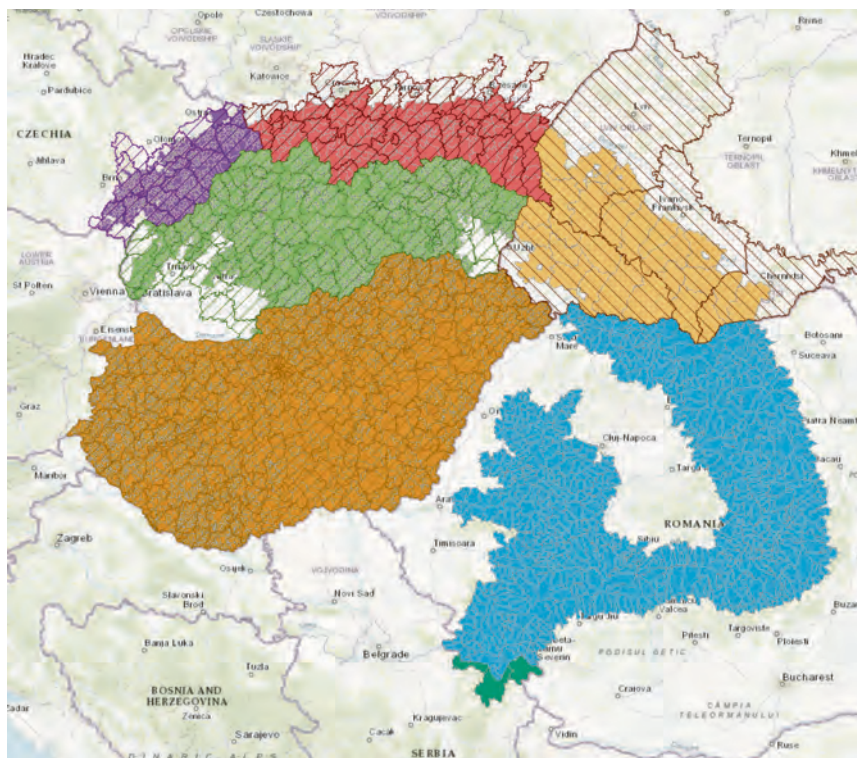

Рисунок 1 – Карта Карпатських адміністративних одиниць

У Статуті Організації Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО) зазначено, що її метою, зокрема, є "...сприяння співпраці між націями через освіту, науку та культуру...".

ЮНЕСКО опікується багатьма напрямками діяльності, для забезпечення яких напрацьовуються окремі Програми або приймаються Конвенції. Для їх реалізації створюються спеціальні секретаріати. Серед них три, які займаються визначенням об'єктів міжнародного значення. Це: Міжнародна програма геонаук і геопарків (IGGP), Програма "Людина і біосфера" (MAB) і Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Кожна з них стосується, відповідно, глобальних геопарків, біосферних резерватів та об'єктів всесвітньої спадщини.

Глобальні геопарки ЮНЕСКО – це території, де об'єкти та ландшафти міжнародного геологічного значення управляються згідно з цілісною концепцією збереження, освіти та сталого розвитку із залученням місцевих громад. Сприяючи підвищенню обізнаності щодо важливості геологічної спадщини конкретного регіону для історії та сучасного суспільства, глобальні геопарки викликають у місцевих жителів почуття гордості за свій регіон та посилюють їхню самоідентифікацію з ним. Поява нових джерел доходу завдяки розвитку геотуризму стимулює створення інноваційних місцевих підприємств та нових робочих місць, а також сприяє організації високоякісних навчальних курсів. Станом на жовтень 2024 року мережа нараховує 213 глобальних геопарків ЮНЕСКО у 48 країнах.

Біосферні резервати ЮНЕСКО – це території, на яких збереження найбільш показових для даної зони природних комплексів поєднується з науковими дослідженнями та довготривалим моніторингом навколишнього середовища. Кожен біосферний резерват сприяє впровадженню інноваційних рішень, адаптованих до місцевих потреб та спрямованих на збереження екосистем та їх біорізноманіття, боротьбу зі зміною клімату, тим самим покращуючи умови життя людей, наприклад, шляхом розвитку агроекології, відновлюваних джерел енергії та "зеленої" промисловості. Станом на жовтень 2024 року мережа включає 759 біосферних резерватів у 136 країнах, у тому числі 24 транскордонних.

В Україні аналогами біосферних резерватів ЮНЕСКО довгий час вважалися біосферні заповідники, масове створення яких відбулося в 1993 році. Але радикальні зміни концепції біосферних резерватів, які започаткувала Севільська стратегія (1995), стали своєрідним водорозділом між цими структурами. Не вдаючись у деталі, які викладені авторами у низці публікацій [2,3], для подо-

лання розбіжностей біосферні заповідники були змушені зазнати значних трансформацій, основною з яких було створення перехідних територій (transition area), або транзитних зон. Тільки після цього вони почали відповідати сучасним критеріям для біосферних резерватів ЮНЕСКО.

Об'єкти всесвітньої спадщини ЮНЕСКО – це пам'ятки або території, які мають видатну культурну та (або) природну цінність, та вважаються надбанням усього людства. Щоб належним чином забезпечити, наскільки це можливо, виявлення, охорону, збереження та популяризацію об'єктів, що становлять спадщину людства, держави-члени ЮНЕСКО ухвалили у 1972 р. Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. Вона спрямована на виявлення, захист, збереження, популяризацію та передачу майбутнім поколінням культурної та природної спадщини, що представляє визначну всесвітню цінність. Станом на жовтень 2024 року Список всесвітньої спадщини ЮНЕСКО містить 1223 об'єкти: 952 культурних, 231 природних та 40 змішаного типу у 168 країнах.

Глобальні геопарки, біосферні резервати та об'єкти всесвітньої спадщини створюють повну картину вшанування спадщини людства, водночас зберігаючи культурне, біологічне та геологічне різноманіття світу та сприяючи сталому економічному розвитку. У той час як біосферні резервати зосереджуються на узгодженому управлінні біологічним і культурним різноманіттям, а об'єкти всесвітньої спадщини сприяють збереженню природних і культурних об'єктів виняткової всесвітньої цінності, глобальні геопарки ЮНЕСКО надають міжнародне визнання об'єктам, які пропагують важливість і значення захисту георізноманіття Землі через активну взаємодію з місцевими громадами.

Під час проведення дослідження нами проаналізовано та актуалізовано інформацію з різних джерел [4,7,8,10–14] щодо розміщення територій, які мають спеціальний статус ЮНЕСКО в межах Карпатського регіону. Зокрема, в межах адміністративних одиниць, де здійснюється імплементація Карпатської конвенції та протоколи до неї, повністю або частково розміщені 6 глобальних геопарків ЮНЕСКО (табл. 1), 15 біосферних резерватів ЮНЕСКО (з них 3 – транскордонні) (табл. 2) та 27 об'єктів всесвітньої природної та культурної спадщини ЮНЕСКО (25 – культурного типу, 2 – природного типу) (табл. 3).

Таблиця 1 – Глобальні геопарки ЮНЕСКО Карпатського регіону

№	Назва (укр. та анг.)	Країна	Рік оголошення	Площа, тис. га
1	Земля Бузеу // Buzău Land	Румунія	2022	103,6
2	Гацер // Hațeg	Румунія	2005	102,4
3	Джердап // Djerdap	Сербія	2020	133,0
4	Новоград-Ноград // Novohrad-Nógrád	Словаччина, Угорщина	2010	158,7
5	Баконь-Балатон // Bakony-Balaton	Угорщина	2012	324,4
6	Регіон Бюкк // Bükk Region	Угорщина	2024	281,7

Таблиця 2 – Біосферні резервати ЮНЕСКО Карпатського регіону

№	Назва (укр. та анг.)	Країна	Рік створення	Площа, га
1	Баб'я Ґура // Babia Gora	Польща	1976	11 829
2	Татра // Tatra	Польща, Словаччина	1992	134 448
3	Східні Карпати // East Carpathians	Польща, Словаччина, Україна	1998	213 211
4	Поляна // Polana	Словаччина	1990	24 158
5	Словацький Карст // Slovenský Kras	Словаччина	1977	74 480
6	Гори Родна // Rodnei Mountains	Румунія	1979	47 202
7	Білі Карпати // Bílé Karpaty	Чехія	1996	71 500
8	Нижня Морава // Lower Morava	Чехія	2003	34 931
9	Мура – Драва – Дунай // Mura – Drava – Danube	Австрія, Словенія, Хорватія, Угорщина, Сербія	2021	931 820
10	Гортобадь // Hortobágy	Угорщина	1979	154 591
11	Озеро Ферте // Lake Fertő	Угорщина	1979	23 193
12	Кішкуншар // Kiskunság	Угорщина	1979	154 095
13	Аггтелек // Aggtelek	Угорщина	1979	45 311
14	Піліш // Pilis	Угорщина	1980	38 704
15	Карпатський // Carpathian	Україна	1993	194 935,8

Таблиця 3 – Об'єкти Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО
Карпатського регіону

№	Назва (укр. та англ.)	Країна	Рік включення	Площа, га
Культурна спадщина				
1	Королівські соляні шахти Величка і Бохня // Wieliczka and Bochnia Royal Salt Mines	Польща	1978	1 105,95
2	Кальварія-Зебжидовська: монастирський архітектурно- парковий комплекс // Kalwaria Zebrzydowska: the Mannerist Architectural and Park Landscape Complex and Pilgrimage Park	Польща	1999	380,0
3	Дерев'яні церкви на півдні Малої Польщі // Wooden Churches of Southern Małopolska	Польща	2003	8,26
4	Дерев'яні церкви карпатського регіону Польщі та України // Wooden Tserkvas of the Carpathian Region in Poland and Ukraine	Польща, Україна	2013	7,03
5	Монастир Хорезу // Monastery of Horezu	Румунія	1993	22,48
6	Села з укріпленими церквами в Трансильванії // Villages with Fortified Churches in Transylvania	Румунія	1993	553,0
7	Церкви Молдови // Churches of Moldavia	Румунія	1993	18,49
8	Дерев'яні церкви Марамурешу // Wooden Churches of Maramureş	Румунія	1999	8,94
9	Дакійські укріплення в горах Орештіє // Dacian Fortresses of the Orastie Mountains	Румунія	1999	19,53
10	Гірничий ландшафт Рошія- Монтане // Roşia Montană Mining Landscape	Румунія	2021	1 663,65
11	Кордони Римської імперії – Дакія // Frontiers of the Roman Empire – Dacia	Румунія	2024	1 491,6

№	Назва (укр. та англ.)	Країна	Рік включення	Площа, га
12	Історичний центр Банської Штєвниці і технічні пам'ятки її околиць // Historic Town of Banská Štiavnica and the Technical Monuments in its Vicinity	Словаччина	1993	20 632,0
13	Дерев'яні церкви у словацькій частині Карпат // Wooden Churches of the Slovak part of the Carpathian Mountain Area	Словаччина	2008	2,56
14	Влколинець // Vlkolínec	Словаччина	1993	4,9
15	Левоча, Списький град та пов'язані з ними пам'ятки культури // Levoča, Spišský Hrad and the Associated Cultural Monuments	Словаччина	1993	1 351,23
16	Місто-заповідник Бардіїв // Bardejov Town Conservation Reserve	Словаччина	2000	23,6
17	Культурний ландшафт Ферте / Нойсідлерзее // Fertő / Neusiedlersee Cultural Landscape	Угорщина, Австрія	2001	68 369,0
18	Ранньохристиянський некрополь міста Печ (Сопіана) // Early Christian Necropolis of Pécs (Sopianae)	Угорщина	2000	3,76
19	Тисячолітній бенедиктинський монастир в Паннонгальмі та його природне середовище // Millenary Benedictine Abbey of Pannonhalma and its Natural Environment	Угорщина	1996	47,4
20	Будапешт: береги Дунаю, Замковий квартал Буди та проспект Андраші // Budapest, including the Banks of the Danube, the Buda Castle Quarter and Andrásy Avenue	Угорщина	1987	473,3
21	Історичне село Голоке і його околиці // Old Village of Hollókő and its Surroundings	Угорщина	1987	144,5

№	Назва (укр. та англ.)	Країна	Рік включення	Площа, га
22	Національний парк Гортобадь — Пуста // Hortobágy National Park – the Puszta	Угорщина	1999	74 820,0
23	Історичний культурний ландшафт виноробного району Токай // Tokaj Wine Region Historic Cultural Landscape	Угорщина	2002	13 255,0
24	Культурний ландшафт Ледниці-Вальтиці // Lednice- Valtice Cultural Landscape	Чехія	1996	14 320,0
25	Сади і замок у Кромержжі // Gardens and Castle at Kroměříž	Чехія	1998	74,5
Природна спадщина				
26	Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи // Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe	Австрія, Албанія, Бельгія, Болгарія, Боснія та Герцеговина, Іспанія, Італія, Німеччина, Північна Македонія, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Україна, Франція, Хорватія, Чехія та Швейцарія	2007	99 947,81
27	Печери Словацького та Аггтелецького карсту // Caves of Aggtelek Karst and Slovak Karst	Словаччина, Угорщина	1995	56 650,57

Кожен із зазначених вище напрямків діяльності ЮНЕСКО передбачає активну міжнародну співпрацю та обмін досвідом між територіями, на яких розміщені глобальні геопарки, біосферні резервати та об'єкти всесвітньої спадщини. На нашу думку, реалізація Карпатської конвенції та протоколів до неї повинна першочергово опиратися на зазначену вище мережу територій ЮНЕСКО, а також сприяти розвитку й поглибленню співпраці з ними і всередині мережі.

Література

1. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text
2. Покиньчереда В.Ф., Беркела Ю.Ю. Від Карпатського біосферного заповідника до Карпатського біосферного резервату ЮНЕСКО – алгоритм успіху // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 55-річчя організації Карпатського заповідника та 30-річчя затвердження в Україні біосферних заповідників (Україна, м. Рахів, 21 листопада 2023 року). – Рахів, 2023. – С. 244-251.
3. Покиньчереда В.Ф., Беркела Ю.Ю. Від біосферного заповідника до біосферного резервату ЮНЕСКО – дорожня карта // Функціонування об'єктів природно-заповідного фонду України в умовах воєнного стану: шляхи відновлення та розвитку: збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 4–5 липня 2024 р.). – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2024. – С. 230-233.
4. Покиньчереда В.Ф., Беркела Ю.Ю. Об'єкти Всесвітньої природної і культурної спадщини ЮНЕСКО історичної Мараморощини // Природно-ресурсний та етнокультурний транскордонний потенціал Гуцульщини в Україні та Румунії: проблеми збереження та сталого розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25 листопада 2021 року, м. Рахів, Україна). – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. – С. 191–197.
5. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164#Text
6. Старунчак Л. Що таке Карпатська конвенція? // Карпатська конвенція: запитання і відповіді. Тлумачник, книга 1., Київ, 2007. – С. 7–19. https://ucn.org.ua/wp-content/uploads/2019/02/carp_conv_ukr_01.pdf
7. Biosphere reserves. <https://www.unesco.org/en/mab/map?hub=66369>
8. Biosférické rezervácie. <https://worldprotectedareas.sopsr.sk/biosfericke-rezervacie/>
9. Carpathian Administrative Units. <http://www.carpathianconvention.org/convention/carpathian-administrative-units/>
10. Centralny rejestr form ochrony przyrody. <https://crfop.gdos.gov.pl/CRFOP/index.jsf>
11. Hazai bioszféra-rezervátumok. <https://termeszetvedelem.hu/hazai-bioszfera-rezervatumok/>
12. Global Geopark Network. <http://en.globalgeopark.org/index.htm>
13. List of UNESCO Global Geoparks and Regional Networks. <https://www.unesco.org/en/igpp/geoparks?hub=67817>
14. World Heritage List. <https://whc.unesco.org/en/list/>

ПИТАННЯ НЕОБХІДНОСТІ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДИ КАРПАТ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ЕКОЛОГІЧНОГО ПРАВА

Бошицький Ю.Л., Кайло І.Ю., Павлов В.О.
Київський університет права
Національної академії наук України, Київ, Україна

Бошицький Ю.Л., Кайло І.Ю., Павлов В.О. **Питання необхідності збереження природи Карпат через призму екологічного права.** Тези доповіді присвячені питанню необхідності збереження природи Карпат через призму екологічного права. У контексті Міжнародного "Круглого столу", в Карпатському Біосферному Заповіднику, автор пропонує розглянути можливі кроки щодо збереження природи Карпат.

Boshytskyi Y.L., Kailo I.Yu., Pavlov V.O. **The issue of the need to preserve the nature of the Carpathians through the prism of environmental law.** The abstracts of the report are devoted to the issue of the need to preserve the nature of the Carpathians through the prism of environmental law. In the context of the International "Round Table", in the Carpathian Biosphere Reserve, the author proposes to consider possible steps to preserve the nature of the Carpathians.

Карпати завжди були регіоном з багатим біорізноманіттям, культурною спадщиною та унікальними природними ресурсами. Перші системні спроби охорони природи в цьому регіоні датуються 70-ми роками ХХ століття, коли в Україні створювали перші заповідники та національні парки. Вагомий внесок у збереження природи зробив Карпатський біосферний заповідник, заснований у 1968 році. З того часу природоохоронні ініціативи неодноразово доповнювалися міжнародними угодами та програмами.

У 1993 році Україна приєдналася до Рамсарської конвенції, яка сприяла збереженню водно-болотних угідь, а у 2003 році підписання Карпатської конвенції стало початком нової ери міжнародного співробітництва у сфері охорони природи. Окрім цього, у 90-х роках почали з'являтися транскордонні ініціативи, спрямовані на збереження Карпат як єдиної екосистеми, що охоплює кілька країн.

Паралельно з розвитком природоохоронних програм на державному рівні почалися наукові дослідження, спрямовані на оцінку впливу людської діяльності на екосистеми Карпат. Одним із ключових елементів цих досліджень стало вивчення динаміки

лісових екосистем і змін водного балансу в умовах зростаючого антропогенного навантаження.

З підписанням у 2003 році Карпатської конвенції розпочався новий етап міжнародного співробітництва. У межах цієї угоди реалізуються численні ініціативи, спрямовані на сталий розвиток регіону. Зокрема, розроблено спеціальні Протоколи, які охоплюють питання лісового господарства, туризму, охорони ландшафтів і біорізноманіття. Карпатська конвенція стала основою для інтеграції екологічного законодавства країн регіону, сприяла збереженню традиційного способу життя місцевих громад та розвитку екотуризму.

Міжнародні угоди та механізми відіграють ключову роль у збереженні природи Карпат. Бернська конвенція (1979) забезпечила основу для створення Смарагдової мережі, яка визначає території, що мають важливе значення для охорони біорізноманіття. З 2018 року Україна активно працює над розширенням Смарагдової мережі, включивши до неї понад 270 об'єктів, зокрема праліси Карпат. Ці території мають виняткове значення для збереження рідкісних видів флори і фауни.

З 2018 року Україна значно розширила межі Смарагдової мережі, включивши до неї понад 270 об'єктів, серед яких праліси Карпат. Це дозволяє ефективно захищати рідкісні види та їхні середовища існування, сприяючи гармонізації природоохоронної діяльності з іншими країнами Європи.

Важливою ініціативою є інтеграція Карпат до європейської мережі Natura 2000. Це відкриває можливості для:

- фінансування природоохоронних проєктів;
- впровадження нових стандартів управління природними ресурсами;
- залучення міжнародних експертів до вирішення екологічних проблем.

Міжнародні механізми також передбачають впровадження екосистемного підходу до управління природними ресурсами. Зокрема, акцент робиться на гармонізації інтересів економічного розвитку та екологічної безпеки.

Війна в Україні спричинила серйозні екологічні проблеми, які значною мірою торкнулися Карпатського регіону. Основні наслідки включають:

– Руйнування лісових екосистем. Незаконні рубки, використання важкої техніки та бойові дії призвели до значного скорочення площі старовікових лісів, які виконують важливу кліматорегулювальну функцію.

– Забруднення водних ресурсів. Використання хімічних речовин під час військових дій, знищення інфраструктури, включно з дамбами та очисними спорудами, призвели до погіршення якості води в річках і підземних джерелах. Це становить ризик для екосистем і здоров'я місцевих мешканців.

– Зменшення біорізноманіття. Руйнування природних середовищ існування негативно впливає на рідкісні види рослин і тварин, багато з яких перебувають під загрозою зникнення. Порушення міграційних шляхів тварин через шумове забруднення та фізичні бар'єри посилює цей процес.

– Пожежі в лісах. Зростання кількості пожеж унаслідок військових дій призводить до втрати значних площ лісових насаджень, зокрема пралісів, які мають унікальну екологічну цінність.

– Забруднення ґрунтів. Залишки важкої техніки, боєприпасів, а також витоки нафтопродуктів спричиняють довготривале забруднення ґрунтів, що ускладнює їхнє відновлення.

Особливу увагу слід приділити проблемі екоциду – свідомого знищення екосистем. Війна створила умови для широкомасштабної деградації природних ресурсів, що вимагає впровадження міжнародних механізмів оцінки екологічних збитків. Необхідно розробити компенсаційні програми для відновлення екосистем Карпат, включно з масштабними проєктами заліснення, відновлення водних ресурсів та екологічного моніторингу.

Враховуючи масштаби екологічних збитків, спричинених війною, і наслідки незаконної експлуатації природних ресурсів Карпат, стає очевидною потреба у створенні міжнародного компенсаційного механізму.

Цей механізм повинен охоплювати такі аспекти:

– Юридична основа. Для впровадження компенсаційного механізму необхідно визначити правовий статус екологічних збитків у міжнародному праві. Це передбачає розробку окремого Протоколу в межах Карпатської конвенції або залучення інших міжнародних

угод, таких як Європейська конвенція про відповідальність за шкоду навколишньому середовищу.

- Прозорість та підзвітність. Необхідно створити міжнародну платформу, яка дозволить: документувати екологічні порушення; проводити незалежну оцінку збитків; контролювати витрати компенсаційних коштів.

- Фінансові механізми. Пропонується створення спеціального Екологічного фонду Карпат, куди могли б надходити кошти від: міжнародних донорів; штрафів за порушення природоохоронного законодавства; екологічних податків на користування природними ресурсами.

- Залучення приватного сектора. Участь великих компаній, які працюють у регіоні, може стати додатковим джерелом фінансування. Це стимулюватиме їх до дотримання екологічних стандартів.

Міжнародний компенсаційний механізм не лише відшкодуватиме збитки, але й створить умови для відновлення деградованих екосистем, зокрема через масштабні програми заліснення, відновлення водних ресурсів та екологічного моніторингу.

Вдосконалення правових механізмів. Для вдосконалення правових механізмів охорони природи Карпат необхідно вжити ряд заходів, спрямованих на ефективне регулювання використання природних ресурсів та збереження екосистем. Розширення нормативної бази є основою для досягнення екологічної безпеки.

- Удосконалення законодавства. Прийняття спеціальних законів, що враховують екологічні виклики, характерні для Карпатського регіону. Наприклад, створення законодавчих актів, які регулюють управління пралісами та їх відновлення.

- Імплементація міжнародних угод. Інтеграція положень Рамсарської, Бернської конвенцій та Карпатської конвенції до національного законодавства. Це сприятиме гармонізації стандартів та відкриє можливості для співпраці з міжнародними організаціями.

- Розробка механізмів екологічної відповідальності. Введення чітких санкцій за порушення природоохоронного законодавства та створення умов для їх прозорого застосування. Зокрема, передбачається розробка системи штрафів за незаконну вирубку лісів та забруднення водних ресурсів.

– Підтримка місцевих ініціатив. Забезпечення правової основи для підтримки місцевих громад у збереженні природних ресурсів. Це включає програми грантів на екологічні проєкти та створення економічних стимулів для дбайливого використання територій.

– Освітні програми. Включення екологічної освіти до програм навчальних закладів та підвищення обізнаності населення про значення збереження природи Карпат. Такі ініціативи сприятимуть формуванню екологічної культури.

– Моніторинг і оцінка. Запровадження системи регулярного моніторингу стану природних ресурсів із залученням сучасних технологій, таких як супутникові знімки та геоінформаційні системи (GIS). Це дозволить оперативно виявляти проблеми та розробляти ефективні стратегії їх вирішення.

Карпати забезпечують широкий спектр екосистемних послуг, що мають життєво важливе значення для місцевих громад, країни та міжнародної спільноти. Проте їх економічна оцінка та правове регулювання залишаються на недостатньому рівні.

Основні напрями правового регулювання екосистемних послуг:

– Оцінка економічної вартості екосистемних послуг. Упровадження методик оцінювання екосистемних послуг дозволить враховувати їхню вартість при ухваленні рішень. Наприклад, вартість регулювання водного режиму лісами Карпат повинна оцінюватися як еквівалент зменшення ризику повеней і збереження водопостачання.

– Створення національного реєстру екосистемних послуг. Реєстр дозволить систематизувати інформацію про основні види послуг, такі як: регулювання клімату; забезпечення чистою водою; підтримка біорізноманіття; рекреаційні послуги.

– Економічні стимули для збереження екосистем. Доцільно запровадити фінансові механізми, які сприятимуть збереженню природи: екоплатежі за використання природних ресурсів; компенсації землекористувачам, які підтримують екосистеми в належному стані; субсидії на розвиток екотуризму.

– Правовий захист екосистемних послуг. Необхідно вдосконалити законодавство у сфері охорони природи, передбачивши: суворіші санкції за знищення природних середовищ; впровадження механізмів громадського контролю за дотриманням

екологічного законодавства. Узгоджене правове регулювання екосистемних послуг стане основою для їх збереження та раціонального використання.

Інтеграція України до європейської екологічної мережі Natura 2000 має стратегічне значення для збереження Карпат. Ця мережа охоплює території, які є домівками для рідкісних і зникаючих видів, і сприяє сталому розвитку природоохоронних зон.

Основні переваги інтеграції:

- Міжнародне визнання природоохоронних територій. Участь у Natura 2000 дозволить Україні інтегрувати свої заповідні зони в загальноєвропейську екосистему. Це дасть змогу залучити міжнародних партнерів до їхнього управління та фінансування.

- Фінансова підтримка. Інтеграція відкриває доступ до фінансування з боку ЄС для реалізації природоохоронних проєктів, зокрема програм LIFE та Horizon Europe. Завдяки цим коштам можна відновлювати деградовані території, покращувати інфраструктуру заповідників і проводити наукові дослідження.

- Підвищення стандартів охорони природи. Natura 2000 передбачає чіткі критерії для управління природоохоронними територіями, що включають: розробку планів управління; постійний моніторинг стану довкілля; інтеграцію природоохоронних цілей у місцеву та національну політику.

- Розвиток транскордонного співробітництва. Карпати є спільною екосистемою кількох держав. Інтеграція до Natura 2000 сприятиме зміцненню співпраці з Польщею, Словаччиною, Румунією та Угорщиною в питаннях охорони природи.

Виклики інтеграції:

- Адаптація законодавства. Для відповідності стандартам Natura 2000 необхідно внести суттєві зміни до екологічного законодавства України, зокрема у сфері землекористування та лісового господарства.

- Фінансування підготовчих заходів. Інтеграція потребує значних інвестицій у картографування територій, оцінку стану середовища існування видів та підготовку кадрового потенціалу.

- Взаємодія з місцевими громадами. Важливо забезпечити баланс між потребами місцевого населення та природоохоронними цілями. Для цього потрібно розробити механізми, які враховуватимуть інтереси громад і сприятимуть їх економічному розвитку.

Перспективи. Успішна інтеграція України до Natura 2000 стане важливим кроком до європейської екологічної інтеграції, сприятиме збереженню унікального біорізноманіття Карпат і забезпечить стійкий розвиток регіону.

Висновки та рекомендації. Карпати є стратегічно важливим регіоном України, який потребує особливої уваги з боку держави та міжнародної спільноти. Основним напрямком дій є гармонізація екологічного законодавства з міжнародними стандартами. Інтеграція міжнародних природоохоронних механізмів, таких як Natura 2000, Рамсарська конвенція та Бернська конвенція, забезпечить належний рівень захисту біорізноманіття та екосистем Карпатського регіону. Важливим є також активізація міжнародного співробітництва. Посилення партнерства з сусідніми країнами дозволить ефективніше вирішувати транскордонні екологічні проблеми, а також впроваджувати спільні природоохоронні проекти. Не слід забувати про впровадження екосистемного підходу до управління природними ресурсами. Такий підхід передбачає врахування взаємозв'язків між компонентами екосистем, що дозволить запобігти деградації природних середовищ існування.

Розширення заповідних зон є необхідним аспектом для подальшого існування Карпат. Збільшення площ природоохоронних територій та включення нових об'єктів до Смарагдової мережі сприятиме збереженню рідкісних видів флори і фауни. Розвиток екотуризму має не останнє значення в збереженні природи та фауни. Орієнтація на сталий туризм дозволить забезпечити економічну підтримку регіону без шкоди для природних ресурсів. Важливо інвестувати в інфраструктуру, створювати екологічно дружні маршрути та освітні програми для туристів. Вплив та контроль влади має реалізовуватись через підвищення ролі місцевих громад. Важливо залучати місцеве населення до управління природними ресурсами, забезпечуючи їхню економічну вигоду та стимулюючи відповідальність за збереження природи. Ну і найголовнішим є створення компенсаційних механізмів за екологічні збитки. Формування спеціальних фондів та платформ дозволить не лише відновлювати пошкоджені екосистеми, а й підвищувати прозорість та підзвітність у сфері природоохоронної діяльності.

Карпати є унікальним природним багатством України та Європи. Тому їх збереження є не лише національним, а й глобальним завданням. Комплексний підхід, що поєднує правові, економічні, екологічні та соціальні аспекти, стане запорукою гармонійного розвитку регіону та його екологічної стійкості.

Література

1. Екологічна шкода від військової агресії росії складає 3 трильйони. URL: https://biz.censor.net/news/3403800/ekologichna_shkoda_vid_viyiskovoyi_agresiyi_rosiyi_skladaye_3_trylyiony_minpryrody (дата звернення: 23.11.2024).
2. Міжнародний реєстр збитків оголосив про початок прийому заяв. URL: <https://minjust.gov.ua/news/ministry/mijnarodniy-reestr-zbitkiv-ogolosiv-propochatok-priyomu-zayav-32462> (дата звернення: 23.11.2024).
3. Механізми міжнародних репарацій за екологічну шкоду: компенсаційний механізм для України Аналітичний огляд. URL: <https://epl.org.ua/wpcontent/uploads/2024/04/Komp.-Kom.-dlya-Ukrayiny.pdf>. (дата звернення: 23.11.2024).
4. Норенко К., Тестов П., Василюк О. Лісові території – для дикої природи: нова політика лісового господарства (аналітичний документ). URL: http://lespravo.com.ua/art/458-Lisovi_teritorii_%E2%80%93_dlya_dikoj_prirodi_nova_politika_lisovogo_gospod_arstva_analitichniy/ (дата звернення: 23.11.2024).

ВПЛИВ АГРЕСИВНОЇ ВІЙНИ російської федерації НА ЗМІНУ КЛІМАТУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

Ващинець І.І.

Міжнародний центр правових та економіко-соціальних досліджень
країн Центрально-Східної Європи Київського університету права
Національної академії наук України,
Ужгород, Україна

Ващинець І.І. Вплив агресивної війни російської федерації на зміну клімату Карпатського регіону. Тези доповіді присвячені питанню змін клімату в Карпатському регіоні, викликаних агресивною війною росії проти нашої країни. У контексті нової статті 12bis Карпатської конвенції щодо зміни клімату і з урахуванням резолюцій Генеральної Асамблеї ООН у сфері прав людини та відшкодування шкоди, завданої агресією росії проти України, автор пропонує розглянути можливі кроки щодо притягнення до відповідальності країни-агресора за шкоду, завдану клімату Карпатського регіону.

Vashchynets I.I. The impact of the war of aggression by the russian federation on climate change in the Carpathian region. The conference paper addresses climate changes in the Carpathian region caused by the war of aggression against our country. In light of Article 12bis of the Carpathian Convention on climate change and UN General Assembly resolutions on human rights and reparation for Russian aggression against Ukraine, the author suggests steps to hold the aggressor accountable for the climate damage.

Конференція Сторін Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат на своєму п'ятому засіданні, яка відбулася у місті Ліллафюред в Угорщині з 10 по 12 жовтня 2017 р., ухвалила доповнити Конвенцію новою статтею 12bis про зміну клімату. Указана стаття була внесена до тексту Конвенції з метою підкреслити важливість питань, пов'язаних зі зміною клімату в регіоні. Більшість країн-учасниць завершили процес ратифікації цієї поправки, і вона набрала чинності 5 серпня 2021 р.

Необхідність внесення до тексту Конвенції зазначених змін викликана вразливістю гірських екосистем, впливом промисловості, сільського господарства та діяльності гірських громад на зміну клімату, а також тією ключовою роллю, яку відіграють гори для інших географічних районів країн-учасниць Конвенції.

Нова стаття Конвенції зобов'язує її Сторони проводити політику, спрямовану на пом'якшення наслідків зміни клімату в усіх секторах, пов'язаних з Конвенцією, а також здійснювати заходи, що забезпечують адаптацію до зміни клімату. Такі заходи, зокрема, пов'язані з просуванням наукових досліджень і наукового співробітництва, міжгалузевої інтеграції, транснаціонального співробітництва, підвищення обізнаності про відповідні проблеми та участі громадськості в їхньому обговоренні та вирішенні.

У статті 12bis окремо наголошується на необхідності здійснювати комплексні заходи для зменшення ризиків та мінімізації негативних наслідків зміни клімату, особливо екстремальних погодних явищ.

Слід також згадати, що необхідність вжиття заходів, спрямованих на пом'якшення змін клімату, та посилення у зв'язку з цим ролі лісового сектора у Карпатському регіоні, вже відмічалася Сторонами у Протоколі про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаному 27 травня 2011 року.

З метою імплементації статті 12bis Конвенції на Шостому засіданні Конференції Сторін Конвенції, яке відбулося онлайн 25 листопада 2020 року, було схвалено Довгострокове бачення до 2030 року щодо боротьби зі зміною клімату в Карпатах. Згідно з цим документом головним спрямуванням спільних зусиль Сторін Конвенції є встановлення ефективної та спільної відповіді на несприятливі наслідки зміни клімату, як шляхом пом'якшення впливу цих змін, так і шляхом адаптації до них, з метою підтримки гірських громад Карпатського регіону у збереженні, відновленні та сталому управлінні ключовими екосистемними благами та послугами, від яких залежить економіка цього регіону.

На тій же зустрічі Сторони визначили стратегічні цілі та пов'язані з ними завдання у цій сфері. Серед них, зокрема, визнано необхідність посилення співпраці та зусиль, направлених на заходи боротьби зі змінами клімату та їх наслідками у гірських районах через цілеспрямовану роботу та заохочення співпраці з іншими гірськими та сусідніми регіонами, у рамках якої слід розробити підходи для привернення уваги до зміни клімату в гірських районах на глобальному рівні, зміцнення регіонального співробітництва

та взаємодії між Сторонами Карпатської конвенції шляхом визначення спільних пріоритетних дій та узгодження їх із поточними регіональними та національними зусиллями щодо зміни клімату в регіоні тощо.

Звичайно, така увага до змін клімату в Карпатському регіоні є не випадковою. Вона зумовлена як значенням цього регіону для країн-учасниць Карпатської конвенції, так і важливістю Карпат для Європи у цілому. Карпати є другим за величиною гірським масивом Європи та справжньою перлиною природи. Більш ніж половина поверхні Карпат покрита лісами, включаючи стародавні ліси, які розвивалися протягом століть. Місцева флора є однією з найбагатших на континенті. У Карпатах проживає найбільша в Європі популяція бурих ведмедів, вовків, рисей, зубрів і рідкісних видів птахів, у тому числі орла-могильника, який знаходиться під загрозою зникнення. У Карпатах знаходяться басейни річок Дунаю, Дністра і Вісли, які є основними джерелами прісної води в регіоні.

Необхідність вжиття заходів, спрямованих на боротьбу зі зміною клімату, відмічається у стратегічних цілях Карпатського бачення 2050 (Carpathian Vision 2050) та Основ Карпатського біорізноманіття (Carpathian Biodiversity Framework).

Однак, як відомо, такі гірські регіони є особливо вразливими до змін клімату та екстремальних погодних умов, ніж низинні території. Згідно з даними ООН за останні 50 років середньорічна температура у Карпатах постійно підвищується, й існують побоювання, що до кінця століття вона зросте на 3,0-4,5°C. Таке підвищення призводить до більш частих посух і непередбачуваних повеней. Посухи, у свою чергу, збільшують ризик лісових пожеж і масової появи шкідників, тоді як повені можуть призводити до зсувів.

З огляду на час їх ухвалення нова стаття Конвенції та згадані документи не могли врахувати жакливі реалії, які виникли після повномасштабного вторгнення в Україну держави-агресора. Водночас у пізніших документах кліматичні загрози Карпатському регіону, викликані агресивною війною росії проти нашої країни, також конкретно не згадуються. Хоча загальне усвідомлення такої загрози існує. Так, у прийнятій 22 листопада 2022 р. Декларації про вплив війни на навколишнє середовище в Україні та потребу в співробіт-

ництві та сприянні міністри та високі представники країн-учасниць Карпатської конвенції підтвердили підтримку України та висловили бажання допомогти Україні у заходах, необхідних для усунення екологічних наслідків прямого та непрямого впливу війни на Карпати, а також запросили зацікавлені сторони та партнерів долучитися до процесу зеленого відновлення та реконструкції України.

13 червня цього року за підтримки Європейської кліматичної фундації та Ініціативи з розвитку екологічної політики й адвокації в Україні і за сприяння Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України, Національного центру обліку викидів парникових газів, Київської школи економіки групою експертів було підготовлено черговий звіт про шкоду клімату, завдану російською війною в Україні, який охоплює дворічний період після повномасштабної агресії, з 24.02.2022 по 23.02.2024. Опублікований документ містить загрозливі дані.

Так, відмічається, що крім шкоди природному середовищу України, ця війна впливає на глобальний клімат через викид значної кількості вуглекислого газу та інших парникових газів в атмосферу. Такі викиди зумовлені як безпосередньо веденням активних бойових дій, так і ландшафтними пожежами та руйнуванням енергетичної інфраструктури, які є наслідком війни. Також досліджено збільшення викидів парникових газів в атмосферу транспортними засобами у зв'язку з пересуваннями великої кількості біженців і внутрішньо переміщених осіб, а також викиди авіаційного транспорту через закриття повітряного простору над Україною та взаємне закриття повітряного простору для авіакомпаній між росією та західними країнами, яке змусило оминати повітряний простір країни-агресора також літаки японських, південнокорейських, сингапурських і австралійських авіакомпаній.

З продовженням бойових дій викиди парникових газів продовжують зростати. Після двох років війни обсяг викидів парникових газів оцінюється у 175 мільйонів тонн CO₂. Це більше, ніж річні викиди парникових газів у такій розвиненій країні як Нідерланди та може бути порівняно з появою на дорогах 90 мільйонів нових бензинових автомобілів або побудовою 260 енергоблоків по 200 МВт кожен, які працюють на вугіллі. Загалом завдана кліматична шкода оцінюється у понад 32 мільярди доларів США.

Крім того, непрямим наслідком російської агресії є істотне зростання військових витрат у світі та, зокрема, на європейському континенті. Оскільки з діяльністю військових пов'язується 5,5% глобальних викидів у атмосферу, збільшення військових витрат неминуче призведе до збільшення таких викидів у всьому світі.

З огляду на наведені дані агресивна війна росії в Україні створила значні кліматичні загрози не тільки для нашої країни, але і для інших країн, зокрема, для сторін Карпатської конвенції. Такі дії не можуть бути залишені без реакції. Країни-учасниці Конвенції у співпраці з Україною мають усі можливості для проведення необхідних досліджень впливу бойових дій на клімат Карпатського регіону та оцінки можливої шкоди, завданої екосистемам цих країн. Такі заходи повністю відповідають цілям згаданих вище програмних документів, прийнятих Конференцією Сторін Конвенції, зокрема Довгостроковому баченню щодо боротьби зі зміною клімату в Карпатах.

У резолюції від 14 листопада 2022 р. (документ №A/RES/ES-11/5) Генеральна Асамблея ООН, висловлюючи серйозне занепокоєння щодо загибелі людей, переміщення цивільного населення, руйнування інфраструктури та знищення природних ресурсів, визнає, що російська федерація повинна бути притягнута до відповідальності за будь-які порушення міжнародного права в Україні чи проти України, включаючи її агресію на порушення Статуту Організації Об'єднаних Націй, а також будь-які порушення міжнародного гуманітарного права та міжнародного права прав людини, і що вона має нести правові наслідки усіх своїх міжнародно-протиправних діянь, включаючи відшкодування шкоди, у тому числі будь-якої шкоди, заподіяної такими діяннями. При цьому Генеральна Асамблея ООН рекомендувала створення державами-членами у співпраці з Україною міжнародного реєстру шкоди для реєстрації в документальній формі доказів та відомостей, що містяться в заявах щодо збитків, втрат або шкоди, заподіяних всім зацікавленим фізичним та юридичним особам, а також державі Україна внаслідок міжнародно-протиправних діянь російської федерації в Україні чи проти України, а також для сприяння збору доказів та координації такої діяльності.

У цьому контексті слід також згадати резолюцію Генеральної Асамблеї ООН від 28 липня 2022 р. (документ №A/RES/76/300), якою визнано право на чисте, здорове і стійке навколишнє середовище одним із прав людини, пов'язане з іншими правами людини та існуючим міжнародним правом. При цьому ГА ООН також визнала, що деградація навколишнього середовища, зміна клімату, втрата біорізноманітності, спустошення та нестійкий розвиток відносяться до найбільш гострих і серйозних загроз для можливості нинішнього і майбутніх поколінь користуватися усіма правами людини.

Враховуючи систематичні та грубі порушення росією під час ведення нею агресивної війни прав людини, включно з правом на чисте, здорове і стійке навколишнє середовище, слід розглянути можливість притягнення держави-агресора до відповідальності та відшкодування нею екологічної шкоди, завданої не тільки Україні, а й усім країнам-учасникам Карпатської конвенції. З наведених вище положень документів, прийнятих країнами-учасниками Карпатської конвенції щодо протидії змінам клімату та співпраці у справі усунення екологічних наслідків війни, така можливість вбачається. Для цього, зокрема, необхідно дослідити шкоду, завдану клімату Карпатського регіону агресивною війною, а також можливі заходи щодо пом'якшення наслідків завдання цієї шкоди. Водночас для успішної реалізації такого завдання потрібна активізація зусиль і тісна співпраця усіх країн Карпатського регіону.

Література

1. Long-term Vision 2030 towards combating climate change in the Carpathians, document No.CC/COP6/DOC10/FINAL. URL: http://www.carpathianconvention.org/tl_files/carpathiancon/Downloads/03%20Meetings%20and%20Events/COP/2020_COP6_Online/official%20documents/CC%20COP6%20DOC10_Long_Term_Vision_2030_FINAL%20DRAFT.pdf (дата звернення 29.08.2024).
2. Carpathian Biodiversity Framework, including a Carpathian Vision 2050, document No.CC/COP7/DOC7/ADOPTED. URL: http://www.carpathianconvention.org/cop7/docs/officialdocuments/CC%20COP7%20DOC7_Carpathian%20Biodiversity%20Framework_ADOPTED.pdf (дата звернення 29.08.2024).
3. CLIMATE DAMAGE CAUSED BY RUSSIA'S WAR IN UKRAINE (24 February 2022 – 23 February 2024) by Initiative on GHG accounting

of war, 13 June 2024. URL: <https://en.ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/06/Climate-Damage-Caused-by-War-24-months-EN.pdf> (дата звернення 29.08.2024).

4. Resolution ES-11/5 adopted by the General Assembly on 14 November 2022 "Furtherance of remedy and reparation for aggression against Ukraine", document No.A/RES/ES-11/5. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/693/55/pdf/n2269355.pdf> (дата звернення 29.08.2024).
5. Resolution 76/300 adopted by the General Assembly on 28 July 2022 "The human right to a clean, healthy and sustainable environment", document No.A/RES/76/300. URL: <https://documents.un.org/doc/undoc/gen/n22/442/77/pdf/n2244277.pdf> (дата звернення 29.08.2024).

ЩОДО АКТИВІЗАЦІЇ ЕКОЛОГО-ПРАВОВОЇ, НАУКОВО-ОСВІТНЬОЇ РОБОТИ І ТРАНСКОРДОННОЇ СПІВПРАЦІ ЯК ВАЖЛИВОЇ СКЛАДОВОЇ ВПРОВАДЖЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРОТОКОЛІВ ДО НЕЇ

Гамор Ф.Д.

Карпатський біосферний заповідник, Рахів, Україна

Гамор Ф.Д. Щодо активізації еколого-правової, науково-освітньої роботи і транскордонної співпраці як важливої складової впровадження Карпатської конвенції та протоколів до неї.

Подасться розгорнутий аналіз історії виникнення ідеї розробки, прийняття та проблем реалізації Карпатської конвенції та Протоколів до неї.

Привертається увага до того факту, що не зважаючи, на великий перелік Законів, декларацій та інших документів прийнятих з приводу реалізації Карпатської конвенції, не вдається забезпечити впровадження її головної мети, яка полягає у забезпеченні збереження та відновлення унікальних природних комплексів Карпат, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне, оздоровче і ресурсне значення, запобіганні негативному впливові на гірські екосистеми та організації, скоординованої з екологічної точки зору діяльності в цьому регіоні.

В Україні спостерігається нерозуміння та ігнорування концептуальних положень Рамкової конвенції і Протоколів до неї як на центральному, так на регіональному і місцевому рівнях. А це має істотні негативні, і не тільки екологічні, але й соціально-економічні наслідки, зокрема для екологічно зорієнтованого сталого використання лісових, туристично-рекреаційних ресурсів, розбудови транспортної та енергетичної інфраструктури у високогірних районах.

Запропоновано вжити додаткових заходів щодо активізації, насамперед еколого-правової, науково-освітньої роботи та транскордонної співпраці, справедливого використання природних ресурсів місцевими громадами, в умовах воєнного стану.

Тож, Карпатська конвенція і Протоколи до неї – важливі правові механізми для створення сталих економічних та екологічних вигод для корінного населення та збереження унікального різноманіття біологічного та культурного спадку.

Hamor F.D. About the intensification of ecological and legal, scientific-educational work and cross-border cooperation as an important component of implementation of the Carpathian Convention and its protocols.

A detailed analysis of the history of the emergence of the idea of developing, adopting and problems of implementing the Carpathian Convention and its Protocols is presented.

Attention is drawn to the fact, that despite the large list of Laws, declarations and other documents adopted regarding the implementation of the Carpathian Convention, it is not possible to ensure the implementation of its main goal, which is to ensure the preservation and restoration of unique natural complexes of the Carpathians, which have important environmental, aesthetic, scientific, educational, recreational, health and resource significance, to prevent negative impacts on mountain ecosystems and organization of the coordinated, from an ecological point of view, activities in this region.

In Ukraine, there is a lack of understanding and ignoring of the conceptual provisions of the Framework Convention and its Protocols at the central, regional and local levels. This has significant negative consequences, not only ecological, but also socio-economic, in particular for the environmentally oriented sustainable use of forest, touristic and recreational resources, and the development of transport and energy infrastructure in highland areas.

It is proposed to take additional measures to activate, primarily, ecological and legal, scientific-educational work and cross-border cooperation, the fair use of natural resources by local communities, under the martial law.

Therefore, the Carpathian Convention and its Protocols are important legal mechanisms for creating sustainable economic and environmental benefits for the indigenous population and preservation of the unique diversity of biological and cultural heritage.

Минуло більше ніж 25 років, як 13-15 жовтня 1998 року в м. Рахові відбулася, організована адміністрацією Карпатського біосферного заповідника, у рамках Проекту "Створення передумов для екологічно зорієнтованого сталого розвитку гірських населених пунктів Рахівського району Закарпатської області", міжнародна науково-практична конференція "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку" (Гамор, Волощук, 1998).

У її роботі взяли участь науковці, працівники природоохоронних установ, представники Адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів та місцевих органів влади, громадськості з України, Польщі, Угорщини, Словаччини, Румунії, Швейцарії, Франції, Молдови і США.

Учасників конференції привітав Голова Верховної Ради України О.М. Ткаченко.

Після численних доповідей та жвавої дискусії конференція рекомендувала: "З метою створення міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону, урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку".

А зусиллями українського уряду Польща, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словаччина, Угорщина, Україна та Чехія на 5-й Пан'європейській конференції Міністрів охорони навколишнього середовища "Довкілля для Європи" (2003 р.) у Києві підписали Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат, яка ратифікована Законом України у 2004 році.

Згодом країни-сторони Конвенції підписали Протоколи до неї: "Про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття" (2009 р.), "Про стале управління лісами" (2012 р.) та "Про сталий туризм" (2017 р.), "Про сталий транспорт" (2016 р.) та "Про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості" (2020), які також ратифіковані законами України і є обов'язковими для виконання.

Крім того, на сесіях Конференції Сторін Карпатської конвенції ухвалено: Стратегічний план дій для Карпатського регіону, Стратегічний план дій на виконання Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття, Карпатська мережа природоохоронних територій – Середньострокова стратегія, Стратегічний порядок денний щодо адаптації до зміни клімату, Стратегія розвитку сталого туризму в Карпатах, Стратегічний план дій на виконання Протоколу про стале управління лісами, Міжнародний план дій зі збереження великих хижих тварин та забезпечення екокоридорів для них у Карпатах, Спільний стратегічний план дій на 2021-2026 роки щодо імплементації Протоколу про сталий транспорт, Довгострокове бачення до 2030 року щодо боротьби зі зміною клімату в Карпатах.

А для забезпечення реалізації в Україні Карпатської конвенції наказом Мінприроди України від 31 грудня 2004 року № 535 було створено Координаційну раду з виконання положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (на сьогодні її склад оновлюється), яка опрацювала Стратегію виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 року № 11.

Мета цієї Стратегії полягає у забезпеченні збереження та відновлення унікальних природних комплексів Карпат, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне,

оздоровче і ресурсне значення, запобіганні негативному впливові на гірські екосистеми та організації, скоординованої з екологічної точки зору діяльності в Карпатському регіоні. (Карпатська..., електронний ресурс).

Але на жаль, цей довгий перелік документів не призвів в Україні до активної роботи в цьому напрямку.

Тому, виступаючи 29 вересня 2017 року в Івано-Франківську на нараді під головуванням Президента України Петра Порошенка, на якій розглядались актуальні питання реформування лісового господарства, вдосконалення державної екологічної політики та розвитку природно-заповідного фонду України, – мною запропоновано дослівно: "передусім, забезпечити організацію виконання в повному обсязі вимог з ініційованої Карпатським біосферним заповідником ще в 1998 році (на міжнародній науково-практичній конференції "Карпатський регіон: проблеми та перспективи сталого розвитку") Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, а також схвалених в останні роки законами України Протоколів до неї "Про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття", "Про стале управління лісами" і "Про сталий туризм". (Гамор, 2017).

І тому, в Указі Президента України від 21 листопада 2017 року № 381 "Про додаткові заходи щодо розвитку лісового господарства, раціонального природокористування та збереження об'єктів природно-заповідного фонду", прийнятого за результатами наради, урядові доручено забезпечити реалізацію положень Карпатської конвенції та протоколів до неї, заповідання пралісів і квазі-пралісів, а також передбачено розроблення регіональних програм щодо здійснення розчистки і регулювання русел річок, поліпшення екологічного стану водних об'єктів з метою забезпечити захист громадян, населених пунктів від шкідливої дії вод, а також підтримання стабільності русел річок.

На виконання цього указу розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 квітня 2019 року № 232 була схвалена Концепція розвитку гірських територій Українських Карпат, а постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2019 р. № 880 затверджена Державна програма розвитку регіону Українських Карпат на 2020–2022 роки.

Охороні та сталому розвитку Карпат сприяє також реалізація Плану заходів щодо збереження української частини природного об'єкта всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи" і сталого розвитку прилеглих до нього територій, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.11.2018 р. № 892

З огляду на розроблення та затвердження в рамках Карпатської конвенції п'яти зазначених вище протоколів, схвалено також нову статтю конвенції 12bis "Зміни клімату" (ратифікована Законом України від 2 грудня 2020 року), ухвалено низку стратегій та планів заходів, оновлено національне законодавство та планування діяльності, заплановано поновлення Стратегії виконання Карпатської конвенції.

Але, попри все це, як зазначав на міжнародній конференції з нагоди 15-річчя прийняття Карпатської конвенції (Київ, 22-23 травня 2018 року), Міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак: "Розробка Конвенції відбувалася з ініціативи України. Тільки виконання статей документа на тривалі роки так і не стало пріоритетом для Мінприроди.

Йдеться і про сталий розвиток Карпат, і збереження лісів, і, зокрема, про розвиток сталого туризму. Всі ці речі передбачені протоколами Конвенції".

Нещодавно опубліковано змістовний аналіз виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат у рамках проекту "Підтримка природно-заповідних територій України", що фінансується KfW (кредитна установа для відбудови) (Аналіз...2024), з якого можна побачити ті зусилля, які докладались урядом України для впровадження її положень на практиці. Запропоновано "Проект оновленої стратегії виконання Карпатської конвенції з урахуванням напрацювань у рамках конвенції".

На папері все ніби гладко. Але якщо більш уважно переглянути стан виконання чинної Стратегії, зокрема у частині еколого-правової, науково-освітньої роботи та транскордонної співпраці, через призму практичних результатів, – то складається враження про її декларативний характер. І по багатьох її позиціях не можна побачити конкретних результатів безпосередньо на місцях.

Часто проводяться або плануються роботи, які не сумісні із цілями Конвенції та її Протоколами, не вистачає юридичної адвокації

щодо застосування їх норм на практиці, не дооцінюється думка громадськості та наукові рекомендації при підготовці і будівництві великих промислових, транспортних та туристично-рекреаційних об'єктів тощо.

Дивує, чому в аналізі навіть не згадуються доробки і діяльність у цьому контексті науковців Інституту регіональної економіки НАН України (м. Львів), Національного лісотехнічного університету, Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва ім. П.С. Пастернака, Ужгородського, Прикарпатського, Чернівецького національних університетів та Карпатського біосферного заповідника й національних природних парків, які працюють як природоохоронні науково-дослідні установи, і насправді безпосередньо вносять вагомий внесок у реалізацію науково-освітньої складової реалізації Карпатської конвенції.

Так, до прикладу, Карпатський біосферний заповідник, який був ініціатором розробки Карпатської конвенції, – є одним з найбільших наукових та еколого-освітніх центрів Карпатського регіону.

Тут працюють численні наукові лабораторії, створена мережа моніторингових ділянок, фенологічних пунктів, гідро- та метеопостів, діє географічна інформаційна система, створена потужна екоосвітня та туристично-рекреаційна інфраструктура (Музей екології гір та історії природокористування Карпат (м. Рахів), Музей нарцису (м. Хуст), еколого-освітні та екотуристичні центри в Географічному центрі Європи та "Карпатська форель" (с. Ділове), "Букові праліси – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО" (с. Мала Уголька), "Високогір'я Карпат"(сідловина під Говерлою) тощо.

Біосферний заповідник служить природною лабораторією для багатьох вітчизняних і зарубіжних науково-дослідних установ. Тут готують дисертації та проходять практику студенти, аспіранти і докторанти із багатьох українських та європейських вищих навчальних закладів.

На базі Карпатського біосферного заповідника видаються Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал "Зелені Карпати", періодичний науковий збірник "Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України" й регіональна екологічна газета "Вісник Карпатського біосферного заповідника", випущено у світ

сотні монографій, наукових статей і практичних рекомендацій у вітчизняних та зарубіжних виданнях, проведено майже три десятки резонансних міжнародних науково-практичних конференцій, реалізовано багато екологічно та соціально значущих національних і міжнародних проєктів.

За час своєї діяльності Карпатський біосферний заповідник став міжнародно визнаною природоохоронною, науково-дослідною установою, яка вносить ваговий вклад у збереження природних екосистем і сталого розвитку Карпат, створення екологічної мережі та розвитку природно-заповідної справи в Україні.

За природоохоронні успіхи Карпатський біосферний заповідник – єдиний в Україні! – п'ять разів нагороджений Радою Європи Європейським дипломом, а його букові праліси внесені до переліку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО тощо.

Тому виникає риторичне запитання: чому карпатська проблематика перемістилась до київських кабінетів (Чорнобай, 2004), яка для них завжди була другорядною і незрозумілою?..

Чому до перспективних планів офісу Карпатської конвенції не включено спорудження Міжнародного центру букових пралісів і проігноровано три Укази Президента та відповідно три розпорядження Кабміну про збереження букових пралісів і т.д.?

Загалом викликає велике занепокоєння те, що в силу різних причин спостерігається, як зазначав у свій час Міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак, – нерозуміння та ігнорування концептуальних положень Рамкової конвенції і Протоколів як на центральному, так на регіональному і місцевому рівнях...

А це має істотні негативні, і не тільки екологічні, але й соціально-економічні наслідки: наприклад, для екологічно зорієнтованого використання лісових і туристично-рекреаційних ресурсів у високогірних районах Українських Карпат.

Мова насамперед про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття, сталий туризм, стале управління лісами, сталий транспорт та інфраструктуру.

На жаль, двадцятирічні розмови про впровадження в Україні норм Карпатської конвенції, аж ніяк не сприяє зменшенню суцільних вирубок карпатських лісів. А надмірна централізація лісового управління, створення ДП "Ліси України" та будівництво гігант-

ського деревообробного підприємства у селищі Батьово, що на Закарпатті, із щорічною переробкою майже одного мільйона кубічних метрів деревини, – може призвести до нарощування лісозаготівель у горах та знищення малих деревообробних підприємств, зменшення робочих місць й занепаду соціально-економічного розвитку у високогірних районах.

А створена, в останні роки, корупційна система лісокористування та ціноутворення на лісопродукцію, яка призвела до того, що для придбання до прикладу, для громадян, які живуть буквально у лісі, при нинішніх мінімальних пенсіях і заробітних платах, ціна однієї машини паливних дров (орієнтовно 6-8 кубічних метрів), доходить до двадцять тисяч гривень, а для опалення дворогосподарства та проживання на рік, потрібно купити не одну машину, то традиційна бідність горян, перетворюється просто на убогість та виживання.

Така ситуація призводить до масового невдоволення людей, соціальної напруги та до незаконних рубок й лісопорушень.

Тому, модель лісокористування у гірських регіонах (особливо в населених пунктах, які розташовані в зоні діяльності природоохоронних територій), має передбачати, насамперед забезпечення населення, за соціально та економічно доступними цінами, у паливних дровах та будівельній деревині, а вже потім за ринковими принципами реалізовуватись для бізнесу та на експорт.

Чималі загрози для збереження унікальних гірських екосистем та ландшафтів, згортання сільського зеленого та екологічного туризму може призвести й будівництво гірськолижного мега-курорту на Свидовці, вітряків на Боржавських полонинах та інших високогірних мальовничих масивах тощо.

У цьому контексті показовим може бути ще один приклад ігнорування норм Карпатської конвенції.

Так, Конвенція зобов'язує країни-підписанти проводити політику планування сталого розвитку транспорту та інфраструктури, з урахуванням особливостей гірського довкілля, необхідності охорони вразливих територій, зокрема регіонів, багатих на біорізноманіття; територій, на яких знаходяться міграційні шляхи, або тих, що мають міжнародне значення; охорону біологічного різноманіття та ландшафтів; а також тих територій, що мають особливе значення для туризму.

Ідеться, що "сторони співпрацюють щодо розробки сталої транспортної політики, яка забезпечує переваги мобільності і доступу в Карпатах, водночас зменшуючи негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварин та їхні середовища існування".

Так от, відповідно до уже цитованих рішень Президента та Уряду України із питань збереження букових пралісів як об'єкту Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО і сталого розвитку регіону їхнього розташування, у яких для поглиблення співпраці між українськими прикордонними громадами й сприянню екотуризму, було чітко визначено завдання і терміни, відновлення зруйнованого автомобільного моста через річку Тиса та створення необхідної прикордонної інфраструктури на українсько-румунському державному кордоні у селі Ділове Рахівського району Закарпатської області.

Але виконання цих рішень, всупереч постулатам Карпатської конвенції, чомусь було проігноровано, а натомість вирішено збудувати великий, чотирирядний промисловий транспортний міст через Тису у Білій Церкві. І в такий спосіб спрямувати міжнародні європейські автомобільні транспортні потоки, через Яблунецький перевал до країн Євросоюзу і назад.

При відсутності можливостей будувати в гірських ущелинах об'їзні дороги, запуск великовантажних транспортних потоків просто "розчавлять" центральні частини густо заселених міст та сіл (Яремче, Микуличин, Татарів, Ясіня, Кваси, Рахів, Ділове та інших), призведуть до значного забруднення повітря вихлопними газами, руйнації вулиць та доріг, втрати туристичної привабливості та комфортних умов для проживання людей, не говорячи уже про значні ризики для диких тварин, для яких будуть перекриті міграційні шляхи тощо.

Крім того, викинувши під час війни 155 мільйонів гривень на реконструкцію залізничної колії на дистанції Рахів – державний кордон із Румунією, заблоковано проєкт відновлення руху залізничних перевезень до країн Євросоюзу.

Зараз варто б зробити все можливе, щоб повернутись до проєкту Укрзалізниці із відновлення руху потягів до марамороської Румунії та організації руху потягів за маршрутами Київ–Сігету-Мармацієї, Чернівці–Івано-Франківськ–Рахів–Сігету-Мармацієї–Терсва–Ужгород (рис.1).

Рисунок 1. Схема проєкту відкриття руху потягів за маршрутом Чернівці–Івано-Франківськ–Рахів–Ужгород

Для цього невідкладно організувати проведення перемовин із румунською стороною, щодо ремонту ділянки залізниці, протяжністю 2.5 км (рис.2), яка знаходиться в занедбаному стані на дистанції Кимпулунг ла Тиса – Тересва (рис.3).

Ці заходи дозволили б створити передумови для відновлення руху історичних потягів (які курсували до радянських часів через Рахів до Праги, Будапешта та Бухареста) й відкрило б нові можливості для пасажирських та вантажних перевезень, сприяло б спрямуванню туристичних потоків залізничним транспортом, через унікальну Мараморощину, з України через Карпатські гори, до Бухареста та великого морського порту Констанца й до румунських курортів на Чорноморському побережжі (рис.4).

Реалізація цього проєкту є важливою тому, що якраз розвиток залізничного транспорту у Карпатах є найменш екологічно шкідливим та найбільше відповідає вимогам Карпатської конвенції (Гамор, 2024).

Рисунок 2. Схема відновлення маршрутів руху потягів на дистанції Рахів–Сігету-Мармацієї–Тересва

Рисунок 3. Сучасний стан залізниці на ділянці Кимпулунг-ла-Тиса–Тересва (фото Антона Шлосера із Праги)

Рисунок 4. Карта-схема залізничної колії на ділянці
Рахів–Бухарест–Констанца

Та, на жаль, про це зараз ніхто не думає. Інтереси окремих ділків та великого бізнесу тут виступають на першому місці.

І ще одна болюча проблема реалізації Карпатської конвенції: у 2023 році завершився останній термін виконання завдань, які передбачались прийнятими у контексті реалізації Карпатської конвенції трьома указами і дорученнями Президента України та розпорядженнями Кабінету Міністрів України із питань збереження української частини природного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи" і сталого розвитку прилеглих до нього територій.

У результаті невиконання цих рішень у 2009-2023 рр. втрачено можливості щодо:

- спорудження на базі Карпатського біосферного заповідника – на гірському курорті Кваси – Міжнародного навчально-дослідного центру збереження букових пралісів, еколого-освітньої роботи та сталого розвитку;

- відновлення зруйнованого автомобільного моста через річку Тиса і створення необхідної прикордонної інфраструктури на українсько-румунському державному кордоні у селі Ділове Рахівського району Закарпатської області;
- вирішення питань щодо збирання, складування та утилізації побутових відходів на територіях, що прилягають до Спадщини;
- проведення ремонту автомобільних доріг і об'єктів туристично-рекреаційної інфраструктури в зоні об'єкта Спадщини;
- розроблення та впровадження пілотних проєктів із переоснащення систем опалення в гірських населених пунктах Закарпатської області на системи з використанням альтернативних видів палива;
- залучення інвестицій для розміщення у Великоберезнянському, Рахівському, Тячівському і Хустському районах Закарпатської області підприємств, що здійснюють глибоку переробку деревини, дикорослих плодів, ягід, грибів та інших природних ресурсів;
- проєктування та виконання робіт з укріплення берегів річок і здійснення протизсувних заходів, реконструкцію очисних споруд та водозабору, будівництво каналізаційних і мереж централізованого питного водопостачання в м. Рахові, селищах міського типу Кобилецька Поляна, Ясіня Закарпатської області;
- щодо ремонту і забезпечення утримання дорожньої інфраструктури в межах території Карпатського біосферного заповідника та Ужанського національного природного парку;
- створення умов для розвитку Карпатського біосферного заповідника, Ужанського національного природного парку, національних парків "Зачарований край", "Синевир" і Подільські Товтри", природних заповідників "Горгани" і "Росточья";
- забезпечення розвитку та впровадження інструментів державно-приватного партнерства щодо сталого розвитку прилеглих до об'єкта Всесвітньої спадщини територій тощо (Гамор, 2023).

Звичайно, це далеко не всі проблеми, які викають на місцях із виконанням Карпатської конвенції та Протоколів до неї в Україні. Тому було б дуже важливо повернутись до аналізу стану реалізації уже цитованої Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 16 січня 2007 року № 11.

Отже, у Стратегії, по-перше, в розділі нормативно-правового забезпечення передбачалося:

- удосконалення механізму контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства;
- удосконалення економічного механізму природокористування з метою забезпечення невиснажливого використання природних ресурсів та підготовка пропозицій стосовно розроблення заохочувальних заходів щодо екологізації виробничої діяльності;
- поліпшення законодавчого забезпечення екологічно збалансованої діяльності суб'єктів господарювання, зокрема, в частині збереження біо- та ландшафтного різноманіття;
- визначення як першочергових питань збереження біо- та ландшафтного різноманіття під час провадження виробничої діяльності – насамперед в аграрному, лісовому, транспортному, промисловому та енергетичному секторах економіки, інших видах діяльності, пов'язаних з природокористуванням;
- забезпечення прозорості прийняття рішень, пов'язаних зі станом довкілля, на всіх рівнях виконавчої влади з метою збереження біо- та ландшафтного різноманіття та впровадження невиснажливого використання природних ресурсів.

По-друге, у частині науково-освітньої роботи мало бути забезпечено:

- розроблення проєкту програми наукової підтримки виконання Карпатської конвенції, організація і залучення до цієї роботи відповідних наукових установ та експертів;
- підготовка матеріалів до Карпатського огляду про стан довкілля;
- визначення меж української частини Карпат та її опис;
- забезпечення фінансування науково-дослідної діяльності, розроблення процедури відбору науково-дослідних робіт;
- організація проведення екологічного аудиту в Карпатах;
- проведення екологічної експертизи під час провадження інвестиційної, управлінської і господарської діяльності, що впливає на стан довкілля в Карпатах;
- організація роботи з проведення оцінки ризиків впливу виробничої діяльності на довкілля та стратегічної екологічної системної оцінки;

- підвищення рівня екологічної освіти і виховання;
- створення інтернет-порталу для висвітлення положень Карпатської конвенції;
- активізація пропаганди з питань екологічно збалансованого розвитку Карпат серед широких верств населення, зокрема:
 - створення кінофільмів, теле- і радіопередач, активізація роботи регіональних телевізійних каналів та радіопрограм;
 - збільшення обсягу випуску друкованих видань, присвячених збереженню і невиснажливому використанню біо- та ландшафтного різноманіття Карпат;
 - створення системи регіональних екологічно-просвітницьких центрів;
 - започаткування культурних, музичних і виставкових заходів;
 - підтримка традиційних фольклорних фестивалів.

І по-третє, в забезпеченні організації міжнародного співробітництва вимагалось:

- зміцнення співробітництва у сфері збереження біо- та ландшафтного різноманіття з міжнародними організаціями, насамперед із Всесвітнім екологічним фондом, Програмою ООН з довкілля, Програмою розвитку ООН, Організацією ООН з питань харчування та сільського господарства, розроблення міжнародних проєктів з охорони та екологічно збалансованого розвитку Карпат та участь у їх виконанні;
- розширення співробітництва Сторін Карпатської конвенції шляхом укладення двосторонніх міжнародних договорів у рамках Конвенції;
- підготовка пропозицій щодо поліпшення співробітництва з Європейським Союзом з метою гармонізації нормативно-правової бази;
- забезпечення здійснення в Карпатах заходів, визначених відповідними міжнародними договорами, Стороною яких є Україна;
- зміцнення регіонального і транскордонного співробітництва шляхом укладення відповідних міжнародних документів, планів дій та виконання спільних проєктів і програм;
- сприяння формуванню системи природоохоронних територій Карпат у рамках національної екомережі – складової Всеєвропейської екомережі і виконанню вимог Всеєвропейської стратегії збереження біо- та ландшафтного різноманіття;

- врахування рекомендацій конференцій Сторін Конвенції про охорону біологічного різноманіття, зокрема щодо Робочої програми із збереження гірського біорізноманіття;

- поглиблення співпраці з ЮНЕСКО;

- сприяння виконанню міжнародних договорів, Стороною яких є Україна. Зокрема, вимог:

- Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (оголошення водно-болотних угідь міжнародного значення);

- Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (розвиток регіональної мережі територій спеціального збереження – Смарагдової мережі Європи);

- Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (зокрема включення до Списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО букових пралісів Карпат);

- участь у забезпеченні розвитку Світової мережі біосферних заповідників ЮНЕСКО (створення українсько-румунського біосферного заповідника у Марамороських горах та на Закарпатті.

А що зроблено у цих напрямках конкретно – варто було би відповідним компетентним державним органам, установам та організаціям ретельно проаналізувати і вжити необхідних заходів щодо їх упровадження.

І нарешті нагадаємо: Карпатські гори є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, притулком для багатьох видів рослин і тварин, що перебувають під загрозою зникнення, та найбільшою у Європі територією з пралісами, важливою складовою докільля екологічного, економічного, культурного, рекреаційного характеру і загалом середовища існування у серці Європи спільного для багатьох народів та країн. Звідси починають свою течію ріки Чорного та Балтійського морів: Тиса, Дунай, Дністер, Вісла.

Гірські хребти Карпат (рис. 5) простягаються велетенською підковоподібною дугою довжиною понад 1 500 км від пагорбів Гайнбурзьких Карпат (включно) на правобережжі Дунаю в Австрії до міста Ниш, що на річці Нишава у Сербії.

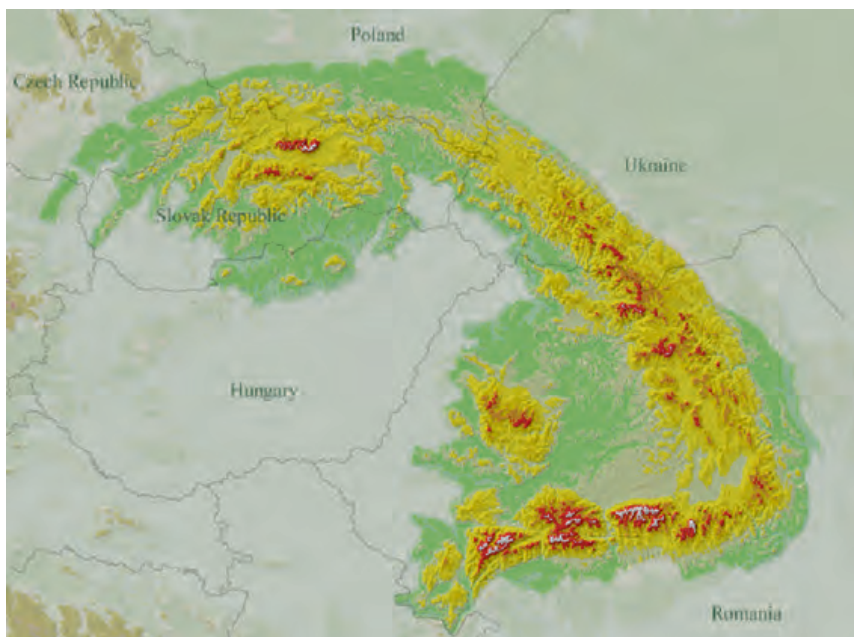

Рисунок 5. Схема розташування країн-учасників Карпатської конвенції

Це третя за довжиною простягання у Європі гірська система після Уральських (2 500 км) і Скандинавських гір (1 700 км). Загальна площа Карпатської гірської країни становить 211,6 тис. км². Вона розташована на території восьми держав: Австрії, Чехії, Словаччини, Польщі, України, Угорщини, Румунії та Сербії. Більше половини площі (53,4%) гірських масивів Карпат розташовані у межах Румунії, 16,6% – Словаччини, 10,2% – України, майже 9,3% – Польщі. У Словаччині гірські хребти Карпат охоплюють 71,6% території держави (Вікіпедія, Карпати; Кагало, 2012).

Карпати служать домівкою майже для 18 мільйонів чоловік, формують спосіб їх життя, визначають соціальну, економічну та культурну структуру великої кількості міст та сіл. Традиційні антропогенні ландшафти, що сформовані тисячоліттями, також мають величезну цінність для природи.

Але Карпати є одним з чи не найбільш екологічно вразливих регіонів Європи. У багатьох місцях тут триває безжалісна експлуатація природних багатств – зокрема, вирубування лісів забороненими

способами та добування корисних копалин. А це призводить до порушення природного балансу, деградації ландшафтів, зменшення ареалів, а часом – і до зникнення багатьох видів рослин і тварин, великого відставання у соціально-економічному розвитку гірських поселень та до виникнення тут катастрофічних стихійних явищ. Недавні паводки, що пройшли на Закарпатті, забруднення річок ціанідами та важкими металами з відстійників гірничих підприємств Румунії ще раз серйозно підтверджують це.

А перехід до ринкової економіки, розвиток громадянського суспільства, посилення інтеграції із Західною Європою, наближення кордонів Європейського Союзу, безжалісно – жорстока агресія росії в Україні та здійснення путінським режимом політики етно- та екоциду українських Народу та Природи, посилюють загрози для екологічно вразливих Карпатських гір взагалі і до Українських Карпат зокрема.

Тож, якщо хочемо створити стійкі економічні та екологічні вигоди для корінного населення і зберегти унікальне різноманіття біологічного та культурного спадку, саме зараз необхідно повернутися лицем до їх розв'язання і негайно виробити цілісне бачення перспектив сталого розвитку цього регіону (Гамор, Комендар, 2005).

І звичайно, очікувалось, що поворотним моментом для майбутнього розвитку та збереження Карпатської природної серцевини Європи стане Рамкова конвенція про охорону довкілля та сталий розвиток Карпат й Протоколи до неї.

Використовуючи досвід Альпійської конвенції, цей важливий документ мав би забезпечити правові механізми міжнародної співпраці Карпатських країн стосовно забезпечення інтегрованих підходів до управління земельними і водними ресурсами, збереження та сталого використання біологічного і ландшафтного різноманіття, територіального планування, забезпечення сталого розвитку сільського та лісового господарства, туризму та транспортної інфраструктури, промисловості та енергетики, підтримку культурної спадщини і традиційних знань місцевого населення, збереження традиційної архітектури і особливостей землекористування тощо.

Література

1. Гамор Ф.Д., Волошук І.І. Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку. / Регіональна економіка. 1998, № 4. – С.193-196.
2. Гамор Ф.Д., Комендар В.І. Чарівний край у центрі Європи. / "Зачаровані Карпати". Ужгород, видавництво "Карпати", 2005 р. – С. 6-9.
3. Гамор Ф. Про мафіозні "парасольки", тіньовий ринок лісу-кругляка, плутанину з межами заповідників, екотуризм замість пустелі та деякі міркування щодо збереження і сталого розвитку Карпат, вирішення проблем природно-заповідного фонду України. / Зелені Карпати. 2017. № 1-4.- С. 14-18.
4. Гамор Ф. Втрачені можливості (Чи варто ігнорувати рішення Президента та Уряду України?) / Зелені Карпати. 2023. № 1- 4. – С. 12-14.
5. Гамор Ф. Понад 155 мільйонів гривень на вітер під час війни? Або чому багатостраждальний потяг через Рахів до Румунії знову не їздить. / Голос України, 29 березня 2024 р.
6. Аналіз виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат / Комітет НААУ з питань аграрного, земельного та довкілевого прав в рамках проєкту "Підтримка природно-заповідних територій України", що фінансується KfW (кредитна установа для відбудови) https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/%D0%90%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B7_%D0%B2%D0%B8%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F_%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%BE%D1%8E_%D0%A0%D0%B0%D0%BC%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%97_%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D0%BD%D1%86%D1%96%D1%97_2024.pdf
7. Вікіпедія. Режим доступу: (<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%80%D0%BF%D0%B0%D1%82%D0%B8>)
8. Кагало О.О. Карпати (Карпатські гори) / // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк [та ін.]; НАН України, НТШ. – К.: Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2012. – Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-9920>
9. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. / Електронний ресурс за посиланням: <https://wownature.in.ua/pro-nas/nasha-diialnist/mizhnarodna-diialnist/karpatska-konventsia/>
10. Чорнобай Ю.М. Стан і перспективи стабілізації екосистем Карпатського регіону: монографічний цикл Ф.Д. Гамора. / Наукові записки державного природознавчого музею НАН України. Том 20. Спеціальний випуск. Львів, 2004. – С.

КАРПАТСЬКА КОНВЕНЦІЯ: ІСТОРІЯ СТВОРЕННЯ, ЗАВДАННЯ ТА ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Гамор Ф.Д., Коржов В.Л.

Карпатський біосферний заповідник, Рахів, Україна;
Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва
ім. П.С. Пастернака, Івано-Франківськ, Україна

Гамор Ф.Д., Коржов В.Л. Карпатська конвенція: історія створення, завдання та основні результати. Розглядається історія виникнення ідеї розробки та прийняття Карпатської конвенції, діяльності її Секретаріату, проведення семи Конференцій сторін та прийнятих Декларацій, програмних документів та інших рішень спрямованих на збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття, інтегрованого управління водними ресурсами та річковими басейнами, сільським та лісовим господарством, транспортом та інфраструктурою, системою оцінки/інформації про стан довкілля, моніторингу тощо. Наголошується, що Конвенція є рамковим документом тому для забезпечення реалізації її окремих положень розроблено та ухвалено серію Протоколів, які ратифіковані країнами – учасниками і мають виконуватись як закони.

Hamor F.D., Korzhov V.L. Carpathian Convention: history of creation, tasks and main results. The history of the emergence of the idea of developing and adopting the Carpathian Convention, the activity of its Secretariat, the holding of seven Conferences of the Parties and the adopted Declarations, program documents and other decisions aimed at the conservation and sustainable use of biological and landscape diversity, integrated management of water resources and river basins, agriculture and forestry, transport and infrastructure, an environmental assessment/information system, monitoring, etc. is considered. It is emphasized that the Convention is a framework document, therefore, to ensure the implementation of its separate provisions, a series of Protocols have been developed and adopted, which have been ratified by the participating countries and must be implemented as laws.

Гори відіграють вкрай важливу природорегуюючу роль і відзначаються величезними запасами природних ресурсів, перш за все – унікальним ландшафтным і біологічним різноманіттям, а також самобутньою культурою та традиціями місцевого населення. Однак складні природні умови гірських регіонів суттєво впливають на рівень матеріального добробуту їх мешканців, для яких відсутні можливості широкого вибору форм і видів зайнятості. Це в повній мірі відноситься до регіону Українських Карпат, який розташований у географічному центрі Європи і межує з п'ятьма країнами, що викли-

кає необхідність запровадження широких міждержавних зв'язків в сфері економіки, політики, охорони навколишнього середовища як основи для інтеграції в Європейську спільноту. В теперішніх умовах євроінтеграційних процесів транскордонне співробітництво виступає головним чинником в справі подальшого виконання цілей інтеграційної стратегії України, якими передбачено вдосконалення регіональної політики, здійснення транскордонного співробітництва та розвитку сільських територій.

Тому, для регіону Українських Карпат важливе значення має "Рамкова конвенція про охорону і стійкий розвиток Карпат" (даліше Карпатська конвенція, Конвенція), яка в усьому світі є другою, за часом створення, субрегіональною угодою, що стосується гірських територій. Конвенція є міжнародним договором, учасниками якого є країни Центральної та Східної Європи (Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Чехія, Україна та Угорщина), де розташовані гірські масиви Карпат. Основною метою Конвенції є проведення сторонами всебічної політики та співпраці з охорони і сталого розвитку Карпат для поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини.

На теперішній час Конвенція включає в себе 24 статті, більшість з яких не мають прямої дії, а визначають загальні підходи до окремих проблем.

Ряд цих статей має пряме або опосередковане відношення до лісового господарства. Це – збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття; стійке та інтегроване управління водними ресурсами та річковими басейнами; стійке сільське та лісове господарство; стійкі транспорт та інфраструктура; система оцінки/інформації про стан довкілля, моніторинг та раннє попередження.

Ідея розробки та прийняття Карпатської конвенції зародилась в Карпатському біосферному заповіднику. Завдяки її ініціативі, чверть століття тому назад, на міжнародній науково-практичній конференції "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку" (13-15 жовтня 1998 року в м. Рахів), яка проводилась в рамках міжнародного проекту "Створення передумов для екологічно зорієнтованого сталого розвитку гірських населених пунктів Рахівського району Закарпатської області", за участі науковців та представників адміністрації Президента України та Кабінету міністрів України й громад-

ськості з України, Польщі, Словаччини, Румунії, Швейцарії, Франції, Молдови та США, рекомендовано: "З метою створення міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону, урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку".

А далі уряд України, в 2001 році звернувся до UNEP (Програма з питань довкілля) з проханням сприяти процесу міжурядових консультацій між європейськими країнами, на території яких розташовані Карпати, з метою розробки проєкту міжнародної конвенції. Завданням UNEP, яка створена рішенням Генеральної Асамблеї ООН в 1972 році, є забезпечення координації охорони природи шляхом заохочення міжнародного партнерства в турботі про навколишнє середовище, надихаючи, інформуючи та дозволяючи націям і народам покращувати якість свого життя без шкоди для майбутніх поколінь. Уже в листопаді 2001 року український уряд організував першу неформальну зустріч у Києві, де учасники погодили перелік сфер співпраці. Згодом, за сприяння UNEP, а також міжнародних організацій, академічних установ і неурядових організацій Австрії, Італії, Ліхтенштейну та Швейцарії відбулося ще п'ять підготовчих зустрічей, які включали офіційні переговори між карпатськими країнами.

За своєю суттю Конвенція є рамковим документом, тому для забезпечення її окремих положень розробляються відповідні протоколи. Керують Конвенцією по черзі повноважні представники країн-учасників, а її головним директивним органом є Конференція сторін, сесії якої проводяться раз в три роки. На них приймаються рішення стосовно затвердження протоколів та поправок до Конвенції, створення допоміжних органів Конвенції, програм робіт і їх фінансування, а також розглядаються питання щодо виконання вимог статей Конвенції і протоколів до неї. На постійній основі працює, розташований у Відні, Міжнародний секретаріат Конвенції, що перебуває в компетенції Програми ООН із захисту навколишнього середовища і приймається Австрійською Республікою. Для підготовки різних документів Конвенції Міжнародним секретаріатом створюються Робочі групи у певних напрямках діяльності, до складу яких входять представники країн-учасниць Конвенції. До участі в засіданнях Робочих груп залучаються, як правило, висококваліфіковані фахівці з різних країн світу. Засідання таких груп, які проводяться не рідше одного разу на рік, відкриті для всіх зацікавлених сторін.

Перша конференція Сторін Карпатської конвенції відбулася у столиці нашої держави 11–13 грудня 2006 р. На ній ухвалено правила проведення конференцій сторін, фінансові процедури Конвенції та підписано Меморандуми про взаєморозуміння між Карпатською конвенцією та Альпійською та Рамсарською конвенціями. Головним підсумком зустрічі стало прийняття Карпатської декларації, яка заклала принципи партнерства у сфері охорони та сталого розвитку Карпатського регіону та формально започаткувала роботу Карпатської конвенції. З 17 по 19 червня 2008 року в Бухаресті (Румунія) відбулася Друга конференція сторін Карпатського конвену. Під час її роботи було розглянуто широке коло питань, які включали рішення щодо затвердження підготовлених документів або підготовки нових документів, а також інші важливі завдання цієї міжнародної угоди. До основних питань належать прийняття "Протоколу про збереження та стале використання біологічного та ландшафтного біорізноманіття" та завдань з розробки стратегічного плану дій" для його реалізації. Також підкреслена важливість реалізації положень таких статей Конвенції, як: "Стале та комплексне управління водними/річковими басейнами"; "Збереження історичної спадщини та традиційних ремесел"; а також "Промисловість і енергетика", в якій особлива увага звернута на поновлювані джерела енергії. Крім того, встановлено терміни підготовки протоколів по туризму, транспорту та лісовому господарстві.

Третя конференція проходила 25 по 27 травня 2011 року у Братиславі (Словаччина). В процесі її роботи затверджено "Стратегічний план дій щодо впровадження Протоколу про збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття". Затверджено проєкт BIOREGIO CARPATHIANS, спрямований на реалізацію базових пропозицій Протоколу про біорізноманіття та оновлено Робочу групу з цього питання; Прийнято Середньострокову стратегію Карпатської мережі природно-заповідних територій та положення про її Керівний комітет; Схвалена діяльність Карпатської ініціативи по водно-болотних угіддях та визначені завдання щодо забезпечення ефективного захисту та сталого використання Карпатських водно-болотних угідь. Спеціально для лісового сектору конференція прийняла "Протокол про стале управління лісами", який пройшов національну процедуру ратифікації і набув чинності в жовтні 2012 року.

Четверта конференція Карпатської конвенції відбулася 23-26 вересня 2014 року в м. Мікулов (Чехія). Під час конференції обговорювалися основні досягнення та проблемні питання застосування положень Конвенції. Прийнято низку рішень, зокрема щодо біорізноманіття, зміни клімату, сталого управління лісами та сталого туризму. Ключовою подією четвертої конференції стало підписання "Протоколу про сталий транспорт", а також прийняття Міністерської декларації про культурну спадщину Карпат та Спільної декларації Альпійської та Карпатської конвенцій про адаптацію до змін клімату. Також затверджено "Стратегічний план дій з реалізації Протоколу про стале управління лісами Конференція також затвердила "Критерії та індикатори визначення карпатських пралісів". 10-12 жовтня 2017 року в м. Ліллафюред (Угорщина) відбулася чергова П'ята конференція Карпатської конвенції. На Конференції здійснено аналіз виконання текучих і стратегічних завдань, поставлених у рамках Карпатської конвенції, та ухвалення відповідних рішень., Також було прийнято два принципові рішення. Перший – затвердження та підписання "Протоколу про стале сільське господарство та місцевий розвиток". У цьому контексті звернено увагу сторін щодо швидкої ратифікації протоколу на національному рівні. Також зміст Конвенції доповнено статтею "Зміна клімату" з урахуванням ключової ролі гірських екосистем для функціонування інших географічних зон та їх вразливості до сучасних несприятливих кліматичних тенденцій. Вона спрямована на мінімізацію зміни клімату та розробку відповідних адаптивних заходів для зменшення ризиків та кількості екстремальних подій. Для виконання цих завдань запропоновано сприяти науково-дослідній та науковій співпраці, підвищувати обізнаність та усвідомлення актуальності проблеми, залучати громадськість та всіх зацікавлених сторін до планування процесів та здійснення певних дій у найбільш вразливих сферах та галузях економіки.

Шоста Конференції Сторін (COP6), переважна більшість учасників якої приймали участь в режимі онлайн, відбулася 25 листопада 2020 року. На ній основна увага була звернута стану ратифікації і виконання ряду попередньо прийнятих протоколів. Також були прийняті нижченаведені стратегічні документи: Міжнародний план дій щодо збереження великих хижих тварини та забезпечення екологічних зв'язків в Карпатах; Довгострокове бачення 2030 щодо боротьби із змінами клімату в Карпатах; Спільний стратегічний план дій на 2021 – 2026 роки із впровадження Протоколу про сталий транспорт.

В рік святкування двадцятиріччя Карпатської конвенції в Белграді (Сербія) 11-13 жовтня 2023 року відбулася Сьома Конференція сторін. На ній підкреслювалось важливість цієї міжнародної угоди і прийнятих нею документів та закликало Сторони активізувати свої зусилля стосовно їх збалансованого запровадження на національному та регіональному рівнях, а також сприяти подальшому прогресу у досягненні цілей Карпатської конвенції. Особлива увага звернута на необхідність розширення співпраці із інституціями Європейського Союзу, Програмою довкілля ООН та іншими конвенціями. Відмічено наявність ризиків триваючої кризи біорізноманіття для навколишнього середовища і для людства, а також викликів, які несе війна в Україні.

Підкреслено необхідність здійснення подальших дій для реалізації рішень Міністерської декларації "Підтримка відновлення та сталого управління лісів та лісового сектору України". Міністрами навколишнього середовища та високопосадовцями країн схвалено підписання трьохстороннього меморандуму стосовно запровадження Глобальної рамкової програми з біорізноманіття та прийняття Рамкової програми збереження біорізноманіття Карпат, (яка включає Карпатське бачення 2050). Також схвалені критерії і індикатори для ідентифікації пралісів.

Література

1. Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат: Закон України від 07.04.2004р. №1672-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1672-15#Text>
2. Посібник з Карпатської конвенції. Шентендре: Регіональний Екологічний Центр Центральної та Східної Європи, 2007. 198 с.
3. Стратегія виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Розпорядження КМ України від 16.01.2007р. №11-р URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2007-%D1%80#Text>.
4. Carpathian Convention. URL: <http://www.carpathianconvention.org/>.
5. Гамор Ф.Д., Волошук І.І. Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку. / Регіональна економіка. 1998, № 4. – С.193-196.
6. Сливка І. Карпатському заповіднику – 30! / Новини Закарпаття, 29 жовтня 1998 р., № 164 (1569).
7. Солодкий В.Д. Принципи та механізми реалізації стратегії Карпатської конвенції у Буковинських Карпатах і Передкарпатті. Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2012. Вип.10. С. 218-223.
8. Коржов В.Л. Карпатській конвенції – 20 років. URL: <https://www.informdom.com/derevoobrabotka/2023/1/karpatiski-konvency-20-rokv.html>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-УПРАВЛІНСЬКА ВЗАЄМОДІЯ ДЕРЖАВНИХ І НЕДЕРЖАВНИХ ІНСТИТУЦІЙ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Готра М.В.

Управління туризму та курортів Закарпатської
обласної військової адміністрації, Ужгород, Україна

Готра М.В. Організаційно-управлінська взаємодія державних і недержавних інституцій Закарпатської області в контексті реалізації Карпатської конвенції. Розглянуто інституційну структуру, механізми співпраці, які були задіяні у рамках Конвенції для виконання програм та проєктів, створення Громадської ради та питання сталого розвитку земельної реформи, що стосуються реалізації Карпатської конвенції. Аналіз виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Описано виклики взаємодії, розглянутий матеріал "Аналіз виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат", про регіональний рівень імплементації Рамкової Карпатської конвенції та питання взаємодії державних та недержавних інституцій Закарпатської області.

Hotra M.V. Organizational and managerial interaction between state and non-state institutions of Transcarpathian region in the context of implementation of the Carpathian Convention. The institutional structure, cooperation mechanisms that were involved within the framework of the Convention for the implementation of programs and projects, are explained, the establishment of the Public Council on issues of sustainable development of land reform related to the implementation of the Carpathian Convention is considered. Implementation of the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians by Ukraine is analysed. The challenges of interaction are described, the material "Analysis of the implementation of the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians by Ukraine" is considered, information on the regional level of implementation of the Framework Carpathian Convention and issues of interaction between state and non-state institutions of the Transcarpathian region is provided.

Прийняття 22 травня 2003 року в Києві Карпатської конвенції як Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат засвідчила міжнародну зацікавленість у співпраці з благородними цілями. Цей міжнародний договір підписали представники семи країн Центральної та Східної Європи (Чехія, Угорщина, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина та Україна). Українським парламентом ця угода була ратифікована Законодавчо 7 квітня 2004 року (№ 1672-IV (1672-15)) [5].

Відразу було зрозуміло, що для успішного досягнення цілей та завдань Конвенції важлива ефективна співпраця всіх її учасників – не тільки на рівні представництва держав, а й низової суб'єктної ланки – інституцій державної та недержавної форми. І це залишається актуальним і сьогодні. В тому числі враховуючи сучасні виклики та умови російсько-української війни. Зокрема, показовим може бути організаційно-управлінська взаємодія державних і недержавних інституцій Закарпатської області в контексті реалізації Карпатської конвенції, що відіграє важливу роль у збереженні унікальних природних ресурсів Карпат та сталому розвитку регіону.

Отже, звернімо увагу на основні напрями цієї взаємодії, яку можна розглядати з точки зору таких аспектів, як інституційна структура, механізми співпраці та виклики взаємодії.

Розглянемо їх детальніше.

1. Інституційна структура.

Найбільш відповідальне навантаження за виконання умов Конвенції взяли на себе державні інституції. Так, у Закарпатській області основними державними органами, які відповідають за виконання положень Карпатської конвенції, є місцеві органи влади (обласна та районні ради, адміністрації), які в контактуванні з профільними міністерствами та їхніми представництвами здійснюють супровід основних напрямів роботи відповідно до стратегій і планів їх виконання (наприклад, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України) [2; 3]. Однак громадянами очікувалося більш активне залучення від Закарпатської області й природоохоронних фондів, наукових установ, бізнесових структур. Адже територія регіону досить непогано представлена територіальними громадами (35 громад: Усть-Чорнянська, Воловецька, Неліпинська, Полянська, Кольчинська, Рахівська, Свалявська, Хустська, Богданська, Ясінянська, Міжгірська, Дубриницько-Малоберезнянська, Іршавська, Чинадіївська, Жденіївська, Ставненська, Великобичківська, Нижньоворітська, Тур'є-Реметівська, Костринська, Вільховецька, Дубівська, Пилипецька, Углянська, Великоберезнянська, Солотвинська, Білківська, Нересницька, Буштинська, Горінчівська, Керецьківська, Колочавська, Синевирська, Довжанська, Драгівська територіальні громади Закарпатської області) [1, с. 51]. І вони розраховують на посильну експертну участь місцевих інституцій.

Щодо недержавного сектору, то тут він представлений від Закарпаття переважно громадськими організаціями (ГО "Екосфера", ГО "Новосфера" (Ужгород), Громадська організація "Агентство сприяння сталому розвитку карпатського регіону "Форза" тощо), хоча також очікувалося більш активне залучення неурядових організацій в цьому напрямку. Адже цей сектор важливо підсилювати і підживлювати, оскільки саме їхня роль полягає у наданні експертної підтримки, реалізації конкретних проєктів та лобіюванні не приватних інтересів, а інтересів сталого розвитку регіону.

2. Механізми співпраці.

Говорячи про механізми співпраці, варто зазначити, що в рамках Конвенції було задіяно виконання спільних програм та проєктів. Тут державні та недержавні організації часто працюють у партнерстві в рамках проєктів, що фінансуються міжнародними фондами та організаціями й сприяють використанню ресурсів і практичних умінь обох секторів для досягнення цілей сталого розвитку. У процесі розробки регіональних і національних стратегій розвитку Карпатської території регулярно участь беруть як державні, так і громадські інституції, що дозволяє більш повно враховувати інтереси та потреби місцевих громад. Надважливим є постійний екологічний моніторинг і контроль, коли здійснюється оцінка стану довкілля та інформування населення про загрози для екосистем. Це є важливою частиною співпраці, оскільки державні органи часто мають обмежені ресурси для постійного контролю.

Необхідним є і публічне висвітлення постійно оновлювального плану **заходів**, спрямованих на реалізацію Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат [4; 6].

Крім того, при Закарпатській обласній державній адміністрації створена Громадська рада, куди входять представники державних та недержавних організацій, науковці тощо. Громадська рада є постійно діючим колегіальним виборним консультативно-дорадчим органом, утвореним для забезпечення участі громадян в управлінні державними справами, здійснення громадського контролю за діяльністю органів виконавчої влади, налагодження ефективної взаємодії з громадськістю, врахування громадської думки під час формування та реалізації державної політики. Так, при громадській раді створена комісія з **питань сталого розвитку земельної реформи, екології, природокористування та збереження**

довкілля, де неодноразово розглядалися питання, що стосуються реалізації Карпатської конвенції.

3. Виклики взаємодії.

Сучасні умови розвитку України та регіону мають низку викликів, які гальмують процес взаємодії в контексті виконання завдань Конвенції. Зрозуміло, що значною мірою це посилюється станом російсько-української війни. Тим більше важливо, щоб робота і надалі здійснювалася скоординовано з партнерами, а єдиний регіональний координуючий центр покращував логістику комунікації між державними та недержавними інституціями. Незважаючи на підтримку міжнародних організацій, потреби фронту, фінансування на реалізацію Карпатської конвенції також важливо коригувати й підтримувати. Інакше це загрожуватиме обмеженню можливостей виконання багатьох екологічних, туристичних та інших програм. Також однозначно необхідно пожвавити просвітницьку роботу. Маємо досить низький рівень залучення громадян до цього процесу. Недостатня обізнаність населення про цілі та завдання Карпатської конвенції може стримувати розвиток місцевих ініціатив і проєктів. Ось тут може знадобитися і підтримка громадських організацій, серед яких чимало екологічного та іншого необхідного спрямування.

Отже, Карпатська конвенція (Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат), що підписана у 2003 році, є одним з основних правових інструментів для сталого розвитку регіону. Адже, вона охоплює питання охорони природи, сталого управління природними ресурсами, збереження біорізноманіття, розвиток туризму та забезпечення соціально-економічного прогресу місцевих громад. У "Аналізі виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат" за 2024 рік йдеться, що за період 2006 – 2023 років було проведено сім масштабних міжнародних засідань Конференції Сторін Карпатської конвенції (11–13 грудня 2006 року (Київ, Україна), 17–19 червня 2008 року (Бухарест, Румунія), 25–27 травня 2011 року (Братислава, Словацька Республіка), 23–26 вересня 2014 року (Мікулов, Чеська Республіка), 10–12 жовтня 2017 року (Ліллафюред, Угорщина), 25 листопада 2020 року (Польща), 11–13 жовтня 2023 року (Белград, Сербія) [1, с. 5]. Цікавою є реакція партнерів Конвенції на російсько-українську війну та її вплив на реалізацію завдань і цілей Конвенції. Тут, зокрема, йдеться, що "висловлюємо нашу готовність допомагати Україні у можливих заходах, необхідних для подолання

екологічних наслідків прямого та непрямого впливу війни в Україні на Карпати, зокрема на природне середовище та природоохоронні служби; підкреслюємо роль Карпатської конвенції як важливого міждержавного механізму та у зв'язку із цим рекомендуємо продовжити консультації з відповідними суб'єктами щодо надання підтримки заходам, необхідним для подолання наслідків прямого та непрямого впливу війни в Україні на Карпати у разі необхідності; запрошуємо зацікавлені сторони та партнерів зробити свій внесок у процес "зеленого" відновлення та реконструкції України" [1, с. 20]. Надважлива заява на фоні трагедії в Україні.

У матеріалі згаданого "Аналізу..." говориться і про регіональний рівень імплементації Рамкової Карпатської конвенції. Його зміст доводить, що співпрацею охоплено різноманітні сфери. Зокрема, серед найвідоміших по Закарпаттю маємо інформацію про гірські населені пункти Закарпатської області, і про лісові та природно-заповідні ресурси, туризм та інфраструктуру. Особливо важливо, що регіональна стратегія розвитку Закарпатської області на період 2021 – 2027 років передбачає "впровадження положень Карпатської конвенції, зокрема, інтегрування екологічної складової у просторові (генеральні) плани розвитку адміністративно територіальних одиниць; утворення, впровадження системи сталих підходів та оновлення лісових та мисливських ресурсів регіону, збільшення площі територій та об'єктів природно-заповідного фонду" [1, с. 23]. А відповідно до "Меморандуму про взаєморозуміння та співпрацю створено офіс Спільної Координаційної платформи сталого туризму Карпатської конвенції між Закарпатською обласною радою та Європейським товариством дикої природи (European Wilderness Society)" [1, с. 24]. Також є згадка про масштабний інфраструктурний проект, започаткований у 2019 році підписанням Меморандуму про співпрацю у рамках реалізації проекту "Мале Карпатське коло" між обласними радами та облдержадміністраціями Львівської, Івано-Франківської, Закарпатської та Чернівецької областей, що мав на меті будівництво дорожнього кільця завдовжки 100 км і планував об'єднати курортні та туристичні центри трьох областей [1, с. 24].

Щодо планів з відновлення України, то для Закарпатської області важливо було б долучитися до розробки Програми регіонального розвитку макрорегіону Українських Карпат, де передбачено впровадження комплексного підходу до доступності

гірських територій, підвищення їх конкурентоспроможності шляхом започаткування нових та залучення релокованих виробництв, а відтак і розвитку туристичного потенціалу [1, с. 34].

Таким чином, попри хорошу динаміку реалізації завдань і цілей Конвенції час вносить свої корективи та для успішного фіналу варто було б поживавити взаємодію публічної влади з громадськими організаціями, активніше залучати релоковані підприємства, ветеранські організації, громадян із територіальних громад, що беруть участь у проєкті й моніторити та підтримувати належне фінансування проєктних заходів.

Практика показує, що ефективна реалізація Конвенції в Закарпатській області вимагає участі різних секторів суспільства та всіх зацікавлених суб'єктів як з боку державних (публічних) органів влади, так і місцевого самоврядування, територіальних громад, об'єднань громадян. Основна мета полягає в досягненні збалансованого розвитку, що поєднує екологічні, економічні та соціальні аспекти. Тому ефективна організаційно-управлінська взаємодія державних і недержавних інституцій Закарпатської області в контексті реалізації Карпатської конвенції навіть в умовах російсько-української війни може значно покращити реалізацію планів щодо сталого розвитку регіонів України й зокрема – Закарпатської області.

Література

1. Аналіз виконання Україною Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (в рамках проєкту "Підтримка природно-заповідних територій України", що фінансується KfW (кредитна установа для відбудови). К.: Комітет НААУ з питань аграрного, земельного та довкілевого права, 2024. 55 с. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/publications/%D0%90%D1%97_2024.pdf
2. Карпатська конвенція: запитання і відповіді (тлумачник, книга 1). К., 2007. 34 с.
3. Карпатська конвенція. Департамент екології та природних ресурсів Закарпатської ОДА: офіційний веб-сайт. URL: https://ecozakarp.at.gov.ua/?page_id=112
4. План заходів, спрямованих на реалізацію Стратегії виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат на 2008-2020 роки по Закарпатській області. Департамент екології та природних ресурсів України.

ОБМЕЖЕННЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Гриньо Д.Д.

Київський університет права
Національної академії наук України, Київ, Україна

Гриньо Д.Д. Обмеження екологічних прав і свобод людини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. У статті досліджено наявні проблеми в законодавстві та правозастосуванні щодо розуміння сутності поняття "обмеження екологічних прав і основних свобод людини" в умовах воєнного стану в Україні.

Проаналізовано міжнародно-правові акти, в яких визначено основні екологічні права громадян та відступ держави від своїх міжнародних зобов'язань у сфері екологічних прав людини під час дії правового режиму воєнного стану. Показано проблематику законодавства щодо доступу до екологічної інформації під час агресивної війни.

Grynyo D.D. Restrictions on environmental rights and human freedoms during the legal regime of martial state in Ukraine. The article examines existing problems in legislation and law enforcement regarding the understanding of the essence of the concept of "restriction of environmental rights and basic human freedoms" in the conditions of martial law in Ukraine.

The international legal acts are analyzed, which define the basic environmental rights of citizens and the retreat of the state from its international obligations in the field of environmental human rights during the legal regime of martial law. The problem of legislation regarding access to environmental information during an aggressive war is shown.

Постановка проблеми. Стратегічним курсом державотворення України є розбудова правової держави, держави, яка функціонує на засадах верховенства права, де реально забезпечуються права і свободи людини, де діють шляхетні і досконалі закони, де панує висока правова культура.

Повномаштабне військове вторгнення в Україну російської федерації та агресивні дії на окупованих територіях, змушує публічні органи влади України вживати адекватних заходів по обороні держави, забезпечення екологічної безпеки та захисту цивільного населення, а це певною мірою пов'язано з обмеженням прав і свобод людини.

Проблема забезпечення суспільного інтересу та правового обмеження прав і свобод людини в період воєнного стану в Україні набуває особливого значення, зважаючи на масштабні руйнування критичної інфраструктури, серед яких, підлив Каховської ГЕС, захоплення і зупинення роботи Запорізької АЕС, які повинні забезпечувати належні умови життєдіяльності людини і як наслідок дії агресора негативно вплинули на навколишнє середовище, що призвело до значної деградації довкілля України, надмірного забруднення поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря і земель, випалення окупантом великої кількості лісів, повне недотримання режиму природно-заповідних територій, знищення природного середовища флори й фауни, нагромадження у великих кількостях шкідливих, токсичних відходів, що належним чином не утилізуються на окупованих територіях тощо.

Навколишнє середовище можна віднести до вічних, безцінних благ для людини та людства в цілому та виконує в житті та діяльності людини економічну, соціальну і екологічну функцію.

У сучасних умовах забезпечення екологічної безпеки є невід'ємною умовою сталого економічного і соціального розвитку не лише для України, а й для світу.

Дослідження проблематики обмеження екологічних прав і свобод людини в умовах встановленого режиму воєнного стану створювало для попередніх наукових досліджень певні труднощі в розумінні особливостей різних аспектів взаємодії держави, суспільства і особистості, не сприяло підвищенню якості та ефективності законотворчої та правозастосовної діяльності державних інститутів і органів місцевого самоврядування різних рівнів.

Викладення основного матеріалу дослідження. Екологічна функція держави України обумовлена конституційним положенням про те, що забезпечення екологічної безпеки та підтримання екологічної рівноваги на території України, збереження генофонду українського народу "є обов'язком держави" (ст.16 Конституції України) [1].

Міжнародне право дозволяє державам відступати під час надзвичайних ситуацій від виконання деяких своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту прав людини, призупиняти дію національного законодавства (право на дерогацію). Це право закріплено в універсальних і регіональних документах з прав людини, таких як Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права (ст. 4), Європейська конвенція про

захист прав людини і основоположних свобод (ст.15), Американська конвенція про права людини (ст. 27). Міжнародне право щодо прав людини продовжує застосовуватися під час збройних конфліктів, що неодноразово підтверджувалося міжнародними установами.

За будь-якої надзвичайної ситуації, яка загрожує життєдіяльності суспільства, держава вимушено вдається до обмеження прав людини, дотримуючись при цьому певних матеріальних і процесуальних вимог, і за таких умов держава не вважається порушником своїх міжнародних зобов'язань.

Міжнародне право дозволяє державам відступати під час надзвичайних ситуацій від виконання деяких своїх міжнародних зобов'язань щодо захисту прав людини, призупиняти дію національного законодавства (право на дерогацію). Це право закріплено в універсальних і регіональних документах з прав людини, таких як Міжнародний Пакт про громадянські і політичні права (ст. 4), Європейська конвенція про захист прав людини й основоположних свобод (ст.15), Американська конвенція про права людини (ст. 27).

Найбільш адекватною обставиною для виправдання відступу держави від своїх міжнародних зобов'язань у сфері прав людини (*відповідно до права на дерогацію*) є стан необхідності.

Стан необхідності – це така ситуація, коли держава для захисту свого істотного інтересу, загроза якому є безпосередньою і неминучою, змушена вдатися до такого варіанту поведінки, що суперечить його міжнародному зобов'язанню по відношенню до іншої держави (інших держав).

Згідно з тлумаченням Міжнародного суду ООН для встановлення стану необхідності застосовні наступні умови, які відображають звичайні норми міжнародного права:

а) формально протиправні дії держави повинні бути викликані необхідністю захисту "фундаментального інтересу";

б) має бути "серйозна і неминуча загроза";

в) вжиті заходи повинні бути "єдиними можливими" для захисту зазначеного інтересу;

г) вжиті заходи не повинні завдавати "серйозного збитку такому ж фундаментальному інтересу" держави, проти якої вони прийняті;

д) дії держави повинні бути вкрай необхідними для цієї мети; будь-яка надмірна акція *ipso facto* буде протиправним діянням;

е) держава, яка вживає заходів, "не може перебувати серед тих, чия поведінка викликала" стан необхідності.

За будь-якої надзвичайної ситуації, яка загрожує життєдіяльності суспільства, держава вимушено вдається до обмеження прав людини, дотримуючись при цьому певних матеріальних і процесуальних вимог, і за таких умов держава не вважається порушником своїх міжнародних зобов'язань. Ці дії є з точки зору міжнародного права допустимими, і неухильне дотримання таких вимог обумовлює правомірність введення у державі надзвичайного стану.

Процесуальними гарантіями правомірності надзвичайного стану є: *офіційне оголошення надзвичайного стану; повідомлення (наприклад, Генерального секретаря ООН або Генерального секретаря Ради Європи); парламентський контроль.*

У Розділі X Декларації про державний суверенітет від 16.07.1990 року [2] Україна визнає пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права.

За ст.9 Конституції України чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України. Конституція України гарантувала права і свободи людини і громадянина відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Отже, Конституція України гарантувала права і свободи людини відповідно до загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

На підставі цього, Україна як держава стала учасником міжнародно – правових відносин.

На відміну від Розділу X Декларації про державний суверенітет від 16.07.1990 року (пріоритет загальновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права) в Конституції України прямо в якості частини національного законодавства загальновизнані принципи й норми міжнародного права не закріплюються, однак, це відбувається опосередковано, шляхом визнання загальнообов'язковості та вищої юридичної сили над національним законодавством ратифікованих міжнародних договорів.

Так, Конституція України (ст. 64) передбачає можливість обмеження прав і свобод людини й громадянина "...в умовах воєнного або надзвичайного стану", але з істотними застереженнями в частині прав і свобод, що не підлягають обмеженню (всього – 18 статей).

Згідно Указу Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року [3] тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини, передбачені статтями 30 – 34, 38, 39, 41 – 44, 53 Конституції України.

Виходячи з принципу верховенства права та норм прямої дії за ст.8 Конституції України до конституційних прав людини, які не можуть бути обмежені під час дії правового режиму воєнного стану гарантовано статтею 50 Конституції України: *кожному гарантується право вільного доступу до інформації про стан довкілля, про якість харчових продуктів і предметів побуту, а також право на її поширення. Така інформація ніким не може бути засекречена.*

У такий спосіб на конституційному рівні, тобто принципово, визначено підстави й цілі обмежень прав і свобод громадян, а також межі здійснення таких прав і свобод. Однак, ці встановлення обмежень мають потребу в конкретизації й подальшому науковому осмисленні.

Поняття воєнного стану в Україні визначено статтею 1 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [4], однак, відсутнє поняття "обмеження прав і основних свобод людини в умовах воєнного стану", що надає право органам публічної влади широко на свій розсуд тлумачити це поняття із прийняттям рішень обмежуючи права і свободи людини.

Для розуміння поняття і сутності обмеження екологічних прав і свобод людини насамперед необхідно звернутися до норм міжнародного права. У рамках ООН сформована система принципів і нормативних актів, які мають загальнообов'язковий характер та становлять нормативну основу міжнародного права, до яких належать міжнародні конвенції, міжнародний звичай, загальні принципи права, виходячи з положень, які зафіксовані в статті 38 Статуту Міжнародного Суду ООН.

Основними міжнародно-правовими документами, в яких почали визнаватися основні екологічні права громадян є Стокгольмська декларація з питань охорони навколишнього середовища (1972), Конвенція ООН про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (1991), Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку (1992), Конвенція ООН про біологічне різноманіття (1992), Рамкова конвенція ООН про зміну клімату

(1992), Конвенція ООН про цивільну відповідальність за екологічну шкоду (1993), Конвенція ООН про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська конвенція, 1998) тощо.

Незважаючи на великий обсяг національних та міжнародних нормативно-правових актів, на багате різноманіття наукових робіт вчених, однозначного поняття "обмеження прав і свобод людини" не існує.

Саме тому чинне законодавство України та акти міжнародно-правового регулювання містять низку важливих гарантій охорони прав і свобод людини і громадянина, серед яких, обов'язкова їх вичерпність та заборона розширеного тлумачення, категорична заборона обмеження певного переліку прав, визначених у частині 2 статті 64 Конституції України.

Україна однією з перших закріпила систему екологічних прав у Законі України "Про охорону навколишнього природного середовища" (1991).

Як інструмент охорони екологічних прав людини 18 грудня 2017 року в Україні було введено в дію новий Закон України "Про оцінку впливу на довкілля" від 23.05.2017 р. № 2059-VIII [5]. Водночас внесено зміни до 40 законів та кодексів України, якими Кабінету Міністрів України, зокрема, доручено забезпечити прийняття передбачених цим законом нормативно-правових актів; привести чинні нормативно-правові акти у відповідність із даним законом, а також забезпечити приведення міністерствами та іншими центральними органами виконавчої влади їх актів у відповідність із цим законом. Інакше кажучи, здійснено, на перший погляд, революційний переворот у процедурі контролю за планованою діяльністю, що може спричинити негативний вплив на довкілля.

Тому запровадження спеціальним законом оцінку впливу на довкілля слід всіляко вітати, тим більше, що цей процес вписується в зобов'язання, які взяла на себе Україна за Угодою про асоціацію з ЄС.

Для України особливого значення в цьому сенсі набувають нормативно-правові акти Ради Європи та Європейського Союзу – як через членство в Раді Європи та відповідне географічне розташування.

Визнання Орхуською конвенцією загального права на доступ до екологічної інформації стало важливим і логічним кроком у напрямі до визнання такого права щодо всієї офіційної інформації, що надалі призвело до розроблення та затвердження Конвенції Тромсе [6].

Розроблення та ратифікація Конвенції Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенції РЄ CETS 205) 2009 року у Тромсе (Норвегія) стали логічним кроком цього процесу і підвели ризику під дискусією щодо виокремлення права на доступ до інформації як права кожного отримувати офіційну інформацію, яку збирають і створюють суб'єкти владних повноважень, безвідносно мети такого отримання та з правом подальшого вільного поширення і використання.

Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенція Тромсе) набула чинності для всіх держав, які її ратифікували з 1 грудня 2020 року. З набуттям її чинності змінилися і підходи до захисту права на доступ до інформації і на міжнародному рівні. Ця Конвенція є першим спеціальним міжнародним документом у сфері доступу до інформації, яка має обов'язковий характер для країн, що її ратифікували.

Кабінетом Міністрів України було ухвалено низку документів, зокрема, затверджено Порядок передачі документації для надання висновку з оцінки впливу на довкілля, яким визначено процедуру проведення такої оцінки; запроваджено Єдиний реєстр оцінки впливу на довкілля.

Головним "козирем" нововведень, за задумом законодавця, мав стати принципово новий підхід до ролі громадськості в процедурі оцінки впливу на довкілля щодо громадського обговорення планованої діяльності. Однак для того, аби відповідні механізми запрацювали, на наш погляд, необхідні дві найважливіші умови: по-перше, чіткість правових норм, які передбачають інструменти участі громадськості в такій оцінці; по-друге, належні правореалізаційні чинники.

Такої ж позиції дотримувався законодавець у попередніх законах відповідного спрямування. Це, наприклад, стосується Закону України "Про регулювання містобудівної діяльності" від 17.02.2011 р. [7] в частині регламентації проведення громадських слухань під час затвердження містобудівної документації. Статті 21 цього закону, яка називається "Громадське обговорення щодо врахування громадських інтересів", зокрема, зобов'язує сільські, селищні, міські ради забезпечити "...узгодження спірних питань між громадськістю і замовниками містобудівної документації на місцевому рівні через погоджувальну комісію". Таке ж спрямування має п. 15 Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громад-

ських інтересів під час розроблення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні, затвердженого постановою КМУ від 25.05.2011 р. № 555 [8]. Суть врахування інтересів громадськості законодавець та автори Порядку 555 вбачають у тому, щоб забезпечити реалізацію волі більшості представників громадськості під час затвердження містобудівної документації.

З перших днів віроломного нападу терористичних російських військ на територію України Верховна Рада України прийняла низку законів, спрямованих на захист територіальної цілісності держави і оборони землі як об'єкта права власності основного національного багатства Українського народу, а також на врегулювання особливостей здійснення прав в умовах правового режиму воєнного стану, забезпечення продовольчої і екологічної безпеки. Серед таких законів є Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження лісів", "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення системи оформлення прав оренди земельних ділянок сільськогосподарського призначення та удосконалення законодавства щодо охорони земель", "Про відходи".

Однак, Законом України "Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану" від 12 травня 2022 року № 2259-IX [9] було доповнено ст.9 Закону України "Про правовий режим воєнного стану" новою частиною 10 такого змісту: *У період дії воєнного стану на акти органів місцевого самоврядування, військово-цивільних адміністрацій та військових адміністрацій, а також їх посадових осіб не поширюються вимоги пункту 3 частини першої (у частині оприлюднення проєктів актів), частини четвертої статті 15 Закону України "Про доступ до публічної інформації", Закону України "Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності" та Закону України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання".*

Таким чином, вищезазначеним Законом № 2259-IX обмежено екологічні права і свободи людини під час правового режиму воєнного стану, які гарантовані і не можуть бути обмежені за ст.50 Конституції України та Орхуською конвенцією і Конвенцією Тромсе щодо загального права на доступ до екологічної інформації, чим повністю виключається участь громадськості в процедурі

оцінки впливу на довкілля щодо громадського обговорення планованої діяльності відповідно до Закону України "Про оцінку впливу на довкілля" та громадських слухань із врахування громадських інтересів під час розроблення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні за Законом України "Про регулювання містобудівної діяльності", оскільки, документи щодо оцінки впливу на довкілля та розроблена містобудівна документація суб'єктами владних повноважень не оприлюднюється для доступу громадськості з метою надання пропозицій і зауважень, як результат – не забезпечується система екологічних прав, передбачених Законом України "Про охорону навколишнього природного середовища.

За змістом норми прямої дії Основного Закону України (*пункт 1 статті 92*) визначено: *виключно законами України визначаються права і свободи людини та громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина.*

У той же час, правове регулювання обмеження прав і свобод людини в умовах правового режиму воєнного стану здебільшого здійснюється не законами, а підзаконними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів України на реалізацію частини 1 статті 8 Закону України "Про правовий режим воєнного стану".

Так, постановами уряд обмежив доступ до земельного кадастру, реєстрів і сервісів Міністерства юстиції та інших інформаційних систем:

- постанова КМУ № 564 "Деякі питання ведення та функціонування Державного земельного кадастру в умовах воєнного стану",
- постанова КМУ №169 "Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану",
- у квітні 2022 року виданий наказ Міністерства юстиції України №1462/5 "Про зупинення оприлюднення інформації у формі відкритих даних, розпорядником якої є Міністерство юстиції України" (в січні 2023 року був Наказ "Про відновлення оприлюднення інформації у формі відкритих даних, розпорядником якої є Міністерство юстиції України".

Попри ці всі обмеження залишаються чинними Закон України "Про доступ до публічної інформації" [10] та постанова Кабінету Міністрів України №835 [11] про відкриті дані. Їх виконання так само обов'язкове, як і в період до повномасштабного вторгнення.

Таким чином, виникає дилема пошуку балансу між реалізацією конституційних прав людини на доступ до екологічної інформації і участі громадськості в процедурі оцінки впливу на довкілля планової діяльності для довкілля, в тому числі наслідки для безпечності життєдіяльності людей та їхнього здоров'я, флори, фауни, біорізноманіття, ґрунту, повітря, води, клімату, ландшафту, природних територій та забезпеченням виконанням найважливішої функції держави щодо інформаційної безпеки при захисті суверенітету і територіальної цілісності України.

Водночас кожна держава володіє таким переліком інформації, розголошення чи оприлюднення якої може завдати шкоди національним інтересам.

На сьогодні законодавцем з метою впорядкування правотворчої діяльності в Україні прийнято Закон України "Про правотворчу діяльність" від 24 серпня 2023 року № 3354-IX [12], що визначає правові та організаційні засади правотворчої діяльності, принципи і порядок її здійснення, учасників правотворчої діяльності, правила техніки нормопроєктування, порядок здійснення обліку нормативно-правових актів, а також правила дії нормативно-правових актів, усунення прогалин, подолання колізій у нормативно-правових актах та здійснення контролю за реалізацією нормативно-правових актів.

Однак, за пунктом 3 ч. 2 статті 1 Закону України "Про правотворчу діяльність" його дія не поширюється на суспільні відносини, що виникають у процесі введення в Україні або в окремих її місцевостях надзвичайного стану, оголошення окремих місцевостей зонами надзвичайної екологічної ситуації;

Висновки. Незважаючи на викладене, основним джерелом інституту обмеження прав людини є Конституція України як нормативно-правовий акт вищої юридичної сили та прямої дії, яка установлює вихідне й фундаментальне положення: права і свободи людини є непорушними й невідчужуваними (стаття 21 Конституції України); під час прийняття нових законів або внесення змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу чинних прав і свобод (стаття 22 Конституції України).

Відповідно до конституційних приписів статей 16, 50 Конституції України, а також норм міжнародних договорів, рати-

фікованих Верховною Радою, формується безпекове законодавство України, зокрема, така його складова як законодавство у сфері екологічної безпеки.

Основоположним документом є Закон України "Про національну безпеку України" (2018 р.) [13], стаття 3 якого визначає цінності, які підлягають захисту, зокрема: конституційні права і свободи (у тому числі екологічних); сталий розвиток суспільства; навколишнє природне середовище. Частина 3 статті 4 Закону серед національних інтересів не містить посилання на забезпечення екологічної безпеки (при цьому ч. 4 ст. 4 вказує на те, що державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямована на забезпечення екологічної безпеки).

Відповідно до засад державної екологічної політики, визначених у Законі України від 28 лютого 2019 р. "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р." [14], процеси глобалізації та суспільних трансформацій вимагають від України вжиття термінових заходів, спрямованих на досягнення збалансованого (сталого) розвитку.

Виходячи з поставленої мети в дослідженні, виявлених проблем в законодавстві та правозастосуванні під час дії правового режиму воєнного стану із врахуванням міжнародно-правових стандартів правового регулювання обмежень прав і свобод людини, пропонується внести до Закону України "Про правовий режим воєнного стану" таке визначення поняття: *"обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану – законне право на застосування публічними органами влади чітко обраного державою примусу у реалізації прав і свобод людини за встановленим законом правовим регулюванням з легітимною метою та дотриманням пропорційності в період дії воєнного стану, за виключенням державного примусу до прав і свобод, передбачених ст.64 Конституції України"*.

Визначення законодавцем у Законі України "Про правовий режим воєнного стану" поняття *"обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану"* забезпечить нормативну правову процедуру накладення обмежень органами публічної влади у період воєнного стану через призму застосування трикутника правомірності обмеження прав людини, який є досягненням сучасної європейської правової науки та судової практики ЄСПЛ.

Література

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України. 1996. №30. Ст. 141 (зі змінами внесеними Законом України "Про відновлення дії окремих положень Конституції України" від 21 лютого 2014 року. Офіційний вісник України. 2014. № 19. Ст. 583).
2. Указ Президента України №64/2022 від 24.02.2022 р. "Про введення воєнного стану в Україні". URL:<https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/389-19>.
4. Закон України "Про оцінку впливу на довкілля" від 23.05.2017 р. № 2059-VIII [Електронний ресурс]. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>.
5. Конвенція Ради Європи про доступ до офіційних документів (Конвенції Тромсе) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-09#n2.
6. Закон України "Про регулювання містобудівної діяльності" від 17.02.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>.
7. Порядок проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проєктів містобудівної документації на місцевому рівні, затвердженого постановою КМУ від 25.05.2011 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555-2011-п#Text>.
8. Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування у період дії воєнного стану" від 12 травня 2022 року № 2259-IX. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2259-20#n19>.
9. Закон України "Про доступ до публічної інформації" від 13.01.2011 р. № 2939-VI. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>.
10. Постанова Кабінету Міністрів України №835 "Про затвердження Положення про набори даних, які підлягають оприлюдненню у формі відкритих даних" від 21 жовтня 2015 р. № 835. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/835-2015-п#Text>.
11. Декларація про Державний суверенітет України від 16 липня 1990 року № 55-XII. (Відомості Верховної Ради УРСР (ВВР), 1990, N 31, ст.429) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-12#Text>.
12. Закон України "Про правотворчу діяльність" від 24 серпня 2023 року № 3354-IX. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.
13. Закон України "Про національну безпеку України" від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
14. Закон України "Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 р." від 28 лютого 2019 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text>

ФУНКЦІОНУВАННЯ НПП "СИНЕВИР" ВТІЛЮЮЧИ ЗАСАДИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Дербак М.Ю., Тюх Ю.Ю., Росада В.А.
Національний природний парк "Синевир",
Синевир, Україна

Дербак М.Ю., Тюх Ю.Ю., Росада В.А. Функціонування НПП "Синевир" втілюючи засади сталого розвитку. В даній роботі висвітлено Функціонування та сталий розвиток національного природного парку "Синевир", що вимагає в першу чергу охорони і збереження природної Спадщини та ландшафтного біорізноманіття, а особливо збереження лісових екосистем. Збереження еколого-просвітницької роботи та розвиток сталого туризму на його території відповідно до вимог Карпатської конвенції.

Derbak M.Y., Tyukh Y.Y., Rosada V.A. In this work it is covered functioning of the Synevyr NNP, embodying the principles of sustainable development. The functioning and sustainable development of the Synevyr National Nature Park, which requires primarily the protection and preservation of the natural heritage and landscape biodiversity, and especially the preservation of forest ecosystems. Preservation of ecological and educational work and development of sustainable tourism on its territory in accordance with the requirements of the Carpathian Convention.

Сьогодні важко уявити функціонування природно-заповідної установи Карпатського регіону, яка б у своїй діяльності виконуючи завдання, що поставлені перед нею, не дотримувалась би засад Рамкової (Карпатської) конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, що включає комплексний підхід до всебічного розвитку різних природоохоронних територій Карпатських регіонів. Не є винятком у цій програмі забезпечення розвитку і життєдіяльності Національного природного парку "Синевир". Тому одними з пріоритетів формування і втілення Рамкової (Карпатської) конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат є врахування історико – культурних та соціально – екологічних основ, що створювали умови для забезпечення життя і економічним розвитком горян. Вже сьогодні ми бачимо, що розвиток духовності і розвиток еколого-освітньої діяльності є надзвичайно актуальним у формуванні бережливого ставлення до охорони природи що являється одним з майже основних факторів та концепцією невиснажливого природокористування і втілення Рамкової (Карпатської) конвенції в життя.

Розглядаючи той факт, що певні зусилля спрямовано на охорону і збереження та стале використання природних ресурсів можуть бути досягнені лише в комплексі цілого карпатського регіону, де в свою чергу зростає важливість транскордонного співробітництва та впровадженні новітніх підходів до розвитку охорони природи, науки, еколого-освітньої діяльності, та соціально-економічного розвитку при цьому відроджуючи історико-культурну спадщину етнічних груп населення, де історично збереглися відповідні традиції у населення гірських регіонів Карпат.

На мій погляд, з розвитком глобалізації в Карпатах було втрачено чимало прадідівських підходів, де на перше місце ставилися принципи охорони, збереження і відтворення природної спадщини регіонів. Так наприклад до першої декади серпня, поки не дозріє насіння травостою, ніхто не мав права на даних луках розпочинати сінокосіння. Заготівля лісу проводилась строго в осінньо-зимовий період, коли відсутній розвиток хвороб і шкідників лісу і т.д. Майже все життя горян супроводжувалось умовами оправданими розвитком охорони, збереження та ощадливого використання природи. Особливо було бережливе ставлення до водних ресурсів, як до світового ресурсу без якого життя не можливе. Облагороджувались джерела, створювались зелені зони вздовж берегів висаджувались дерева, підпірними стінками укріплялись береги, русла річок не дренувались і не засмічувались. Всі заходи, що проводились були спрямовані на створення умов для сталого розвитку регіонів Карпат.

Саме етнографічні особливості, що формують історично-культурну спадщину поєднуючи з природними умовами певного етносу горян лягли в основу створення сталого розвитку в минулому з формуванням таких етнічних груп як: Чорногірський масив (Гуцули), Горгани (Бойки), Бескиди (Лемки), а пригірську частину з боку Закарпаття населяють (Гайнаї). Кожна етнічна група у своїй характеристиці має відмінності.

Ідеям і сформованим звичкам ощадливого природокористування сприяє домінуюча християнська релігія, що переважає в Карпатському регіоні, де релігійні свята упродовж року пов'язані з розвитком природи і доповнюються релігійними діями, здебільшого біблійського змісту.

Можемо з упевненістю відмітити, що етнографічні особливості населення Українських Карпат сформувались під впливом природних та історико – культурних цінностей і впливають на розвиток соціально – екологічного зростання регіону. Згадані нами напрямки є основою сталого розвитку Карпат. Тому перш за все маємо звертати увагу на збереження і відтворення тих природних комплексів і об'єктів, які отримали в спадок від предків, покориштувавшись ними примножуючи і оберігаючи їх, віддати прийдешнім поколінням. Якщо окремо взяти НПП "Синевир", то ми маємо природно-заповідні території, розвиток яких пов'язаний зі створенням екологічної мережі в свою чергу це формування також європейської мережі відповідно до Всесвітньої стратегії охорони, збереження біологічного і ландшафтного розмаїття відповідно до загальнодержавної Програми "Формування національної екологічної мережі України". Створення необхідних зелених коридорів, які би поєднували заповідні цільові об'єкти та території з лісами, що мають екологічні та захисні функції з іншими біотопами (лісами, болотами, річками, озерами, луками, кам'яними розсипами – греготами). Збереження біорізноманіття завжди вимагає його вивчення і впровадження нових підходів, та в обмеженні впливу негативних чинників на природне довкілля і розвиток негативних трансформаційних процесів в екосистемах надаючи забезпечення і збереження сталості умов середовища для природних об'єктів і комплексів [1].

Площа НПП "Синевир" сьогодні становить 43081.8 га із них переважна частина під охороною парку 34992.5 га в т.ч. лісова площа 32997.0 га.

НПП "Синевир" у 2001 році вперше долучився до Договірної системи створення Смарагдової мережі Європи, та став членом партнерства (2006 р.). Договірними сторонами Бернської Конвенції, що географічно комплементарна мережа Європейського Союзу Natura 2000. У 2013 році став одним з об'єктів ПЗФ.

України номінантом у кандидати, а в 2017 році його включено і став постійним членом Смарагдової мережі Європи. Цьому послужило виділення природних оселищ, тобто екосистем та їх об'єктів, що потребують охорони за соціологічним статусом різних рівнів. Створення Смарагдової мережі позитивно вплине не лише на збереження біорізноманіття, а в цілому і на розвиток нашої

держави. Зросте її імідж (на міжнародному рівні), що в свою чергу прискорить шлях до євроінтеграції, економічної вигоди, та найголовніше покращиться добробут громадян, що в умовах стрімкої зміни напрямку і буде залежати від збереження дикої природи. Дані засади і передбачаються Рамковою (Карпатською) конвенцією [3].

Міжнародне природоохоронне законодавство майже повністю спрямоване на охорону, збереження, відтворення природи і сталий розвиток, як і суспільство в цілому, буде використовувати природоощадливі підходи у використанні природних ресурсів, в результаті чого покращуються позитивні тенденції в розвитку не тільки Карпатського регіону, а й України.

На території парку обліковано 6 типів природних середовищ існування відповідно до Бернської конвенції (1996 р.) за Резолюцією №4 розділені на 21 підтип та 19 комплексів середовищ, що входять до угруповань та оселищ рослин, тварин, які знаходяться під загрозою зникнення в Європі.

Особливо цінними природними об'єктами НПП "Синевир" являються заповідні території 6414.8 га., букові праліси, що включені до Всесвітньої Спадщини ЮНЕСКО 2865.04 га, водно-болотні угіддя, як місцевого і національного значення оліготрофні сфагнові болота "Глуханя" 16.1 га та "Замшатка" 4.2 га, озеро "Озірце" або Дике озеро площею 1.2 га та угіддя Міжнародного значення за Рамсарською конвенцією (1971 р.), як середовище існування водоплавних птахів озеро Синевир площею 29.0 га. Крім цього особливої уваги охорони заслуговують охоронні зони рідкісних та червонокнижних видів рослин і тварин 914.8 га., також незаймані ділянки дикої природи, що увійшли до заповідної зони (Wildtrness) 3030.0 га водні артерії річки Тересля з її притоками протяжністю 426 км або 256.0 га, які є оселищами для 19 видів риб, серед них 6 видів віднесені до Червоної книги України.

Загальна чисельність рослин у флорі НПП "Синевир" нараховує 1990 видів з них вищих рослин 1167 видів, нижчих рослин із грибами 823 видів, та 1725 видів тварин із них безхребетних 1486 хребетних 239 з яких рідкісні 137 видів рослин і 41 вид тварин, ендемічних рідкісних рослин 43, тварин 308, в тому числі хребетних 8, зникаючих видів рослин 23 тварин 11.

Регіональний червоний список складає 101 вид рослин, 114 видів тварин; Червона книга України – 66 видів рослин, 92 види тварин; Європейський червоний список 3 види рослин, 20 видів тварин; Бернська конвенція "Про охорону флори і фауни та природних середовищ існування в Європі" (1979 р.) додаток I; II – 8 видів рослин, 140 видів тварин; Боннська конвенція "Про збереження мігруючих видів тварин" (1979 р.) – 58 тварин; Вашингтонська конвенція (CITES) "Про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебуває під загрозою зникнення" (1973) – 18 видів рослин, 27 видів тварин; Міжнародний союз охорони природи (МСОП) – 18 видів рослин, 53 види тварин; Угода "Про збереження кажанів у Європі" (Брістоль, 1995) – 18 видів із них занесено до Червоної книги України 17 видів, крім того, вони віднесені до відповідних додатків Бернської, Боннської конвенцій, Європейського червоного списку та МСОП; Лісові угруповання що занесені до Зеленої книги України – 15 рослинних угруповань. Також на території парку діє Реабілітаційний центр бурого ведмеда – 30 особин, Реабілітаційний центр хижих птахів та будується база утримання і реабілітації парнокопитних Українських Карпат [2].

На території НПП "Синевир" проживає до 20 тисяч населення (Бойківщина), в п'ятьох населених пунктах: Синевирська Поляна, Синевир, Негровець, Колочава, Вільшани.

В цілому зайнятість населення досить низька, більшість жителів, постійно виїжджають на заробітки. Тому необхідно впроваджувати в регіоні механізми сталого розвитку, створювати робочі місця. Для цього необхідно розробити план розвитку регіону, в основу, якого повинні включити розвиток рекреаційно – туристичної індустрії та відновлення сільськогосподарського виробництва. Ми розуміємо, що сьогодні це не на часі, проте в майбутньому такі орієнтири потрібно розвивати з долученням інвестицій, різних проєктів, в основі виконання яких поставлено пріоритети сталого розвитку. На вирішені даних питань повинні зосередити увагу не тільки НПП "Синевир", а й інші установи регіону, в першу чергу органи місцевого самоврядування, а це Синевирська і Колочавська територіальні громади, залучаючи для розвитку регіону кошти міжнародних, національних та регіональних рівнів при цьому розвиваючи не тільки державний, а й приватний сектор економіки, розвиваючи

пріоритетні напрямки соціально-економічного життя регіону. Тому природні екосистеми та їх об'єкти, а також соціально – економічні, культурно – історичні заходи функціонування гірських регіонів Карпат, повинні бути надійно захищені правовими засадами на регіональному рівні, що і являється основною запорукою сталого розвитку регіону Карпат в цілому і НПП "Синевир" зокрема [1].

Література

1. Книга до 30-ти річчя створення національного природного парку "Синевир". Історія та сьогодення. м.Ужгород "Патент" – 2019 р. С. 3-439.
2. Літопис природи національного природного парку "Синевир" (науково-дослідна робота) за 2023 р. т. XXXIII С. 3-409.
3. Матеріали лісовпорядкування національного природного парку "Синевир". Таксація лісу ВО "Укрдержліспроєкт" м.Ірпінь, 2015 р. С. 3-360.

ОХОРОНА ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ ОБ'ЄКТІВ МЕГАЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ, ВАЖЛИВИХ ЧИННИКІВ СТАЛОГО ТУРИЗМУ

Держипільський Л.М.

Національний природний парк "Гуцульщина", Косів, Україна

Держипільський Л.М. Охорона та збереження об'єктів мегалітичної культури, важливих чинників сталого туризму. Висвітлено значення об'єктів мегалітичної культури в житті давніх (мезоліт, неоліт) мешканців Карпат та перспективи їх використання сучасниками для різних видів туризму. Давні сакральні об'єкти є важливими пам'ятками історико-культурної спадщини, неоціненним надбанням багатьох поколінь мешканців краю (від мезоліту до сьогодення), тож з метою їх раціонального використання, попередження руйнування, псування необхідно їм забезпечити належну охорону і збереження відповідно до засад сталого туризму.

Derzhypilskyi L.M. Protection and preservation of objects of megalithic culture, important factors of sustainable tourism. The importance of megalithic culture objects in the life of the ancient (Mesolithic, Neolithic) inhabitants of the Carpathians and the prospects of their use by contemporaries for various types of tourism are highlighted. Ancient sacral objects are important monuments of historical and cultural heritage, an invaluable asset of many generations of the inhabitants of the region (from the Mesolithic to the present day), so in order to use them rationally, prevent destruction and deterioration, it is necessary to provide them with proper protection and preservation in accordance with the principles of sustainable tourism.

Мегалітами (*від грецького мега – великий, літос – камінь*) називають скелі, окремі камені, скельні комплекси, або споруди із великих блоків дикого або грубо обробленого каменю [10]. У давнину камінь був символом духовної міцності, стійкості, твердості, непоборності. Каміні обожнювали, їх наділяли надзвичайними властивостями, їм приписували магічну силу, здатність цілювати, передбачати майбутнє тощо. Первісна людина мала багату уяву, у різних мегалітах вбачала подоби тварин-тотемів, божеств, яким поклонялася, деякі камені підправляла, надаючи більшій подоби відповідно уяві. У місцях знаходження поодиноких каменів, чи груп споруджувалися святилища різним богам, влаштовувалися ритуальні дієства, святкування, гуляння. Побудова мегалітичних сакральних споруд є характерною ознакою, так званої, мегалітичної культури. Це епоха неоліту, енеоліту, бронзового віку (7–2 тисячоліття до н.е.), а за найновішими даними – ще й палеоліту [4].

В Українських (Східних) Карпатах збереглася і частково досліджена велика кількість (понад 70) залишків давніх скельних сакрально-ритуальних об'єктів [3, 7, 8]. З них понад дві третини зосереджена на Гуцульщині [3, 7]. Арабський мандрівник Аль-Масуді, мандруючи Руссю-Україною у 10 столітті засвідчив велику кількість язичницьких сакральних об'єктів на території нинішньої Гуцульщини і відмітив, що головне святилище слов'ян було на Чорній Горі (Піп Іван Чорногірський) [7]. Очевидно тут був центр, або один із священних центрів давніх мешканців Карпат.

На мегалітах наявні, різного ступеню збереження, артефакти (рукотворні предмети, зображення): а) антропоморфи – людиноподібні фігури, або частини тіла – голови, ступні, фаллоси тощо; б) зооморфи – фігури чи рисунки різних тварин (дракони, ящери, ведмеді, бики, птахи, риби, комахи і ін.), або окремих частин тіла; в) чаші, ямки, заглиблення різної величини й форми; г) кам'яні стовпи, стели, менгіри; д) кам'яні кільця – кромлехи; е) петрогліфи, первинне знакове письмо, предвічні символи творення – ромби, трикутники, хрести тощо; є) календарно-астрономічні артефакти (алеї, тунелі, щілини, проходи, карбування тощо, за якими визначали точки і напрямки сходу сонця у різні періоди). Різноманітні артефакти відображали тодішні уявлення людей про створення світу, богів, людей і всього сущого, які збереглися у космогонічних міфах, легендах, казках, переданнях тощо.

Давні святилища разом із провідною верствою (жерцями, волхвами, віщунами) були об'єднавчими, провідними центрами, родів, племен, держав. Вони мали визначальне значення у формуванні духовної та матеріальної культури – вірувань, традицій, звичаїв, господарювання. Релікти цих знань присутні у деяких традиціях, віруваннях сучасників. Існувала своєрідна сакральна мережа, яка простягалася далеко за межі Гуцульщини та Карпат, завдяки якій та наявності особливого суспільного стану жреців, волхвів, віщунів, підтримувались зв'язок, єдність спільнот, родів, племен, племінних союзів, держав. Цю мережу вдається прослідкувати за промовистими місцевими назвами (топонімами) і взаємним розташуванням залишків сакральних об'єктів [2, 3].

Святилища мали назвотворче значення. Багато власних назв – топонімів, оронімів, гідронімів, антропонімів постали в контек-

сті древніх мегалітичних святилищ. Топоніми є джерелом відомостей про суспільно-політичне життя, матеріальну і духовну культуру народу, про особливості його географічного середовища, про колишні сакрально-ритуальні об'єкти. Аналізуючи епос, петрогліфи, будову, взаємне розташування давніх святилищ, а також довколишніх топонімів можна, до певної міри, зрозуміти суть і зміст казок, міфів, легенд про минувшину. Міфологія, легенди, передання, промовисті топоніми свідчать про важливість, сакральність і навіть первинність території Гуцульщини у давнину [2, 3, 4, 5].

У будові, розташуванні мегалітичних святилищ та довколишніх місцевих назвах (топонімах) відображені (зашифровані) прадавні космогонічні уявлення, зафіксовані у міфах: "Про Первозданні Води", "Про самозародження Великої Праматері із Первозданих Вод, і створення нею всього суцього", "Про Світове (Родове) Дерево", "Про перемогу Світла (Білобога) над темрявою (Чорнобогом), народження нового сонця у день зимового сонцевороту", "Про Океан Творінь" тощо [3]. Можливо, що ці міфи постали тут, відтак поширились на інші території. Численні статуетки із силуетом жінки з головою птиці у трипільських і пізніших археологічних культурах від західної Європи до Індостану, вважаються начебто зменшеними копіями (1: 100) людиноподібної статуї (Лади) висотою 10 м, вагою понад 100 т. Терношорського святилища (рис. 1) [7].

Найновіші дослідження вітчизняних і іноземних істориків, археологів, лінгвістів, доводять, що територія між Рейном і Дніпром була вихідним первинним центром індо-європейської спільноти, яка у післяльодовиковий період (7 – 4 тис. до н.е.) заселила Євразію і північ Африки [6]. Тоді ж і розвинулась Мегалітична культура. Українські (Східні) Карпати розташовані майже посередині цього простору. На Закарпатті, у Королево відкрита найдавніша стоянка людини (вік понад мільйон років) [5], обабіч Карпат досліджені стоянки археологічних культур часів мезоліту, неоліту, бронзи [1].

Рис. 1. Терношорська Лада

Петрогліфи (зображення тварин, людських стоп, чаш, сакральних знаків) на карпатських святилищах подібні до малюнків в печерах Франції та Іспанії, зображень на мегалітах Подунав'я, Кам'яної Могили, Малої Азії і датуються 35 – 2 тис. до н.е. [4]. Ці петрогліфи належать до різних систем письма – піктографічного, ідеографічного, силабаричного (складового). Знаки на мегалітичних сакральних комплексах Камінь Довбуша в Завоєлах (Космач), на г. Камінець (Снідавка), Лесівські, Гарбузівські, Латунські, Яворівські камені на Сокільському хребті та ін. (Косівський район) вважаються первинними зародками знакового письма (рис. 2) [4].

Рис. 2. Зразок первинного письма

Аналіз структур мегалітичних святилищ та топонімічних артефактів дозволяє визначити два основні "функціональні призначення" наявних тут колись сакральних-ритуальних об'єктів: святилища на честь головного божества – сонця та святилища на честь творення – Великій Матері, Ладі, Роду, різним тотемам тощо. Але більшість древніх сакральних-ритуальних об'єктів були багатфункціональними, поєднували різні артефакти.

Наявні об'єкти мегалітичної культури є передумовою і чудовою перспективою розвитку нових для регіону, цікавих, захоплюючих різновидів сталого туризму: мегалітичного, археоастрономічного, археологічного, топонімічного, сакрального, міфологічного тощо. На їх основі можливе створення нових туристичних продуктів і послуг, популяризація історико-культурної спадщини, патріотичне виховання населення, сприяння збалансованому (сталому) розвитку краю. Останнім часом ці напрямки і різновиди туризму набирають щораз більшої популярності.

Особливе значення у життєдіяльності наших пращурів мали сонячні, календарні святилища – "служба точного часу", попередники астрономічних обсерваторій. Вже понад 5 тисяч років тому тодішні мешканці краю досконало володіли знаннями про зоряне небо, закономірності руху сонця, зірок, місяця. Ці знання використовували для створення календарів. Основні календарні дати – дні літнього та весняного сонцеворотів, весняного та осіннього рівнодень, а також серединні дні в проміжках між цими датами були дуже важливими для життя природи і людини. З ними був пов'язаний весь уклад життя тодішніх людей – ведення землеробських та скотарських робіт, створення сімейних пар та народжуваність дітей, сакральні-обрядові ритуали, святкування, масові гуляння. Астрономічні артефакти наявні на більшості досліджених об'єктів [2, 3, 7].

Найкраще збережені, найвиразніші і найпоказовіші **астрономічні** артефакти представлені на 4-х святилищах у Космачі – Лисині Космацькій, горах Грегит і Гаршиця, Камені Довбуша в Завоєлах, Терношорській Ладі в Яворові, на г. Камінець у Снідавіці, хребті Каменистий біля Косова, Сокільському хребті – Ведмежі ворота, Лесівські, Гарбузівські, Татарівські камені Косівського району, на гт. Смотрич, Вухаті Камені Верховинського району, на грандіозному мегалітичному комплексі біля

с. Бубнище Долинського району, гт. Стіжок і Протяті Камені на Буковині та інші. Складовими, реперами, або центрами календарних святилищ є також знамениті, популярні гори Говерла, Петрос, Чорна Гора (Піп Іван Чорногірський), Шпиці Чорногірського хребта, Піп Іван, Петрос на Мармарошині, г Близниці у Свидовецькому масиві тощо. Ці сакральні комплекси найвідвідуваніші. Вони та інші є, чи можуть стати, об'єктами Археоастрономічного туризму, який передбачає відвідування місць розташування давніх доісторичних астрономічно-календарних святилищ, спостереження за сходом/заходом сонця, особливо у дні рівнодень і сонцестоянь, за зірками та зодіакальними сузір'ями, ознайомлення із календарною топонімікою, міфологією, епосом, дослідження будови сакральних об'єктів, петрогліфів, астрономічних артефактів. Археоастрономічний туризм можна розглядати в контексті археологічного, астрономічного, сакрального, мегалітичного, мовного (топонімічного). Ці види туризму можна поєднувати із горосходженням тощо.

Пам'ятки мегалітичної культури є неоціненним національним і вселюдським надбанням, скарбом, важливою невід'ємною складовою природно-історико-культурного ландшафту Карпат. Деякі давні святилища можуть бути претендентами на включення їх до пам'яток національної та світової історико-культурної спадщини, чинниками піднесення іміджу та економіки Краю і Держави.

У той же час більшість мегалітичних сакральних комплексів не взяті під охорону, не внесені у реєстр пам'яток історико-культурної спадщини ні державного, ні місцевого значення. Місцеві, районні, обласні управління культури через брак коштів, відповідних фахівців, необізнаність тощо не приділяють їм належної уваги. Деяким об'єктам може бути заподіяна непоправна шкода, руйнування, обмежений доступ, втрата привабливості, артефактів тощо. Це проблема не тільки місцева, а й загальнодержавна та загальнолюдська. Велика кількість мегалітичних комплексів Карпат, які можуть бути потенційними об'єктами сталого туризму не досліджена. Цей багатий археологічний пласт потребує ширшого і всестороннього вивчення, розроблення та здійснення заходів охорони і збереження прадавніх сакральних об'єктів. Багатюща історико-археологічна спадщина дуже слабо популяризується, недостатньо висвітлена в засобах масової інформації, популярній і науковій літературі.

Одним із визначальних стримуючих факторів розвитку туристичної галузі, відвідуваності туристами цікавих місцевостей і об'єктів краю є нерозвинутість належної інфраструктури, зокрема логістики. Більшість цікавих сакральних мегалітичних комплексів розташовані у гірській місцевості, до деяких не прокладені належним чином дороги, маршрути, відсутнє інформаційне забезпечення тощо. Такий стан речей не відповідає концепції сталого туризму, одного із найважливіших чинників сталого (збалансованого) розвитку регіону, задекларованих у Карпатській конвенції [9]. Пам'ятки історико-культурної спадщини є неоціненним надбанням багатьох поколінь мешканців краю (від палеоліту до сьогодення), тож з метою недопущення їх руйнування, псування необхідно їм забезпечити належну охорону і збереження відповідно до засад сталого туризму. Створення належної інфраструктури є запорукою становлення і утвердження Гуцульщини та загалом Карпат, як важливої розвинутої туристично-рекреаційної території України, забезпечення зайнятості населення, економічного зростання громад.

Щоби туристично-рекреаційна діяльність в ділянці використання об'єктів мегалітичної культури відповідала засадам сталого туризму потрібно здійснити чимало важливих заходів – правових, господарчих, інформаційних тощо. Доцільно було б створити координуючий центр чи Музей мегалітичної культури, мета і завдання якого:

- облік (інвентаризація) об'єктів мегалітичної культури (ОМК);
- ведення наукових досліджень ОМК;
- експертна оцінка, розроблення та подання охоронних документів ОМК;
- видання наукової літератури, буклетів, путівників, наукових та науково-популярних статей, виступи у ЗМІ;
- створення нових туристичних продуктів (розроблення та облаштування пізнавальних маршрутів, стежок, місць відпочинку, таборування тощо);
- у основні календарні дати та поза ними передбачити астрономічні тури до давніх святилищ, астрономічних обсерваторій різної тривалості, з організацією спостережень за сходом/заходом сонця у дні сонцестоянь і рівнодень.
- проведення семінарів, конференцій, підготовка кваліфікованих екскурсоводів та провідників;

- створення експозиції музею мегалітичної культури, виготовлення мап, схем, макетів;
- моніторинг туристичних потоків, розроблення регламентів відвідування ОМК, контроль навантаження на них;
- налагодження міжнародної співпраці в царині сталого туризму;
- організація охорони ОМК;
- сприяння становленню туристичних дестинацій, які б приваблювали туристів завдяки наявності унікальних пам'яток історико-археологічної спадщини та відповідної інфраструктури.

Нагальною, першочерговою потребою є організація охорони, надання охоронного статусу найважливішим пам'яткам. Бо руйнування і деградація унікальних пам'яток тривають.

Література

1. Бандрівський М. Археологія Косівщини і суміжного з нею краю/ Старожитності Косівщини. Івано-Франківськ. – 1997, с. 63-82
2. Держипільський Л.М., Залізник О.Л. Календарно-астрономічні святилища Карпат // Зелені Карпати. № 1-2 – Рахів, 2012, с. 79-85
3. Держипільський Л.М. Древні скельні святилища та топоніміка Косівщини. – Косів: Писаний камінь. – 2015, 140 с.
4. Кифішин А.Г. Пра-шумерські палеолітичні наскальні храми Завосли – Урич і "Вінок трав богині Ішхари // Альманах "Духовні корені вічного буття українців" – Івано-Франківськ: "Пагорб", 2013 – Вип. 3. – С. 5-12
5. Кобилюх В. Гуцульщина в праісторії та санскриті // Історія Гуцульщини. Чікаго – Львів, 2000, с. 8-52.
6. Конча С.В. Проблема походження індоєвропейців (аналіз концепцій) / Автореф. дис. канд. іст. наук: 09.00.12 /; Київ. ун-т ім. Т.Шевченка. – К., 1999. – 19 с.
7. Кугутяк М. Старожитності Гуцульщини. – Львів: "Манускрипт", 2011, т. 1, 447 с.
8. Кугутяк М.В. Бубнище. Скельне святилище Великої Богині в Карпатах/ М.В. Кугутяк. – Львів: "Манускрипт", 2015. – 144 с.
9. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат (Карпатська конвенція) – Київ, 22 травня 2003 року.
10. Словник іншомовних слів. За редакцією І.В. Альохіна і проф. Ф.М. Петрова. – Київ, 1951. – 762 с.

ЗАВДАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОТОКОЛУ ПРО ЗБЕРЕЖЕННЯ І СТАЛЕ ВИКОРИСТАННЯ БІОЛОГІЧНОГО І ЛАНДШАФТНОГО РІЗНОМАНІТТЯ ДО РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ОХОРОНУ ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК КАРПАТ В УКРАЇНІ

Довганич Я.О.

Карпатський біосферний заповідник, Рахів, Україна

Довганич Я.О. Завдання реалізації Протоколу про збереження і стале використання біологічного і ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат в Україні. У статті наведено основні положення Карпатської конвенції та Протоколу про збереження і стале використання біологічного і ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, які потребують особливої уваги з боку виконавців.

Dovhanych Y.O. Tasks of implementation of the Protocol on the Conservation and Sustainable Use of Biological and Landscape Diversity to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians in Ukraine. The article presents the main provisions of the Carpathian Convention and the Protocol on the Conservation and Sustainable Use of Biological and Landscape Diversity to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians, which require special attention from the implementers.

Як сказано у вступній частині Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (її ще називають Карпатською конвенцією), "...Карпати є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення, та найбільшою у Європі територією з незайманими лісами".

Там також підкреслюється, що "...Карпати є важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування у серці Європи, спільного для багатьох народів і країн".

Як бачимо, є багато причин для людства, особливо для країн Карпатського регіону, докласти всіх можливих зусиль, щоб зберегти природні та соціальні цінності Карпат для сучасного і майбутніх поколінь.

Підписали Карпатську конвенцію уряди Польщі, Румунії, Сербії та Чорногорії, Словаччини, Угорщини, України та Чехії. Підписанням і ратифікацією Рамкової конвенції ці країни засвідчили, що вони мають свої інтереси у Карпатському регіоні і готові співпрацювати, щоб усунути загрози збалансованому гармонійному розвитку регіону.

Велика увага в Карпатській конвенції приділена збереженню та сталому використанню біологічного та ландшафтного різноманіття. Зокрема там сказано: "Сторони вживають відповідних заходів для того, щоб забезпечувати високий рівень охорони та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування, їхню цілісність і взаємозв'язок, а також видів флори і фауни, характерних для Карпат та, зокрема, охорону зникаючих видів, ендемічних видів та великих хижаків".

Звернімо увагу, учасники Карпатської конвенції мають робити все для того, щоб забезпечити цілісність природних екосистем з усіма характерними для них видами флори і фауни. Зокрема виділена необхідність охорони великих хижих ссавців (ведмідь, рись і вовк). Це пояснюється тим, що ці види є так званими парасольковими видами. Збереження умов існування для них атоматично забезпечує збереження інших видів екосистеми.

Нажаль, багато людей недооцінюють важливості збереження біорізноманіття. На їхню думку одним видом більше, одним менше – біди немає, адже їх і так тьма. Однак природні екосистеми – це комплексні механізми, кожна деталь яких має свою функцію і необхідна для нормального функціонування цілого механізму. Що буде, якщо викинути якусь деталь з автомобіля? Те саме відбувається і в живій природі. Знищення будь-якого виду обов'язково потягне за собою негативні зміни у цілій екосистемі.

Питання збереження біорізноманіття детально розписане у Протоколі про збереження і стале використання біологічного і ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Там, зокрема, увага звертається на необхідність інвентаризації видового різноманіття природних екосистем, тобто вивчення їх видового складу (Протокол..., Глава I, Стаття 1, 3е). Інвентаризацією флори і фауни Карпат займаються науково-дослідні установи і, зокрема, наукові відділи установ природно-заповідного фонду. Тому варто всіляко сприяти цій справі.

Протокол також підкреслює важливість сприяння міжнародній співпраці у здійсненні координованих науково-дослідних програм і проєктів (Протокол..., Глава I, Стаття 1, 3f).

Велика увага в протоколі приділена формуванню спільної екологічної мережі в Карпатах. Така мережа допоможе підвищити екологічну зв'язність окремих ділянок природних територій, поліпшить збереження біорізноманіття за межами природоохоронних територій (Протокол..., Глава I, Стаття 1, 3g).

Усі ці завдання неможливо виконати, якщо цілі збереження та сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття не будуть інтегровані у національні політики і стратегії розвитку Карпатського регіону (Протокол..., Глава I, Стаття 1, 3h).

Протокол передбачає низку заходів, спрямованих на:

1) збереження, підтримання, відтворення й стале використання природних і напівприродних середовищ існування;

2) підвищення неперервності і зв'язку природних і напівприродних середовищ існування;

3) відтворення деградованих середовищ існування;

4) збереження і стале використання видів флори та фауни Карпат;

5) збереження видів, що знаходяться під загрозою, зокрема ендемічних видів і великих хижаків Карпат;

6) запобігання інтродукції інвазивних чужорідних та (або) генетично модифікованих організмів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування або видам, а також їхній контроль або знищення;

7) розширення співробітництва в рамках Карпатської мережі природоохоронних територій;

8) посилення збереження та сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій;

9) обговорення, погодження та координування заходів, які здійснюються на прикордонних територіях;

10) розроблення та впровадження національних планів управління;

11) розроблення спільної системи моніторингу та інформаційних ситем;

12) координацію наукових досліджень та обмін інформацією;

13) розробку спільних програм та проєктів.

Сторони зобов'язалися вживати відповідних правових та адміністративних заходів для забезпечення впровадження положень цього Протоколу, а також стежити за ефективністю заходів.

Нажаль в Україні поки що не відчувається достатньої активності у реалізації положень Карпатської конвенції і, зокрема, Протоколу про збереження і стале використання біологічного і ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. Більшу активність у цих питаннях могли б проявити органи Міндовкілья України, установи природно-заповідного фонду Карпатського регіону, органи місцевого самоврядування.

Велику активізуючу роль може відігравати також Секретаріат Карпатської конвенції. Хорошим прикладом цього є спільна конференція Альпійської та Карпатської конвенцій для обміну практичним досвідом управління популяціями великих хижих ссавців, яка відбулася 6-8 березня 2024 року у місті Брдо при Крань у Словенії. Конференція показала високий рівень співпраці між фахівцями Карпатського і Альпійського гірських регіонів Європи. Подібні конференції Секретаріату Карпатської конвенції варто організовувати і з інших напрямків роботи. Це могло б привернути більше уваги до завдань, задекларованих Карпатською конвенцією, і активізувати роботу з їх виконання.

Література

1. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат. – Збірник нормативно-правових та інших документів з питань діяльності Карпатського біосферного заповідника. Упорядники Ф.Д. Гамор, Ю.Ю. Беркела: Рахів, 2011 – С. 319-329.
2. Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної в м. Київ 22 травня 2003 р. – Збірник нормативно-правових та інших документів з питань діяльності Карпатського біосферного заповідника. Упорядники Ф.Д. Гамор, Ю.Ю. Беркела: Рахів, 2011 – С. 338-351.

ОСНОВИ ГІРСЬКОГО АГРАРНОГО ГОСПОДАРСТВА ГУЦУЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Зеленчук І.М.

Національний природний парк "Верховинський",
Верхній Ясенів, Україна

Зеленчук І.М. Основи гірського аграрного господарства Гуцульського регіону Українських Карпат. В статті висвітлено досвід викладання нового навчального предмету (шкільний компонент) "Основи гірського аграрного господарства" в 10-х класах Криворівнянської ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М. Грушевського, Верховинського р-ну, Івано-Франківської обл. Дана робота проводилась протягом 2016-2018 років, у рамках спільно розробленого екологоосвітнього проєкту "Гірське аграрне господарство Гуцульського регіону Українських Карпат".

Zelenchuk I.M. Basics of mountain agrarian economy of the Hutsul region of the Ukrainian Carpathians. Annotation. The article highlights the experience of teaching a new educational subject (school component) "Fundamentals of Mountain Agriculture" in the 10th grades of Kryvorivnyan Secondary School I-III years. named after M. Hrushevskiyi, Verkhovyna district, Ivano-Frankivsk region. This work was carried out during 2016-2018, as part of the jointly developed environmental education project "Mountain Agrarian Farming of the Hutsul region of the Ukrainian Carpathians".

Завдання збереження і розвитку етноекологічної культури України та її етнографічного регіону – Гуцульщини, у наш час набирає все більшої актуальності. Важливою матеріальною основою самобутньої автентичної етноекологічної культури Гуцульщини є традиційне гірське аграрне господарство цього краю. Якщо подивитись на основні проблеми і завдання дальшого розвитку гірського аграрного господарства Гуцульського регіону Українських Карпат із позицій загальних цінностей сучасної України і Європи, то добре збережене традиційне етноекологічне гірське аграрне господарство Гуцульського регіону Українських Карпат має не тільки соціально-економічну, а й велику духовно-культурну цінність [3].

Природо-екологічні та історико-культурні особливості традиційного гірського аграрного господарства гуцулів яскраво виявлені на Верховинщині, як найбільш високогірному і багатомірному районі Українських Карпат. Середня висота Верховинського району становить 901 м н.р.м. Згідно традиційних гуцульських уявлень про висоти Карпатських гір, тут знаходиться понад 350 "високих гір"

(1000 м н.р.м. – 1500 м н.р.м.), серед яких нараховується більше 100 "дуже високих гір" (1500 м н.р.м. – 2036 м н.р.м.). [2].

Виходячи із високогірної і багатогірної особливості Верховинщини, Національний природний парк "Верховинський", починаючи із 2016 року, розробив науково-методичні рекомендації та практично впровадив етноосвітній проєкт: "Гірське аграрне господарство Гуцульського регіону Українських Карпат". Він був підготовлений для учнів 10-го класу тогочасної Криворівнянської ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М. Грушевського. Сучасна назва: Криворівнянський ліцей ім. М. Грушевського.

Розробниками даного проєкту були: 1) Відділ освіти Верховинської РДА; 2) Криворівнянська ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М. Грушевського; 3) Іван Зеленчук, кандидат фізико-математичних наук, старший науковий співробітник НПП "Верховинський"; 3) Хесус Сеговія, волонтер Корпусу Миру США в Україні.

Розроблений етнологічний освітній проєкт: "Гірське аграрне господарство Гуцульського регіону Українських Карпат", восени 2016 року, був схвалений на районній науково-практичній конференції педагогів Верховинщини, проведений Відділом освіти Верховинської РДА, Івано-Франківської обл. Завдяки грантовому фінансуванню цього проєкту, Корпусом Миру США в Україні, було позитивно вирішено питання матеріально-технічного забезпечення та його практичного впровадження на базі Криворівнянської ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М. Грушевського. Для створення нового класу-кабінету "Гірського аграрного господарства", американським волонтером Хесусом Сеговія, за грантові кошти, було придбано відеокамеру, комп'ютер, сканер, принтер та інше навчальне обладнання. Таким чином, спільними зусиллями, було практично започатковано на Верховинщині викладання нового навчального предмету: "Основи гірського аграрного господарства" в 10 класі цієї школи.

Варто відзначити, що науково-методична розробка проєкту: "Гірське аграрне господарство Гуцульського регіону Українських Карпат" вперше була розпочата науковцями колишнього Відділення "Гуцульщина" НДІ українознавства ще 2010 року і опублікована в різних вітчизняних періодичних наукових та науково-популярних виданнях, зокрема в журналі НДІУ "Українознавство" під робочою назвою: "Школа гірського сільського господарства на Гуцульщині" [1].

На першому етапі роботи, протягом 2010-2015 років, спільно із науковцями Національного природного парку "Верховинський", було здійснено кілька практичних кроків із науково-методичної розробки та практичного впровадження цього, актуального для Українських Карпат, етнологічного освітнього проєкту [4].

Потім, протягом 2017 року, на Верховинському регіональному радіо "Гуцульська Столиця", нами було здійснено 12 загально-освітніх виступів, тривалістю 20-25 хв., на тему: "Етнологічні технології гірського аграрного господарства Гуцульського регіону Українських Карпат". Далі, із 1 вересня 2017 року, проєкт "Гірське аграрне господарство Гуцульського регіону Українських Карпат" впроваджувався в освітню практику, на базі тогочасного 10 класу Криворівнянської ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М. Грушевського.

В навчальному модулі: "Основи підприємницької діяльності", який призначений для профільного навчання в 10-11 класах України, коротко сформульовано знання, діяльнісний і ціннісний компоненти вивчення підприємництва взагалі. В розробленому профільному навчальному курсі: "Основи гірського аграрного господарства Гуцульського регіону Українських Карпат", який враховує сучасну етнологічну структуру Верховинського р-ну, на Івано-Франківщині, також присутні аналогічні три компоненти. Знання: "Учень розуміє гірське аграрне господарство, як вид власної чи колективної господарської діяльності". Діяльнісний компонент: "Учень вибирає підприємницьку діяльність в галузі гірського аграрного господарства". Ціннісний компонент: "Учень усвідомлює можливості підприємництва в галузі гірського аграрного господарства для створення власного добробуту та його значення для Гуцульського регіону Українських Карпат".

Для практичної організації викладання цього предмету та проведення 12-ти навчально-практичних екскурсій, ми розробили відповідний календарний навчальний план основ гірського аграрного господарства, адаптований для учнів 10 класу Криворівнянської ЗОШ І-ІІІ ст. ім. М. Грушевського. Кожне тематичне заняття ми проводили в п'ятницю (протягом двох останніх уроків). Заняття починали в класі-кабінеті "Гірського аграрного господарства", із вивчення окремої навчальної теми, а завершували – на навчальній екскурсії, безпосереднім живим переглядом кращих прикладів практичної діяльності місцевих господарів на території Криворівні, яка має 18 різних гірських присілків.

Зокрема, учні 10-х класів побували на навчально-практичних екскурсіях у досвідчених господарів села Криворівня: Василя Марусяка (бджільництво), Дмитра Мартищука (тваринництво), Івана Могорука (заготівля сіна), Василя Зеленчука (садівництво), Василя Пітиляка (переробка деревини), Івана Сліпенчука (будівництво), Марії Зеленчук (городництво), Миколи Мойсейчука (туризм і рекреація), Івана Данилюка (виробництво меблів), Юрія Леніва (облаштування інтер'єру), Василя Ілійчука (столярне виробництво) та деяких інших.

Під час проведення навчально-практичних екскурсій (організація яких були найскладнішою частиною нашого проєкту), здійснювався відеозапис і фотознімання зустрічей із досвідченими майстрами-виробничниками. Зібрані цифрові матеріали, проведених навчально-практичних екскурсій, архівувалися і збереглися на робочому комп'ютері у класі-кабінеті "Гірського аграрного господарства".

Для більшої конкретності опису нашого педагогічного досвіду, ми даліше подаємо розроблений річний календарний план вивчення навчального предмету "Основи гірського аграрного господарства Гуцульського регіону Українських Карпат".

Календарний план на I семестр.

1. Вступ до навчального предмету: "Основи гірського аграрного господарства в Гуцульському регіоні Українських Карпат".

2. Структура гірського аграрного господарства Гуцульського регіону Українських Карпат.

3. Гірське вирощування і заготівля сіна в Гуцульському регіоні Українських Карпат.

4. Навчально-практична екскурсія №1: "Гірська заготівля сіна в Криворівні".

5. Гірське бджільництво в Гуцульському регіоні Українських Карпат.

6. Навчально-практична екскурсія №2: "Гірське бджільництво в Криворівні".

7. Гірське городництво в Гуцульському регіоні Українських Карпат.

8. Навчально-практична екскурсія №3: "Гірське городництво в Криворівні".

9. Гірське садівництво в Гуцульському регіоні Українських Карпат.

10. Навчально-практична екскурсія №4: "Гірське садівництво в Криворівні".

11. Гірське тваринництво і полонинське господарство в Гуцульському регіоні Українських Карпат.

12. Навчально-практична екскурсія №5: "Гірське тваринництво і полонинське господарство в Криворівні".

13. Гірське житлове і господарське будівництво в Гуцульському регіоні Українських Карпат.

14. Навчально-практична екскурсія №6: "Гірське житлове і господарське будівництво в Криворівні".

15. Узагальнюючий урок: "Етнекологічні технології гірського аграрного господарства в Гуцульському регіоні Українських Карпат".

16. Узагальнюючий урок: "Гірське аграрне господарство в Гуцульському регіоні Українських Карпат, як традиційний вид підприємництва".

Календарний план на II семестр.

17. Гірське вирощування лісу в Гуцульському регіоні Українських Карпат.

18. Гірська заготівля лісу в Гуцульському регіоні Українських Карпат.

19. Технології переробки деревини в гірських умовах Гуцульського регіону Українських Карпат.

20. Навчально-практична екскурсія №7: "Технології переробки деревини в Криворівні".

21. Виготовлення столярних виробів із дерева в гірських умовах Гуцульського регіону Українських Карпат.

22. Навчально-практична екскурсія №8: "Технології виготовлення столярних виробів із дерева в Криворівні".

23. Виготовлення мебельних виробів із дерева в гірських умовах Гуцульського регіону Українських Карпат.

24. Навчально-практична екскурсія №9: "Технології виготовлення мебельних виробів із дерева в Криворівні".

25. Етнекологічні ремесла в гірських умовах Гуцульського регіону Українських Карпат.

26. Навчально-практична екскурсія №10: "Етнекологічні ремесла в Криворівні".

27. Етнекологічні промисли в гірських умовах Гуцульського регіону Українських Карпат.

28. Навчально-практична екскурсія №11: "Етноекологічні промисли в Криворівні".

29. Етноекологічний туризм і рекреація в гірських умовах Гуцульського регіону Українських Карпат.

30. Навчально-практична екскурсія №12: "Етноекологічний туризм і рекреація в Криворівні".

31. Узагальнюючий урок: "Етноекологічні технології гірського аграрного господарства в Гуцульському регіоні Українських Карпат".

32. Підсумковий урок: "Гірське аграрне господарство в Гуцульському регіоні Українських Карпат, як традиційний вид підприємництва".

Таким чином ми фактично ознайомили вас із розробленим річним календарним планом "Основи гірського аграрного господарства Гуцульського регіону Українських Карпат, який може бути певним зразком для аналогічної науково-методичної розробки навчальних планів у інших сільських ЗНЗ Гуцульського регіону Українських Карпат [1].

На нашу думку, трирічний досвід практичного впровадження на Верховинщині, як самобутньому високогірному і багатогірному регіоні Українських Карпат, етноекологічного та етносоціального освітнього проекту "Гірське аграрне господарство Гуцульського регіону Українських Карпат" бути використаний під час практичної реалізації основних положень "Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат" та Протоколів до неї на території Гуцульського регіону Українських Карпат.

Література

1. Зеленчук І.М. Освітній етносоціальний проект "Школа гірського сільського господарства на Гуцульщині" // Українознавство. – 2010. – Номер 3. – С. 240-243.
2. Верховинщина. Загальні описи та історичні нариси про населені пункти району / Упорядник Іван Зеленчук. – Верховина: Гуцульщина, 2004. – 331 с.
3. Зеленчук Я. І. Українознавчо-історична реконструкція етносоціальної системи Гуцульщини: Автореф. дис. канд. ... іст. наук: 09.00.12 / НДІУ МОН України. – К., 2007. – 20 с.
4. Лаврук М.М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження): Монографія. – Львів: Вид. центр ЛНУ ім. І. Франка, 2005. – 288 с.

ВИКЛИКИ ВІЙНИ В КОНТЕКСТІ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Кагало О.О., Сичак Н.М., Рабик І.В.

Інститут екології Карпат НАН України, Львів, Україна

Кагало О.О., Сичак Н.М., Рабик І.В. Виклики війни в контексті Карпатської конвенції. Оцінено опосередкований вплив воєнних дій на природничу цінність Карпатського регіону, а саме наслідки діяльності компаній вітро- та гідроенергетики, переміщених зі сходу України. Акцентується увага на істотному спрощенні вимог і підходів до процедури ОВД проєктів електростанцій, аргументованих необхідністю компенсації енергетичних втрат в умовах війни. Однак, нехтується екологічна складова оцінки пропонованих проєктів. Наслідками є антропогенна трансформація території високогір'я й долин малих та середніх гірських річок, або й повне руйнування природних, особливо, лучних і чагарникових екосистем Вододільно-Верховинського та Полонинського хребтів. Ці екосистеми є унікальними для Східних Карпат за біотичним та оселищним різноманіттям. Для збереження природи Карпат запропоновано низку пропозицій, зокрема введення в правове поле України категорії оселища (біотопу).

Kagalo O.O., Sytschak N.N., Rabyk I.V. Challenges of War in the Context of the Carpathian Convention. The indirect impact of military actions on the natural value of the Carpathian region is assessed, focusing on the consequences of wind and hydropower companies relocated from eastern Ukraine. Emphasis is placed on the significant simplification of requirements and approaches to the environmental impact assessment procedures for power plant projects, justified by the need to compensate for energy losses during wartime. However, this has led to the neglect of the environmental component in evaluating proposed projects. The resulting consequences include the anthropogenic transformation of the highlands and valleys of small and medium-sized mountain rivers, and in some cases, the complete destruction of natural ecosystems – particularly meadow and shrub ecosystems – within the Vododilno-Verkhovynsky and Polonynsky ranges. These ecosystems are unique to the Eastern Carpathians in terms of their biotic and habitat diversity. To preserve the natural integrity of the Carpathians, we propose several measures, including the introduction of habitat categories into Ukraine's legal framework.

Рамкова Конвенція про захист довкілля та сталий [збалансований] розвиток у Карпатському регіоні (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164#Text) визначила ключові аспекти природничої цінності Карпатського регіону, зокрема:

- Карпатський регіон є природним надбанням визначної краси та екологічної цінності, центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок та найбільшою у Європі територією з незайманими пралісами, а також цілісним регіоном гір та пов'язаних з ними низовин;

- Карпати є однією з найбільших цілісних незайманих природних територій у Європі, яка зі своїм унікальним та різноманітним природним середовищем, культурою та історією формує екологічне, економічне, культурне, рекреаційне та живе довкілля у серці Європи, де співіснує багато народів та держав;

- Карпати є ключовим середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення.

Інститут екології Карпат НАН України був першою науково-дослідною установою, яка почала напрацювання науково-методичного доробку щодо реалізації Карпатської конвенції на регіональному рівні. Зокрема, на замовлення Державного управління охорони навколишнього природного середовища у Львівській області 2006 року виконано проєкт "Розробка заходів щодо впровадження Карпатської конвенції на місцевому (обласному) рівні".

Як практичний результат було затверджено розпорядженням голови Львівської облдержадміністрації від 27 травня 2008 р. № 490/0/5-08 "Програму реалізації Карпатської конвенції у Львівській області".

Початок і стрімкий розвиток подій, зумовлених повномасштабними воєнними діями на території України, призвели до істотних змін в усіх аспектах життя країни, зокрема, стосовно аналізованої нами проблематики, до:

- перерозподілу господарських інтересів та активності компаній, розташованих на сході України в західні її регіони;
- появи низки мотиваційних аргументів, подекуди спекулятивних, для обґрунтування певних форм господарської активності;
- як результат – істотного спрощення, а подекуди, примітивізації вимог і підходів до процедури ОВД проєктів, які, потенційно, мали б компенсувати ті чи інші проблеми, що виникли в економіці, господарстві та соціумі.

Карпатська конвенція визначила базові напрями реалізації завдань захисту довкілля та сталого розвитку в Карпатському регіоні:

Стаття 3 – Охорона та збалансоване використання біологічного та ландшафтного різноманіття;

Стаття 4 – Сталий (збалансований) розвиток сільських територій та територіальне планування;

Стаття 5 – Збалансоване та інтегроване управління водоймами й басейнами річок;

Стаття 6 – Збалансоване сільське господарство та лісівництво;

Стаття 7 – Збалансований транспорт та інфраструктура;

Стаття 8 – Збалансований туризм;

Стаття 9 – Відновні джерела енергії та більш екологічно чисте виробництво;

Стаття 10 – Культурне надбання та традиційні знання;

Стаття 11 – Оцінка стану довкілля, моніторинг та раннє попередження;

Стаття 12 – Покращення громадської інформованості та сприяння екологічній освіті;

Стаття 12bis – Участь громадськості у процесі прийняття рішень.

Однак, в умовах, що детерміновані просторовим перерозподілом господарських інтересів у межах країни, статті 3, 5, 9, 11 та 12bis входять у взаємний конфлікт, шляхів для адекватного розв'язання якого поки що немає.

Бойові дії зумовили катастрофічний вплив на рослинний покрив східних регіонів України. Про це є багато публікацій (наприклад, численні публікації Української природоохоронної групи: <https://uncg.org.ua/zakhyshchaiuchys-vid-zsu-rosiiany-rujnuiut-zapovidnyky/>; <https://uncg.org.ua/na-mezhi-vymyranntia-vijna-mozhe-znyshchyty-oselyshcha-endemichnykh-voloshok-nyzhnoho-pobuzhzhia/>; <https://uncg.org.ua/20-roslyn-iaki-mozhut-znyknuty-cherez-vijnu-rosii-v-ukraini/> та ін.).

Однак, практично поза увагою є катастрофічні наслідки для рослинного покриву Українських Карпат через спричинений війною перерозподіл економічних інтересів, перш за все вітро- та гідроенергетики, на західні території України.

Посилаючись на необхідність активно компенсувати втрати, зокрема, енергетичних потужностей, в умовах війни, часто в ході такої діяльності нехтують екологічною складовою оцінки пропонуванних проєктів.

Помітною також є некомпетентність проєктантів і забудовників щодо оцінки значення природоохоронної складової проєктів, оскільки вони, здебільшого, раніше працювали в рівнинній частині сходу України, де панівною "навколишньою рослинністю" були сільськогосподарські (орні) землі.

Допроєктний моніторинг або екологічна оцінка проєктів будівництва вітроелектростанцій та малих ГЕС зводиться до оцінки потенційного впливу на зообіоту й практично не враховує руйнування рослинного покриву й оселищ (біотопів) під час самого будівництва, а недоліки процедури ОВД призводять до того, що результати спеціальних досліджень далеко не завжди беруться до уваги в Міндовкіллі України. Як результат – докорінна трансформація природних екосистем як високіг'я (у випадку з ВЕС), так і долин малих і середніх гірських річок регіону.

Як приклад, проєкт "Нове будівництво ВЕС "Нижні Ворота" на території Нижньоворітської територіальної громади Мукачівського району Закарпатської області біля с. Біласовиця, с. Латірка та с. Тишів (за межами населених пунктів)".

На підставі комплексних допроєктних досліджень нами проаналізоване фіторізноманіття на території планованого будівництва. Наведена інформація є результатом аналізу матеріалів обстежень території "планованої" діяльності та прилеглих масивів, проведених 01-02.05.2023 р., 18-20.05.2023 р., 20-21.06.2023 р., 26-28.08.2023 р., 12.10.2023 р., 28-29.03.2024 р., 26-27.05.2024 р., 05-06.09.2024 р., а також використання фондових матеріалів відділу охорони природних екосистем Інституту екології Карпат НАН України, що стосуються регіону досліджень і були зібрані в період 1989-2019 рр., а також матеріалів, наданих НПП "Бойківщина".

На території планованої діяльності, зокрема в межах площадок радіусом щонайменше 100 метрів довкола пропонованих точок розташування вітрогенераторів, а також уздовж 100 метрового коридору уздовж потенційної поєднувальної трансекти між ними було виявлено 21 вид судинних рослин, що включені до Червоної книги України:

1. *Allium ursinum* L. – цибуля ведмежа
2. *Anacamptis morio* (L.) R.M.Bateman, Pridgeon & M.W.Chase (*Orchis morio* L.) – плодоріжка салепова (зозулинець салеповий)
3. *Colchicum autumnale* L. – пізньоцвіт осінній
4. *Crocus heuffelianus* Herb. – шафран Гейфеля
5. *Dactylorhiza fuchsii* (Druce) Soó – зозульки Фукса (пальчатокорінник Фукса)
6. *Dactylorhiza maculata* (L.) Soó – зозульки плямисті (пальчатокорінник плямистий)

7. *Dactylorhiza majalis* (Rchb.) P.F.Hunt & Summerh. – зозульки травневі (пальчатокорінник травневий)

8. *Dactylorhiza sambucina* (L.) Soó – зозульки бузинові (пальчатокорінник бузиновий)

9. *Epipactis helleborine* (L.) Crantz – коручка чемерникоподібна

10. *Galanthus nivalis* L. – підсніжник звичайний

11. *Genista sagittalis* L. (*Genistella sagitalis* (L.) Gams) – дрiк крилатий (дрочок крилатий)

12. *Gymnadenia conopsea* (L.) R.Br. – билинець довгорогий

13. *Gymnadenia densiflora* (Wahlenb.) A.Dietr. – билинець щільноквітковий

14. *Leucojum vernum* L. – білоцвіт весняний

15. *Lilium martagon* L. – лілія лісова

16. *Lunaria rediviva* L. – місячниця оживаюча

17. *Neottia ovata* (L.) Bluff & Fingerh. (*Listera ovata* (L.) R.Br.) – зозулині сльози яйцеподібні

18. *Platanthera bifolia* (L.) Rich. – любка дволиста

19. *Platanthera chlorantha* (Custer) Rchb. – любка зеленоквіткова

20. *Spinum annotinum* (L.) A.Haines (*Lycopodium annotinum* L.) – плаун річний

21. *Traunsteinera globosa* (L.) Rchb. – траунштейнера куляста

Наприклад, унікальним для досліджуваної території є популяційний локус зозульок бузинових біля планованої точки № 20 розміщення вітрогенератора. На цій ділянці щільність виду досягає 20-30 генеративних особин на 1 м², що з урахуванням особин дегенеративних станів (а це, приблизно, ще стільки ж) робить цей локус взагалі унікальним для регіону Східних Бескидів. Пізньоцвіт осінній представлений на цій території одним локусом з кількох генеративних особин. Також дуже рідкісною є траунштейнера куляста, плодоріжка салепова та ін.

На досліджуваній території представлені 9 типів оселищ, що включені до Резолюції 4 Постійного комітету Бернської конвенції, і які підлягають збереженню на загальноєвропейському рівні згідно із Законом України про її ратифікацію. Зокрема, це оселища:

C2.1A Мезотрофна рослинність струмків

E1.71. Угрупування *Nardus stricta*

E2.2 Рівнинні та низькогірні сінокісні луки

E2.3 Гірські сінокісні луки

E3.4 Мокрі або вологі евтрофні і мезотрофні луки

E5.4 Мокрі або вологі високотравні та папоротеві узлісся і луки

F3.16 Зарості *Juniperus communis*

F4.2 Сухі пустища

G1.6 Букові ліси

Більшість з наведених вище типів оселищ еквівалентні оселищам (10 типів), що включені до Додатку I Оселищної Директиви ЄС:

Частина 3260 Водотоки від рівнинних до гірських поясів з рослинністю *Ranunculion fluitantis* (*Batrachion fluitantis*) та *Callitricho-Batrachion* (*Batrachion fluitantis*).

6230 Багатовидові луки з *Nardus* на силікатних субстратах гірських (та передгірних) регіонів континентальної Європи.

6510 Низинні сінокісні луки (*Alopecurus pratensis*, *Sanguisorba officinalis*).

6520 Гірські сінокісні луки.

Частково 6440 Заплавні луки річкових долин *Cnidion dubii* (*Deschampsion cespitosae*).

6430 Гідрофільні високотравні каймові угруповання рівнин та від монтанного до альпійського висотних поясів.

5130 Формації з *Juniperus communis* серед пустищ або карбонатних трав'яних угруповань.

4030 Європейські сухі чагарничкові пустища.

9110 Букові ліси *Luzulo-Fagetum*.

9130 Букові ліси *Asperulo-Fagetum*.

У межах території планованої діяльності виявлено декілька типів рослинних угруповань, що включені до Зеленої книги України:

5. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої лунарії оживаючої (*Lunaria rediviva*).

Асоціації. Буковий ліс лунарієвий (*Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae)*), яворово-буковий ліс лунарієвий (*Acereto (pseudoplatani)-Fagetum (sylvaticae) lunariosum (redivivae)*).

8. Угруповання букових лісів (*Fageta sylvaticae*) з домінуванням у травостої цибулі ведмежої (*Allium ursinum*).

Асоціації. Буковий ліс ведмежоцибулевий (*Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini)*), яворово-буковий ліс ведмежоцибулевий (*Acereto (pseudoplatani)-Fagetum (sylvaticae) alliosum (ursini)*).

Частина території планованої діяльності знаходиться в межах затвердженого сайту Емеральд (Смарагдової мережі) – Бойківщина (Boikivshchyna (SiteCode: UA0000176) – <https://emerald.eea.europa.eu/>). Однак, відсутність в правовому полі України положень щодо забезпечення територій Смарагдової мережі охороною та відповідними заходами менеджменту для збереження оселищного та видового різноманіття, відкриває можливість нехтувати наявністю такої території в ході проєктування будівництва. І це попри те, що Україна ратифікувала Бернську конвенцію та декларує намір вступу до ЄС.

Водночас, Міндовкілля дало дозвіл на будівництво, а деякі природоохоронні активісти заявили, що це може бути компромісним варіантом щодо Боржави. Відповідно, восени 2023 року будівництво розпочалося й нині триває швидкими темпами. При цьому, спостереження, що проводяться в контексті розробки потенційних рекомендацій щодо постбудівельної рекультивації території, виявляють цілу низку технологічних та організаційних будівельних рішень, неприйнятних у гірських умовах, які призводять до невинновданого, надмірного за площею, знищення природних екосистем. Відчувається, що будівельна генпідрядна організація яка (судячи з номерів на техніці та характеру реалізації будівництва) є зі сходу України, не бачить різниці щодо подальшого процесу відновлення рослинного покриву в умовах Карпат на висотах 750-900 м н.р.м. і на рівнинах Причорномор'я чи Приазов'я.

Як результат, знищено частину Смарагдового об'єкта "Бойківщина" між Латорським перевалом та с. Біласовиця. Знищено понад 360 локусів видів, що включені до Червоної книги тощо. Цікаво, компромісом до чого має стати полонина Руна? Крім цього, розглядається ще як мінімум 8 локацій для такого будівництва в межах Українських Карпат.

Значних змін, а точніше майже повної руйнації, зазнав моховий покрив у складі зруйнованих і трансформованих природних екосистем. Як відомо, власне моховий покрив відіграє важливу роль у стабілізації гідрорежиму середньо- та високогірних лук. Зараз на ділянках, що зазнали істотного впливу, бріюфітний покрив фрагментарний та неоднорідний за будовою. На порушених ділянках починається формування бріюфітних угруповань з піонерних і рудеральних верхоспогонних видів, які є найбільш пристосованими до умов наявних

екоценотично відкритих оселищ техногенного походження. Окремі пагони бокоспорогонних мохів, які спорадично трапляються на території досліджень, імовірно поширюються з прилеглих природних ділянок. Подальше відновлення бріофітного покриву триватиме значно довше, ніж формування базового видового складу трав'яних судинних рослин у складі демутаційних чи рекультиваційних комплексів.

Слід окремо відзначити, що погоджено ОВД на будівництво та експлуатацію ВЕС, але, ОВД не містить деталі самого процесу будівництва (власне щодо впливу на довкілля та природні комплекси) і, у такому контексті, ці процеси, що зараз мають місце на території будівництва, взагалі не розглядалися. Після низки критичних зауважень та пропозицій, проєктанти погодилися на "оптимізацію" розташування вітрогенераторів. У результаті переговорного процесу кількість вітрогенераторів зменшили. Процес тривав від 38 до 23, потім 18, а натеper – до 16 (напевно?). Але, 16 генераторів зосереджені на трансекті завдовжки до 7 км, що суперечить усім технологічним нормам і нормам безпеки, адже віддаль між окремими вежами не перевищує 200-250 м.

Таким чином, за результатами досліджень встановлено, що в результаті реалізації проєкту будуть:

1. Істотно пошкоджені або й повністю знищені популяції щонайменше 19 видів судинних рослин, що включені до Червоної книги України;

2. Повністю або частково знищено площі оселищ європейського пріоритету збереження в межах території планованої діяльності, зокрема:

C2.1A Мезотрофна рослинність струмків – 100% у межах території планованої діяльності.

E1.71. Угрупування *Nardus stricta* – 80-90% у межах території планованої діяльності.

E2.2 Рівнинні та низькогірні сінокісні луки – 30-40% у межах території планованої діяльності.

E2.3 Гірські сінокісні луки – 90% у межах території планованої діяльності.

E3.4 Мокрі або вологі евтрофні і мезотрофні луки – 25-30% у межах території планованої діяльності.

E5.4 Мокрі або вологі високотравні та папоротеві узлісся і луки – 80% у межах території планованої діяльності.

F3.16 Зарості *Juniperus communis* – 30% у межах території планованої діяльності.

F4.2 Сухі пустища – 100% у межах території планованої діяльності.

G1.6 Букові ліси – 15-20% у межах території планованої діяльності.

Спостереження за процесом будівництва впродовж 2024 року повністю підтверджують ці оцінки, а можливо, негативні наслідки впливу на природні екосистеми після повного завершення будівництва, будуть ще більшими.

Аналогічна ситуація з так званою гідроенергетикою. Як приклад можна навести пропонований каскад з 5 мініГЕС на р. Тересва.

Першочергово слід відзначити, що вся долина та річище Тересви є територією затвердженого Смарагдового об'єкта Східний Свидовець (Skhidnyi Svydovets (SiteCode: UA0000259) – <https://emerald.eea.europa.eu/>).

Це типова гірська річка з сильно меандрованим динамічним річищем, нестабільним стоком та частими повеннями чи паводками. Як приклад планованого будівництва розглядаємо комплекс з двох мГЕС біля с. Калини (Тячівський р-н, Закарпатська обл.).

У межах території планованої діяльності представлені 12 типів оселищ, що включені до Резолюції 4 Постійного комітету Бернської конвенції, зокрема, це:

C1.222–Floating *Hydrocharis morsus-ranae* rafts–Вільноплаваючі скупчення *Hydrocharis morsus-ranae*

C2.18 – Acid oligotrophic vegetation of spring brooks – Ацидофільна оліготрофна рослинність струмків

C2.19 – Lime-rich oligotrophic vegetation of spring brooks – Кальцифільна оліготрофна рослинність струмків

C2.25 – Acid oligotrophic vegetation of fast-flowing streams – Ацидофільна оліготрофна рослинність швидких потоків

C2.27 – Mesotrophic vegetation of fast-flowing streams – Мезотрофна рослинність швидких потоків

C2.28 – Eutrophic vegetation of fast-flowing streams – Евтрофна рослинність швидких потоків

C3.4 – Species-poor beds of lowgrowing waterfringing or amphibious vegetation – Маловидові зарості низькорослої прибережно-водної та земноводної рослинності

C3.51 – Euro-Siberian dwarf annual amphibious swards (but excluding C3.5131 Toad-rush swards) – Євро-сибірські низькорослі однорічні земноводні угруповання (за винятком угруповань ситнику жаб'ячого)

C3.55 – Sparsely vegetated river gravel banks – Слабо зарослі гравійні береги річок

C3.62 – Unvegetated river gravel banks – Незарослі гравійні береги річок

F9.1 – Riverine scrub – Прирічкові чагарники

G1.11 – Riverine Salix woodland – Прибережні вербові ліси

Також на суміжних територіях із зоною потенційного впливу планованої діяльності представлені локалітети не менше 15 видів рослин, що включені до Червоної книги України. Щодо тваринного світу, крім літературних даних, немає сучасних оцінок стану популяцій та динаміки, перш за все, іхтіофауни.

Загалом щодо гідроенергетики виникає багато питань:

- щодо адекватності даних стосовно обсягів стоку річок;
- щодо реальних, а не старих, літературних даних про видовий склад іхтіофауни, динаміку популяцій раритетних видів риб тощо;
- щодо потенційного впливу різних технологічних рішень на стан водного середовища, стік ріки, стан водної фауни та прибережної рослинності тощо;
- щодо потенційних заходів, спрямованих на компенсацію порушень еколого-транзитних функцій річкової системи;
- щодо потенційного впливу на гідрологічні параметри прилеглих територій та відповідні аспекти господарювання в галузі сільськогосподарського виробництва, рекреаційно-туристичного й транспортного використання територій тощо.

Але, у цьому контексті, позитивом є те, що діяльність щодо будівництва мГЕС ще не розпочалася і процес можна відповідним чином корегувати.

Що ж стосується ВЕС – процес йде занадто швидко, якщо брати до уваги абсолютно непрогнозовані наслідки щодо впливу на довкілля окремих регіонів і Східних Карпат загалом. Наприклад, плановане будівництво в центральній частині Вододільно-Верховинського хребта, яке буде здійснюватися, без сумніву, аналогічними методами до ВЕС "Нижні Ворота", призведе до

повної руйнації транснаціонального екологічного коридору, що поєднує природоохоронні території Словаччини, Польщі, України та Румунії. Будівництво кількох десятків ВЕС на полонинах Руна (Рівна) та Лютянська Голиця призведе до руйнації екосистем ключових високогірних територій проєктованого Смарагдового об'єкта – Полонинський хребет (Polonynskyi ridge – UA0000610). Загалом – це тотальне руйнування природних лучних та чагарничкових екосистем Вододільно-Верховинського та Полонинського хребтів, унікальних для Східних Карпат за біотичним та оселищним різноманіттям. Після такого втручання, приклад якого є в межах будівництва ВЕС "Нижні Ворота", воно, фактично, ніколи не відновиться в природному стані. Це шлях до повної синантропізації цих екосистем.

З огляду на це, загалом будь-який подальший розвиток вітроенергетики в Українських Карпатах потребує комплексної та детальної стратегічної екологічної оцінки.

Далі можна продовжувати аналіз щодо багатьох інших об'єктів, і не лише енергетики, але й інших типів господарювання. Наприклад, про мегакурорт Свидовець було вже багато сказано й написано (зокрема, Кагало та ін., 2018).

У зв'язку з визначеними вище проблемами постає питання, що треба зробити першочергово для бодай часткового їх нівелювання та захисту природи Карпат від руйнування. На наш погляд, першочерговими завданнями є:

- введення в правове поле України категорії оселища (біотопу) як реальної одиниці охорони. Для цього необхідні зміни в Законі України "Про Червону книгу України";

- прийняття Закону України про Смарагдову мережу України;
- внесення змін до Закону України "Про оцінку впливу на довкілля" у контексті конкретизації вимог до оцінки планованої діяльності на біорізноманіття, зокрема, урахування конкретних даних щодо поширення видів рослинного світу та стану їхніх популяцій;

- активізація діяльності та державна підтримка національної інформаційно-аналітичної платформи з біорізноманіття УкрБІН (<https://www.ukrbn.com>);

- адекватний моніторинг та оцінка реальної ефективності господарської діяльності "зелених" енергетичних та інших компаній.

Окремо слід у кількох словах зупинитися на першій із пропонованих рекомендацій. Згідно з традиціями правозастосування в природоохоронному законодавстві України, жодний із законів, крім Закону України "Про Червону книгу України" не може однозначно ввести в правове поле новий об'єкт державної охорони чи збереження. Дуже ймовірним є те, що пропонується закон щодо Смарагдової мережі (4461 Проект Закону про території Смарагдової мережі – <https://www.kmu.gov.ua/bills/proekt-zakonu-pro-teritorii-smaragdovoi-merezhi>), проєкт якого вже кілька років перебуває у Верховній Раді України, навіть у разі його прийняття, не забезпечить введення в правове поле України категорії "оселище" (біотоп, habitat), як універсальної, у прикладному аспекті, категорії об'єкта збереження. Але, ця категорія є принципово важливою не лише з огляду на формування Смарагдової мережі, але й для забезпечення видової охорони загалом, охорони раритетних типів рослинних угруповань тощо. Прикладом вирішення цього питання є досвід Болгарії (Червена книга..., 2015), де категорія "оселище" введена в правове поле саме через Червону книгу (<http://e-ecodb.bas.bg/rdb/bg/>) та відповідний, традиційний для Болгарії, законодавчий акт.

Література

1. Кагало О., Канарський Ю., Микітчак Т., Ковтонюк О., Кобів Ю., Кияк В., Сичак Н., Башта А.-Т., Царик Й., Дикий І., Шидловський І., Решетило О. Природоохоронне значення території Центрального Свидовця (Українські Карпати) // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Географія. – 2018. – 70, № 1. – С. 35-47. <http://doi.org/10.17721/1728-2721.2018.70.6>
2. Червена книга на Република България. Том 3: Природни местообитания. – Софія: БАН / Министерство на околната среда и водите, 2015. – 458 с.
3. Червона книга України. Рослинний світ / за ред. Я.П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с. ISBN 978-966-97059-1-4

ДЕЯКІ ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВЕДЕННЯ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА В УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТАХ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОТОКОЛУ ПРО СТАЛЕ УПРАВЛІННЯ ЛІСАМИ ДО КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ (НА ПРИКЛАДІ ЗАКАРПАТСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

Касюхнич В.Ю., Ванджурак П.І.
ДП "Ліси України", Київ, Україна;
Карпатський лісовий офіс ДП "Ліси України", Ужгород, Україна

Касюхнич В.Ю., Ванджурак П.І. Деякі практичні аспекти ведення лісового господарства в Українських Карпатах в контексті реалізації Протоколу про стаке управління лісами до Карпатської конвенції (на прикладі Закарпатської області). В контексті реалізації Протоколу про стаке управління лісами до Карпатської конвенції, аналізується стан збереження й сталого використання лісів, особливо природних та пралісів, ведення лісового господарства та відновлення лісів на принципах наближених до природних, посиленню боротьби з нелегальною заготовівлею деревини та пов'язаною із цим торгівлею.

Державне підприємство "Ліси України – це одна з найбільших виробничих лісогосподарських структур в Європі, яка управляє найбільшими територіями, вкритими лісами. Площа земель, які перебувають у користуванні підприємства, становить 6,6 млн га, із них 5,8 млн га вкриті лісовою рослинністю. Для управління тут створено 9 лісових офісів. Найбільшим є Карпатський офіс, в управлінні якого є майже 1,5 млн га лісового фонду, але тільки 50 відсотків із них є експлуатаційними лісами. Решта, а це понад 740 тис. га є лісами природоохоронного призначення, історико культурної спадщини, рекреаційні та захисні ліси. Підприємством вживаються рішучі заходи щодо оптимізації суцільних вирубок у горах. Так в Закарпатській області із 2020 року кількість суцільно-санітарних рубок зменшилась із 1200 до 440 га. Перевага надається рубкам, що базуються на принципах наближеного до природи ведення лісового господарства, а в лісовідновленні, замість створення штучних монокультур, надається перевага природньому лісовідновленню.

Kasiukhnych V.Y., Vandzhurak P.I. Some practical aspects of forestry management in the Ukrainian Carpathians in the context of implementation of the Protocol on Sustainable Forest Management to the Carpathian Convention (on the example of Transcarpathian region). In the context of implementation of the Protocol on Sustainable Forest Management to the Carpathian Convention, the state of conservation and sustainable use of forests is considered, especially in natural and primeval forests; forestry and forest restoration basing on close-to-nature principles, and strengthening the fight against illegal logging and related trade are analyzed. The State Enterprise "Forests of Ukraine" is one of

the largest production forestry structures in Europe, which owns the largest areas covered by forests (6.6 million hectares, out of which 5.8 million hectares are covered by forest vegetation). For better management, 9 forest offices have been created here. The largest is the Carpathian office, which has almost 1,5 million hectares of forest fund under its operational management, but only 50 percent of them are exploitation forests. The rest, which is more than 740 thousand hectares, are the protected forests, historical and cultural heritage, recreational and protective forests. Decisive measures are being taken to reduce clear-cutting in the mountains. For example, in the Transcarpathian region, the number of sanitary clear-cutting areas has decreased from 1,200 to 440 hectares since 2020. Preference is given to selective cutting and felling related to forestry management, and in reforestation, instead of creating artificial monoculture plantations, natural restoration of forest is practiced.

Протокол про стале управління лісами до Карпатської конвенції ратифікований Верховною Радою України у 2012 році. Діє як Закон, який спрямований на стале управління Карпатськими лісами та на забезпечення їхньої охорони в інтересах нинішнього та майбутнього поколінь [1]. Тому органи управління лісового господарства та лісогосподарські підприємства у своїй практичній діяльності, повинні вживати заходів для підтримки та збільшення лісового покриття, забезпечення продуктивних функцій лісів та їхньої ролі в розвитку сільської місцевості, забезпечувати раціональне використання деревини як екологічно безпечного та відновлювального матеріалу, сприяти сталому використанню недеревних лісових продуктів. В останні роки велика увага приділяється поліпшенню загального стану та життєстійкості лісів, збереженню й сталому використанню компонентів їх біологічного різноманіття, збереженню природних лісів, особливо пралісів, ведення лісового господарства і відновлення лісів на принципах наближених до природних, посиленню боротьби з нелегальною заготівлею лісу та пов'язаною із цим торгівлею, сприянню та координації наукових досліджень та обміну інформацією з питань Карпатських лісів тощо.

Державне підприємство "Ліси України – це одна з найбільших виробничих лісогосподарських структур в Європі, яка управляє найбільшими територіями, вкритими лісами. Площа земель, які перебувають у користуванні підприємства, становить 6,6 млн га, із них 5,8 млн га вкриті лісовою рослинністю.

Для управління тут створено 9 лісових офісів, які координують господарську діяльність філій. В різних офісах ситуація різниться: десь обслуговуються дві області, а десь три. Загальна інформація про лісові офіси та підпорядковану їм площу подана на рис. 1.

Карпатський офіс є найбільшим за площею земель серед усіх офісів, його площа близько 1,5 млн га. Він виконує різноманітні функції з управління як рівнинними лісами, так і лісами, розташованими в гірських лісах Карпат.

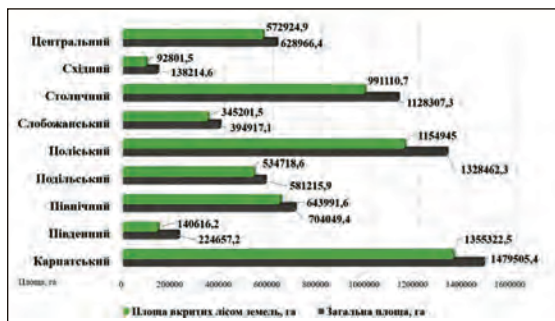

Рисунок 1. Загальна площа та площа вкрита лісом в розрізі лісових офісів

ДП "Ліси України" приділяє велику увагу збереженню об'єктів природно заповідного фонду, площа яких 1,1 млн га або 16% від загальної площі підприємства. Карпатський регіон, є одним із лідерів за площею природоохоронних територій, де може вестись або обмежена господарська діяльність або взагалі діяльність заборонена. Проблеми збереження лісів та екологічні аспекти ведення лісового господарства, знаходяться зараз у центрі уваги громадянського суспільства, але не потрібно забувати, що сталий розвиток передбачає поєднання екологічних, соціальних та економічних факторів.

Рисунок 2. Розподіл загальної площі земель Карпатського лісового офісу за категоріями лісів

Карпатській лісовий офіс, який знаходиться в Ужгороді, здійснює діяльність на території Закарпатської, Львівської та Івано-Франківської областей. В його оперативному управлінні перебуває 1,479 млн га, але лише 50% із них є експлуатаційними лісами. Тобто це ті ліси де ведеться повноцінне господарювання, основною метою якого є отримання деревини для тих чи інших потреб. Решта 50% території, а це понад 740 тисяч гектарів є лісами природоохоронного призначення, історико культурної спадщини, рекреаційні ліси та захисні ліси (рис. 2).

У своїй безпосередній діяльності ДП "Ліси України" прагне забезпечувати реалізацію положень Протоколу про стале управління лісами, тобто організовує ведення лісового господарства, охорони, захисту лісу та раціональне використання лісових ресурсів з урахуванням його вимог. В цьому контексті ми намагаємось рівнятися на європейські країни, але в деяких з них частка природоохоронних лісів є значно меншою. Також, необхідно зазначити, що в переважній більшості з них не існує таких суворих заборон і обмежень на ведення лісгосподарської діяльності, як в нашої державі.

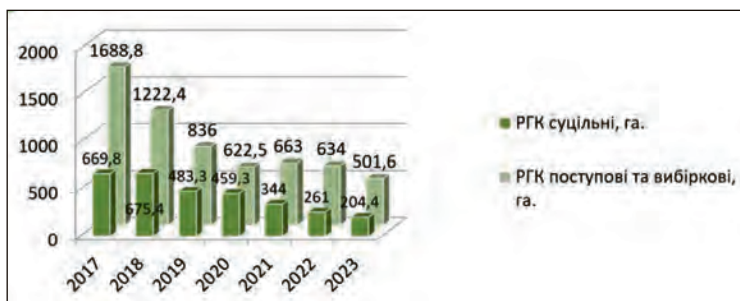

Рисунок 3. Динаміка заготівлі по рубках головного користування Карпатського лісового офісу в Закарпатській області

При цьому, лісгосподарські підприємства ДП "Ліси України" не отримують для виконання цих завдань жодних бюджетних коштів. Вся лісгосподарська діяльність ведеться за рахунок тих коштів, які отримуються в основному від реалізації деревини, що є найбільшим джерелом надходжень [2]. Тому коротко зупинимось на аналізі тенденцій заготівлі деревини на прикладі Закарпатської області, інформація про обсяги якої в останні роки подані на рис. 3.

Аналіз тенденцій заготівлі деревини на прикладі Закарпатської області показує, що починаючи з 2017 року спостерігається суттєве зменшення всіх видів рубок головного користування. Причиною цього є як об'єктивні, так і суб'єктивні чинники. Пройшли зміни в законодавстві, зокрема у 2018 році вступив в дію закон про оцінку впливу на довкілля, виконання вимог якого призвело до зменшення площі рубок. Також, внесені певні зміни до правил рубок головного користування в гірських лісах Карпат тощо [3, 4]. Враховуючи вищенаведені зміни у нормативно-правовій базі, філії Карпатського лісового офісу з кожним роком все більше переходитимуть до вибіркового способу рубання. Суттєво змінюється динаміка суцільних та вибіркового санітарних рубок. Так, якщо в Закарпатській області у 2020 році суцільно санітарні рубки проводились на площі майже 1200 гектарів то у 2023 році уже лише на 440 гектарах (див. рис. 4).

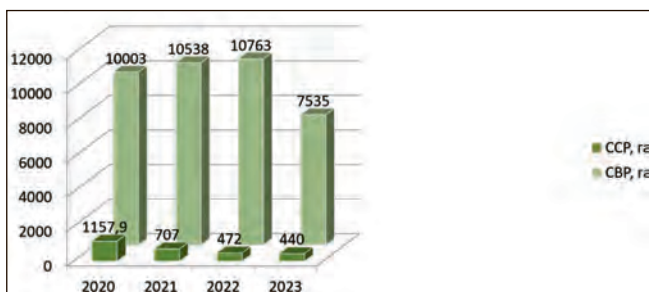

Рисунок 4. Динаміка обсягів лісозаготівлі по рубках головного користування Карпатського лісового офісу в Закарпатській області

Нещодавніми зміни до законодавства задекларовано, що через два з половиною роки будуть взагалі заборонені суцільні рубки головного користування в гірських лісах Карпат. Дозволено буде здійснювати лише вибіркові, поступові та комбіновані системи рубок. Але, на жаль, ми змушені констатувати факт, що в Карпатах немає належної лісотранспортної інфраструктури, відсутня сучасна техніка для лісозаготівлі. Відповідно, на даний час, у всіх без виключення лісокористувачів карпатського регіону немає всього необхідного для того, щоб втілювати і забезпечувати повною мірою дотримання принципів наближеного до природи лісівництва.

Що стосується відновлення лісів, то останніми роками частка природного поновлення постійно зростає і якщо десять років назад, основне лісовідновлення здійснювалось за рахунок створення лісових культур, то зараз спостерігається тенденція до збільшення природного поновлення 50 на 50 чи 45 на 55 відсотків.

Висновки. Карпатський регіон України має надзвичайно великий потенціал, який на даний час використовується недостатньо. При прийнятті рішень про створення нових об'єктів природно-заповідного фонду чи розширення існуючих не завжди враховуються позиції місцевих громад, що призводить до значних збитків як для бюджетів громад, так і для державного бюджету. Рекреаційний потенціал також використовується слабо і лише в останні роки після будівництва чи відновлення автомобільних автодоріг між гірськими населеними пунктами почав розвиватись зелений туризм, в гірські регіони приватні інвестори почали вкладати кошти.

Необхідно зазначити наявність хаотичних, переважно науково не обґрунтованих, емоційно та популістично прийнятих змін до нормативно правової бази, що регламентує ведення лісового господарства в гірських лісах Карпат. Такі обставини, в комплексі призводять до втрати ресурсу і занепаду гірських населених пунктів. У випадку не врахування вищезазначених аспектів та не прийняття у майбутньому виважених рішень, які повинні базуватись на наукових дослідженнях та обов'язково враховувати позиції місцевих громад, ми ризикуємо у недалекому майбутньому не лише втратити потенціал з точки зору лісових ресурсів, а як наслідок отримати занепад цілого Карпатського регіону, в якого одним з єдиних напрямків розвитку залишиться рекреація та зелений туризм.

Література

1. Закон України. Про ратифікацію Протоколу про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5432-17#Text>
2. ДП "Ліси України": охорона, захист, догляд, відновлення державних угідь. URL: <https://e-forest.gov.ua/>
3. Закон України. Про оцінку впливу на довкілля. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>
4. Правила рубок головного користування в гірських лісах Карпат. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/166215614>

РОЛЬ ВУЗІВСЬКОЇ НАУКИ І ОСВІТИ В ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ І ВПРОВАДЖЕННІ ПОЛОЖЕНЬ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Клід В.В.

Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника,
Івано-Франківськ, Україна

Клід В.В. Роль вузівської науки і освіти в популяризації і впровадженні положень Карпатської конвенції.

Карпатська конвенція – це комплексний документ, який регламентує розвиток не тільки природоохоронної сфери в Карпатах, але й лісового і сільського господарства, транспорту, туризму тощо. Незважаючи на те, що Конвенція носить такий комплексний характер, її практичне застосування довгий час було недостатнім. У зв'язку з цим, а також враховуючи, що Карпатська конвенція повинна в майбутньому стати дієвим інструментом повоєнного відновлення української частини Карпатського регіону, ініціатива Карпатського біосферного заповідника щодо проведення Міжнародного круглого столу "Еколого-правові, наукові-освітні та транскордонні аспекти впровадження Карпатської конвенції та протоколів до неї", є надзвичайно важливою.

Для реалізації Карпатської конвенції, важливим елементом популяризації і впровадження її положень в життя є вузівська наука та освіта. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника є одним з провідних закладів України у цьому напрямку. Великі можливості для цього матиме також новостворений Міжнародний науковий центр "Обсерваторія".

Klid V.V. The role of university science and education in the popularization and implementation of provisions of the Carpathian Convention.

The Carpathian Convention is a comprehensive document that regulates the development of not only the environmental protection sector in the Carpathians, but also forestry and agriculture, transport, tourism, etc. Despite the fact that the Convention is of such a comprehensive nature, its practical application has been insufficient for a long time. In this regard, and also taking into account that the Carpathian Convention in the future should become an effective tool for the post-war restoration of the Ukrainian part of the Carpathian region, the initiative of the Carpathian Biosphere Reserve to hold an International Round-Table Meeting "Ecological and legal, scientific-educational and cross-border aspects of implementation of the Carpathian Convention and its Protocols" is extremely important.

For the implementation of the Carpathian Convention, an important element of popularization and implementation of its provisions is university science and education. Vasyl Stefanyk Precarpathian National University is one of the leading institutions of Ukraine in this direction. The newly established International Scientific Center "Observatory" will also have great opportunities for this.

Конвенція про охорону і сталий розвиток Карпат або Карпатська (іноді її також називають Київською) конвенція є другою після Альпійської конвенції субрегіональною угодою щодо захисту гірських районів по всьому світі і була прийнята у Києві у 2003 році. Це – комплексний документ, який регламентує розвиток не тільки природоохоронної сфери в Карпатах, але й лісового і сільського господарства, транспорту, туризму тощо.

Незважаючи на те, що конвенція носить такий комплексний характер, її практичне застосування довгий час було недостатнім. У 2017 році ми відзначали 15-ліття конвенції і спробували вдихнути в неї нове життя. Після цього було ратифіковано Протокол про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, внесено зміни до Лісового кодексу в частині охорони старовікових лісів і пралісів, розроблена і затверджені на законодавчому рівні відповідні методики, які дала можливість ідентифікувати праліси і старовікові ліси, виділити і зберегти сотні пралісових пам'яток природи в Карпатському регіоні, а також активізувати роботу української частини транскордонного об'єкта всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи".

На превеликий жаль, необхідно констатувати, що на даний час Карпатська конвенція здебільшого залишається виключно "справою рук" екологів і мало інтегрована в інші галузі. Виняток може становити хіба що лісова сфера. У зв'язку з цим ініціатива Карпатського біосферного заповідника щодо проведення Міжнародного круглого столу "Еколого-правові, наукові-освітні та транскордонні аспекти впровадження Карпатської конвенції та протоколів до неї", є надзвичайно важливою, оскільки, на моє переконання, Карпатська конвенція повинна в майбутньому стати дієвим інструментом повоєнного відновлення української частини Карпатського регіону.

Враховуючи зазначене вище, важливим елементом популяризації і впровадження положень Карпатської конвенції є вузівська освіта. Необхідно зазначити, що Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника є одним з провідних закладів вищої освіти у цьому напрямі. Відповідні

навчальні курси і наукові дослідження реалізуються насамперед на факультеті природничих наук. Зокрема, тематика наукових досліджень кафедри лісового та аграрного менеджменту присвячена вивченню пралісів і старовікових лісів Українських Карпат.

Великі можливості для проведення такого роду досліджень дає Міжнародний науковий центр "Обсерваторія", який в майбутньому мав би відіграти важливу роль в реалізації положень конвенції.

ДИНАМІКА КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Ковальчук А.Ю.

Київський університет права НАН України, Київ, Україна

Ковальчук А.Ю. Динаміка кримінальних правопорушень у сфері охорони довкілля в Україні. Нині як в Україні злочини проти довкілля становлять один із найбільш небезпечних і поширених видів суспільно небезпечних діянь оскільки створюють реальну загрозу не тільки навколишньому середовищу, але й національній безпеці України. Разом з тим, за останні 4 роки зберігається динаміка зростання кількості злочинних посягань на довкілля, що посилює ситуацію екологічної кризи.

Kovalchuk A.Y. Dynamics of criminal offenses in the field of environmental protection in Ukraine. Environmental crime in the current stage of societal development, both in Ukraine and abroad, is characterized by the emergence of new forms of criminal behavior, the evolution of methods for committing criminal offenses, and a steady increase in the involvement of organized criminal groups. The growing number of criminal encroachments on the environment and its components exacerbates the ecological crisis.

Злочини проти довкілля становлять один із найбільш небезпечних і поширених видів суспільно небезпечних діянь, оскільки створюють реальну загрозу не тільки навколишньому середовищу, але й національній безпеці Держави. Основними ознаками цієї групи злочинів є те, що вони: 1) створюють реальну загрозу природним ресурсам, життю та здоров'ю людей; 2) є множинністю злочинних проявів проти навколишнього середовища та окремих сфер довкілля; 3) виступають наслідком безпечного та ірраціонального використання природних багатств; 4) проявляються у вигляді деградованої екологічної людської свідомості. Додатковим аргументом з цього приводу є офіційні статистичні дані, відповідно до яких 15% території України вже перебуває в критичному екологічному стані, а рівень означених злочинів за останні роки має чітку тенденцію до збільшення при тому, що рівень латентності суспільно небезпечних діянь проти довкілля сягає близько 95%.

Дії, що становлять особливу суспільну небезпеку у сфері захисту довкілля визначені у VIII розділі особливої частини Кримінального кодексу України. Цей розділ включає в себе 22 статі. За вказаний період (2019-2023 рік) у даний розділ було внесено доповнення

деліктом лише у 2020 році: стаття 240-1. Незаконне видобування, збут, придбання, передача, пересилання, перевезення, переробка бурштину, й уточнення вносилися у розділ лише 4 рази. На фоні застарілої правової визначеності, спостерігаються значне зростання фактів вчинення злочинів: У **2019** обліковано 3716 кримінальних правопорушень з них лише по 713 (19,18%) злочинам було визначено особу злочинця і повідомлено про підозру. У цьому ж році провадження закрито у 64,12 % (2383 факт.) справах. Питому вагу складають кримінальні правопорушення, у яких на кінець періоду рішення не прийнято або зупинення – 3054 (82,18%). **2020** обліковано 4558 кримінальних правопорушень з них лише по 1158 (25,4%) фактам було визначено особу злочинця і повідомлено про підозру. У цьому ж році провадження закрито у 63,42% (2891). Питому вагу складають кримінальні правопорушення, у яких на кінець періоду рішення не прийнято або зупинення – 3501 (76,81%). **2021** обліковано 5416 кримінальних правопорушень з них лише по 1365 (25,20%) злочинам було визначено особу злочинця і повідомлено про підозру. У цьому ж році провадження закрито у 48,59% (2632) Питому вагу складають кримінальні правопорушення, у яких на кінець періоду рішення не прийнято або зупинення – 4201 (77,56%). **2022** обліковано 4018 кримінальних правопорушень з них лише 1189 (29,59%) було визначено особу злочинця і повідомлено про підозру. У цьому ж році провадження закрито у 46,81% (1881). Питому вагу складають кримінальні правопорушення, у яких на кінець періоду рішення не прийнято або зупинення – 2975 (74,04%).

За вказаний період відмічалось зростання фактів тяжких злочинів: 2019 – 116; 2020 – 362; 2021 – 544; 2022 – 408. Питома вага злочинів складає незаконне використання надр, видобування бурштину [1].

Аналіз практики притягнення винних до відповідальності за статтею 239 Кримінального кодексу України: "Забруднення або псування земель речовинами, відходами чи іншими матеріалами, шкідливими для життя, здоров'я людей або довкілля, внаслідок порушення спеціальних правил, якщо це створило небезпеку для життя, здоров'я людей чи довкілля" показав, що характерною особливістю даного злочину є відсутність реагування на нього з боку правоохоронних органів [2], про що свідчить статистичні дані: 2019 – 160 обліковано злочинів, лише по 5 фактам вручень повідомлення про

підозру; 2020 – 194 обліковано, лише по 5 фактам вручень повідомлення про підозру; 2021– 373 обліковано, лише по 15 фактам вручень повідомлення про підозру; 2022 –149 обліковано, лише по 8 фактам вручень повідомлення про підозру; 2023– 288 обліковано, лише по 23 фактам вручень повідомлення про підозру.

Найбільша кількість злочинів фіксується за статтею 246 КК України (Незаконна порубка, перевезення лісу): 2019 – 1941 фактів зареєстровано, разом з тим лише 227 особам повідомлено про підозру; 2020 – 2553 фактів зареєстровано, 519 особам повідомлено про підозру; 2021 – 2862 фактів зареєстровано, 682 особам повідомлено про підозру; 2022 – 2454 фактів зареєстровано, 621 особі повідомлено про підозру. Динаміка 2023 року зберігається з облікованих 2687 злочинів, повідомлено про підозру лише 755 особам [1]. Такі показники свідчать про те, що останніми роками обсяги знищення та розкрадання лісових ресурсів в Україні набули масштабів екологічного лиха. Внаслідок вирубки лісів знищуються екосистеми, біологічна різноманітність видів не тільки тварин, а й рослин, що мешкають на даній території, порушується гідрологічна рівновага, спостерігається ерозія ґрунтового покриву. Як відомо, ліси є своєрідними легкими планети і відіграють важливу роль як у очищенні атмосферного повітря, так і в поглинанні вуглекислого газу, що має парниковий ефект, тим самим перешкоджають процесу глобального потепління. Складно переоцінити негативний вплив таких злочинних посягань на стан довкілля, а також розмір шкоди, що завдається ними [3].

Слід відмітити, що з 20 зареєстрованих фактів порушення екологічної безпеки (стаття 236 ККУ) у 2022 році жодній особі не було повідомлено про підозру. У цьому ж році з 22 фактів незаконного заволодіння ґрунтовим покривом лише 2 особам повідомлено про підозру.

Особливої уваги потребує стрімке зростання кількості злочинів, що передбачені статтями 241 ККУ Забруднення атмосферного повітря – облікова кількість становить 83 факти, з них лише по 2 фактам вручено повідомлення про підозру; 242 ККУ Порушення правил охорони вод – 103 факти, з них лише по 1 вручено повідомлення про підозру. При постійному зростанні злочинів проти довкілля за 2023 рік жодної справи не порушили за статтею 237. "Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення".

Висновки. Узагальнення лише викладених даних дає підстави зробити висновок про досить значну суспільну небезпеку злочинів проти довкілля і недостатню інституційну реакцію на такі злочини. Тенденція до переважного зростання кримінальних правопорушень проти довкілля спостерігалася впродовж усього аналізованого періоду. З огляду на те, що кількість посягань проти довкілля останніми роками постійно збільшується, можна припустити їх подальше зростання. Основними факторами зростання екологічної злочинності є розвиток небезпечних технологій, матеріалів, агрегатів тощо. Так, після створення атомної енергетики над людством нависла загроза ядерних катастроф. Ще однією особливістю цієї злочинності є те, що вона деякою мірою є побічним наслідком "ненормального" природокористування, адже суспільство, так чи інакше експлуатуючи природні ресурси, негативно впливає на довкілля. Здоров'я нації відображає соціально-економічний стан суспільства та його довкілля. Зокрема, антропогенне забруднення природи призвело до порушення рівноваги в біосфері та стало істотною демографічною проблемою. Встановлено, що населення багатьох міст і сіл України зазнає дії негативних факторів навколишнього середовища в рівнях, які перевищують допустимі величини. Більш того, прогнозовані зміни довкілля в низці регіонів спричинять несприятливі тенденції у стані здоров'я людей – збільшення кількості патологій, зростання онкологічних захворювань тощо.

Література

1. Статистичні дані Офісу генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/statistika>
2. Колб О.Г., Гумін О.М. Про деякі кримінологічно значущі ознаки злочинів проти довкілля // Науковий вісник Ужгородського національного університету, 2020. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2021/02/34.pdf>
3. Марко С.І., Заїка С.О. Заходи протидії організованій злочинності проти довкілля в Україні // Прикарпатський юридичний вісник (2024). URL: http://pjuv.nuoua.od.ua/v1_2024/19.pdf
4. Delegations will find in the Annex the Council conclusions setting the EU's priorities for the fight against serious and organised crime for EMPACT 2022 – 2025. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-8665-2021-INIT/en/pdf>

ОХОРОННІ ДІЛЯНКИ, ЯК ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ БІОРІЗНОМАНІТТЯ НА ТЕРИТОРІЇ НПП "ВЕРХОВИНСЬКИЙ"

Коляджин І.І.

Національний природний парк "Верховинський",
Верхній Ясенів, Україна

Коляджин І.І. Охоронні ділянки, як фактор збереження біорізноманіття на території НПП "Верховинський". Представлені оновлені дані охоронних ділянок, які були створені на території НПП "Верховинський", навколо місць мешкання, розмноження та зростання рідкісних видів тварин та рослин.

Koliadzhyn I.I. Protected areas as a factor in the preservation of biodiversity in the territory of the Verkhovynsky National Park. The updated data of the protected areas that were created on the territory of the Verkhovynsky National Park, around the habitats, reproduction and growth of rare species of animals and plants, are presented.

З метою збереження середовища існування рідкісних та зникаючих видів рослинного і тваринного світу, відповідно до статті 11 Закону України "Про Червону книгу України" [1], [2], законів України "Про рослинний світ", "Про тваринний світ", Санітарних правил в лісах України, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 27.07.1995 № 555 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 26.10.2016 № 756), планів імплементації Директиви Ради 92/43/ЄС від 21 травня 1992 р. про збереження природного середовища існування, дикої флори та фауни, зі змінами і доповненнями, внесеними Директивами 97/62/ЄС, 2006/105/ЄС та Регламентом (ЄС) 2003/1882 і Директиви 2009/147/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30 листопада 2009 року про захист диких птахів, затвердженими розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.04.2015 № 371-р, та Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі, на території НПП "Верховинський" були вперше створені охоронні ділянки у 2017 році у господарській зоні та зоні регульованої рекреації, відповідно до Наказу Міністерства екології та природних ресурсів України [3], [7]. У 2024 році відповідно рекомендацій у листі від Західного міжрегіонального

Управління лісового та мисливського господарства було оновлено та розширено перелік охоронних ділянок, з врахуванням нової квартально-видільної сітки [6]. Заповідна зона відповідає вимогам охоронних ділянок, тому в ній такі ділянки не створювалися. За межами заповідної зони, у місцях зростання рідкісних видів рослин створено дві ділянки, зокрема для таких видів, як гудієри повзучої та зозулиних сліз яйцелистих. Дані щодо цих ділянок представлені у таблиці.

Охоронні ділянки створюються для таких рідкісних видів.

Трав'янисті квіткові рослини: аконіт опушеноплодий (*Aconitum lasiocarpum* (Rchb.) Gáyer), підсніжник білосніжний (*Galanthus nivalis* L.), гудієра повзуча (*Goodyera repens* (L.) R.Br.), зозулинець прикрашений (*Orchis signifera* Vest (*O. mascula* auct. non (L.) L.), зозулині слёози серцелисті (*Listera cordata* (L.) R.Br.), зозулині слёози яйцевидні (*Listera ovata* (L.) R.Br.), коральковець тричінадрізаний (*Corallorhiza trifida*), коручка болотна (*Epipactis palustris* (L.) Crantz), любка дволиста (*Platanthera bifolia* (L.) Rich.).

Плауни та папороті: плаун річний (*Lycopodium annotinum* L.), гронянка півмісяцева (*Botrychium lunaria* (L.) Sw.), гронянка багатороздільна (*Botrychium multifidum* (S.G.Gmel.) Rupr.).

Комаха: вусач альпійський (*Rosalia alpina*).

Амфібії: тритон карпатський (*Lissotriton montandoni*), тритон альпійський (*Lissotriton alpestris*).

Рептилія: мідянка (*Coronella austriaca*).

Птахи: змієїд (*Circus gallicus*), великий підорлик (*Aquila clanga*), малий підорлик (*Aquila pomarina*), беркут (*Aquila chrysaetos*), орел-карлик (*Hieraaetus pennatus*), скопа (*Pandion haliaetus*), лунь польовий (*Circus cyaneus*), сапсан (*Falco peregrinus* Tunst.), пугач (*Bubo bubo*), горобинний сич (сичик-горобець) (*Glaucidium passerinum*), сова довгохвоста (*Strix uralensis*), тетерук (*Tetrao tetrix*), глушець (*Tetrao urogallus*), лелека чорний (*Ciconia nigra*), дятел білоспинний (*Dendrocopos leucotos*), дятел зелений (*Picus viridis*), дятел трипалий (*Picoides tridactylus*), голуб-синяк (*Columba oenas*), золотомушка червоночуба (*Regulus ignicapillus*).

Ссавці: мишівка лісова (*Sicista betulina* Pallas, 1779), ведмідь бурий (*Ursus arctos*), горностай (*Mustela erminea* L.) та кіт лісовий (*Felis silvestris*).

На території НПП "Верховинський" в усіх, із чотирьох природоохоронних науково-дослідних відділеннях (ПНДВ), за межами заповідної зони, створені охоронні ділянки навколо барлоги ведмедя, місць мешкання та розмноження мідянки та тритона карпатського, токовищ глушця та тетерука, а також навколо гнізд дятла трипалого й голуба-синяка для їх збереження, – загалом сімнадцять охоронних ділянок (табл.).

Загальна площа існуючих охоронних ділянок становить 186,6 га (1,55% від загальної площі Парку), в тому числі 2,2 га для флори та 184,4 га для фауни (табл.). Місця розташування охоронних ділянок на території Національного природного парку "Верховинський" показані на картосхемі (рис. 1.).

Завдяки створеним охоронним ділянкам, на яких заборонено проводити усі види рубок, збір мертвої деревини, лісокультурну діяльність (посадку лісу), а також обмеження відвідування їх людьми забезпечується збереження рідкісних видів. У разі виявлення нових місць мешкання або зростання проінвентаризованих та зазначених у додатках 1 і 2 до наказу Міністерства екології та природних ресурсів України від 29.12.2016 № 557 видів тваринного і рослинного світу будуть створюватись для них нові охоронні ділянки на території НПП "Верховинський".

Таблиця
**Перелік видів рослинного та тваринного світу, занесених до Червоної книги України,
для збереження яких створені охоронні ділянки на території НПП "Верховинський"**

№ з/п	Назва виду, місцезнаходження об'єкту	Вимоги до охоронної ділянки	Функціональна зона	Загальна площа охоронної ділянки, га	Примітка
1	2	3	4	5	6
РОСЛИННИЙ СВІТ					
Перкалабське ПНДВ					
1.	Гудієра повзуча (<i>Goodyera repens</i>) місцезростання кв.6, вид.10	Місцезростання популяцій рослин та територія навколо них шириною 50 м	Зона регульованої рекреації	1,5 га	
2.	Зозулині сльози серцелисті (<i>Listera cordata</i>) Місцезростання кв.8, вид.20.	Місцезростання популяцій рослин та територія навколо них шириною 50 м	Зона регульованої рекреації	0,7 га	
Разом по Перкалабському ПНДВ				2,2 га	
Всього охоронних ділянок для рослин				2,2 га (0,02% від заг.терит. Парку)	
ТВАРИННИЙ СВІТ					
Буркутське ПНДВ					
1.	Ведмідь бурий (<i>Ursus arctos</i>), барлога, кв.8, вид.14	Барлога та територія навколо неї радіусом 500 м	Зона регульованої рекреації	35,1 га	Частина охоронної ділянки знаходиться за межами Парку

№ з/п	Назва виду, місцезнаходження об'єкту	Вимоги до охоронної ділянки	Функціональна зона	Загальна площа охоронної ділянки, га	Примітка
2.	Тетерук (<i>Tetrao tetrix</i>), токовище, кв.8, вид.3, 6, 9	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації	23,9 га	Частина охоронної ділянки знаходиться за межами Парку
3.	Глушець (<i>Tetrao urogallus</i>) токовище та місце гніздування, кв.21, вид.29	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації	6,3 га	Частина охоронної ділянки знаходиться за межами Парку
Разом по Буркутському ПНДВ				65,3 га	
Цивчинське ПНДВ					
4.	Тетерук (<i>Tetrao tetrix</i>), токовище, кв.2, вид. 36, 38, 40	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації	19,2 га	Частина охоронної ділянки знаходиться за межами Парку
5.	Тетерук (<i>Tetrao tetrix</i>), токовище, кв.22, вид.2	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації 5,9 га Господарська зона 6,2 га	12,1 га	Частина охоронної ділянки знаходиться за межами Парку
6.	Карпатський тритон (<i>Lissotriton montandoni</i>), кв.1, вид.25	Місця мешкання, розмноження і зимівлі та територія навколо них шириною 50 м	Господарська зона	0,5 га	Частина охоронної ділянки знаходиться за межами Парку

№ з/п	Назва виду, місцезнаходження об'єкту	Вимоги до охоронної ділянки	Функціональна зона	Загальна площа охоронної ділянки, га	Примітка
7.	Мідянка (<i>Coronella austriaca</i>), місце мешкання, кв.1, вид.36	Місця мешкання, розмноження і зимівлі та територія навколо них шириною 50 м	Зона регульованої рекреації 0,8 га Господарська зона 0,3 га	1,1 га	
Разом по Чивчинському ПНДВ					32,9 га
Прикордонне ПНДВ					
8.	Тетерук (<i>Tetrao tetrix</i>), кв.17, вид.12, кв.18, вид.11	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації	3,7 га	Частина охоронної ділянки знаходиться за межами Парку
9.	Тетерук (<i>Tetrao tetrix</i>), токовище, Перкалабське ПНДВ кв.7, вид.4, 19	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації 0,8 га Господарська зона 1,1 га	1,9 га	Токовище знаходиться на території Перкалабського ПНДВ
10.	Глушець (<i>Tetrao urogallus</i>) токовище, Перкалабське ПНДВ кв.5. вид.8	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації 1,0 га Господарська зона 0,7 га	1,7 га	Токовище знаходиться на території Перкалабського ПНДВ
Разом по Прикордонному ПНДВ					7,3 га

№ з/п	Назва виду, місцезнаходження об'єкту	Вимоги до охоронної ділянки	Функціональна зона	Загальна площа ділянки, га	Примітка
Перкалябське ПНДВ					
11.	Карпатський тритон (<i>Lissotriton montandoni</i>), кв.5, вид.7	Місця мешкання, розмноження і зимівлі та територія навколо них шириною 50 м	Зона регульованої рекреації	1,1 га	
12.	Карпатський тритон (<i>Lissotriton montandoni</i>), кв.7, вид.32	Місця мешкання, розмноження і зимівлі та територія навколо них шириною 50 м	Зона регульованої рекреації	1,0 га	
13.	Мідянка (<i>Coronella austriaca</i>), місця мешкання кв.5, вид.21	Місця мешкання, розмноження і зимівлі та територія навколо них шириною 50 м	Зона регульованої рекреації	1,1 га	
14.	Дятел трипаллий (<i>Picoides tridactylus</i>), гніздо, кв.12, вид.9	Гніздо та територія навколо нього радіусом 300 м	Зона регульованої рекреації	22,5 га	
15.	Голуб-синяк (<i>Columba oenas</i>), гніздо, кв.6, вид.9	Гніздо та територія навколо нього радіусом 100 м	Зона регульованої рекреації	3,1 га	

№ з/п	Назва виду, місцезнаходження об'єкту	Вимоги до охоронної ділянки	Функціональна зона	Загальна площа охоронної ділянки, га	Примітка
16.	Тетерук (<i>Tetrao tetrix</i>), токовище, кв.7, вид.4, 19	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації 22,8 га Господарська зона 0,7 га	23,5 га	
17.	Глушець (<i>Tetrao urogallus</i>) токовище, кв.5, вид.8	Токовище і територія навколо нього шириною 300 м	Зона регульованої рекреації	26,6 га	Частина охоронної ділянки знаходиться за межами Парку
Разом по Перкалабському ПНДВ				78,9 га	
Всього охоронних ділянок для тварин				184,4 га (1,53% від заг.терит. Парку)	
ПІДСУМОК					
ВСЬОГО охоронних ділянок				Площа	Відсоток
Заповідна зона території НПП "Верховинський"				186,6 га	1,55%
Територія НПП "Верховинський"				5917,7 га	49,22%
				12022,9 га	100,0%

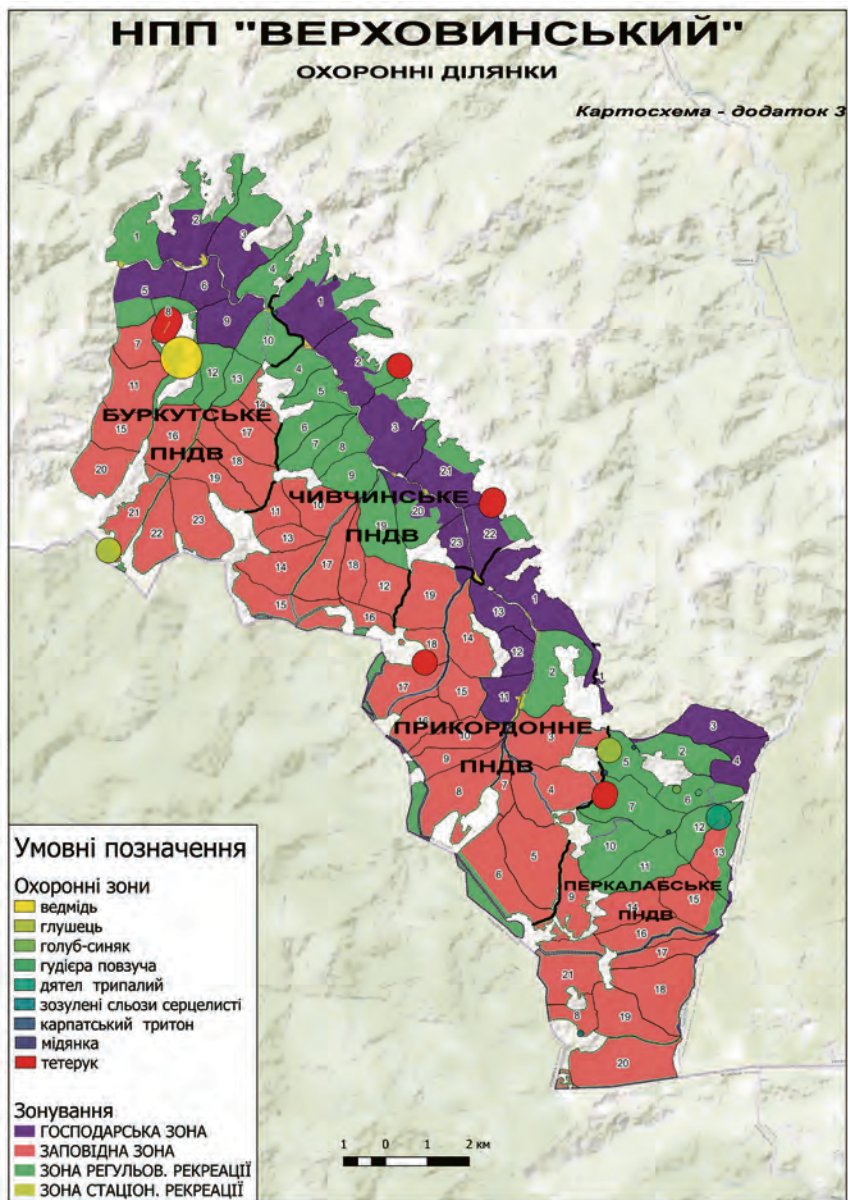

Рис. 1. Картосхема розміщення охоронних ділянок на території НПП "Верховинський"

Література

1. Червона книга України. Рослинний світ/ за ред. Я.П. Дідуха – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– 912 с.
2. Червона книга України. Тваринний світ/ за ред. І.А. Акімова – К.: Глобалконсалтинг, 2009.– 624 с.
3. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України "Про додаткові заходи щодо збереження рідкісних видів тварин і рослин № 557 від 29.12.2016 р.
4. Додаток 1 до Наказу Міністерства екології та природних ресурсів України "Про додаткові заходи щодо збереження рідкісних видів тварин і рослин № 557 від 29.12.2016 р.
5. Додаток 2 до Наказу Міністерства екології та природних ресурсів України "Про додаткові заходи щодо збереження рідкісних видів тварин і рослин № 557 від 29.12.2016 р.
6. Пояснювальна записка до матеріалів лісовпорядкування Національного природного парку "Верховинський". Львівська державна лісовпорядна експедиція. Львів, 2019. 156 с.
7. Іван Коляджин. Впровадження додаткових заходів на території НПП "Верховинський" запорука збереження біорізноманіття. Матеріали науково-теоретичної конференції "Екологічні проблеми Прикарпаття в контексті концепції сталого розвитку". М. Івано-Франківськ, 2017 р. С.169-184.

РОЛЬ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЛІСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ

Коржов В.Л.

Український науково-дослідний інститут гірського лісівництва
ім. П.С. Пастернака, Івано-Франківськ, Україна

Коржов В.Л. Роль Карпатської конвенції в забезпеченні сталого розвитку лісового сектору Українських Карпат. Представлено інформацію про особливості розробки "Стратегічного плану дій щодо впровадження Протоколу про стале управління лісами". Стратегічний план включає 18 цілей, для кожної з яких передбачені конкретні обов'язкові заходи та очікувані результати. Державне агентство лісових ресурсів України доручило підвідомчим підприємствам врахувати у своїй діяльності вимоги стратегічного плану дій та, починаючи з 2015 року, подавати звіти про виконання його заходів.

Korzhov V.L. The role of the Carpathian convention in ensuring the sustainable development of the forest sector of the Ukrainian Carpathians. Information about the special features of creation of the "Strategic Action Plan for the implementation of the Protocol on Sustainable Forest Management" is presented. The strategic plan includes 18 objectives. For each objective, specific obligatory measures and expected results are foreseen. The State Agency of Forest Resources of Ukraine has already instructed subordinate enterprises to take into account the requirements of the strategic action plan in their activities and, starting from 2015, to submit reports on implementation of its measures.

Нещодавно проголошений "Європейський зелений курс" має за мету зробити Європу першим кліматично-нейтральним континентом до 2050 року, при цьому забезпечуючи розвиток економіки, покращення здоров'я населення та якості життя, а також вирішення кліматичних та екологічних проблем. Це вимагає широкого запровадження біоекономіки, одним із елементів якої є кліматично збалансоване лісове господарство, яке поряд з іншими аспектами повинно включати заходи з пом'якшення та адаптації до кліматичних змін, підвищення стійкості лісових ресурсів і екосистемних послуг, водночас, забезпечуючи зайнятість і доходи громадян [1,2]. Подібні підходи відображені в міждержавній угоді 2003 року – "Рамковій конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат" (в подальшому Конвенція), в одній зі статей якої (стаття 7 "Стийке сільське і лісове господарство", передбачено, що країни-учасниці:

- проводять політику спрямовану на сприяння та підтримку використання документів і програм, які відповідають, узгодженим на міжнародному рівні, принципам сталого управління лісовими ресурсами;

- використовують практику сталого управління гірськими лісами в Карпатах, з урахуванням численних функцій лісів, великого екологічного значення Карпатських гірських екосистем, а також наявності менш сприятливих умов у гірських лісах;

- проводять політику, спрямовану на виділення природоохоронних територій в природних, особливо в незайманих лісах, достатнього розміру і кількості для того, щоб обмежити або забезпечити їх використання у відповідності з поставленими завданнями збереження лісових екосистем [3].

З метою розвитку, гармонізації та посилення необхідних дій щодо широкого застосування принципів сталого лісоуправління в Карпатському регіоні розроблено і затверджено в 2011 році "Протокол про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат" (в подальшому Протокол), який став другим Протоколом, прийнятим за час дії Конвенції. Цей документ ратифікований Верховною Радою України і набрав чинності в жовтні 2013 року. Поряд з іншими, Протоколом передбачені завдання, які спрямовані на: стале управління Карпатськими лісами; інтеграцію в галузеві політики цілей сталого управління та збереження цих лісів; підтримку та збільшення лісового покриву; забезпечення продуктивних функцій лісів та їхньої ролі в розвитку сільської місцевості; визначення охорона природних лісів, особливо пралісів та принципи управління лісами на охоронних територіях; сприяння відновленню лісів наближених до природних. Також відзначені проблеми забезпечення соціальних функцій лісів, впливу змін клімату, проведення спільних наукових досліджень, а також передбачено розвиток спільної інформаційної системи про стан лісів у Карпатах і гармонізацію баз даних [4-6].

Для ефективного виконання вищенаведених завдань Робочою групою із сталого лісоуправління, за активної участі фахівців Держлісагентства та науковців УкрНДДГірліс, підготовлено "Стратегічний план дій з впровадження Протоколу про стале управління лісами", який пройшов процедуру узгоджень на рівні повно-

важних представників країн-учасників і схвалений на Четвертій Міністерській конференції Конвенції [7]. Перелік його основних цілей, які розкривають зміст кожного завдання Протоколу, такий:

META 1 – Впровадження політик і стратегій, спрямованих на стале лісоуправління, та інтеграцію їх цілей в політики інших секторів

META 2 – Співпраця на регіональному рівні

META 3 – Міжнародна співпраця

META 4 – Підтримання та розширення лісового покриву

META 5 – Забезпечення продуктивних функцій лісів та їх значення у розвитку сільських районів

META 6 – Управління лісами в охоронних територіях, ідентифікація і захист природних лісів та особливо – пралісів

META 7 – Поліпшення захисних функцій лісів

META 8 – Сприяння наближенню до природи лісівництву

META 9 – Покращення лісотранспортної інфраструктури гірських лісів

META 10 – Поєднуємо лісівництво, дику природу та потреби екологічної мережі

META 11 – Лісівництво і зміни клімату

META 12 – Соціальні функції лісів

META 13 – Розвиток сумісних систем моніторингу та єдиної інформаційної системи

META 14 – Координація наукових досліджень та обмін інформацією

META 15 – Спільні програми і проекти

META 16 – Заходи з фінансування

META 17 – Освіта, інформація та обізнаність громадськості

META 18 – Ефективність дій, забезпечення реалізації стратегічного плану.

В Стратегічному плані, поряд із загальною назвою кожної мети, подається перелік широкого ряду конкретних заходів для її досягнення, а також для кожного з них – очікувані результати, які повинні бути підтверджені. Необхідно зазначити, що ні Протокол, ні Стратегічний план не мають на меті виключно

збільшення заповідання лісів в Карпатському регіоні. Поряд із цим питанням є чітке розуміння доцільності виконання завдань із збереження лісового покриву, а за необхідності збільшення його площі, підтримки продуктивної функції лісів у забезпеченні деревними і недеревними продуктами, як основи розвитку сільських територій. Особлива увага приділена раціональному використанню деревини, наданні сприяння і підтримки сталому лісоуправлінню, а також ідентифікації і запровадженню системи плати за екосистемні послуги.

У відповідності з дорученням Держлісагентства всі підвідомчі підприємства зобов'язані виконувати положення Протоколу і Стратегічного плану. Починаючи з 2015 року, в системі Держлісагентства запроваджена практика дієвого контролю за виконанням вищезгаданих документів, що дозволяє мати щорічні звіти про виконані різнопланові роботи лісовими підприємствами областей Карпатського регіону та на галузевому рівні приймати організаційно-технічні рішення, спрямовані на виконання завдань Конвенції. Проведення аналізу їх виконання дозволяє відзначити як позитивні тенденції, так і певні труднощі. До позитивних моментів слід віднести прийняття ефективних урядових і галузевих рішень, а також наявність отриманих практичних результатів щодо:

- вирішення проблеми збереження, відтворення та збільшення площ лісів, в тому числі на природо-заповідних територіях;
- ефективне проведення ідентифікації пралісів і квазі-пралісів,
- вдосконалення лісотранспортної інфраструктури як основи створення умов для ефективного використання і відтворення лісів, їх охорони і захисту, а також застосування природозберігаючих технологій і систем машин в лісогосподарській діяльності;
- розширення міжнародної співпраці на різних рівнях, особливо транскордонної, виконання міжнародних проєктів, налагодження наукових контактів та виконання спільних досліджень.
- вдосконалення законодавчо-нормативної бази лісогосподарської діяльності.

До проблемних питань слід віднести труднощі у запровадження в практичній діяльності лісових підприємств широкого застосування принципів наближеного до природи лісівництва. Це є надзвичайно важливим і складним завданням. Тому що, не тільки в

Україні, але і в європейських державах діапазон лісових площ, де використовується наближене до природи лісівництво становить не значний відсоток. Для вирішення цієї проблеми потрібно зробити дуже багато затратних і довготривалих дій – від створення належної лісової інфраструктури і підготовки кваліфікованих працівників до вдосконалення системи організаційно-технічних та фінансових аспектів лісогосподарської діяльності. Іншим моментом є відсутність сучасної техніки, яка повинна би забезпечувати досягнення мінімального допустимого впливу на лісове середовище – харвестери, форвардери, канатні лісотранспортні установки, сучасних трелювальних тракторів тощо. Без такої техніки здійснювати в теперішній час проведення рубок на засадах збереження природи є неможливим. Необхідно також відмітити, що завдання по проблемі "Лісівництво і зміна клімату" також не знаходять в Україні розуміння і не поставлені на належний рівень. Вирішення цього завдання вимагає внесення серйозних коректив в шляхи і методи виконання лісогосподарських робіт [8,9].

Висновки. Понад двадцятирічна дія міждержавної угоди – "Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат", яка є продуманим, обґрунтованим і актуальним міжнародним документом, позитивно впливає на діяльність лісових підприємств, розташованих в Українських Карпатах. Однак, для вирішення сучасних завдань розвитку світової спільноти та лісового сектору в теперішніх умовах негативних тенденцій кліматичних змін необхідна активізація на всіх рівнях лісоуправління (місцевого, галузевого та міністерського) зусиль і засобів для виконання заходів вищезгаданої міжнародної угоди, що дозволить забезпечити збалансований розвиток Карпатського регіону України.

Література

1. European bioeconomy policy. URL: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/ae0a36d3-eac3-11ec-a534-01aa75ed71a1>
2. Зелений М. Світові тренди у лісовому секторі. Лісовий і мисливський журнал. 2019. №6. С. 8-10.
3. Carpathian Convention. URL: <http://www.carpathianconvention.org/>
4. Полякова Л.В. Карпатська конвенція. Для лісів Карпат узгоджено напрями розвитку. Лісовий і мисливський журнал. 2011. №3. С.2-3.
5. Protocol on Sustainable Forest Management URL: http://www.carpathianconvention.org/tl_files/carpathiancon/Downloads/01%20The%20Convention/Protocols%20in%20pdf/Protocol%20on%20Sustainable%20Forest%20Management_adopted%20.pdf
6. Strategic Action Plan for the Implementation of the Protocol on Sustainable Forest Management (Bratislava. 2011) to the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians (Kyiv. 2003) URL: http://www.carpathianconvention.org/tl_files/carpathiancon/Downloads/03%2520Meetings%2520and%2520Events/COP/2014_COP4_Mikulov/Follow%2520UpDOC11_Forest%2520SAP%2520FINAL_26SepCOP4.pdf&rct=j&frm=1&q=&esrc=s&sa=U&ei=wdWNVM76JoTqyQOviILwDQ&ved=0CCCEQFjAC&usg=AFQjCnFnCnwbOUmlzie1kNZJsR9rRfPsCw
7. Коржов В.Л., Полякова Л.В. Стратегічні завдання розвитку лісового сектору Карпат. Наукові праці Лісівничої академії наук України. 2014. Вип. 12. С. 305-306
8. Полякова Л.В., Коржов В.Л. Особливості виконання завдань Карпатської конвенції в лісовій галузі. Основні проблеми й тенденції подальшого розвитку лісового господарства в Українських Карпатах: Збірник матеріалів міжнародної наук.-практ. конф., Івано-Франківськ: НАІР, 2018. С. 123-128.
9. Гопкало В. Стратегія дій. Виконання вимог Карпатської конвенції як запорука сталого лісоуправління в Карпатах. Лісовий і мисливський журнал. 2019. №6. С. 11-14

CAN BIOSPHERE RESERVES CONTRIBUTE TO ACHIEVING THE GOALS OF THE CARPATHIAN CONVENTION?

Kucharzyk S.

Bieszczady National Park, Ustrzyki Dolne, Poland

Кухажик С. Чи можуть біосферні резервати сприяти досягненню цілей Карпатської конвенції? У статті показана історія створення міжнародного трилатерального біосферного резервату Східні Карпати (Польща, Словаччина та Україна) у світлі еволюції завдань і підходів до функціонування біосферних резерватів ЮНЕСКО, важливими віхами якої були всесвітні конгреси з біосферних резерватів (Мінськ 1983, Севілья 1995, Мадрид 2008 та Ліма 2016). З огляду на велике зближення цілей біосферних резерватів та владних структур держав-учасниць Карпатської конвенції, автор статті пропонує на базі усіх семи країн Карпатського регіону заснувати новий семидержавний "Карпатський біосферний регіон". До його складу увійдуть 9 існуючих біосферних резерватів, які сформують центральну або ядрову зону. Існуючі національні парки та інші території з високим природоохоронним статусом увійдуть у центральну і буферну зони. Решту площі Карпат становитиме зона сталого розвитку (перехідна зона) Карпатського біосферного регіону, де можуть бути успішно реалізовані цілі сталого розвитку програми МАБ та Карпатської Конвенції.

Kucharzyk S. Can biosphere reserves contribute to achieving the goals of the carpathian convention? The article shows the history of the creation of the international trilateral biosphere reserve Eastern Carpathians (Poland, Slovakia and Ukraine) in the light of the evolution of tasks and approaches to the functioning of UNESCO biosphere reserves, important milestones of which were the World Congresses on Biosphere Reserves (Minsk 1983, Seville 1995, Madrid 2008 and Lima 2016). From Taking into account the great convergence of the goals of biosphere reserves and the authorities of the member states of the Carpathian Convention, the author of the article proposes to establish a new seven-state "Carpathian Biosphere Region" on the basis of all seven countries of the Carpathian region. It will include 9 existing biosphere reserves, which will form a central or core zone. Existing national parks and other areas with high conservation status will be included in the central and buffer zones. The rest of the area of the Carpathians will be the zone of sustainable development (transition zone) of the Carpathian Biosphere Region, where the sustainable development goals of the MAB program and the Carpathian Convention can be successfully implemented.

The history of the International Biosphere Reserve "Eastern Carpathians" began in June 1990 at the Eastern European UNESCO symposium, where Prof. Zygmunt Denisiuk, on behalf of the Polish National MaB Committee, submitted a project to establish the first trilateral, Polish-Slovak-Ukrainian biosphere reserve in the Eastern Beskids. The project

was met with interest from representatives of interested countries as well as UNESCO. As a result of three working meetings, on September 27, 1991, the Ministers of Environmental Protection of Poland, Slovakia and Ukraine signed a protocol on cooperation in the creation of the International Biosphere Reserve in the Eastern Carpathians. In 1992, the National UNESCO Committees developed and sent the appropriate nomination applications. On November 10, 1992, UNESCO officially established the bilateral, Polish-Slovak biosphere reserve "Eastern Carpathians". After six years, on December 11, 1998, UNESCO approved trilateral Polish-Slovak-Ukrainian biosphere reserve "Eastern Carpathians".

The "Eastern Carpathians" Biosphere Reserve was created during the period of the original concept of reserves as protected objects and research sites, which is why there were huge expectations associated with it in this respect. Prof. Zygmunt Denisiuk (1931–2017) and Prof. Stepan Stojko (1920–2020) – scientists responsible for the concept of functioning of this area wrote in 1992: *"The importance of the trinational biosphere reserve for European science, culture and the development of multilateral cooperation does not yet find appropriate criteria. It will be the first protected object of this type in the world, therefore its tasks and expectations resulting from its nature are enormous. This reserve will not only contribute to the effective protection of the biological diversity of this vast area and the genetic resources of plants and animals that occur here, but above all it will be a model of cooperation in conducting joint scientific research, coordination of practical methodological and technical solutions facilitating the application of the obtained results in the practical management of natural resources. It should be a reserve tailored to the needs and possibilities of three developed European countries with a rich history and high culture, countries occupying an important place on the economic map of this continent. It should be a European nature reserve, exemplarily organized and constituting a good example of an agreement between three nations, who equally understand the significant role of nature and the natural environment in maintaining the natural conditions of human life. It will be a protected area providing an opportunity to preserve not only the natural heritage, but also the rich cultural heritage of three Slavic nations connected by common histories and inhabiting an interesting geographical region together. [1]"*

It was certainly not possible to implement all the intentions associated with the idea of the International Biosphere Reserve "Eastern Carpathians", for many years it was, however, an effective platform for cooperation between the three countries in the field of nature conservation.

In 1995, at the second World Congress of Biosphere Reserves in Seville, a new strategy for the MAB programme was approved. According to the Seville Strategy, biosphere reserves were not to be isolated objects, access to which was subject to numerous protective regulations, but places where people lived in harmony with nature, where economic and socio-cultural development was carried out in balance with the preservation of biological diversity.[2] The task of biosphere reserves was to fulfil and integrate three functions:

- protective, for the preservation of genetic resources, species, ecosystems and landscapes;
- development, for the promotion of sustainable economic and human development;
- logistical support by helping with exemplary projects, environmental education and training, as well as research and monitoring, in relation to local, national and global problems of protection and sustainable development. At the III (2008 in Madrid) and IV (2016 in Lima) World Biosphere Reserve Congresses, the development-oriented aspects were strengthened and supplemented with social issues and issues of mitigating and adapting to climate change and other aspects of global environmental change. Along with the indication of new functions of reserves, the requirements regarding the area also changed, because only in large areas could one try to reconcile the basically progressive ideas of development and the fundamentally conservative assumptions of nature protection. For example, out of 28 biosphere reserves approved in the years 1988-1990, only 3 (all in Europe) were smaller than 50 thousand ha, and 7 had an area exceeding one million ha. [3]

Tracing the evolution of the idea of the biosphere reserves, it can be generally stated that for three decades biosphere reserves have ceased to be an area-based form of nature protection, and have become a form of zonal management spatial donation based on the principles of sustainable development. Some countries, wishing to avoid the "negative connotations" of the word "reserve" related to stagnation and limitations, use other names, e.g. "biosphere region" or "biosphere area". [4] As a result, the objectives of reserves currently largely overlap with the competences of local government authorities, at least in the realities of developed democratic countries. Both in terms of area and, to a large extent, in terms of significance, the so-called transition zone dominates in biosphere reserves, where development and logistic functions are implemented. The central zone, dedicated to protection, which at the beginning of the MaB program was indeed in the

centre of interest, is currently being pushed into the background. The idea of the Eastern Carpathians International Biosphere Reserve has largely lost its significance due to the fact that it is too small an object in relation to the implementation of the sustainable development goals currently set for biosphere reserves. Many of the biosphere reserves that are being created today are very large facilities covering the territory of several to several dozen Polish counties (thousands of km²). These facilities are often created by local government units that see additional opportunities for sustainable development and promotion of the region in them. The governing bodies there are associations of local governments or foundations.

Such solutions correspond to the actual goals currently specified in the program documents of the biosphere reserve network, which place particular emphasis on the implementation of sustainable development (including, for example, appropriate medical care, access to modern technologies, education, etc.), which in fact belongs to the communes and counties' own tasks, and is not the purpose of the functioning of protected areas. From the point of view of our region, a great convergence between the assumptions and goals of the biosphere reserve network and the activities of the states parties to the "Carpathian Convention" is noteworthy [5]. This reflection may lead to a quite realistic postulate to establish the entire Carpathian range in the seven signatory countries as a new seven-state "Carpathian Biosphere Region". The area of the Carpathians is over 200000 km², including the geographic scope of the Carpathian Convention is 164 000 km² – for comparison, the Five-State Mura-Drava-Danube Biosphere Reserve established in 2021 has an area of 9 318 km² [6], and the largest biosphere reserve in the world covers 68 000 km² [7]. The "Carpathian Biosphere Region" would include 9 existing biosphere reserves, including two transboundary ones: Eastern Carpathians International Biosphere Reserve (SL, PL, UA), Carpathian Biosphere Reserve (UA), Rodna Mountains Biosphere Reserve (RO), Slovenský Kras BR (SL), Babia Góra BR (PL), Tatry BR (PL, SL), Polana BR (SL), Aggtelek BR (HU), Bílé Karpaty BR (CZ).

Many existing national parks and other areas of high-protection status objects would constitute a small (approx. 6%) but important central and buffer zone. The remaining area of the Carpathians would constitute a transition zone of the Carpathian Biosphere Region, where the sustainable development goals of the MaB program and the Carpathian Convention could be successfully implemented. The boundaries of this functional area should be established based on the boundaries of existing administrative

units. It seems that the creation of a seven-state "Carpathian Biosphere Region" could be based on the legally adopted area of operation of the Carpathian Convention, and the legal framework (international agreements and protocols) and organizational framework of the Carpathian Convention could be used for its operation in the MaB network. Combining the modern concept of biosphere reserves with the structures of the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians could bring about a synergistic effect of strengthening the assumed convergent goals of the Convention and the MaB program.

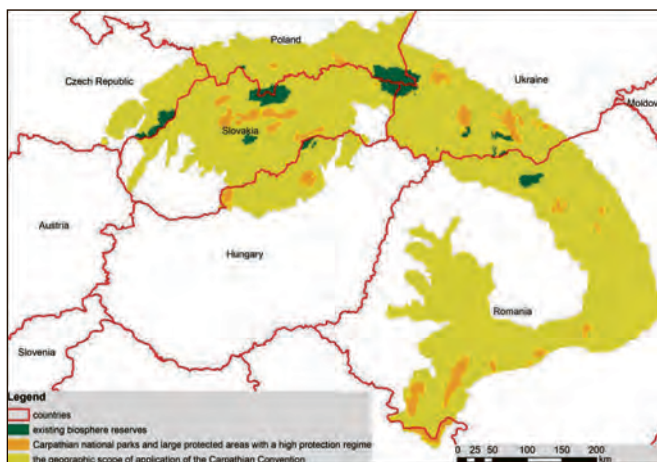

Fig. 1 The Concept of the "Carpathian Biosphere Region"

References

1. Denisiuk Z., Stojko S. M. (1992). O powołanie Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Beskidy Wschodnie” w Karpatach. *Chrońmy Przyrodę Ojczystą*, 48(2), 14-38.
2. The Seville Strategy for Biosphere Reserves, <https://biosfarprogrammet.se/wp-content/uploads/2014/11/Seville-Strategy.pdf>
3. Dąbrowski, P. 2013. Ewolucja koncepcji rezerwatów biosfery. *Parki Narodowe i Rezerваты Przyrody* 32, 2: 113-128.
4. Möller L. (Ed.). 2007. UNESCO biosphere reserves: model regions with a global reputation. Deutsche UNESCO- Kommission. <https://www.unesco.de/sites/default/files/2018-06/unesco-heute-2-07-engl.pdf>
5. <http://www.carpathianconvention.org/>
6. <https://en.wikipedia.org/wiki/Mura-Drava-Danube>
7. <https://www.unesco.org/en/mab/great-gobi>

ПРО ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПРИРОДНОЇ ТА КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ НА МАРАМОРОЩИНІ У КОНТЕКСТІ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Куреляк В.

Асоціація українських учителів Румунії, Рона-де-Сус, Румунія

Куреляк В. Про деякі проблеми збереження природної та культурної спадщини на Мараморощині у контексті Карпатської конвенції. Розглянуто проблеми, які зумовлюють кліматичні зміни. Велика кількість опадів, що призводить до руйнування ґрунтового шару, наявність малих гідроелектростанцій, які порушують водні та хімічні режими тощо. До того ж змінені природні стоки річок як в Україні, так і в інших частинах гір, пошкоджені ландшафти на прикладі гори Сегераш у Румунії. Разом з цим відбувається обезводнення річок, яке має негативний вплив на існування будь-яких живих організмів у них. Описано важливу роль дієвості законодавства щодо попередження нелегальної вирубки та знищення лісів. Надано пропозиції щодо створення окремого Протоколу до Карпатської конвенції та звернута увага на важливість сформувати "Кодекс Карпатської конвенції". До того ж і сприяння транскордонної співпраці для мінімізації негативного впливу, збереження етнічних традицій та звичаїв.

Kureliak V. About some problems on conservation of natural and cultural heritage in the Maramures region in the context of the Carpathian Convention. The problems caused by the climate change are considered. A large amount of precipitations, which leads to the destruction of the soil layer, the presence of small hydroelectric power plants which disturb water and chemical regimes, etc. In addition, the natural flow of rivers has changed both in Ukraine and in other parts of the mountains, disturbed landscapes on the example of the Mountain Segeras in Romania. At the same time, the rivers are being drained, which has a negative impact on the existence of any living organisms there. The important role of the effectiveness of legislation in preventing illegal logging and destruction of forests is described. Proposals are made to make a separate Protocol to the Carpathian Convention and attention is drawn to the importance of forming the "Code of the Carpathian Convention". In addition, the promotion of cross-border cooperation to minimize the negative impact, preserve ethnic traditions and customs.

Насамперед звертаюсь із вдячністю до професора Федора Гамора, завдяки наполегливості якого, на прикордонній території між Румунією і Україною існує ще одна природоохоронна установа – природний парк "Гори Мараморощини".

Отже, завдячуючи ідеї професора Гамора, створення на прикордонні України та Румунії природоохоронної території набула реальних обрисів 20 років тому. Але ще багато чого не вирішено, бо

маємо створити тут повноцінний українсько-румунський біосферний резерват "Гори Мараморощини".

Це би була важлива охоронна територія у гірській частині Карпат і яка би мало таку форму, як пан-європейський заповідник, як справжніх легень Європи, який сприяв би поглибленню транскордонній співпраці, для мінімізації негативного впливу зміни клімату, які спостерігаємо, – насамперед серед листяних лісів. Бо ж призупинення майже на 20 тижнів раніше розпочинається пробудження природи. І це свідчить про дуже серйозні кліматичні зміни.

Не можна погодитися з тим, що в Українських Карпатах існують малі гідроелектростанції, які порушують водні і хімічні режими. Вони порушують природні стоки річок як в Україні, так і на румунській Маромошині та інших частин гір.

Ще одним негативним прикладом служать гори Сегераш у Румунії, де дуже пошкоджені ландшафти і дуже не гарно все виглядає. Адже річки там зараз зневоднені, не мають ні одного потічка, жодної живої істоти у тих водах.

Тому я раджу це взяти до уваги, внести рекомендації, щоб не ухвалювати рішень щодо будівництва подібних гідроелектростанцій.

Європейський Союз має інші можливості для того, щоб упроваджувати зелену енергію і не у таких районах.

Знаєте давню істину: у горах легко дихається, але важко житись. Після того, як ми вирубали ліси, треба чекати якнайменше 120 років їх поновлення у повній силі. І це означає, що треба господарювати уміло і шукати кошти. Треба взяти до уваги, що Україна, Польща, Румунія, Словаччина – це такі держави, які можуть бути прикладом збереження пралісів у Європі.

Адже нині дуже мало частин світу, де зберігаються отакі шедеври природоохоронних ресурсів.

У цьому контексті дуже важливим є дієвість законодавства. У нас в Румунії, суцільні вирубки лісів проводиться проводиться на значних площах. От бачите, ніхто не оберігає такі площі і відповідно така практика ще більше поширюється.

Інше питання – законодавче. Бо існує закон про надання приватним власникам лісів. І так сталося, що усі судді схвалювали такі рішення. Тож, на понад 40,8% залісненої території румунської дер-

жави було видано такі судові рішення. І вони виділяли власникам лісові площі, а лісові площі Румунії займають лише 20,8 відсотка території.

Якщо віддати приватній особі до 10 гектарів, то вона не може наймати керівника лісництва і відповідно вже він сам якось нелегально чи легально вирубує ці площі. І це є проблема. Бо ж таким чином бачимо, що триває знищення лісів.

І подібне можна побачити в Україні і прикордонні Румунії та інших гірських частиннах Карпат. І за двадцять років може виникнути небезпечна проблема.

Також існує інша проблема – випадання дуже великої кількості опадів, що призвело до руйнування ґрунтового шару. Ми добре знаємо, що ґрунтовий шар формується тисячами років і якщо він змиється, то це призводить до зменшення якості ґрунтів, призупинення росту рослин.

Тому стоїмо перед дилемою: що робити? Затвердити єдиний правовий кодекс, аби всі держави його дотримувалися. А це вже існує – це Карпатська конвенція.

Лише треба, аби у всіх державах її дотримувалися. Так само як є Рамсарська конвенція про водну фауну. Бачимо, що зникає кількість птахів, кажанів, риб. Тим паче треба в усіх державах запровадити унітарний, єдиний кодекс, до якого внести всі ці зникаючі види, аби їх охороняти. Бо через 20-30 років ми будемо бачити їх лиш на малюнках. І це треба обов'язково зробити.

Стосовно Карпатської конвенції. Севільська конвенція "Людина і біосфера", передбачає і збереження автохтонного населення. Тому, у рамках Карпатської конвенції дуже важливо оберігати й етнічні традиції, звичаї та фольклор. Бо через якісь роки і це зникне.

На нашу думку, для збереження культурну спадщину, дуже важливо включити цю проблему до Карпатської конвенції, у вигляді окремого Протоколу

Було би важливо сформувати "Кодекс Карпатської конвенції" та в обов'язковому порядку запроваджувати його в усіх країнах Карпатського регіону.

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТРАНСКОРДОННОГО РЕЗЕРВАТУ БІОСФЕРИ "СХІДНІ КАРПАТИ" У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Марискевич О.Г.

Інститут екології Карпат НАН України, Львів, Україна

Марискевич О.Г. Проблеми функціонування міжнародного резервату біосфери "Східні Карпати" у контексті реалізації Карпатської конвенції. Розглянуто основні засади створення та проблеми функціонування першого в світі гірського транскордонного резервату біосфери "Східні Карпати", який включає 6 природоохоронних територій в Польщі, Словаччині та Україні. До об'єктивних обмежень діяльності цього резервату біосфери зараховано: відсутність правового поля для ефективної координації між країнами для забезпечення функціонування та сталого розвитку території резервату, узгоджених міждержавних підходів й планів управління; режим "жорстких кордонів" між країнами ЄС та Україною, різницю в рівнях фінансування природоохоронних об'єктів та обмежених можливостей щодо виконання спільних проєктів.

Maryskevych O.H. Problems of functioning of the Transboundary Biosphere Reserve "Eastern Carpathians". The basic principles of creation and problems of functioning of the first transboundary mountain biosphere reserve in the words – "Eastern Carpathians", which includes six nature conservation areas in Poland, Slovakia and Ukraine, were considered. The objective restrictions of the activity of this biosphere reserve include: the lack of a legal framework for effective coordination between countries to ensure the functioning and sustainable development of the territory of the reserve, agreed interstate approaches and management plans, the regime of "hard borders" between the EU countries and Ukraine, the difference in the funding levels of nature protection objects and limited opportunities for the implementation of joint projects.

Серед важливих аспектів реалізації Карпатської конвенції та Протоколів до неї, належить активізація транскордонної співпраці. А в Стратегії виконання в Україні Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, яка схвалена розпорядженням Кабінету міністрів України від 16 січня 2007 року. № 11-р. передбачається "участь у забезпеченні розвитку Світової мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО".

В цьому контексті, хочемо привернути увагу до того факту, що у листопаді 1992 р. програмою ЮНЕСКО "Людина і біосфера" (МАН) було проголошено польсько-словацький білатеральний резерват біосфери "Східні Карпати", до якого увійшли три поль-

ських і одна словацька природоохоронні території. В жовтні 1998 р. до резервату було включено дві українські території – Ужанський національний природний парк в Закарпатській області та регіональний ландшафтний парк "Надсянський" у Львівській області. Таким чином, не лишень у Європі, але й у світі загалом було створено перший гірський трилатеральний ЮНЕСКО-МАБ транскордонний резерват біосфери "Східні Карпати" (надалі ТРБ "СК"), який є об'єктом із "замкнутим контуром".

ТРБ "СК" загальною площею 208,22 тис.га включає 6 великоплощинних природоохоронних територій II та V категорій IUCN в трьох країнах: в Польщі (52,1% від загальної площі) – Бещадський національний парк (*Bieszczadzki Park Narodowy*), ландшафтний парк "Долина Сяну" (*Park Krajobrazowy Doliny Sanu*) та Ціснянсько-Ветлінський ландшафтний парк (*Ciśniańsko-Wetliński Park Krajobrazowy*); в Словаччині (19,5%) – національний парк "Полонини" (*Národný park Poloniny*) з прилягаючими масивами області охоронного ландшафту "Східні Карпати" (*Chranena Krajinná Oblast "Východné Karpaty"*) та в Україні (28,4%) – Ужанський національний природний парк (надалі НПП) й регіональний ландшафтний парк "Надсянський" (надалі РЛП).

З часу створення ТБР "СК" відбулися деякі зміни просторової структури території: – площа Бещадського Парку Народового зросла на 2140 га за рахунок включення частини ландшафтного парку "Долина Сяну", до складу новоутвореного у 2019 р. НПП "Бойківщина" увійшло 4279 га РЛП "Надсянський", а площа Ужанського НПП зросла на 6990 тис.га [3, 6].

Загалом, Східні Карпати в межах прикордонних територій Польщі, Словаччини та України до цього часу можна вважати останніми екосистемами Європи, які зазнали найменшого антропогенного впливу. Тут збереглися значні за площею масиви природних букових лісів, частина яких загальною площею 8269 га увійшла до світової природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси та давні ліси Карпат і інших районів Європи" (*Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and Other Regions of Europe*). Окрім цього, в межах резервату біосфери виявлено велику кількість рідкісних типів оселищ, ендемічних і зникаючих видів флори й фауни, тут зосереджено рефугіуми найбільших хижаків і рослиноїдних ссавців

Європи – ведмедя, рисі, вовка та зубра європейського. Ця територія характеризується збереженням багатой культурної спадщини двох карпатських етнографічних груп – лемків та бойків, особливо їхньої сакральної культури [8].

Ідея щодо транскордонної співпраці для збереження біорізноманіття та ландшафтів у Східних Карпатах стартувала в 1924 р., коли польськими науковцями було запропоновано створення транскордонних природоохоронних територій [7]. Протягом століття змінилися не лише уряди, контури й площі країн, а також правила та політичний контекст співпраці. Станом на сьогодні, Східні Карпати – одне з небагатьох місць, де природа завоювала раніше керовані та заселені райони традиційного проживання карпатських етнографічних груп населення, які зазнали переселення й депортації внаслідок політичних змін на карті Європи після Другої Світової війни.

Природа об'єднує ТРБ "СК", проте водночас вона є конгломератом трьох різних підрегіонів з огляду на: історію, мову, чисельність населення, способи землекористування та збереження природи, лісове та сільське господарство, економіку, працевлаштування та добробут населення, а також розвиток туризму та можливості щодо надання рекреаційних послуг.

Є ряд об'єктивних обмежень для співпраці в ТРБ "СК", до яких варто зарахувати фізичні перешкоди:

- режим "жорстких кордонів" між ЄС і Україною;
- різниця в правових нормах щодо функціонування природоохоронних територій, зокрема, підходу до їхнього зонування;
- відмінний рівень фінансування природоохоронних об'єктів, зокрема, можливості щодо виконання спільних проєктів;
- різний ступінь знань про природні ресурси;
- різний ступінь добробуту й заробітних плат тощо.

Так, зокрема, режим "жорстких кордонів" між ЄС і Україною ускладнює безпосередню комунікацію співробітників природоохоронних установ, проведення спільних досліджень, прокладання спільних туристичних маршрутів та стежок, навчань персоналу тощо. Ця проблема цілком елімінована для словацької та польської сторін ТРБ, свідченням чого є реалізація низки проєктів протягом 2014-2020 років із загальним бюджетом понад 232 тис.євро, а саме: *"Міжнародний*

резерват біосфери "Східні Карпати" – наша спільна спадщина", "Природа в сусідстві – польсько-словацька співпраця прикордонних національних парків в галузі освіти, промоції та охорони природи Східних Карпат", "Світ природи і культури Східних Карпат – спільна промоція – краща охорона" та "Біля джерел рік польсько-словацького прикордоння – людина, природа і культура", які профінансовані ЄС з Європейського Фонду Регіонального Розвитку та бюджетів обох країн в рамках Програми Транскордонної Співпраці Польща – Словаччина (*Program Współpracy Transgranicznej Interreg V-A PL-SK*) [10].

У той же час протягом означеного вище періоду українські частини ТБР "СК" практично не були залучені до реалізації спільних проєктів з іншими частина ТРБ в рамках Програм Транскордонної Співпраці Interreg. До певної міри це пояснюється фактом, що європейські програми Interreg, де основним бенефіціаром є ЄС, побудовані таким чином, що вони не стосуються України, Польщі та Словаччини одночасно. Окрім цього, на відміну від Програми *"Interreg NEXT Poland-Ukraine 2021-2027"*, яка територіально охоплює дві адміністративні області, де локалізована українська частина ТРБ "СК" (Львівську та Закарпатську), Програма *Interreg VI-A NEXT Hungary-Slovakia-Romania-Ukraine 2021-2027"* поширюється лишень на Закарпатську область. Варто зазначити, що в 2024 р. Ужанський НПП спільно з Ужанським національним університетом і Державним університетом технологій та економіки в Ярославі (Польща) переміг в номінації "Довкілля" Програми *"Interreg NEXT Poland-Ukraine 2021-2027"* з проєктом "Карпатська молодь за екорозумну освіту".

Ще один прояв "жорстких кордонів" між Україною та ЄС створює серйозні перешкоди в реалізації однієї з основних функцій резерватів біосфери – охоронної, яка в межах ТРБ "СК" передбачає вільну міграцію найбільших хижаків і рослиноїдних ссавців та збереження об'єкта світової природної спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси та давні ліси Карпат і інших районів Європи". Посилення режиму на державному кордоні, зумовлене введенням в дію Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України" від 24 лютого 2023 р. № 2952-IX [1], створює низку викликів для української частини ТРБ. Зокрема, в ст. 46² Земельного Кодексу України зазначено, що *"Землі територій та об'єктів природно-заповідного фонду"*

вздовж лінії державного кордону України у розмірах, передбачених цим Кодексом, у встановленому законом порядку виводяться із складу природно-заповідного фонду та передаються військовим частинам Державної прикордонної служби України для здійснення будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій". Згідно з доповненнями до частини другої ст. 55 цього Кодексу, "лісові насадження у межах земельних ділянок шириною 30-50 метрів уздовж лінії державного кордону України на суші, по берегу української частини прикордонної річки, озера або іншої водойми, передаються у постійне користування військовим частинам Державної прикордонної служби України для будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій" [1].

Оскільки протяжність кордону України з Польщею та Словаччиною в межах ТРБ становить близько 120 км, реалізація цієї статті на практиці передбачає передачу понад 600 га земель території української частини ТРБ "СК" в постійне користування ДПСУ з посиленням лінії інженерних споруд новою огорожею, яка створює серйозні загрози для міграції великих тварин. Окрім цього, масиви букових пралісів в Ужанському НПП, частина яких локалізується на ділянках, що мають бути передані в постійне користування ДПСУ, фактично формують єдині комплекси з польською та словацькою частинами світової природної спадщини ЮНЕСКО. Тому будь-яка діяльність, пов'язана з облаштуванням цих земельних ділянок (передусім вирубування дерев), призведе до конфліктних ситуацій, бо вона суперечить п.3 ст.6 Конвенції про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини, яка ратифікована Україною [4].

До переліку успішних досягнень в ТРБ "СК" в аспекті підтримки реалізації основних цілей резерватів біосфери варто зарахувати фінансування спільних й окремих проєктів в рамках Фонду Збереження Біорізноманіття Східних Карпат (*East Carpathian Biodiversity Conservation*) – спеціального екологічного цільового фонду, який був зареєстрований в Швейцарії в 1995 р. на основі тристоронньої угоди між Польщею, Словацькою Республікою та Україною для підтримки першого у світі гірського трилатерального

резервату біосфери. Фінансовий супровід було забезпечено міжнародними донорами – John D. and Catherine T. MacArthur Foundation (USA) і Global Environment Facility (WB). В 2012 р. цей фонд було перереєстровано в Словаччині як Фонд збереження біорізноманіття Карпат (Nadácia na ochranu biodiverzity Karpat).

Фондом підтримується виконання переважно малих проєктів у ТРБ "СК", які мають відношення до реалізації основних функцій резерватів біосфери, а саме:

- **охоронної функції:** обґрунтування 9 нових "природно-історичних комплексів" в гміні Лютовіска, Польща; реконструкція каплички в Бальниці, Польща; охоронні заходи на гірських полонинах в НП "Полонини", Словаччина; вивчення природної спадщини на території НПП "Бойківщина", Україна; спільна промоція 5 сакральний пам'яток ЮНЕСКО, Україна-Польща; волоська культура в НП Полонини, Словаччина; інвентаризація рослинності, Ужанський НПП, Україна);
- **функції розвитку:** підтримка функціонування РЛП "Надсянський", Україна; відновлення привабливості Ужанського НПП, Україна; покращання екологічних умов р.Стужичанка та потоку Кам'янистий, Україна; екотуристичне навчання для мешканців, Польща; велосипедні траси в НП "Полонини", Словаччина; відновлення вирощування та використання забутих культур в НП Полонини, Словаччина;
- **логістичної функції:** міжнародні тренінги щодо розвитку інфраструктури маршрутів, Польща; екомузей гміни Дунайця, Польща; полонинські пасторалі, Словаччина; підтримка діяльності екологічного центру в РЛП "Надсянський", Україна тощо.

Черговою проблемою функціонування ТРБ "СК" є відсутність спільної координаційної структури, створення якої передбачалося після підписання відповідного Протоколу Міністрами Охорони Довкілля Польщі, України та Словаччини ще в 1991 р. Така структура могла б бути створеною лише на підставі укладання міжурядової угоди про функціонування ТРБ "СК", що дозволило б визначити спільні чи скоординовані стратегії охорони, пріоритети та цілі діяльності як єдиного організаційного комплексу. На мою думку, навіть підписання такої міжурядової угоди не призвело б до формування скоординованої стратегії охорони природи й реалізації інших функцій міжнародних резерватів біосфери з огляду на вже згадану вище відмінність в природоохоронних законодавствах країн ЄС та України.

15 листопада 2013 р. для координації спільних заходів, пов'язаних із реалізацією цілей ТРБ, незважаючи на відсутність міжурядової угоди, керівництво парків, що входять до складу ТРБ "СК", підписало Угоду директорів. Також було створено Координаційну раду ТРБ "СК" та підтримано Рамковий план співпраці на 10 років, який включав конкретні завдання до трьох основних цілей: А – "Захист біорізноманіття та культурних цінностей", В – "Покращання моделі управління та сталого розвитку" та С – "Розвиток наукових досліджень, моніторингу та освіти". Аналіз стану виконання Рамкового плану показує, що за 10 років від моменту його прийняття вдалося виконати лише частину з поставлених завдань.

У 2017 р. у відкритому доступі було опубліковано звіт Рахункової палати України за результатами міжнародного координованого аудиту функціонування ТРБ "СК", який був проведений вищими органами фінансового контролю Республіки Польща, Словацької Республіки та України. Метою аудиту було *"встановлення фактичного стану справ і надання оцінки щодо досягнення мети створення об'єктів природно-заповідного фонду, що входять до складу Міжнародного біосферного заповідника "Східні Карпати", а також ефективності використання коштів державного бюджету, виділених на їх функціонування"* [2].

Сама постановка мети цього аудиту звучить досить контраверсійно, оскільки мета створення кожного з об'єктів, що входять до складу ТРБ "СК", чітко визначена в їхніх Положеннях, а Положення про ТРБ "СК" не розроблено до цього часу. Зокрема, в Положенні про Ужанський НПП, яке затверджене наказом Міндовкілля України від 28.08.2020 р. № 69 (у редакції наказу Міндовкілля України від 11.05.2023 р. № 314), перебування цього НПП в складі ТРБ "СК" згадується побіжно в пп. 4.6 і 13.2, воно також не зазначено в розділі 2 "Мета створення і завдання" означеного вище Положення [5].

У звіті за результатами аудиту Рахункової палати було наголошено, що функціонування ТРБ "СК" не відповідає низці вимог, визначених міжнародною зустріччю експертів Севілья+5 (Рекомендації з Памплони). Зокрема, щодо Координаційної ради зазначено, що остання *"є неформальним органом, носить тільки декларативний характер і не має юридичного визначення в жодній із трьох країн, тому не може забезпечити ефективний менеджмент і координа-*

цію як на території ТРБ "СК", так і в його національних частинах". Це зумовлено застосуванням специфічних організаційних та правових засад у кожній країні, "оскільки завдання парків не були чітко визначені як завдання біосферного резервату – ні в національному законодавстві, ні в жодному іншому документі, який був підставою для функціонування парків. Ці завдання впливали переважно із законів і виконавчих норм, які стосуються охорони природи в кожній країні, а фінансувалася їх реалізація з бюджетів країн та бюджетів органів місцевого самоврядування" [2].

В наступному році для підтвердження статусу біосферного резервату треба буде готувати черговий періодичний рапорт про функціонування ТРБ "СК" для ЮНЕСКО, в якому потрібно відобразити врахування рекомендацій, наданих до попереднього рапорту Радою Програми МАВ (MAB Council) на 28-й сесії Міжнародної Координаційної Ради (ICC UNESCO-MAB), яка відбулася у 2016 р. у Лімі (Перу). Особливого поступу в функціонуванні ТРБ "СК" за останні десять років не спостерігається з огляду на означені правові й організаційні колізії, а також "прірву" між рівнями фінансування окремих частин ТРБ в країнах ЄС порівняно з Україною. Покладатися виключно на реалізацію спільних проєктів, які б частково забезпечували виконання ТРБ його статутних цілей, не варто.

Основними викликами для майбутньої співпраці в межах ТРБ залишається правова база транскордонного співробітництва загалом і в Україні зокрема (гармонізація природоохоронного законодавства України з ЄС); постійне фінансування транскордонного співробітництва через підписання міжвідомчої угоди про співпрацю між Україною, Республікою Польща та Словацькою Республікою з питань функціонування ТРБ "Східні Карпати", а також залучення локальних громад до транскордонного співробітництва. Варто також враховувати той факт, що щільність населення в українській частині ТРБ є на порядок вищою порівняно з польською та словацькою його частинами, що також створює низку проблем (забезпечення населення паливною сировиною, неконтрольований збір ягід та грибів у промислових масштабах, незаконні рубки, браконьєрство).

Державам, а передусім національним комітетам у справах ЮНЕСКО країн, що брали участь у створенні ТРБ "СК", треба взяти до відома й керівництва у своїй діяльності рекомендації

ЮНЕСКО, підготовлені в 2022 р. для біосферних резерватів, а саме: *створення транскордонних резерватів є складним завданням, яке потребує ефективної координації між країнами для забезпечення функціонування та сталого розвитку територій, а також, якщо це можливо, узгоджених міждержавних підходів й розробку планів управління*. Важливим моментом є рух до інтегрованого секретаріату ТБР з постійним фінансуванням діяльності та спеціальним персоналом; розробка та впровадження транскордонних пілотних проєктів; розробка короткотермінових та довгострокових програм співпраці в ТРБ; залучення зацікавлених сторін, місцевих підприємців для виробництва та маркування місцевих продуктів з логотипом ТРБ, а також підвищення обізнаності мешканців і відвідувачів про ТРБ [9]. До того часу, поки владні структури країн, що створили ТРБ "СК" не визнаються із законодавчими ініціативами щодо підтримки функціонування ТРБ, природоохоронним установам не вдається домовитися ні між собою, ні з місцевими громадами, а це означає, що й не буде можливостей забезпечити цілі й мету існування резервату. У зв'язку з цим питання щодо подальшого функціонування першого у світі трилатерального гірського біосферного резервату "Східні Карпати" залишається відкритим.

Література

1. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України" від 24 лютого 2023 р. № 2952-IX. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2952-20#n98>. 30.08.2024.
2. Звіт про результати аудиту ефективності використання коштів державного бюджету, спрямованих на функціонування об'єктів природно-заповідного фонду, що входять до складу міжнародного біосферного заповідника "Східні Карпати". 2017. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://rp.gov.ua/upload-files/Activity/Collegium/2017/13-6_2017/Zvit_13-6_2017.pdf. 28.08.2024.
3. Земан В., Марискевич О. Серце Бойківського краю (НПП "Бойківщина": здобутки і перспективи) // Зелені Карпати. – 2023. № 1-4. – С.44-51.
4. Конвенція про охорону всесвітньої культурної та природної спадщини. 1972. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text. 28.08.2024.

5. Положення про Ужанський національний природний парк. 2023. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/04/Polozhennya-Uzhanskyj.pdf>. 30.08.2024. 29.08.2024.
6. Bieszczadzki Park Narodowy. Osobliwości przyrodnicze i kulturowe. – Ustrzyki Górne, 2023. – 107 s.
7. Breymeyer A. Natural Conditions in Europe/ in Poland and the Network of MAB Biosphere Reserves // Biosphere Reserves in Poland. – Warszawa: Agencja Reklamowo-Wydawnicza A.Gregorzcyk, 1997. – P. 16-21.
8. Niewiadomski Z., Maryskevych O., Perzanowski K. International Biosphere Reserve "Eastern Carpathians"/ Międzynarodowy Rezerwat Biosfery "Karpaty Wschodnie // Biosphere Reserves in Poland/Rezerwat biosfery w Polsce. Red. M.Kunz, A.Nienartowicz. – Toruń: Wyd. Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, 2013 – P.109-128
9. Technical Guidelines for Biosphere Reserves. UNESCO, 2022. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000375692>. 27.08.2024.
10. Współpraca SK-PL. 2024. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://archiwum.bdpn.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=1980&Itemid=228. 28.08.2024.

СОЗОЛОГІЧНА ОЦІНКА РОСЛИННОГО ПОКРИВУ ТЕРИТОРІЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ "ВЕРХОВИНСЬКИЙ"

Мацап'як Л.Ф.

Національний природний парк "Верховинський",
Верхній Ясенів, Україна

Мацап'як Л.Ф. **Созологічна оцінка рослинного покриву території Національного природного парку "Верховинський".** Созологічна характеристика флор різного рівня передбачає, перш за все, аналіз представленості перебуваючих її складі таксонів, занесених до "червоних" списків різного рівня – міжнародних, національних, регіональних. Раритетний компонент флори НПП "Верховинський" включає 126 видів судинних рослин, які мають міжнародний, національний та регіональний созологічні статуси. З них 65 видів рослин занесено до Червоної книги України, 3 види – до Червоного списку МСОП, 7 видів – до Європейського Червоного списку, 2 види – до Додатку I Бернської конвенції, 2 види – внесено до Додатків IIb та IVb Директиви ЄС про збереження типів оселищ та видів природної фауни та флори. 21 вид занесено до Додатку II CITES, 26 видів занесено до регіонального Червоного списку. Таким чином на території Парку охороняється третина (32,3%) "червонокнижних" видів судинних рослин Івано-Франківської області, крім того, це складає 29,9% "червонокнижних" видів рослин Українських Карпат.

Matsapyak L.F. **Sozological evaluation of the vegetation cover of the territory of the National Natural Park "Verkhovynsky".** Sozological characteristics of flora of different levels are determined, first of all, by the analysis of the representation of the taxa in its composition, included in the "red" lists of different levels – international, national, regional. The rare component of the flora of the Verkhovynskyi National Nature Park includes 126 species of vascular plants that have international, national and regional sozological statuses. Of these, 65 plant species are listed in the Red Book of Ukraine, 3 species are listed in the IUCN Red List, 7 species are listed in the European Red List, 2 species are listed in Appendix I of the Berne Convention, 2 species are listed in Appendix IIb and IVb of the EU Directive on the Conservation of Habitat Types and types of natural fauna and flora. 21 species are included in Appendix II of CITES, 26 species are in the Regional Red List. Thus, a third (32.3%) of the "red book" species of vascular plants of the Ivano-Frankivsk region are protected in the Park territory, in addition, it is 29.9% "red book" plant species of the Ukrainian Carpathians.

Національний природний парк "Верховинський" (далі – НППВ) створений Указом Президента України від 22 січня 2010 р. (№58/2010) в адміністративних межах Верховинського району Івано-Франківської області, в Чивчино-Гринявських горах, загаль-

ною площею – 12022,9 га. Відповідно до Указу Президента від 11 січня 2021 р. "Про зміну меж території Національного природного парку "Верховинський" до території Національного природного парку "Верховинський" погоджено в установленому порядку включення ще 1695,5 га.

Унікальні природні флористичні комплекси регіону є резерватами цілого ряду раритетних видів, що охороняються на міжнародному, державному та регіональному рівнях. Це зумовлено насамперед особливостями геологічної будови, а саме порівняно значною присутністю тут вапняків, що загалом є вкрай рідкісними в українській частині Східних Карпат.

За фізико-географічним районуванням переважна більшість території НПП "Верховинський" знаходиться в межах Рахівсько-Чивчинської, а четверта частина – Полонинсько-Чорногірської областей Українських Карпат (Чопик, 1969).

За геоботанічним районуванням (Національний атлас України, 2008) територія належить до Свидовецько-Покутсько-Мармароського округу Східно-Карпатської гірської підпровінції Центрально-європейської провінції Європейської широколистяно-лісової області.

Історія ботанічних досліджень даної території бере свій початок в 80-х роках минулого століття. Першим значним дослідженням видового складу Чивчинських гір були праці Г. Запаловича (Zapalowicz, 1889; 1906; 1908; 1911). Він ввів у літературу й назву цього регіону – Чивчинські гори.

Найважливіший внесок у дослідженні рідкісних видів Українських Карпат належить ботаніку К.А. Малиновському (1950-1960 рр.), результати досліджень якого наводяться в фундаментальній монографії "Рослинність високогір'я Українських Карпат".

Протягом останніх років відомості про флору і рослинність Чивчинських гір містяться у працях українських ботаніків І.І. Чорней та В.В. Буджак, М.В. Величко, а також у різних "Флорах", "Визначниках", "Червоних книгах". Однак все ще бракує конкретних даних щодо багатьох рідкісних видів, що могло б слугувати основою для окреслення перспектив їх збереження.

За результатами власних польових досліджень, літературних матеріалів та опрацювання гербарних зборів встановлено, що раритетний компонент флори НППВ представлений 12 видами. З них 65 видів рослин, занесені до Червоної книги України, 3 види

з Червоного списку МСОП, 7 видів з Європейського Червоного списку, 2 види – з Додатку I Бернської конвенції, 2 види – з Додатку IIb і IVb Директиви ЄС про збереження типів оселищ та видів природної фауни і флори. 21 вид – занесений до Додатку II CITES, 26 видів до Регіонального Червоного списку.

На території НПП "Верховинський" представлена більшість видів, які в Українських Карпатах занесені до офіційних міжнародних созологічних переліків видів. Що є свідченням унікальності цього регіону в Українських Карпатах.

Серед цих видів є дуже рідкісні, відомі з поодиноких локалітетів, які є компонентами унікальних біотопів (*Elisanthe zawadskii* – ендемік Південних і Східних Карпат, *Saussurea porcii* – ендемік Східних Карпат, один з найрідкісніших видів карпатської флори, *Ptarmica tenuifolia* – ендемік Південних і Східних Карпат, *Botrychium multifidum* – дуже рідкісний вид), але є й досить поширені, відомі з багатьох оселищ в різних регіонах Українських Карпат (*Primula poloninensis*, *Pulmonaria filarszkiana*, *Silene dubia*, *Campanula abietina*).

Встановлено, що найбільшим видовим багатством відзначається родина *Orchidaceae*, що є наслідком високого рівня представленості в регіоні бореальних видів орхідей – *Corallorhiza trifida* Chatel., *Dactylorhiza fuchsii* (Druce) Soó, *D. maculata* (L.) Soó, *Coeloglossum viride* (L.) C. Hartm.), *Epipactis atrorubens* (Hoffm. ex Bernh.) Besser, *E. helleborine* (L.) Crantz, *Goodyera repens* (L.) R. Br., *Gymnadenia conopsea* (L.) R. Br., *Listera cordata* (L.) R. Br., *L. ovata* (L.) R. Br., *Malaxis monophyllos* (L.) Sw., *Pseudorchis albida* (L.) та деякі ін. Всі представники цієї родини у флорі України занесені до Червоної книги України. Другу й третю позиції займають види родин *Ranunculaceae* і *Asteraceae*. Загалом на долю перших трьох родин припадає 39,6% видового складу списку. Загалом перші дев'ять таксонів охоплюють більше двох третин (64,9%) видового складу списку.

Отже, спектри провідних родин раритетного компоненту флори НПП "Верховинський" свідчать про її монтанно-бореальний характер.

Згідно результатів біоморфологічного аналізу за типами життєвих форм І.Г. Серебрякова серед рідкісних видів переважають багаторічні трав'янисті рослини 72 (92,3%), малорічники складають 2 (2,5%) види, кущі – 3 (3,8%), дерева – 1 (1,2%).

У спектрі біологічних типів (Raunkiaer, 1934) переважають гемікриптофіти – 38 видів (48,7%), на другому місці знаходяться

геофіти – 24 види (30,7%), наступні позиції займають хамефіти – 7 (8,9%) криптофіти – 5 видів (6,4%), фанерофіти – 2 види (2,5%) і ентомофіли – 2 (2,5%).

Проведений екологічний аналіз щодо режиму зволоження вказує, що переважна кількість рідкісних видів зростають в умовах з середнім та підвищеним рівнем зволоження: мезофіти складають 46 (58,9%) видів, гігрофіти – 9 (11,5%), гігромезофіти – 8 (10,2%), мезогігрофіти – 6 (7,6%), ксеромезофіти – 2 (2,5%), мезоксерофіти – 1 (1,2%).

Особливістю флори судинних рослин НПП "Верховинський", передусім тієї його частини, яка належить до Чивчинських гір, є велика кількість ендемічних таксонів. Серед них ендеміки Східних Карпат, ендеміки Південних і Східних Карпат, ендеміки Західних і Східних Карпат, загальнокарпатські ендеміки (Малиновський, 2002).

У складі досліджуваної флори виявлено 54,3% ендемічних таксонів із зведеного списку ендеміків Українських Карпат (Tasenkevich, 1998). Їх розподіл за ареалогічними групами наступний: переважають південно-східнокарпатські ендеміки, а найменша доля припадає на загально-карпатські та західносхіднокарпатські. Найбагатшими на ендеміки є родини Asteraceae, Rosaceae, Ranunculaceae, Campanulaceae, Rubiaceae.

На території НПП "Верховинський" наявні: *Delphinium elatum* subsp. *nacladense*, *Minuartia verna* subsp. *oxypetala*, *Silenanthe zawadskii*, *Armeria pocutica*, *Erysimum wittmannii* subsp. *transsylvanicum*, *Thlaspi pawlowskii*, *Galium pawlowskii*, *Gymnadenia carpatica*, що свідчить про високу ступінь індивідуальності флори Чивчинських гір.

Із занепадом полонинського господарства та обезлюдненням території де розташований НПП "Верховинський", через припинення викошування і випасу лучні ділянки заростають лісом, що є причиною випадання зі складу лучних угруповань низки раритетних видів флори. Разом з тим останніми десятиліттями, у зв'язку з підвищенням температури, відбувається підвищення верхньої межі лісу, через що заростають і затінюються відслонення і осипища карбонатних порід, де у складі угруповань які приурочені до цих відслонень росте ціла низка раритетних видів флори, деякі з них унікальні для флори України. Це призводить до скорочення площі і чисельності популяцій цих видів.

Природоохоронні заходи в межах території НПП спрямовані на зменшення впливу антропогенних та негативних природних чинників на рослинний покрив, як найбільш вразливого компоненту природних екосистем та мають за мету запобігання збідненню видо-

вого, популяційного та екосистемного фіторізноманіття, підтримку чисельності, щільності і життєвості популяцій раритетних видів флори.

Література

1. Визначник рослин Українських Карпат / під ред. В.І. Чопика. – К.: Наук. думка, 1977. – 434 с.
2. Геоботанічне районування Української РСР. – К.: Наук. думка, 1977. – 304 с.
3. Дідух Я.П. Фітоіндикація екологічних факторів / Я.П. Дідух, П.Г. Плюта. – К.: Наук. думка, 1994. – 280 с.
4. Малиновський К., Царик Й., Кияк В., Нестерук Ю. Рідкісні, ендемічні, реліктові та погранично-ареальні види рослин Українських Карпат. Львів: Ліга-Прес, 2002. 76 с.
5. Серебряков И.Г. Жизненные формы высших растений и их изучение. Полевая геоботаника. М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1964; 3: 146-205.
6. Червона книга України. Рослинний світ / М-во охорони навколиш. природ. середовища України, Нац. акад. наук України; за ред. Я.П. Дідуха. – К.: Глобалконсалтинг, 2009. – 900 с.
7. Чопик В.І. Ботаніко-географічна характеристика Чивчино-Гринявських гір в Українських Карпатах / В.І. Чопик // Укр. ботан. журн. – 1969. – Т. 26, № 6. – С. 26–33.
8. Convention on Biological Diversity. Text and Annexes. – Chatelaine, Switzerland: UNEP/CBD, 1994 – 65 p.
9. IUCN Red List of threatened plants \ [eds. K. S. Walter, H. G. Gillett]. – Gland; Cambridge: World Conservation Monitoring Centre, 1997. – 862 p.
10. Meusel H. Vergleichende Chorologie der zentraleuropäischen Flora. Bd. II / H. Meusel, Y. Jäger, E. Weinert. – Jena: Fischer, 1965. – 258 p.
11. Pawlowski B. Ogólna charakterystyka geobotaniczna gór Czerwoczyńskich // Rozprawy wydziału mat. przyrodniczego, Krakow, 1948. – p. 1–72.
12. Raunkiaer C. The life form of plants and statistical plant geography / C. Raunkiaer-Claredon, Oxford, 1934. – 632.
13. Tasenkevich L. Flora of the Carpatians. Checklist of the native vascular plant species / L. Tasenkevich. – L'viv: State Museum of Nat. History, 1998. – 610 p.

ВИКОНАННЯ ДОБРИХ НАМІРІВ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ЗАЛЕЖИТЬ ВИКЛЮЧНО ВІД ФІНАНСУВАННЯ ДОСЯГНЕННЯ ЇЇ ЦІЛЕЙ

Мацепура І.О.
ТОВ "ВГСМ", Великий Бичків, Україна

Мацепура І.О. Виконання добрих намірів Карпатської конвенції залежить виключно від фінансування досягнення її цілей. Акцентується увага на головній меті Карпатської конвенції, яка спрямована на проведення збалансованої політики та співробітництва щодо охорони та невиснажливого розвитку Карпат, які мають виключне екологічне значення у центрі Європейського континенту. В цьому контексті промислове виробництво у Карпатах, має бути спрямоване на використання відновлювальних джерел енергії та екологічно-безпечних технологій. При цьому виконання добрих намірів Карпатської конвенції залежить виключно від фінансування досягнення її цілей потребує не лише розробки відповідних Стратегій, але і детального довготермінового фінансування. Інакше кожне її завдання буде залишатися лише добрим побажанням.

Matsepura I.O. The implementation of good intentions of the Carpathian Convention depends solely on funding the achievement of its goals. Attention is drawn to the main goal of the Carpathian Convention, which is aimed at implementing a balanced policy and cooperation on the protection and sustainable development of the Carpathians, which are of exceptional ecological importance in the center of the European continent. In this context, industrial production in the Carpathians should be aimed at the use of renewable energy sources and environmentally friendly technologies. At the same time, the implementation of good intentions of the Carpathian Convention depends solely on financing; achieving its goals requires not only the development of appropriate Strategies, but also detailed long-term financing. Otherwise, each of its tasks will remain only good wishes.

3 жовтня 2024 року в Рахові відбувся міжнародний круглий стіл на тему "Еколого-правові, науково-освітні та транскордонні аспекти впровадження Карпатської конвенції та протоколів до неї" організована Карпатським біосферним заповідником.

Основною метою Конвенції, яка діє вже 20 років, є проведення сторонами всебічної політики та співпраці для охорони та сталого розвитку Карпат для поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини. Одним з засобів для досягнення цієї мети є транскордонна співпраця.

Карпатська конвенція наголошує на виключному екологічному значенні Карпат, розташованих у центрі Європейського континенту. Головною метою Карпатської конвенції є проведення збалансованої політики та співробітництва щодо охорони та невиснажливого розвитку Карпат; поліпшення якості життя людей, посилення місцевого економічного розвитку та значення громад; забезпечення збереження та відтворення унікальних, рідкісних і типових природних комплексів та об'єктів Карпат, які мають природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне та інше значення; попередження негативного антропогенного впливу на гірські екосистеми; підтримка спільної політики країн регіону щодо екологічно збалансованого розвитку.

Промислове виробництво у Карпатах, згідно з Карпатською конвенцією, головним чином має бути спрямоване на використання відновлювальних джерел енергії та екологічно-безпечних технологій.

В своїй репліці я песимістично відзначила, що виконання добрих намірів Карпатської конвенції залежить виключно від фінансування досягнення її цілей

Кожна мета Конвенції потребує не лиш розробки відповідних Стратегій, але і детального довготермінового фінансування. Інакше кожне завдання буде залишатися лише добрим побажанням.

РОЛЬ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА У ЗБЕРЕЖЕННІ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ СПАДЩИНИ КАРПАТ

Москалюк Б.І., Мелеш Є.А.

Карпатський біосферний заповідник, Рахів, Україна

Москалюк Б.І., Мелеш Є.А. Роль Карпатського біосферного заповідника у збереженні та популяризації спадщини Карпат. Карпатський біосферний заповідник, на виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, проводить діяльність спрямовану на підвищення екологічної обізнаності та покращення доступу громадськості до інформації щодо охорони і сталого розвитку Карпат. Установа є регіональним центром поширення екологічних знань, служить модельним об'єктом для сталого розвитку. Відмічено, що наукові праці й науково-практичні рекомендації Карпатського біосферного заповідника мають важливе значення для розвитку екологічної культури населення, сталого розвитку територіальних громад, збереження природної і культурної спадщини Карпат, організації сталого природокористування в Карпатах.

Moskaliuk B.I., Melesh Y.A. The role of the Carpathian Biosphere Reserve in conservation and popularization of the heritage of the Carpathians. The Carpathian Biosphere Reserve, in accordance with the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians, conducts activities aimed at raising environmental awareness and improving public access to information on the protection and sustainable development of the Carpathians. Institution is a regional center for the dissemination of ecological knowledge, serves as a model site for sustainable development. It was noted that the scientific works and scientific and practical recommendations of the Carpathian Biosphere Reserve are important for the development of the ecological culture of the population, sustainable development of territorial communities, conservation of the natural and cultural heritage of the Carpathians, and the organization of sustainable nature management in the Carpathians.

Карпатський біосферний заповідник, як природоохоронно-науково-дослідна установа міжнародного значення, проводить діяльність спрямовану на підвищення екологічної обізнаності та покращення доступу громадськості до інформації щодо охорони і сталого розвитку Карпат та сприяння відповідним освітнім заходам та програмам, відповідно до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, яка ратифікована 07.04.2004 р.

Установа є регіональним центром поширення екологічних знань, служить модельним об'єктом для сталого розвитку. Тож,

з метою збереження природної і культурної спадщини Карпат та підвищення рівня екологічної культури населення, сталого розвитку територіальних громад, заповідник видає цілу низку періодичних друкованих видань. Зокрема, є засновником регіональної екологічної газети "Вісник Карпатського біосферного заповідника", всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу "Зелені Карпати", а також наукового збірника "Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України" [8].

Починаючи з 2006 року щороку виходить шість номерів регіональної екологічної газети "Вісник Карпатського біосферного заповідника", на сторінках якої висвітлюються різні напрямки діяльності установи. Тематична спрямованість видання – це поширення екологічних знань, формування екологічної культури населення, висвітлення проблем охорони і використання природних ресурсів. Загалом на шпальтах газети оприлюднюються актуальні питання природоохоронної, науково-дослідної, екоосвітньої, рекреаційної і міжнародної діяльності заповідника. У 2024, згідно з Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 21.03.2024 №894, Карпатський біосферний заповідник зареєстровано як суб'єкта у сфері друкованих медіа. У Реєстрі суб'єктів у сфері друкованих медіа газеті "Вісник Карпатського біосферного заповідника" присвоєно відповідний ідентифікатор R30-04004. Наразі видано 108 номерів газети [1].

Крім вищенаведеного, хочемо акцентувати увагу на те, що із 1994 року виходить друком Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал "Зелені Карпати", який у 2024 році Національна Рада України з питань телебачення і радіомовлення своїм рішенням від 21.03.2024 року №894, включила до Реєстру суб'єктів у сфері друкованих медіа та присвоїла відповідний ідентифікатор R30-03332. Наразі випущено 78 номерів журналу [12]. Завдяки журналу установа змогла широко ознайомлювати населення із своєю діяльністю, екологічними подіями і ведення заповідної справи в Карпатському регіоні, проблемами охорони та використання природних ресурсів, а також поширювати екологічні знання, формувати екологічну культуру читачів.

У Карпатському біосферному заповіднику з 2017 року функціонує редакційно-видавничий відділ наукових та науково-популярних видань, одне з основних завдань якого є підготовка до друку та видання наукових та науково-популярних праць. Так, вийшов у світ перший номер періодичного наукового збірника "Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України", який у 2015 році зареєстрований Міністерством юстиції України. А у 2024 згідно з Рішенням Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення від 15.02.2024 року №360, відповідно до Закону України "Про медіа", науковий збірник включено до Реєстру суб'єктів у сфері медіа та присвоєно відповідний ідентифікатор R30-02748. На даний час випущено вісім номерів наукового збірника [15]. Метою наукового збірника є поширення відомостей про результати природничих наукових досліджень у Карпатському регіоні, інформування наукової та природоохоронної громадськості про актуальні питання вивчення біотичного й ландшафтного різноманіття, охорони природи та використання природних ресурсів, сталого розвитку Карпатського регіону та ведення заповідної справи. Видання наукового щорічника сприяє об'єднанню науковців різних напрямів і спеціальностей у справі дослідження природи Карпат, а наукові праці й науково-практичні рекомендації, які публікуються в збірнику, сприяють не тільки активізації досліджень, але й допомагають збереженню природи та організації сталого природокористування в Карпатах.

Також цікавими сучасними науковими працями, які висвітлюють питання охорони і сталого розвитку Карпат та спрямовані на підвищення екологічної обізнаності та покращення доступу громадськості до інформації щодо охорони, збереження та популяризації природної та культурної спадщини Карпат, а також сталого розвитку Карпат є наступні.

Навчально-методичний посібник "Формування екологічного світогляду на уроках біології (методика викладання ботаніки)" [13, 14], який присвячено проблемі виховання в особистості природоохоронного ставлення до довкілля, розвитку та формуванню екологічної культури та екологічної грамотності. З позиції сучасного системного підходу подано основні форми організації, методи,

засоби та принципи навчання. Основна увага зосереджена на формуванні екологічного світогляду молоді, із цією метою висвітлено комплексний підхід до викладання курсу ботаніки.

З нагоди десятої річниці включення букових пралісів Карпат до списку Всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО, видано монографію професора, доктора біологічних наук Федора Гамора "Всесвітнє визнання букових пралісів Карпат: історія та менеджмент" [2]. У книзі розглядаються актуальні питання з історії створення та менеджменту транснаціонального серійного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини". Привертається увага до міжнародних наукових форумів, які започаткували підготовку цієї номінації та розгортання європейського процесу збереження старовікових букових лісів тощо. Випущено збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції "Десятиріччя створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини: історія, стан та проблеми впровадження інтегрованої системи менеджменту"" [9]. Видано також збірник науково-популярних та публіцистичних матеріалів "Заповідна справа в Україні: абсолютна заповідність чи європейська модель гармонії людини і природи?" та збірник матеріалів міжнародної конференції "Екологічні, соціально-економічні та історико-культурні аспекти розвитку прикордонних територій Мараморощини" [10, 11].

Вийшли з друку також ціла низка книг професора Ф.Д. Гамора: "Еталон європейських лісових екосистем та природоохоронної справи" [3] та "Україна-Румунія: мости народної дипломатії. Нотатки з нагоди 20-річчя участі Союзу українців Румунії та Карпатського біосферного заповідника в процесі розвитку українсько-румунської транскордонної співпраці на Мараморощині" [4]. У першій подається коротка історична довідка про створення лісових резерватів у Карпатах, організацію Карпатського заповідника та розширення його території. У другій книзі розглядається досвід участі Союзу українців Румунії та Карпатського біосферного заповідника у процесі розвитку українсько-румунської співпраці на Мараморощині. У книзі "Від Української ініціативи – до транс'європейського об'єкта Всесвітньої спадщини" [5] розглядаються актуальні питання з історії створення та менеджменту транснаціонального

серійного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи". Висвітлюється десятирічний досвід європейської екологічної співпраці та погляди швейцарських, німецьких й українських експертів на проблеми збереження пралісів. Привертається увага до міжнародних наукових форумів, які започаткували підготовку цієї номінації та розгортання європейського процесу збереження старовікових букових лісів. Аналізується стан виконання актів Президента та Уряду України із питань збереження букових пралісів як об'єкта Спадщини та сталого розвитку й благоустрою гірських населених пунктів, що прилягають до них.

Нещодавніми важливими виданням є монографія Ф.Д. Гамора "У пошуках гармонії людини і природи. Матеріали до 70-річчя з дня народження" [6] та українською та англійською мовами книги "Екодіаманти Європи. Історія номінування букових пралісів до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО" [7, 18]. У цих виданнях порушується широке коло проблем пошуку гармонії людини і природи, реалізації в Україні Міжнародної програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера", підвищення в цьому процесі ролі біосферних резерватів та національних природних парків як модельних територій для сталого розвитку тощо. Привертається увага до необхідності вдосконалення природоохоронного та гірського законодавства, впровадження європейського досвіду роботи та ін. А також вийшли друком два збірники матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій "Природно-ресурсний та етнокультурний транскордонний потенціал Гуцульщини в Україні та Румунії: проблеми збереження та сталого розвитку" та "Роль біосферних заповідників (резерватів) та інших природоохоронних територій для реалізації в Україні стратегії сталого розвитку" [16,17] та інші.

І на завершення, з метою популяризації природної і культурної спадщини Карпат у 2021 році, з ініціативи доктора біологічних наук, професора Федора Гамора та заступника головного редактора всеукраїнського екологічного науково-популярного журналу "Зелені Карпати" Василя Кухти, Карпатський біосферний заповідник долучився до організації вручення міжнародної літературно-мистецької, екологічної премії "Corona Carpatica" ("Карпатська корона"). Ця премія запроваджена з метою збереження

і примноження культурних і природних цінностей Карпат, розвитку європейської культурної та природоохоронної співпраці, сприяння принципам міжнародного співробітництва.

Міжнародна премія "Corona Carpatica" ("Карпатська корона") започаткована однойменною Творчою асоціацією (під дахом Ужгородського науково-освітнього товариства імені Августина Волошина) у 2003 році. Вона присуджувалась професійним літераторам за визначний внесок в українську та румунську літератури, а також україномовним та румуномовним письменникам на теренах діаспори. Але з часом українсько-румунський формат вичерпався. У 2021 році "Corona Carpatica" з волі фундаторів – оновленої однойменної Творчої асоціації (у складі ГО "Ужгородське науково-освітнє товариство імені Августина Волошина", всеукраїнського екологічного журналу "Зелені Карпати" (м. Рахів Закарпатської області), літературно-мистецького, громадсько-політичного, науково-освітнього часопису "Буковинський журнал" та Чернівецького обласного меморіального музею Володимира Івасюка (м. Чернівці), Клубу творчої інтелігенції Вижниччини "Німчич" (м. Вижниця Чернівецької області); Видавничого дому "Високий Замок" (м. Львів), БОБФ "Автентика Гуцульщини" (м. Косів Івано-Франківської області), Верховинського РО ВУТ "Просвіта" імені Тараса Шевченка (смт Верховина Івано-Франківської області), ГО "Асоціація випускників закладів художньої освіти Закарпаття" (м. Ужгород), а також Карпатського біосферного заповідника (м. Рахів Закарпатської області), Карпатської асоціації національних парків та заповідників (ACANAP) (м. Татранська Ломніца, Словаччина), Міжнародної асоціації "Європейська мережа букових лісів" (м. Еберсвальде, Німеччина), стала літературно-мистецькою, екологічною премією загальноєвропейського масштабу. Вона запроваджена з метою популяризації культурних і природних цінностей Карпат, розвитку європейської культурної та природоохоронної співпраці, сприяння принципам міжнародного співробітництва.

Так, 25 вересня 2021 р., у рамках Днів європейської спадщини, в еколого-освітньому центрі Карпатського біосферного заповідника "Центр Європи", розташованому в Географічному центрі Європи (село Ділове Рахівського району Закарпатської області), відбулося вручення дипломів і відзнак лауреатам премії 2021 року.

Дипломи та відзнаки Міжнародної літературно-мистецької, екологічної премії "Corona Carpatica" отримали член НСХУ, кандидат мистецтвознавства Марія Гринюк (номінація "Декоративно-прикладне мистецтво"); член НСПУ Василь Шкурган (номінація "Література"). Премію також вручено члену НСХУ, народному художнику України Тарасу Даниличу з с. Дубриничі Ужгородського району Закарпатської області (номінація "Образотворче мистецтво") У номінації "Екологія" лауреатом 2021 року став відомий польський вчений-природодослідник Томаш Вінніцкі (Польща). Лауреатами премії за 2022 рік стали майстри художньої кераміки, кандидат мистецтвознавства Марія Гринюк (м. Косів Івано-Франківської області), поет, голова Косівського регіонального осередку Національної спілки письменників України Василь Шкурган, живописець, народний художник України Тарас Данилич (с. Дубриничі Закарпатської області). У 2023 році у номінації "Література" премія присуджена поетці, прозаїку, драматургу, сценаристу, члену Національної спілки письменників України, заслуженому діячеві мистецтв України Софії Майданській (м. Київ, Україна). У номінації "Образотворче мистецтво" лауреатом названо живописця, члена Національної спілки художників України, доктора філософії з мистецтвознавства, доцента Закарпатської академії мистецтв Ігоря Луценка (м. Мукачево Закарпатської області, Україна). У номінації "Декоративно-прикладне мистецтво" було двоє лауреатів: різьбяр, члена Національної спілки майстрів народного мистецтва України, заслуженого майстра народної творчості України Юрія Павловича (м. Рахів Закарпатської області, Україна), а також засновника Музею гуцульської різьби Юрія Павловича в м. Рахові, заслуженого гуцула України Юрія Бендака (м. Рахів Закарпатської області, Україна). У номінації "Екологія" лауреатом названо д-ра Марію Броджі (м. Вадуц, Ліхтенштейн) – відомого вченого-еколога, директора Швейцарського федерального інституту лісових, снігових та ландшафтних досліджень (WSL) у 1997-2004 роках – за особливий внесок у збереження та популяризацію унікальних природних і культурних цінностей Українських Карпат. Саме завдяки його науковому супроводу давні букові ліси Карпат потрапили (як номінація) до Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

Тож збережемо і примножимо наші культурні та природні цінності!

Література

1. Вісник Карпатського біосферного заповідника: регіональна екологічна газета / [Ред. кол.: Ф.Д. Гамор (шеф-редактор) та ін.] – Рахів: Карпатський біосферний заповідник, 2006–2024 рр.
2. Гамор Ф.Д. Всесвітнє визнання букових пралісів Карпат: історія та менеджмент: Матеріали з нагоди десятиріччя створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини". – Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2017. – 248 с.
3. Гамор Ф.Д. Еталон Європейських лісових екосистем та природоохоронної справи. – Львів: Растр-7, 2018. – 126 с.
4. Гамор Ф.Д. Україна-Румунія: мости народної дипломатії. Нотатки з нагоди 20-річчя участі Союзу українців Румунії та Карпатського біосферного заповідника в процесі розвитку українсько-румунської транскордонної співпраці на Мараморощині. – Львів: Растр-7, 2018. – 364 с.
5. Гамор Ф.Д. Від Української ініціативи – до транс'європейського об'єкта Всесвітньої природної спадщини. – Ужгород: ФОП Сабов А.М., 2019. – 300 с.
6. Гамор Ф.Д. У пошуках гармонії людини і природи. Матеріали до 70-річчя з дня народження (в авторському упорядкуванні). – Львів: Простір-М, 2021. – 548 с.
7. Гамор Ф.Д. Екодіаманти Європи. Історія номінування букових пралісів до списку об'єктів Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Львів: Простір-М, 2023. – 314 с.
8. Гамор Ф.Д., Москалюк Б.І. Видавнича діяльність Карпатського біосферного заповідника: історія, сучасний стан та перспективи Зелені Карпати, 2018. – спецвипуск. – С. 76 – 83.
9. Десятиріччя створення об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси Карпат та давні букові ліси Німеччини": історія, стан та проблеми впровадження інтегрованої системи менеджменту: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Рахів, 26-29 вересня) / [Ф.Д. Гамор (відп. ред.)]. – Львів: Растр-7, 2017. – 414 с.
10. Екологічні, соціально-економічні та історико-культурні аспекти розвитку прикордонних територій Мараморощини: Матеріали міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Рахів, 2-4 вересня) / [Ред. кол.: Ф.Д. Гамор (відп. ред.) та ін.]. – Хмельницький: ФОП Петришин, 2016. – 338 с.
11. Заповідна справа в Україні: абсолютна заповідність чи європейська модель гармонії людини і природи? Збірник вибраних матеріалів / [за ред. М.П. Стеценка, Ф.Д. Гамора]. – Львів: Тиса, 2017. – 238 с.

12. Зелені Карпати: Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал / [Гол. ред. Ф.Д. Гамор]. – Рахів: Карпатський біосферний заповідник, Міністерство екології та природних ресурсів України, 1994 – 2023 рр.
13. Москалюк Б. Формування екологічного світогляду на уроках біології (методика викладання ботаніки): навч.-методич. посіб. – Брустури: Дискурс, 2015. – 248 с.
14. Москалюк Б. Формування екологічного світогляду молоді – важлива складова збалансованого розвитку // Навколишнє середовище для майбутнього через наукову освіту: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (1-2 червня 2023 р., Ужгород). – Україна. – С. 33–35. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/53449>
15. Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України / [Ред. кол.: Ф.Д. Гамор (гол. ред. та ін.]. – 2016–2023 рр.
16. Природно-ресурсний та етнокультурний транскордонний потенціал Гуцульщини в Україні та Румунії: проблеми збереження та сталого розвитку: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25 листопада 2021 року, м. Рахів, Україна). – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. – 300 с.
17. Роль біосферних заповідників (резерватів) та інших природоохоронних територій для реалізації в Україні стратегії сталого розвитку": Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (21 листопада 2023 року, м. Рахів, Україна), 2024. – 370 с.
18. Namor F. Ecodiamonds of Europe. History of Primeval Beech Forests Nomination to the UNESCO World Heritage List. – Lviv, Prostir-M, 2023. – 299 p.

PRIMEVAL BEECH FORESTS AND OLD-GROWTH FORESTS AS A SPECIAL NATURE CONSERVATION OBJECT OF THE COUNTRIES OF THE CARPATHIAN CONVENTION AND THEIR IMPORTANCE FOR HEALTH AND RECREATION IN THE POST-COVID PERIOD

Pichler Viliam

Technical University in Zvolen, Zvolen, Slovakia

Вільям Піхлер. Букові праліси та старовікові ліси як особливий природоохоронний об'єкт країн Карпатської конвенції та їх значення для здоров'я та відпочинку в післяковідний період. У цій статті досліджується значення букових пралісів та старовікових лісів Карпат та інших регіонів Європи, які внесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, у постпандемічному ландшафті, важлива роль України в їхньому збереженні та вивченні, а також поточні потреби їх збереження для підтримки екологічної рівноваги у буферних зонах, що оточують основні території. На тлі глобальної пандемії COVID-19 значно зріс попит на природні простори, які сприяють фізичному та психічному благополуччю. У статті наголошується, що ці ліси, поряд з великою екологічною цінністю, мають ще й значні переваги для збереження здоров'я та відпочинку людей. Робиться висновок, що для збереження екологічної цілісності цих букових лісів важливо підтримувати і, де це необхідно, відновлювати природний породний склад у буферних зонах, що оточують основні території.

Viliam Pichler. Primeval beech forests and old-growth forests as a special nature conservation object of the countries of the Carpathian Convention and their importance for health and recreation in the post-COVID period. This paper explores the importance of primeval beech forests and old-growth forests of the Carpathians and other UNESCO World Heritage regions of Europe in the post-pandemic landscape, the important role of Ukraine in their conservation and research, as well as the current needs for their conservation to maintain ecological balance in the buffer zones surrounding the main areas. Against the backdrop of the global COVID-19 pandemic, there has been a significant increase in demand for natural spaces that promote physical and mental well-being. The paper notes that these forests, along with great ecological value, also have significant advantages for preserving human health and recreation. It is concluded that in order to preserve the ecological integrity of these beech forests, it is important to maintain and, where necessary, restore the natural species composition in the buffer zones surrounding the main areas.

1. Introduction

We acknowledge with deep respect the honour of supporting Ukraine's conservation initiatives, particularly in protecting the Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians – a World Heritage site

of immense ecological and cultural significance. Despite the severe challenges posed by the ongoing Russian military invasion, Ukraine has shown remarkable resilience in prioritizing the conservation of its unique natural heritage. We stand in solidarity with Ukraine and its commitment to preserving these irreplaceable ecosystems, and we remain dedicated to supporting their efforts to protect and restore these landscapes for future generations.

2. The Unique Value of the Ancient and Primeval Beech Forests

The Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and other regions in Europe, designated as a UNESCO World Heritage site, as an environmental symbol of the Carpathian Convention countries, represent an exceptional example of undisturbed temperate forests. Spanning across multiple European countries, these forests provide not only ecological and biodiversity value but also substantial health and recreational benefits. Amidst the global COVID-19 pandemic, the demand for natural spaces that contribute to physical and mental well-being has grown significantly. Ukraine and Slovakia played a foundational role in the establishment of this transnational World Heritage site over two decades ago. Their collaboration set a precedent for cross-border conservation efforts, highlighting the shared responsibility of preserving Europe's natural heritage. The primeval beech forests are now recognized for their outstanding universal value, encompassing irreplaceable ecological processes, biodiversity, and increasingly, a refuge for human health and recreation. This paper explores the importance of these forests in the postpandemic landscape, the critical role of Ukraine in their inscription, and ongoing conservation needs to maintain ecological balance in the buffer zones surrounding the core areas. Historical Role of Ukraine and Slovakia in Establishing the World Heritage Site Ukraine, alongside Slovakia, was instrumental in the initial inscription of the Carpathian beech forests as a UNESCO World Heritage site. Their cooperation, enabled by Prof. Fedir 2 Hamor, then Director of the Carpathian Biosphere Reserve, and Prof. Ivan Vološčuk, then chair of the Association of the Carpathian National Parks, marked the beginning of a broader European effort to preserve primeval forests. These two countries provided the foundational areas that later expanded to include other European regions, transforming the site into a panEuropean heritage designation. Especially Ukraine's extensive beech forests in the Carpathians were particularly

significant due to their untouched and ancient composition, showcasing natural ecological processes that have evolved over millennia. The commitment of both countries to conservation has played a crucial role in the site's resilience and reputation as a sanctuary for biodiversity. This cooperation also demonstrated the possibility and importance of cross-border initiatives in environmental conservation, serving as a model for other transnational efforts. As a result, the Ancient and Primeval Beech Forests are now a testament to shared ecological heritage, highlighting the interconnectedness of European natural landscapes and the collaborative spirit needed to protect them.

3. Health and Recreational Benefits of the Beech Forests in the Wake of COVID-19

Human Health and Nature Therapy

The COVID-19 pandemic emphasized the importance of access to natural environments as an integral part of health and wellness. Beech forests, with their rich biodiversity, serene atmosphere, and minimal human intervention, offer numerous therapeutic benefits. Research has shown that exposure to natural settings, especially in undisturbed forests, can reduce stress, improve mental health, and enhance physical well-being. The beech forests, characterized by dense canopies, clean air, and diverse ecosystems, provide an ideal environment for such health benefits. Forest bathing, or "Shinrin-yoku," a practice that has gained popularity worldwide, finds an ideal setting in these pristine environments, facilitating recovery from pandemic-related stress and promoting overall health. Recreational Opportunities The beech forests also offer a wide range of recreational opportunities that are essential in the post-pandemic world. Outdoor activities such as hiking, bird watching, and nature photography are gaining popularity as people increasingly seek safe and spacious environments to avoid crowded urban areas. The forests' extensive trails and relatively undisturbed landscapes allow for low-impact recreational activities that align with conservation goals while promoting well-being. The buffer zones around the core beech forest areas can serve as controlled spaces for such activities, balancing human access with preservation needs.

4. Conservation Needs: Restoring Species Composition and Addressing Biotic Disturbances Importance of Maintaining Natural Species Composition

To preserve the ecological integrity of these beech forests, it is essential to maintain and, where necessary, restore the natural species composition in the buffer zones surrounding the core areas. Buffer zones play a vital role in mitigating external disturbances, serving as a transition area between human activities and the undisturbed core. Efforts to restore native species in these zones help maintain biodiversity and ecological stability, creating a more resilient forest environment. Threat of Biotic Disturbances, particularly beech bark beetle (*Taphrorychus bicolor*) One of the most pressing threats to these forests is the biotic disturbance caused by pests, notably the bark beetle *Taphrorychus bicolor*. This beetle species poses a severe risk to the structural integrity and health of the beech forests, particularly in areas where natural species composition has been altered or weakened. Preventive measures, such as targeted monitoring and management practices in the buffer zones, are essential to control the spread of *T. bicolor* and prevent potential outbreaks. Addressing such disturbances is crucial not only for preserving the aesthetic and recreational qualities of the beech forests but also for ensuring their long-term ecological health. Implementing conservation practices that focus on pest control, species composition, and buffer zone management can help mitigate the impacts of biotic threats while fostering a more resilient forest ecosystem.

5. Conclusion: The Need for Ongoing Conservation and Collaboration

The Ancient and Primeval Beech Forests of the Carpathians and other regions of Europe serve as an invaluable resource for both nature and humanity, offering recreational, health, and ecological benefits. In the aftermath of COVID-19, these forests stand as a symbol of resilience and natural refuge, meeting the rising demand for health-supportive environments. The joint efforts of Ukraine and Slovakia in the initial inscription of these forests have laid a strong foundation for ongoing conservation, setting an example of transnational commitment to ecological preservation. Future conservation initiatives must focus on restoring and maintaining native species composition, particularly in buffer zones, to counteract biotic disturbances such as *Taphrorychus bicolor* infestations. Through continued collaboration, 4 scientific research, and active management, European nations can protect this World Heritage site and ensure its benefits for generations to come.

ПРОБЛЕМИ ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА ЯК СКЛАДОВОЇ БІОСФЕРНОГО РЕЗЕРВАТУ ЮНЕСКО

Рибак М.П., Беркела Ю.Ю., Довганич Я.О.,
Йонаш І.Д., Покин'єчереда В.Ф.
Карпатський біосферний заповідник м. Рахів, Україна

Рибак М.П., Беркела Ю.Ю., Довганич Я.О., Йонаш І.Д., Покин'єчереда В.Ф.
Проблемні питання функціонування Карпатського біосферного заповідника як складової біосферного резервату ЮНЕСКО. Розглянуто основні проблеми ефективної діяльності Карпатського біосферного заповідника як складової частини біосферного резервату ЮНЕСКО. Серед них відсутність в українському законодавстві положень про біосферні резервати ЮНЕСКО, а відповідно й правового поля для забезпечення належного функціонування та сталого розвитку цієї території, перешкоди на шляху до створення транскордонного українсько-румунського біосферного резервату, неузгодженість законодавства щодо оформлення права постійного користування земельними ділянками та сплати земельного податку, недостатнє фінансування природоохоронних заходів та обмежені можливості щодо отримання й реалізації грантових проєктів.

Rybak M.P., Berkela Y.Y., Dovhanych Y.O., Yonash I.D., Pokynchereda V.F.
Problematic issues of functioning of the Carpathian Biosphere Reserve as a component of the UNESCO Biosphere Reserve. The main problems of the effective operation of the Carpathian Biosphere Reserve as a component of the UNESCO Biosphere Reserve are considered. Among them are the absence of provisions on UNESCO Biosphere Reserves in Ukrainian legislation, and accordingly, the legal framework to ensure the proper functioning and sustainable development of this territory, obstacles to the establishment of a transboundary Ukrainian-Romanian Biosphere Reserve, inconsistency of legislation on the registration of the right to permanent use of land plots and payment of land tax, insufficient financing of nature-protection measures, and limited opportunities for obtaining and implementing grant projects.

Карпатський біосферний заповідник (КБЗ) створено на базі Карпатського державного заповідника згідно з Указом Президента України "Про біосферні заповідники в Україні" від 26 листопада 1993 р. Статус біосферного резервату ЮНЕСКО він отримав дещо раніше – 15 лютого 1993 року на основі рішення Бюро Міжнародної Координаційної Ради програми "Людина і біосфера". Розташований на території Берегівського, Рахівського, Тячівського та Хустського районів Закарпатської області. Займає площу 66417,4 га, з яких

57399,4 га земель надаються йому у постійне користування і 9018 га включаються до його складу без вилучення в землекористувачів. Разом з транзитною зоною загальною площею 136900 гектарів включений в установленому порядку до Всесвітньої мережі біосферних резерватів у рамках програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера" [1].

Зазначена вище транзитна зона створена у 2016 році на основі земель одинадцяти населених пунктів Рахівського району та трьох Тячівського району, які нині знаходяться в межах шести територіальних громад (Рахівської, Ясінянської, Богданської, Великобичківської, Угольської і Нересницької), а також п'яти державних лісогосподарських підприємств: Рахівського, Ясінянського, Великобичківського, Брустурянського і Мокрянського (сьогодні – філії ДП "Ліси України") [2]. Картосхема території КБР із новоствореною транзитною зоною додається (рис. 1).

Рис. 1. Картосхема території Карпатського біосферного резервату

Власне лише після створення транзитної зони Карпатський біосферний резерват ЮНЕСКО у 2017 р. визнаний дорадчим комітетом МАБ ЮНЕСКО таким, який повністю відповідає критеріям Статутних

рамок для Всесвітньої мережі біосферних резерватів на основі його нового зонування і територіальної структури [3]. На жаль, в Україні досі не існує жодного нормативно-правового акту з визначенням категорії "біосферний резерват ЮНЕСКО". Згідно із Законом України "Про природно-заповідний фонд України" існує тільки така категорія природоохоронних територій як "біосферний заповідник". У цьому Законі є лише одна непряма згадка про біосферні резервати, а саме: "Біосферні заповідники включаються в установленому порядку до Всесвітньої мережі біосферних резерватів у рамках програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера" та набувають міжнародного статусу" [4]. Це й не дивно, оскільки згідно з сучасною концепцією біосферних резерватів вони не є природоохоронними територіями, хоча і включають зону суворої охорони природи в якості ядра (відповідає за режимом нашим природним заповідникам і заповідним зонам національних природних парків та біосферних заповідників). Натомість вони обов'язково повинні мати у своєму складі так звані транзитні зони (transition area) включно з населеними пунктами, які слугують модельними територіями для реалізації концепції сталого розвитку. На відміну від них біосферні заповідники, як вже зазначалося вище, є категорією природно-заповідного фонду, яка не може мати у своєму складі ні транзитних зон, ні населених пунктів [5]. Це створює серйозні правові колізії для забезпечення функціонування біосферних заповідників в якості біосферних резерватів ЮНЕСКО, якими практично всі вони є за замовчуванням. Щоб вирішити цю проблему, категорію "біосферні резервати ЮНЕСКО" слід ввести в правове поле українського законодавства. У відповідному нормативно-правовому акті доцільно прописати порядок утворення як самих біосферних резерватів, так і транзитних зон, дати чітке визначення останніх та детально прописати правові засади їх функціонування. Доцільно також визначити порядок взаємодії ключових зацікавлених сторін в межах транзитної зони. Звичайно ж, що даний нормативно-правовий акт має бути узгоджений з положеннями Статутних рамок Всесвітньої мережі біосферних резерватів, Севільською стратегією для біосферних резерватів та Лімським планом дій.

Особливістю біосферних резерватів ЮНЕСКО є наявність спеціального органу – Координаційної ради. Це відображено в діючому Положенні про Карпатський біосферний заповідник: "Для

координації діяльності з питань використання природних комплексів та об'єктів підприємствами, установами організаціями та населенням у межах Заповідника та його транзитної зони, адміністрація Заповідника створює Координаційну раду із представників місцевих органів виконавчої влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій та інших зацікавлених сторін". Формально Координаційна рада в Карпатському біосферному заповіднику створена в 2003 р., але реально почала працювати лише в 2012 р. і успішно функціонує по сьогодні. Вона є реальним дорадчим органом адміністрації КБЗ і розглядає різні питання, пов'язані з використанням природних ресурсів на території заповідника (випасання худоби, сінокосіння, забезпечення населення паливними дровами тощо), охороною і розширенням території, участю у спільних проєктах з розвитку і благоустрою території тощо [6].

Важливим і водночас проблемним завданням, яке стоїть перед Карпатським біосферним резерватом, є створення транскордонного українсько-румунського біосферного резервату "Мармароські гори" (ТБР), організація якого передбачена "Стратегією виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат", схваленої Розпорядженням Кабміну України № 11-р від 16 січня 2007 р. [7]. Питання створення ТБР розглядалося на 11-му онлайн-засіданні Комітету з імплементації Карпатської конвенції, де цю ініціативу було повністю підтримано та запропоновано налагодити тіснішу комунікацію між сторонами. Також підготовка номінації для створення нового біосферного резервату в рамках програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера" запланована пунктом 47 Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на період до 2025 року, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21 квітня 2021 року № 443-р.

Створення ТБР обумовлено необхідністю збереження ландшафтного та біологічного різноманіття Мармароського гірського масиву, розташованого на прикордонні України та Румунії, стабілізації екологічної ситуації у верхів'ях басейнів річок Тиса і Прут, покращення охорони цінних високогірних природних комплексів та збереження культурно-історичної спадщини регіону історичної Мараморощини.

З метою продовження міждержавної співпраці між Україною та Румунією в цьому напрямку, 3 вересня 2019 року Міністерство екології та природних ресурсів України звернулось до Міністерства навколишнього середовища, водних і лісових ресурсів Румунії з проханням активізувати роботу щодо створення ТБР та надати перелік перспективних територій, які б могли увійти до його складу зі сторони Румунії. У відповідь румунське Міністерство висловило підтримку ініціативи щодо створення ТБР і запропонувало перелік відповідних природоохоронних територій, який включає національний парк "Гори Родна" та природний парк "Гори Мараморощини" (Румунія). З українського боку до складу ТБР, окрім КБР, могли б увійти Верховинський і Черемоський національні природні парки, які знаходяться безпосередньо на українсько-румунському кордоні. Окрім цього, іншими перспективними територіями, які не мають виходу до державного кордону, однак могли б увійти до складу ТБР, є національні природні парки Карпатський, Вижницький, "Гуцульщина", "Синевир" (усі Україна) та об'єкт природи загальноєвропейського значення "Тіса Суперіоар", резервати "Печера Теушоаре" і "Модриновий ліс Коштіуй" (усі Румунія).

Необхідною передумовою реалізації цього проєкту в такому форматі є отримання статусу біосферних резерватів ЮНЕСКО зазначеними вище природоохоронними територіями. На сьогодні такий статус мають лише Карпатський біосферний заповідник та румунський національний парк "Гори Родна", але останній не має виходу до державного кордону, що є серйозною перешкодою на шляху створення ТБР. У свою чергу низький рівень підтримки місцевими громадами ідеї створення біосферного резервату на території Румунії та слабкі спроможності отримання статусу біосферних резерватів українськими природоохоронними територіями, пов'язані зокрема з воєнним станом в Україні, залишає проблему створення транскордонного резервату ЮНЕСКО в підвішеному стані.

Великою проблемою на сьогодні для Карпатського біосферного заповідника є реалізація двох Указів Президента України від 14.01.2010 року № 25 "Про розширення території Карпатського біосферного заповідника" та від 05.01.2022 № 5 "Про зміну меж території Карпатського біосферного заповідника" [8].

Згідно з першим Указом передбачено до передачі Карпатському біосферному заповіднику у постійне користування земель загальною площею 7508,8 га. Станом на сьогодні підготовлено проекти землеустрою на земельні ділянки площею 4852,56 га, про які внесено інформацію до земельного кадастру. Проте є проблеми з оформлення права постійного користування земельними ділянками площею 1406,5 га у філіях Ясінянське ДЛГ і Великобичківське ДЛГ ДП "Ліси України". Також затримується робота і з розробленням проектів землеустрою на земельні ділянки колишнього Агролісу площею 1112,74 га через відсутність на них правовстановлюючих документів. Та й загалом застопорена підготовка ключового нормативно-правового акту щодо передачі зазначених вище земель до складу КБЗ – розпорядження Кабінету Міністрів України "Про зміну цільового використання земельних ділянок" через непогодження проектів землеустрою профільними міністерствами.

Щодо другого Указу Президента, то тут також є низка невирішених проблем. Не зважаючи на це Карпатський біосферний заповідник з 1 січня 2024 р. розпочав виконання завдань, визначених Законом України "Про природно-заповідний фонд України" та іншими законодавчими актами, щодо забезпечення збереження природних комплексів та управління новоприєднаними територіями природно-заповідного фонду, загальною площею 17913,6 га. Однак, невирішеним залишається виділення Заповіднику коштів на розроблення проекту землеустрою на зазначену територію та розроблення змін до Проекту організації території Карпатського біосферного заповідника та охорони його природних комплексів. Є й суто технічні проблеми. Зокрема, філія Мокрянське ДЛГ ДП "Ліси України" внесла інформацію про ділянки, що передаються до складу КБЗ, до державного земельного кадастру, що потягнуло за собою проблему з наданням нотаріально засвідченої згоди на їх передачу, а відповідно й дозволу на розроблення проекту землеустрою.

Ще однією гострою проблемою для КБЗ є територіальне впорядкування державного кордону, яке пов'язано з введенням в дію Закону України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України" від 24 лютого 2023 р. № 2952-IX [9]. Відповідно до цього Закону, в ст. 46² Земельного Кодексу України зазначено, що "Землі територій

та об'єктів природно-заповідного фонду вздовж лінії державного кордону України у розмірах, передбачених цим Кодексом, у встановленому законом порядку виводяться зі складу природно-заповідного фонду та передаються військовим частинам Державної прикордонної служби України для здійснення будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій". А згідно з доповненням пунктом "г" до частини другої ст. 55 цього Кодексу "лісові насадження у межах земельних ділянок шириною 30-50 метрів уздовж лінії державного кордону України на суші, по берегу української частини прикордонної річки, озера або іншої водойми, передаються у постійне користування військовим частинам Державної прикордонної служби України для будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків, прикордонних просік, комунікацій".

Оскільки протяжність кордону України з Румунією в межах КБЗ становить 22 км, виконання цієї статті на практиці передбачає передачу понад 100 га цінних земель природно-заповідного фонду в постійне користування ДПСУ. У свою чергу це потягне за собою будівництво тут нової лінійної прикордонної інфраструктури, що міститиме численні інженерно-технічні споруди, включно з огорожами з колючого дроту, які, зокрема, перешкоджатимуть міграції великих тварин.

Наступною болючою проблемою є неврегульоване питання сплати земельного податку Карпатським біосферним заповідником [10]. Різне трактування законодавства з питань сплати земельного податку Державною аудиторською службою України (Держаудитслужба), Державною податковою службою України (ДПС) та Державною службою України з питань геодезії, картографії та кадастру (Держгеокадастр) призвело до правової колізії. Спочатку Держаудитслужба за результатами перевірки заповідника надала висновок про переплату земельного податку місцевим бюджетам за період 2019-2023 рр. на понад 60 млн грн, далі ДПС, під час проведення власної перевірки за аналогічний період, переплати не виявила, але надала висновок про ненарахування заповідником індексації вартості земельного

податку на суму понад 6 млн грн. У той же час, Держгеокадастр попередньо, на запит заповідника, надав роз'яснення про те, що для земельних ділянок за межами населених пунктів, які не мають нормативно грошової оцінки (НГО), проводити індексацію вартості земельного податку не потрібно. Незважаючи на це, на вимогу ДПС нараховані суми індексації зі штрафними санкціями, в міру надходження коштів з державного бюджету та першочерговості платежів, заповідником сплачені. Однак, за ненарахування та несвоєчасну сплату сум індексації Державне бюро розслідувань порушило кримінальну справу та висунуло обвинувачення в умисному використанні службового становища всупереч інтересам служби та з метою одержання неправомірної вигоди для юридичної особи, що спричинило негативні наслідки.

У контексті зазначеного вище важливо зазначити, що згідно з підпунктами 282.1.4 та 282.1 статті 282 Податкового кодексу України, заповідник як заклад науки, що повністю утримується за рахунок коштів державного бюджету, має бути звільнений від сплати земельного податку. Проте ДПС надала висновок про те, що зазначеною пільгою заповідник скористатися не може, хоча й визнала той факт, що заповідник є науковою установою.

Таким чином, згадана вище правова колізія призвела до формування величезного податкового боргу в понад 40 млн грн, що ставить заповідник в надзвичайно скрутне становище. Якщо найближчим часом питання боргу не будуть врегульовані, то це може призвести до постановки питання про банкрутство установи, а відповідно до неможливості виконання заповідником своїх основних функцій, зокрема щодо збереження унікальних природних комплексів світового значення для майбутніх поколінь.

В умовах війни і недостатнього фінансування з держбюджету, КБЗ отримує критично важливу допомогу для виконання природоохоронних заходів від низки міжнародних фондів та організацій. Серед них найважливішими є українсько-німецький проект "Підтримка природо-заповідних територій в Україні" (SNPA), який реалізується в рамках Німецької Фінансової Кооперації (FC) та фінансується Кредитною Установою для Відбудови (KfW); Франкфуртське зоологічне товариство – міжнародна природоохоронна організація зі штаб-квартирою в Німеччині,

яка впродовж десятиліть упроваджує природоохоронні проекти на важливих природних територіях Африки, Південної Америки, Південно-Східної Азії та Європи; міжнародна природоохоронна організація Global Conservation зі штаб-квартирою в Сан-Франциско (США), яка створена для захисту найважливіших і найуразливіших диких територій як от природоохоронні території чи об'єкти всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО, і ГО "Дунайсько-Карпатська Програма" – українська громадська організація, яка займається підтримкою та відновленням критично важливих екосистем.

Незважаючи на цю допомогу, через обмежене фінансування із загального фонду державного бюджету, неможливість відвідування значної кількості рекреаційних об'єктів в період воєнного стану та "жорсткі вимоги" до бюджетних установ при підготовці та реалізації грантових проєктів, КБЗ може забезпечити виконання запланованих заходів лише на 30%.

Для покращення фінансування установи є потреба у внесенні змін до чинного законодавства в питанні поширення на територію природно-заповідного фонду механізму державно-приватного партнерства, можливості отримання коштів з державного фонду охорони навколишнього природного середовища на розвиток туристично-рекреаційної інфраструктури, придбання дорожньо-будівельної техніки, транспортних засобів, зокрема автомобілів підвищеної прохідності, мотоциклів, квадроциклів тощо, а також адекватного забезпечення Міндовкіллям України координації з підготовки та реалізації грантових проєктів на виконання планованих заходів. У контексті участі в міжнародних наукових та природоохоронних проєктах важливо отримати системну підтримку з боку держави установам ПЗФ, зокрема щодо розробки чітких інструкцій стосовно документального оформлення фінансової участі державних установ в реалізації міжнародних проєктів (включаючи співфінансування та рефінансування) і процедури аудиту.

Тільки після внесення відповідних змін і прийняття необхідних рішень українські природоохоронні території зможуть ефективно брати участь у міжнародних проєктах і таким чином вирішувати свої нагальні проблеми, фінансування яких із держбюджету чи інших національних джерел у реаліях війни є неможливим.

Література

1. Положення про Карпатський біосферний заповідник (затверджено наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 31 серпня 2020 року № 101 (у редакції наказу Міндовкілля від 04.04.2022 № 168)). – 15 с.
2. Покиньчереда В.Ф., Беркела Ю.Ю. Від Карпатського біосферного заповідника до Карпатського біосферного резервату ЮНЕСКО – алгоритм успіху // Роль біосферних заповідників (резерватів) та інших природоохоронних територій для реалізації в Україні стратегії сталого розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Україна, м. Рахів, 21 листопада 2023 року). – Львів, 2024. – С. 257–264.
3. Покиньчереда В.Ф., Беркела Ю.Ю. Від біосферного заповідника до біосферного резервату ЮНЕСКО – дорожня карта // Функціонування об'єктів природно-заповідного фонду України в умовах воєнного стану: шляхи відновлення та розвитку: збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 4–5 липня 2024 р.). – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2024. – С. 230-233.
4. Рибак М.П. Про приведення територіальної структури Карпатського біосферного резервату (Україна) у відповідність до критеріїв Статутних рамок (Положення) Всесвітньої мережі біосферних резерватів МАБ ЮНЕСКО // Зелені Карпати. – 2016. – № 1-4. – С. 6–9.
5. Закон про України "Про природно-заповідний фонд України". <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-12#Text>
6. Рибак М.П., Покиньчереда В.Ф. Досвід Карпатського біосферного заповідника у збалансованому розвитку гірських територіальних громад // Природоохоронні, історико-культурні та екоосвітні аспекти збалансованого розвитку Українських Карпат: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 15-й річниці НПП "Гуцульщина" (м. Косів, Івано-Франківська обл. 8-9 червня 2017 року). – Косів: ПП Павлюк М.Д., 2017 – С. 352-357.
7. Покиньчереда В.Ф., Беркела Ю.Ю. Об'єкти Всесвітньої природної і культурної спадщини ЮНЕСКО історичної Мараморощини // Природно-ресурсний та етнокультурний транскордонний потенціал Гуцульщини в Україні та Румунії: проблеми збереження та сталого розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (25 листопада 2021 року, м. Рахів, Україна). – Вінниця: ТОВ "ТВОРИ", 2021. – С. 191–197.
8. Рибак М.П. Карпатський біосферний резерват ЮНЕСКО як інструмент реалізації концепції сталого розвитку в регіоні // Роль біосферних заповідників (резерватів) та інших природоохоронних територій для

реалізації в Україні стратегії сталого розвитку. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Україна, м. Рахів, 21 листопада 2023 року). – Рахів, 2023. – С. 258–268.

9. Закон про України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту державного кордону України". Відомості Верховної Ради, 2023, № 61, ст. 199.
10. Рибак М.П., Йонаш І.Д., Покинйчереда В.Ф. Досвід Карпатського біосферного заповідника щодо втілення концепції сталого розвитку та функціонування в умовах воєнного стану// Функціонування об'єктів природно-заповідного фонду України в умовах воєнного стану: шляхи відновлення та розвитку: збірка матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 4–5 липня 2024 р.). – К.: Центр екологічної освіти та інформації, 2024. – С. 152-155.

ПРИРОДНІ ЯЛИНОВІ ЛІСИ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА: РІЗНОМАНІТТЯ ТА ЗАХОДИ ЩОДО ЇХ ЗБЕРЕЖЕННЯ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ

Сухарюк Д.Д.

Карпатський біосферний заповідник, Рахів, Україна

Сухарюк Д.Д. Природні ялинові ліси Карпатського біосферного заповідника: різноманіття та заходи щодо їх збереження. У статті висвітлено зміни, які відбулися в ялинових лісах Українських Карпат упродовж останніх століть та проаналізовано сучасний їх стан на території Карпатського біосферного заповідника (КБЗ), подано відомості про типи лісу ялинових лісів та результати ідентифікації їх природності. Наведено дані про різноманіття природних ялиників та поширення серед них рідкісних видів рослин і рідкісних угруповань. Запропоновано практичні рекомендації щодо збереження природних ялинових лісів та відновлення корінних угруповань шляхом переформування похідних деревостанів. Подано пропозиції щодо налагодження міжнародної співпраці з питань збереження і дослідження природних ялинових лісів відповідно до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат.

Sukhariuk D.D. Natural spruce forests of the Carpathian Biosphere Reserve: diversity and measures for conservation. The article highlights the changes that have occurred in the spruce forests of the Ukrainian Carpathians over the past centuries and analyzes their current state in the territory of the Carpathian Biosphere Reserve (CBR), provides information on the types of spruce forests and the results of identifying their naturalness. Data on the diversity of natural spruce plantations and the distribution there of rare plant species and rare groups are given. Practical recommendations for the conservation of natural spruce forests and restoration of indigenous communities by transformation of secondary stands are offered. Proposal have been submitted to establish international cooperation on conservation and research of natural spruce forests in accordance with the Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians.

Дослідження ялинових лісів Українських Карпат розпочались ще понад століття тому і їх результати відображені у багаточисельних наукових працях. Підсумки лісівничих досліджень ялиників найбільш повно узагальнені у роботах С.А. Генсирюка (1957, 1964), Г.Л. Тишкевич (1962), М.А. Голубця (1978) та інших авторів. Упродовж XX століття у складі і структурі лісів Українських Карпатах відбулися суттєві зміни, що призвело до дестабілізації природних комплексів на значних територіях. Особливо негативно

на стані лісів позначились надмірні рубки в повоєнний період. За даними Генсирука С.А.(2004), у 1945-60 рр. вирубування лісів суцільно-лісосічними рубками досягало трьох розрахункових норм, а з 1960-1990 рр., відповідно, двох. На вирубках і на нелісових землях повсюдно культивувалась ялина, унаслідок чого площі сформованих ялинових деревостанів збільшилися майже у 1.8 рази (Голубець, 1978). Згідно даних проф. Стойка С.М. (2006), в Українських Карпатах більше третини насаджень лісового фонду створені плантаційним способом зі зміненою природною будовою та віковою і ценотичною структурою. Понад 40% площі лісів представлені молодняками і 33% – середньовіковими насадженнями. Зміни у складі і структурі деревостанів унаслідок антропогенного впливу відбулися практично у лісах всіх найбільш поширених лісотворних порід карпатського регіону. Наприклад, на місці колишніх природних чистих і мішаних листяних та мішаних ялинових і ялицевих лісів на площі понад 180 тис. га були створені монокультури екологічно нестабільних і нестійких ялинників.

В похідних ялинових лісах упродовж останніх десятиліть зростають об'єми пошкоджень деревостанів шкідниками, вітровалами і буреломами, що певною мірою пояснюється зміною клімату. За даними наших спостережень відмічається тенденція зростання пошкоджень і в природних ялинових лісостанах.

Упродовж найближчих десятиліть на території України очікується підвищення середньої температури повітря, що призведе до перерозподілу кількості опадів між сезонами року та збільшення посушливих періодів в другій половині літа. Прогнозується зростання частоти і інтенсивності природних стихійних явищ(4). В ближчому майбутньому очікується масове всихання ялинників в регіоні Українських Карпат(12). Вчені прогнозують, що в похідних лісах Європи щорічно, в період з 20-х по 30-ті роки, короїди пошкодять 60 млн м³ деревини ялини (13, 14). Тому, на сьогодні, питання адаптації лісових екосистем в умовах змін клімату стає дуже актуальним. У зв'язку з цим, в похідних ялинових лісах, важливо проводити заходи з формування деревостанів за видовим складом порід, ценотичною і віковою структурою наближених до природних угруповань, яким властива здатність до саморегуляції, самозахисту і самовідновлення. На практиці доведено, що екологічною моделлю

для ренатуралізації трансформованих і похідних лісів є праліси та природні ліси(8).

Ялинові ліси Карпатського біосферного заповідника займають площу 17813.1 га, що складає 36.9% від загальної площі лісів КБЗ (табл. 1). Серед ялиників виявлено 8108.4 га лісів природного походження і 9704.7 га – штучних. В лісах природного походження переважають мішані, а в похідних – чисті деревостани. Ялинові фітоценози зустрічаються в межах 4-х масивів заповідника і поширені на висотах від 350 до 1720 м н.р.м. В Мармароському масиві КБЗ верхня межа ялинових лісів досягає найвищих гіпсометричних рівнів в Українських Карпатах (5, 9).

Польові роботи з ідентифікації пралісів, квазіпралісів і природних лісів проводились на основі відповідної методики (7). Лісові ділянки ялинових насаджень природного походження, які не були віднесені до вищенаведених категорій природності лісів були включені в групу наближених до природних угруповань. В польових умовах визначено і описано 1141.7 га пралісів, 1418.8 га квазіпралісів, 3417.3 га природних лісів і 2140.6 га лісів, наближених до природних угруповань (табл.1). Найбільший осередок лісів природного походження охороняється на території Чорногірського масиву. Добре збережені ялинові праліси і квазіпраліси КБЗ на схилах гір Говерли, Петроса і Піп Івана Мармароського є одними з найбільших осередків первинних ялинових лісів в регіоні Українських Карпат (5,8-10). Серед лісів природного походження переважають чисті ялинові і мішані буково- ялицево-ялинові угруповання.

В ялинових насадженнях обліковано і описано 23 типи лісу. Найбільш поширеними з них є вологий буково-ялицевий суялиничник (СЗБПЯ), вологий чистий суялиничник (СЗЯ), вологий буково-ялицевий ялиничник (ДЗБПЯ), вологий буковий ялиничник (ДЗБЯ), вологий буковий суялиничник (СЗБЯ), сирий чистий ялиновий субір (В4Я) та інші.

До формації ялинових лісів заповідника (*Piceeta abietis*) входить 6 субформацій і 57 асоціацій. Субформація чистих ялинових лісів включає 28 асоціацій, субформація ялицево-ялинових лісів, відповідно, 3 асоціації, субформація буково-ялинових лісів – 7, субформація яворово-ялинових лісів – 4 і субформації ялицево-буково-ялинових і буково-ялицево-ялинових лісів – 15 асоціацій.

Таблиця 1

Розподіл ялинових лісів у розрізі масивів заповідника

№ з/п	Площа ялинових лісів, га	У тому числі ліси:					
		Природного походження, га					Штучні, га
		Всього, га	з них				
			праліси	квазіпраліси	природні	Наближені до природних	
Чорногірський масив							
1.	7883.5	3868.3	625.4	841.4	1796.2	605.3	4015.2
Мармароський масив							
2.	5687.5	2758.9	490.2	533.6	955.0	790.1	2928.6
Свидовецький масив							
3.	4223.5	1481.2	26.1	43.8	666.1	745.2	2742.3
Угольський масив							
4.	18.6	0	0	0	0	0	18.6
Разом, га	17813.1	8108.4	1141.7	1418.8	3417.3	2140.6	9704.7

В ялинниках природного походження ідентифіковано рідкісні угруповання, які занесені до Зеленої книги України: *Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)-calamagrostidosum (villosae)*, *Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)-sphagnosum*, *Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)-vaccinioso (myrtilli)-hylocomiosum*, *Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)-vaccinioso (myrtillin)*, *Piceetum (abietis) juniperoso(sibiricae)-vaccinioso (myrtilli)-hylocomiosum*, *Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)-oxycoccoso (palustris)-sphagnosum (S. magellanicum)*, *Depressipiceetum (abietis) eriophoroso (vaginati)-caricoso (pauciflorae)-sphagnosum (S. palustris)*.

В ялинових лісах природного походження ідентифіковано рідкісні угруповання, які занесені до Зеленої книги України: *Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)-calamagrostidosum (villosae)*, *Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)-sphagnosum*, *Piceetum (abietis) pinetoso (mugi)-vaccinioso (myrtilli)-hylocomiosum*, *Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)-vaccinioso (myrtillin)*, *Piceetum (abietis) juniperoso (sibiricae)-vaccinioso (myrtillin)*.

peroso(sibiricae)-vaccinoso (myrtilli)-hylocomiosum, Depressipiceetum (abietis) eriophorosum (vaginati)-oxycoccoso (palustris)-sphagnosum (S. magellanicum), Depressipiceetum (abietis) eriophorosum (vaginati)-carioso (pauciflorae)-sphagnosum (S. palustris).

В ялинових фітоценозах охороняється багато рідкісних видів рослин і грибів, що занесені до Червоної книги України. Зокрема, *Corallorhiza trifida, Dactylohriza fuchsii, Diphasiastrum alpinum, Epipactis helleborine, Galanthus nivalis, Hericium coralloides, Hookeria lucens, Huperzia selago, Lilium martagon, Listera ovata, Lobaria amplissima, L. pulmonaria, Lycopodium annotinum, Lunaria rediviva, Neottia nidus-avis, Phylloporus pelletieri, Scopolia carniolica, Russula turci, Sparassis crispa, Strobilomyces strobilaceus* та ін.

З метою збереження природних лісів та відтворення наближених до природних угруповань в заповіднику розроблені відповідні Програми з проведення в них природоохоронних та науково-практичних заходів. Зокрема, налагоджена система обліків даних впливу біотичних та абіотичних факторів на стан лісових екосистем і процеси природного поновлення в пошкоджених деревостанах. Розроблена і реалізовується Програма контролю чисельності та управління популяціями короїда-друкаря в ялинниках на території заповідника та прилеглих землях. Упродовж десяти років проводяться наукові дослідження за Програмою моніторингу лісів природного і штучного походження. Особлива увага приділяється вивченню динаміки природних процесів в первинних ялинових угрупованнях. З цією метою в різних екологічних умовах закладено 22 постійні пробні площі в чистих і мішаних пралісових і квазіпралісових ялинових деревостанах. В Мармароському масиві заповідника продовжуються дослідження на 4 дослідних полігонах, які були закладені в гірських чистих ялинових пралісах ще в 30-х роках минулого століття відомим чехословацьким вченим Алоїзом Златніком (15). За цей період на даних полігонах у складі насаджень появилась ялиця і бук (7-15%).

В Чорногірському і Мармароському масивах КБЗ зберігся значний відсоток природної верхньої межі ялинових лісів. У смузі природних лісів, на контакті лісового і субальпійського поясів, закладено серію постійних пробних площ з вивчення динаміки верх-

ньої межі лісу (5,9,10). Дані багаторічних досліджень свідчать про зростання долі участі ялини у складі субальпійських ценозів, які межують з лісовими ділянками.

В заповіднику реалізовується довгострокова Програма науково-практичних робіт з відтворення змішаних різновікових деревостанів, шляхом переформування монокультур ялини, як засіб підвищення стійкості лісів та їх адаптації до кліматичних змін (6). У відповідності до комплексного плану робіт з охорони і збереження природних комплексів в лісових масивах КБЗ постійно проводяться відповідні протипожежні заходи

З часу прийняття Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат минуло вже понад 20 років. Конвенцією передбачалось, на основі регіональної співпраці та транскордонного співробітництва, спрямувати спільні зусилля на охорону, збереження та стале використання природних ресурсів, досягнення екологічної цілісності тощо. У Конвенції глибоко і всесторонньо висвітлено шляхи вирішення широкого кола назрілих питань щодо подальшого розвитку і екологічної стабілізації карпатського регіону. На жаль відсутніх результатів роботи з реалізації Конвенції за цей період не досягнуто.

З метою успішної реалізації положень Протоколу про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат важливо розробити і запровадити єдину узгоджену сторонами Програму моніторингу лісів у Карпатах, створити спільну інформаційну систему стану лісів та відповідну базу даних, забезпечити збереження й стале використання компонентів біологічного різноманіття лісів, охорони та вивчення природних лісів, особливо пралісів, сприяння розвитку й погодженню спільних дослідницьких програм та проєктів у Карпатах, піднесення рівня міжнародного співробітництва між науковими установами регіону стосовно дослідження, збереження, відтворення та сталого використання лісів, які є необхідними для досягнення цілей цього Протоколу. Доцільно ввести в практику проведення науково-практичних семінарів щодо обміну досвідом роботи з питань моніторингу та застосування сучасних методик з вивчення природних лісів і пралісів.

Література

1. Генсирук С.А. Ельники Восточных Карпат. Львов, Изд-во Львов. лесотехн. ин-та, 1957. – 128с.
2. Генсирук С.А. Ліси Українських Карпат та їх використання. К., "Урожай", 1964. – 291с.
3. Голубец М.А. Ельники Украинских Карпат – К.: Наук. думка. – 1978. – 264 с.
4. Звіт про науково-дослідну роботу "Розроблення сценаріїв зміни кліматичних умов в Україні на середньо- та довгострокову перспективу з використанням даних глобальних та регіональних моделей" – УкрГМІ – 2013.
5. Кабаль М.В., Сухарюк Д.Д., Полянчук І.Й., Вербіцький В.В. (2013). Сучасний стан природних чистих ялиників Карпатського біосферного заповідника // Букові праліси та давні ліси Європи: проблеми збереження та сталого використання. Матеріали Міжн. наук.-практ. конф. – Рахів, 2013. – С.177-180.
6. Кабаль М.В., Глеб Р.Ю., Сухарюк Д.Д., Полянчук І.Й., Волощук М.І. Експеримент з переформування монокультур ялини у Чорногірському відділенні Карпатського біосферного заповідника. Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та Інституту екології Карпат НАН України, №1 (5), 2020 р. – с. 16-23.
7. Методика визначення належності лісових територій до пралісів, квазіпралісів і природних лісів. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 18.05.2018р. за № 161.
8. Стойко С.М. Пралісові екосистеми України, їх багатогранне значення та охорона // Науковий збірник Лісівничої академії наук України. "Наукові праці". Львів, 2002. – Вип. 1.- С. 27-31.
9. Сухарюк Д.Д. Природні ліси і праліси Карпатського біосферного заповідника та їх функціональне значення // Матеріали міжн. наук.-практ. конф., присвяченої 20-річчю створення Шацького НПП. – Світязь, 2004. – С.156-157.
10. Сухарюк Д.Д., Полянчук І.Й. Природність лісів Мармароського масиву Карпатського біосферного заповідника в межах Гуцульщини українсько – румунського транскордоння // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції "Природно-ресурсний та етнокультурний потенціал Гуцульщини в Україні та Румунії: проблеми збереження та сталого розвитку" (Україна, м.Рахів, 25 листопада 2021року). – Вінниця: Твори, 2021. – С.215-219.
11. Тышкевич Г.Л. Еловые леса Советских Карпат. М., Изд-во АН СССР, 1962. – 175с.

12. Шпарик Ю.С. Прогноз всихання ялиників в Українських Карпатах за типами лісу // Наукові праці Лісівничої академії наук України. Львів, 2019, том. 19. – С. 79-88.
13. Brang, P.; Küchli, C.; Schwitter, R.; Bugmann, H.; Amman, P., 2016, Waldbauliche Strategien in Klimawandel. In: Pluess, A.R.; Augustin, S.; Brang P. (Red.), 2016, Wald in Klimawandel. Grundlagen für Adaptation strategien. Bundesamt für Umwelt BAFU, Bern.; Eidg. Forschungs anshalt WSL, Birmensdorf; Haupt, Bern, Stutthart, Wien. 341-366.
14. Seidl, R., Rammer, W., Spies, T.A., 2014a. Disturbance legacies increase the resilience of forest ecosystem structure, composition and functioning. Ecol. Appl. 24, 2063-2077.
15. Zlatnik A. et all. (1938). Prozkum prirozenych lesu na Podkarpatske Rusi. Vegetace a stanovište reservice Stuzica, Javornik a Pop Ivan. –Brno. – 524 s.

АБОРИГЕННІ ПОРОДИ ВЕЛИКОЇ РОГАТОЇ ХУДОБИ КАРПАТ – ОСНОВА НАУКОВИХ ТА ТРАНСКОРДОННИХ АСПЕКТІВ ВПРОВАДЖЕННЯ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ І ПРОТОКОЛІВ ДО НЕЇ

Терпай В.П.

Інститут розведення і генетики тварин
ім. М.В. Зубця НААН України, Чубинське, Україна

Терпай В.П. Аборигенні породи великої рогатої худоби (ВРХ) Карпат – основа наукових та транскордонних аспектів впровадження Карпатської конвенції і протоколів до неї. Дослідженнями встановлено, одним із елементів основи наукових та транскордонних аспектів співпраці між країнами, впровадження Карпатської конвенції і протоколів до неї є аборигенні породи ВРХ Карпат. Реалізуючи положення міжнародного документа необхідно відмовитись від охоронної категоричності і жорсткого обмеження екстенсивного випасу навіть на заповідних територіях спираючись на фундаментальну парадигму сучасної екології, в якій поняття біорізноманіття являється провідним. Тварина і територія повинні розглядатись як єдина еколого – економічна система з ознаками цілісності.

Terpai V.P. Indigenous breeds of Carpathian cattle – the basis of scientific and cross-border aspects of implementation of the Carpathian Convention and its protocols. Research has established that one of the elements of the basis for scientific and cross-border aspects of cooperation between countries, the implementation of the Carpathian Convention and its protocols are the indigenous breeds of cattle of the Carpathians. Implementing the provisions of the international document, it is necessary to refuse from the protection categoricity and strict restrictions on extensive grazing even in protected areas, relying on the fundamental paradigm of modern ecology, in which the concept of biodiversity is leading. The animal and the territory should be considered as a single ecological and economic system with the signs of integrity.

Ведення скотарства в Карпатах має свою історію, специфіку і особливості обумовлені економікою, ґрунтами, кліматом, рельєфом, структурою земельних угідь, традиціями, дисперсним розселенням людей і тощо. Галузь базується на власних природних та породних, людських і фінансових ресурсах. Даний вид діяльності, побудований на основі аборигенних порід, може частково зняти проблему зайнятості, давати суттєву статтю доходів для значної кількості малих бізнесів, поповнювати місцеві бюджети і забезпечити сталий розвиток громад. Усвідомлюючи це співробітники Природничого університету Люблін, Польща регенерували у 2003 році аборигенну білохрипту породу ВРХ, що офіційно числилась вимерлою. Тепер тварин використовують для випасання у Розточанському народному і інших парках.

Про аборигенні породи ВРХ у Карпатах слабка документально – інформаційна база, обмежені дані у наукових джерелах. Тому, за підтримки вище згаданого наукового закладу, нами проведено вивчення локальних порід ВРХ карпатських країн і виявлено 18. Породи диференціюються за такими ознаками: молочно – м'ясний або м'ясо – молочний напрям продуктивності, найвищим рівнем мінливості, відтворної здатності і довголіттям продуктивного використання, масть в основному однорідна, міцна конституція і копитний ріг, добре розвинена дихальна система, кращі реактивні властивості, резистентні до багатьох захворювань, генетично обумовлене продукування високоякісного молока, м'яса, найкраще пристосовані до з'їдання трав'яної рослинності природних лук і пасовищ та перетворення на молоко, яловичину і ін. Через відносно низьку живу масу виділяють в атмосферу на 10% менше метану. Характеризуються непорушною рівновагою "генотип – середовище". Окремі беруть свій початок від одомашнення малого карпатського тура. Однак, чисельність їх дуже обмежена, таблиця 1.

Таблиця 1

Аборигенні породи ВРХ країн Карпатського регіону, загальна кількість та припадає в середньому на одне господарство, гол.

Країна	Порода	Кількість*	В 1 господарстві
Чехія	чеська строката	170000	149
Угорщина	сіра угорська/мадяртарка	4965 /14000	24/36
Польща	червана польська	2399	9
	чорно – біла	1575	12
	червоно – біла	3293	10
	білохрипта	653	6
	симентальська	100000	15
Румунія	бура румунська, бруно	3000	3
Словаччина	словацька строката	105229	84
	пінцгау	3412	107
Сербія	строката худоба	43000	5
Україна	бура карпатська	24051	1
	лебединська	640	160
	червона степова	1609	201
	червона польська	126	126
	сіра українська	173	173
	білоголова українська	300	300

В ситуації що склалася, втрачається зрівноважений, сталий і тривалий розвиток сектору молочного скотарства, виробництво екологічного молока та отримувати дохід за рік на одну корову у 2,4 рази вищий ніж при виробництві звичайного, Szumiec A і in., 2021.

Одночасно необхідно зауважити, виготовленим з цього молока маслу, твердим сирам крім інших переваг притаманний ще й букет специфічних ароматів. Наприклад в сирі Парічано ідентифіковано 27 зв'язків ароматичних, тоді як виготовленого з молока отриманого від корів, що споживали традиційний раціон лише 13, Carpio і in., 2004. Ведучи полонинське господарство, дотримуючись вікових традицій та культури гуцули, бойки, лемки інші етноси й сьогодні використовують генетичні, біологічні, анатомічні, фізіологічні властивості місцевої ВРХ, живуть в гармонії з природою та довкіллям, як того вимагає Карпатська конвенція і протоколи до неї, Карпатська конвенція, 2004. Не менш важливо, забезпечується постійність збереження біологічного різноманіття, постійність у часі і просторі трав'яного покриття пасовищ, урожайність 60 – 70 ц/га кормових одиниць. Слід зазначити, основою мотивації виступає і економічна складова, підвищується рівень конверсії корму у продукцію, здешевлюється вартість раціону та добра його оплата. В ієрархії кормів, наведені розрахунки підтверджують найнижчу відносну собівартість зеленої маси, таблиця 2.

Таблиця 2

Відносна собівартість зелених кормів природних лук і пасовищ

Показники	У % до пасовищних кормів	
	натуральний вид	кормові одиниці
Зелена маса природних пасовищ	100	100
Зелена маса скошених багаторічних трава	230	158
Зелена маса кукурудзи та однорічних трава	400	332
Сіно із природних сінокосів	608	247
Сіно із сіяних багаторічних трав	960	301
Сіно із сіяних однорічних трав	1210	380
Кормові коренеплоди	960	1051
Концентровані корми	3160	392

Тобто, якщо масову одиницю пасовищних кормів у натуральному вимірі прийняти за 100 відсотків, то собівартість концентратів обійдеться у 31,6 рази дорожче, за поживністю у 3,92 рази. Поза господарським і економічним значенням пастирські традиції, які передаються із покоління до покоління, сприяють відновленню лучних екосистем. Зараз у всій Європі така технологія заохочується, підтримується дотаціями, узгоджується зі світовими тенденціями.

Незважаючи на часткові позитивні зрушення після прийняття Карпатської конвенції і протоколів до неї, проблемними залишаються питання поглиблення співпраці між різними інстанціями країн Карпатського Єврорегіону, міграція населення, формування місцевого ринку молока, яловичини, вирішення дефіциту білка тваринного походження, збереження навколишнього середовища, фауни, флори, генотипів порід малих популяцій продовольчого підкомплексу, дослідження переваг місцевих порід над комерційними. Основна причина – систематичне скорочення дійних стад аборигенних порід. Щоб припинити негативні тенденції і для детальної оцінки такого процесу проведено поглиблене вивчення та аналіз ситуації, наводимо багаторічні напрацювання в Закарпатській області, Україна, частині типового регіону Карпат,.

Спираючись на результати власних досліджень виявлено, пік розвитку основної, бурої карпатської породи (БКП) припадає на середину 90-тих років минулого століття, коли у всіх формах господарств утримувалося загалом 141,7 тис. корів, з них БКП 113,4 тис., динаміку поголів'я і інші показники наведено в таблиці 3.

Проте, отримані результати однозначно вказують на негативну динаміку, суттєве зменшення поголів'я корів протягом аналізованого періоду як у абсолютних, так і у відносних показниках. Наслідок, потреба у цінних продуктах харчування молока і яловичини набула усталеного негативного характеру і в 2023 році забезпечена відповідно на 59,6% і 45,0%. Змінилися базове – ландшафтне різноманіття, гармонійні краєвиди типові для територій Карпат та погіршився ботанічний склад травостою, збідніло біорізноманіття фітоценозів природних лук і пасовищ, роль яких в природі рівняється лісам. Знизився коефіцієнт використання доступної сонячної енергії, що погіршило потенціальні

показники фотосинтезу і відповідно рекреаційний потенціал, одна із причин деградації ґрунту. Поширились купини, малоцінні бур'яни, чагарники, дерева, рис 1, які витісняють трав'яні ценози. Цей процес веде до монодомінантності травостою. Із загального земельного фонду гірської частини 571,6 тис. га 53,5%, після останніх паводків, оголошено зоною надзвичайної екологічної ситуації.

Таблиця 3

Абсолютні та відносні показники поголів'я
 бурої карпатської породи і всього корів,
 виробництво та потреба продуктів скотарства у Закарпатті
 за 1986; 2004 і 2023 роки.

Роки	БКП тис.г.	Всього тис.гол.	Припадає на 100		Вир/±допотреби тис. т			
			га с.- г.угідь	чоловік	молоко		ялович.	
1986	113,4	141,7	30,9	11,3	356	-119	45	-15
2023	36,1	42,0	9,2	3,3	283	-192	27	-33
± до 1986	-77,3	-99,7	-21,7	-8,0	-73	-	- 18	-
% до 1986	-314,1	-337,4	-335,9	-342,4	-21	-	- 40	-
2004	100,9	140,2	30,1	11,2	438	-37	34	-26
± до 2023	-64,8	-98,2	-20,9	-7,9	155	-	7	-
% до 2023	-279,5	-333,8	-327,2	-339,4	55	-	26	-

г.,гол. — голів; с.-г. — сільськогосподарські угіддя; вир. — виробництво; ялович. — яловичина у живій масі; потреба молока — 475 тис. т; потреба яловичини, жива маса — 60 тис.т

Рис. 1. Сучасний вигляд колишнього природного пасовища

Перехід до ринкової економіки прискорив регрес популяції БКП у 2011 році до 75 тис. корів. З метою стабілізації стану, наукових та транскордонних аспектів впровадження "Карпатської конвенції і протоколів до неї", створення нової моделі ведення галузі нами розроблено "Концепцію збереження локальної бурої карпатської породи та розвитку молочного скотарства в Закарпатській області до 2025 року". Концепцію схвалено і рекомендовано до видання Вченою Радою ІРГТ НААН 18 грудня 2012 року протокол № 411. В концепції поєднано інтереси та реальні можливості держави, регіону і дрібних виробників. Передбачено створення породної Асоціації, яка була офіційно зареєстрована у 2014 році. Цього ж року 16 жовтня підписано угоду про співробітництво з Асоціацією бурої марамороської породи – бруно м. Сігет, Румунія.

Відповідно до рекомендацій FAO організовано генофондовий банк, м. Мукачево, Україна де зберігається біологічний матеріал різних генераційних періодів починаючи із 1962 року, різної кровності та належності до різних ліній 10-ти чистопородних і 28-ми помісних бугаїв БКП. Передано у Національний банк генетичних ресурсів тварин біоматеріал від чотирьох.

На засіданні технічної Ради регіонального відділення по країнам Східної Європи та Центральної Азії сільськогосподарської і продовольчої організації FAO, Будапешт, Угорщина по питанням збереження пріоритетних місцевих порід, 30 – 31 квітня 2015 року головою правління Асоціації презентовано БКП та аргументовано доцільність оплати генетичних досліджень. Успішно реалізований проєкт FAO TCP/RER/3604.

30 серпня 2016 року Асоціацію БКП прийнято у Федерацію бурих порід Європи, м. Цуг, Швейцарія. Членство у Федерації відкрило можливості залучення у селекційний процес європейську генетику, прийоми і технології.

24 лютого 2017 року укладено договір зі Словацьким університетом сільського господарства в м. Нітра. Результати спільних генетичних досліджень БКП та словацької строкатої опубліковано англійською мовою у журналі DAGENE 4 (2019) Budapest P. 37 – 42.

Складено угоду 5 квітня 2019 року з Природничим університетом Люблін, Польща. 15 червня 2022 року на міжнародній конференції в університеті автором представлено презентацію

на тему "Залучення можливостей Карпатського Єврорегіону і інших інституцій для збереження біорізноманіття великої рогатої худоби і сталого розвитку місцевих громад в Карпатських країнах". За фінансової підтримки наукового закладу вивчено аборигенні породи країн Карпатського регіону. Результати опубліковано у монографії англійською мовою *Lokalne rasy zwierząt w ochronie bioróżnorodności i zachowaniu tradycji regionów*, Lublin, 2023, P. 110 – 124.

За договором від 29 травня 2019 року з Інститутом зоотехніки, Краків-Баліце, Польща, в межах бюджету, проведено у 2022 році молекулярно-генетичну ідентифікацію 83 голів БКП для виявлення у тварин алелі A1A2 і генотипування по A2A2, створено базу даних. Вивчається вплив поліморфізму гену A2A2 на молочну продуктивність і технологічні якості одержаного молока з вмістом білка A2A2 та виготовлення з нього твердого сиру.

Згідно науково – технічного завдання Інституту розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця НААН проведено експедиційне обстеження маточного поголів'я БКП. Результати зафіксовано у науковому звіті, матеріали використано в роботі.

Таким чином партнерська взаємодія, спільні проєкти і дослідження з використанням аборигенних порід ВРХ, зоотехнічних, господарських, організаційних міроприємств, при дальшій поглибленій науковій та транскордонній співпраці допоможуть досягти накреслених результатів у "Карпатській конвенції і протоколах до неї". Виробленні довготермінової стратегії ведення скотарства в Карпатському регіоні застосовуючи геномну селекцію і екосистемний підхід в організації виробництва.

Література

1. Szumiec A, Musiał K. Ocena stopnia zrownowazenia gospodarstw ekologicznych zajmujacych sie chowem bydla mlecznego. *Wiadomosci zootechniczne*. Krakow. 2021. – 4 (312). – S. 3 – 15.
2. Caprino S., Mallia S., La Terra S., Melilli C., Licitra G., Acree T. Composition and aroma compounds of Ragusano Cheese: Native pasture and total mixed rations. *J. Dairy Sci.* 2004. – 87 (4). – S. 816 – 830.
3. Рамкова Конвенція "Про охорону та сталий розвиток Карпат" // Підписана 22.05. 2003, ратифікована 07.04.2004. – 10с.
4. Valuing the Global Environment. Action and Investments for 21 st. Century. – GEF. – 1998. – 163 P.

5. Kasarda Radovan, Moravcikova Nina, Kadlecik Ondrej, Trakovicka Anna, Zitny Julius, Terpai Vasil Petrovic. Common origin of local cattle breeds in western region of Carpathians, DAGENE. Budapest. 4(2019). – P.37 – 42.
6. Terpai Vasyl, Wioletta Sawicka-Zugaj, Witold Chabuz, Kostiantyn Vasiukov, Monika Lech. Involvement of the Carpathian Euroregion and other institutions for conservation of cattle biodiversity and sustainable development of local communities in the Carpathian region / Lokalne rasy zwierząt w ochronie bioróżnorodności i zachowaniu tradycji regionów, Lublin. 2023. – P. 110 – 124.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОТОКОЛІВ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРИРОДНОМУ ПАРКУ "СИНЬОГОРА"

Шпарик Ю.С., Гавриш Л.М., Рудик Д.Д.

Національний природний парк "Синьогора", Стара Гута, Україна

Шпарик Ю.С., Гавриш Л.М., Рудик Д.Д. **Впровадження протоколів Карпатської конвенції в національному природному парку "Синьогора".** На прикладі НПП "Синьогора" аналізуються результати впровадження положень Карпатської конвенції та її Протоколів, а також визначено проблеми цього впровадження та шляхи вирішення цих проблем. Важливо, що більшість завдань, які поставлені "Проектом організації території НПП "Синьогора", спрямовані на забезпечення сталого розвитку місцевої громади, що є метою Карпатської конвенції. Доцільно розробити регіональну програму покращення туристичної інфраструктури.

Shparyk Y.S., Havrysh L.M., Rudyk D.D. **Carpathian Convention protocols' implementation in the Synogora National Nature Park.** The results of the implementation of the Carpathian Convention and its Protocols provisions analysed on the Synohora NPP example, and the implementation problems' solution identified. Mainly all tasks from Project of Synohora NPP Organization focused on the local community sustainable development, what is the Conventions' goal. There is a need to develop a regional program for tourist infrastructure improving.

Підписання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (далі – Карпатська конвенція) відбулося в 2003-2004 роках за участі семи європейських країн, на території яких розташовані Карпатські гори: Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини, Угорщини, України і Чехії. Завданням конвенції є налагодження міжнародного співробітництва для поліпшення якості життя місцевих громад, зміцнення місцевих економік, збереження природних цінностей та культурної спадщини в регіоні, а цільовою аудиторією (реципієнтом) виконання конвенції – місцеве населення. Карпатський регіон в Україні має площу близько 59 тис. км² з населенням більше 6 млн осіб на території Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської і Чернівецької областей. Основні угіддя на цій території – лісові землі (≈2,2 млн га) і базовою галуззю є лісове господарство, добре розвинені тваринництво, транспорт і туризм.

В 11 статтях Карпатської конвенції задекларовані сфери діяльності громадського суспільства регіону для забезпечення його сталого розвитку, на особливу актуальність яких акцентує увагу цей

документ: інтегрований підхід до управління земельними ресурсами на основі узгоджених планів управління всіма галузями економіки; збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття на основі ефективної екологічної мережі Карпат, відновлення деградованих оселищ, запобігання поширенню генно-модифікованих та інвазійних видів; просторове планування соціально-економічного розвитку Карпат на основі проєктів розвитку місцевих громад, програм транскордонного планування землекористування, інфраструктури і послуг та оцінки впливу на довкілля, зокрема, щодо транскордонного забруднення; стале та інтегроване управління водними ресурсами та річковими басейнами на основі збереження природних водойм і підземних вод, належного знезараження та обробки стічних вод та спільної системи заходів та раннього попередження щодо впливів на водний режим; стале сільське та лісове господарство на основі спільної політики (стратегії) з врахуванням екологічних інтересів, сталого управління лісами з врахуванням екологічних функцій (послуг) лісів та застосуванню безпечних для довкілля заходів у господарці; сталий транспорт та інфраструктура на основі спільної політики планування і розвитку транспорту та інфраструктури з урахуванням особливостей гірського довкілля та розробки моделей екологічно безпечного транспортування; сталий туризм на основі політики транскордонної співпраці для підтримки сталого туризму та спільних планів управління природоохоронними територіями та цінними для туризму об'єктами; промисловість та енергетика на основі спільної політики для запровадження екологічно безпечних промислових технологій, які в перспективі зменшать негативний вплив на біорізноманіття та ландшафти; культурна спадщина і традиційні знання на основі спільної політики, спрямованої на збереження та підтримку культурної спадщини і традиційних знань місцевого населення, виробництва і продажу місцевих виробів; моніторинг стану довкілля та раннє попередження стихійних лих на основі співпраці у науково-дослідній діяльності та в оцінці ризиків стану довкілля, взаємного доповнення та стандартизації методів моніторингу, спільної системи попередження техногенних загроз і спільної ГІС; підвищення обізнаності, екологічна освіта та участь в управлінні місцевими підприємствами громадськості на основі спільної політики, яка гарантує місцевому населенню високий рівень екологічної обізнано-

сті, вільний доступ до інформації щодо охорони і сталого розвитку Карпат та обов'язкову участь в прийнятті управлінських рішень на регіональному рівні.

Наступним кроком в реалізації положень Карпатської конвенції була підготовка протоколів до неї за перерахованими вище пріоритетами і станом на 2024 рік вже розроблено і погоджено п'ять наступних документів: Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття – Україна приєдналася у 2010 році, Протокол про стале управління лісами – у 2013 році, Протокол про сталий туризм – у 2017 році, Протокол про сталий транспорт – у 2019 році, Протокол про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості – у 2021 році. Нижче зроблено аналіз вкладу НПП "Синьгора" у виконання положень цих протоколів.

Національний природний парк "Синьгора" має площу 10,9 тис. га у верхів'ї басейну Бистриці Солотвинської з домінуванням смерекових (*Picea abies* (L.) H.Karst.) лісів (68%) і це природоохоронна організація, як входить до Карпатської мережі таких територій. Тому, в першу чергу, зроблено аналіз заходів з реалізації завдань Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Карпатської конвенції. Для охорони пріоритетних видів та оселищ в парку проводяться системні заходи з інвентаризації розташування і стану цих видів та оселищ, контролю за пересуванням і таборуванням рекреантів, розкладанням вогнищ та їх перенаправлення в обхід пріоритетних оселищ, створення розсадника для вирощування раритетних і типових видів з метою подальшого їх висаджування в природі. Для збереження популяцій рідкісних видів, рослинних угруповань та оселищ проводиться їх локалізація та встановлення інформаційних щитів для попередження їх пошкоджень. Для збереження генофонду тварин і рослин в парку збирають насіння рідкісних та охоронюваних видів рослин, вирощують з нього посадковий матеріал у власному розсаднику та не допускають проникнення на територію парку інвазійних та інтродукованих видів тварин. Для збереження типових і рідкісних ландшафтів вивчається їх динаміка на 5-ти наукових полігонах, зокрема і з вивчення структури і динаміки пралісів, та підготовлено проєкт відповідних рекомендацій. Для мінімізації впливів і запобігання розповсюдженню інвазійних чужорідних видів ведеться моні-

торинг їх появи на території парку та проводяться заходи з їх знищення при виявленні. Для збереження та відтворення корінних лісів в парку проводяться заходи з відновлення природної структури лісів через проведення рубок переформування та збереження найбільш стійких корінних деревно-чагарникових порід. Для пом'якшення впливів і адаптації природних екосистем до кліматичних змін проведено оцінку балансу депонування вуглецю лісами парку та підбір заходів для його покращення. Для інвентаризації біорізноманіття вся територія парку охоплена маршрутами моніторингу, які обстежуються з періодичністю відповідно до затвердженої методики. Для моніторингу стану популяцій пріоритетних видів та оселищ закладено мережу пунктів фенологічного спостереження в усіх типах наземних природних екосистем, на яких, крім стану, контролюються також їх фенологія та поширення (міграція) на території парку. Для більш ефективного виконання НПП "Синьогора" Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття потребує покращення еколого-освітня робота з відвідувачами стосовно збору дикоростучих рослин, грибів та ягід, а також – щодо відвідування парку з домашніми (прирученими) тваринами і поширення в парку не місцевих видів тварин і рослин.

Завдання Протоколу про стале управління лісами до Карпатської конвенції також актуальні для Національного природного парку "Синьогора", бо на площі 10,5 тис. га тут функціонують лісові екосистеми. Для охорони пріоритетних видів та оселищ в парку проведено їх інвентаризацію та підібрано заходи, які забезпечать їх підтримання на належному рівні. Для збереження популяцій рідкісних видів, рослинних угруповань та оселищ теж ведеться постійний моніторинг з їх виявлення, оцінки стану та потенційних загроз і, при потребі, призначаються заходи, які забезпечать їх збереження. Для збереження та відтворення корінних лісів в похідних деревостанах призначаються рубки переформування, а в корінних – заходи зі сприяння місцевим породам дерев. Для пом'якшення впливів і адаптації лісів до кліматичних змін вивчено інтенсивність всихання смереки та напрямки змін в деревостанах, де смерека всихає, а за отриманими результатами запропоновані відповідні адаптаційні заходи. Для забезпечення належного проведення природоохоронних заходів відповідно до проєкту лісовпорядкування в парку щорічно

оцінюється актуальність всіх запланованих заходів для охорони природи і в ліміт спеціального використання лісів вносяться тільки найбільш актуальні з них. Для моніторингу стану популяцій раритетних видів біоти в парку використовують фотопастки та постійні обстеження стану біоти на маршрутах моніторингу з використанням SMART. Для розробки і реалізації спеціальних природоохоронних програм і менеджмент-планів проведено оцінку їх соціологічної цінності та розпочато реалізацію окремих з них: відновлення популяції сну білого та сосни кедрової європейської, влаштування додаткових вольєрів для декоративних тварин. Для проведення освітньо-виховних робіт в парку розроблено факультативну навчальну програму "Лісова педагогіка з основами виживання", яка дає слухачам розуміння особливостей функціонування лісових екосистем, їх цінності для місцевого населення та практичні навички з виживання в природних екосистемах в цей складний військовий час. Для створення позитивного іміджу НПП "Синьогора" всі заходи, які проводяться в парку, висвітлюються на офіційній Інтернет сторінці та в соціальних мережах, а їх проведення погоджується з представниками місцевого населення на засіданнях Науково-технічної ради парку і під час відповідних робочих зустрічей. Для більш ефективного виконання працівниками НПП "Синьогора" Протоколу про стале управління лісами існує потреба в спрощенні дозвільних процедур для проведення лісівничих заходів. Наприклад, відводи в рубку дерев для отримання лімітів на заплановані лісовпорядкування заходи парк розпочав в жовтні 2023 року, вже декілька разів подавав передбачені законодавством пакети документів, але до цього часу лімітів не отримав, хоча всі заходи та їх об'єми з цих лімітів погоджені в Міндовкіллі при затвердженні документів лісовпорядкування 2021 року та "Проекту організації території НПП "Синьогора". Важливо, що котельня парку працює на деревині, якої вже практично не залишилося, дров і пиломатеріалів для місцевого населення також немає, а навіть при отриманні лімітів ще потрібно від 1 до 2 місяців для отримання дозволів на проведення рубок в обласному управлінні екології і для тендерних процедур!?"

Завдання Протоколу про сталий туризм до Карпатської конвенції також актуальні для НПП "Синьогора", бо одним з основних завдань парку є створення належних умов для відвідувачів, які займа-

ються туризмом і/або рекреацією на території парку, і виконання цих завдань проаналізовано нижче. Природоохоронні заходи відповідно до проєкту лісовпорядкування проводяться в парку для покращення рекреаційної привабливості нашої території: вибірковими санітарними рубками забираються сухі і небезпечні для відвідувачів дерева; рубками формуються напіввідкриті лісові ландшафти, ліквідація захаращення забезпечує комфортність руху на туристичних маршрутах. Активне інформаційне забезпечення туристичної діяльності парку в соціальних мережах та на Інтернет сторінці парку дає можливість відвідувачам дистанційно оцінити привабливість туристичної мережі НПП "Синьогора" і прийняти рішення про доцільність її теренної апробації. Для забезпечення комфортності рекреаційної інфраструктури в парку щорічно відновлюються пошкоджені природними чинниками елементи цієї інфраструктури та створюються нові пункти стаціонарної рекреації – в 2024 році вже є 12 нових елементів. Для створення туристичних дестинацій працівники парку спочатку оцінюють їх цінність для відвідувачів, потім – проводять інформаційну компанію в засобах масової інформації, спеціалізованих виданнях та в соціальних мережах і одночасно налагоджують відповідну рекреаційну інфраструктуру цих дестинацій. Для ефективного облаштування туристичних маршрутів в парку проводять комплекс заходів: очищення маршрутів від захаращення і небезпечних дерев; влаштування обходів, сходів і безпечних переходів через водотоки і небезпечні ділянки; забезпечення доброї видимості маркування. Проведення освітньо-виховних робіт з відвідувачами парку має місце на контрольно-пропускному пункті для інформування туристів щодо правил перебування на території парку, можливих загроз і потреби в екіпіруванні та харчах. Для залучення іноземних відвідувачів підготовлена туристична і рекреаційна інформація про НПП "Синьогора" перекладається на англійську мову і, за наявності, друкується та викладається в Інтернеті і в соціальних мережах. Проблематичним у виконанні цього Протоколу є низьке бюджетне фінансування розвитку туризму.

Виконання Протоколів про сталий транспорт і про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості не аналізується через відсутність цих заходів в НПП "Синьогора".

МІЖНАРОДНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЖАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ПРИРОДНОГО ПАРКУ

Шукаль Я.Ю., Ярош О.А., Кваковська І.М.
Ужанський національний природний парк,
Великий Березний, Україна

Шукаль Я.Ю., Ярош О.А., Кваковська І.М. Міжнародна діяльність Ужанського національного природного парку. У статті розглядається міжнародна діяльність Ужанського національного природного парку, його участь у транскордонних природоохоронних проєктах, зокрема в рамках Міжнародного біосферного резервату "Східні Карпати", а також розвиток співпраці з іноземними партнерами у збереженні біорізноманіття та сталого розвитку регіону.

Shukal Y.Y., Yarosh O.A., Kvakovska I.M. The international activities of the Uzhanskyi National Nature Park. The article examines the international activities of the Uzhanskyi National Nature Park, its involvement in transboundary conservation projects, particularly within the framework of the International Biosphere Reserve "Eastern Carpathians" and the development of cooperation with foreign partners in biodiversity conservation and regional sustainable development.

Ужанський національний природний парк (УНПП) розташований у західній частині фізико-географічної області Вододільно-Верховинських Карпат. У польодовиковий період у невисоких гірських масивах, зокрема на найвищій горі Кременець (1306 м н.р.м.), сформувалися оригінальні флористичні та зооценотичні комплекси неморального типу.[3]

Доступні широкі гірські долини верхів'я Ужа з родючими буро-земними ґрунтами та невисокі полонини почали освоюватися ще з середини середньовіччя. Через Ужоцький і Верецький перевали проходили торговельні шляхи з Київської Русі в Дунайський басейн. Однак, протягом тривалого агрокультурного періоду у ценотичній структурі природних екосистем відбулися істотні антропогенні трансформації, що вплинули на екологічну стабільність у регіоні. [3]

З метою збереження типових природних ландшафтів та покращення екологічної ситуації в 1999 році був створений Ужанський національний природний парк Указом Президента України "Про створення Ужанського національного парку" загальною площею 39159,3 гектари, м. Київ, 27 вересня 1999 року N 1230/99. Також

потрібно відмітити що у 2019 році Указом Президента України Про зміну меж території Ужанського національного природного парку, було розширено до 46 147 гектарів, м. Київ, 11 квітня 2019 року № 135/2019. Ужанський НПП є складовою частиною Польсько-Словацько-Українського біосферного резервату "Східні Карпати", який був першим у Європі трилатеральним біосферним резерватом площа якого становить 213 211 га. У 1999 році Міжнародна координаційна рада програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера" (МАБ) включила його до міжнародної мережі біосферних резерватів, до якої належить понад 400 подібних заповідних об'єктів. [2,4]

Значний поштовх до міжнародної співпраці відбувся у 2002 році, коли Ужанський НПП став членом Карпатської Асоціації національних парків та заповідників, створеної в 1991 році для координації досліджень з питань вивчення впливу людської діяльності на екосистеми Карпат. [2]

Протягом наступних років були укладені важливі угоди та проекти, що сприяли розвитку парку. [1] Зокрема:

2005 рік – укладено договір між Ужанським НПП та Інститутом сільського та лісового господарства ім. Менделя (м. Брно, Чехія).

2010 рік – дирекція парку взяла участь у 8-му засіданні міжурядової українсько-словацької комісії з питань транскордонного співробітництва, формуючи спільну робочу групу з підготовки міжміністерської угоди про співпрацю у рамках Міжнародного біосферного резервату "Східні Карпати".

2011 рік – підписано протокол заходів до рамкової угоди про співпрацю між Державною охороною природи Словацької Республіки та Ужанським НПП. Підписано рамкову угоду про співпрацю в рамках Міжнародного біосферного заповідника "Східні Карпати". В Угоді передбачено дорадчу діяльність, зокрема, у забезпеченні догляду за природоохоронними територіями, реалізацію міжнародних угод і протоколів щодо охорони природи та міжнародних зобов'язань, фахове співробітництво в галузі природознавчих та природоохоронних наукових досліджень, а також в ході моніторингу, співпрацю в галузі екологічної освіти та виховання, видавничій та пропагандистській діяльності, реалізацію спільних проєктів та програм, в тому числі з управління фінансами та маркетингу, а також розробка та впровадження концепцій збереження природи, організація спільних заходів (професійних конференцій, семінарів, виставок тощо).

2013 рік – в Бещадському національному парку відредаговано спільний звіт – періодичний огляд на МАБ ЮНЕСКО за 2003–2013 роки щодо стану МБЗ "Східні Карпати", підписано структурний план МБЗ "Східні Карпати", підписано угоду про функціонування МБЗ "Східні Карпати" та координаційну раду МБЗ "Східні Карпати" (згідно Памплонських рекомендацій, Іспанія, 2000 рік, додаток 3 до Періодичного огляду, розділ "Рекомендації для створення і функціонування транскордонних біосферних резерватів", підрозділ "Інституційний механізм").

2015 рік – в Польщі (м. Лютовиська) відбулось засідання Координаційної ради Міжнародного біосферного резервату "Східні Карпати" для опрацювання рекомендацій Дорадчого комітету з питань біосферних резерватів ЮНЕСКО, що призвело до затвердження Плану управління Міжнародного біосферного резервату.

2024 рік – Підписано меморандум про співпрацю з Šumava National Park (Чеська республіка).

Міжнародні проекти впроваджувалися протягом всього існування УНПП, зокрема з недавніх проєктів, "Захист природи як можливість для регіонального розвитку", реалізується в рамках Операційної програми SK08 Транскордонне співробітництво з метою зменшення існуючих бар'єрів для співпраці. Період реалізації – 10/2015 – 30/04/2017, грант NFM – 85% (756 849 євро). [2]

Ще один проєкт, "Підтримка природоохоронних територій в Україні", сприяє збереженню природних багатств країни. Проєкт був розроблений понад десять років тому та підтримується Урядом Німеччини, який надав грант у розмірі до 14 мільйонів євро через Федеральне міністерство економічного співробітництва та розвитку (BMZ). [2]

Як висновок майбутнє України в Європейському Союзі залежить від успішного розвитку природоохоронних територій. Охорона та розвиток таких територій є одним із основних пріоритетів, оскільки вони забезпечують збереження біорізноманіття та екосистем, а також сприяють сталому розвитку регіонів. Транскордонна співпраця з партнерами зі Словаччини та Польщі, які входять до біосферного резервату "Східні Карпати", є важливим аспектом цієї роботи. Особливу цінність становлять букові праліси Карпат, які розташовані на кордоні з цими країнами та включені до списку спадщини ЮНЕСКО.

Література

1. Вивчення ходу природних процесів та взаємозв'язків в екосистемах парку. Літопис природи Ужанського НПП, 2001-2023. – Великий Березний, 2023. – Т.1- Т.23. // Розділ 10, "Участь заповідників і парків у виконанні чинних для України міжнародних конвенцій". Літопис природи, Т.1-Т. 22; 2002-2024, Великий Березний.
2. Офіційні документи та звіти Ужанського НПП.
3. Ужанський національний природний парк. Поліфункціональне значення / За ред. С.М. Стойка. – 2-ге вид. – Львів, 2008.
4. <https://wownature.in.ua/oberihaymo/biosferni-rezervaty-v-ukraini/transkordonnyy-ukrainsko-polsko-slovatsky-biosfernyy-rezervat-skhidni-karpaty/>

ДОВІДКОВІ МАТЕРІАЛИ

ЗАКОНИ ТА РІШЕННЯ УРЯДУ УКРАЇНИ Й МІНІСТЕРСЬКОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ІЗ ПИТАНЬ РЕАЛІЗАЦІЇ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРОТОКОЛІВ ДО НЕЇ

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Верховна Рада України постановляє:

Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат,
підписану 22 травня 2003 року в м. Києві, ратифікувати (додається).

Президент України

Л. Кучма

м. Київ, 7 квітня 2004 року
№ 1672-IV

Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат

Офіційний переклад

"Сторони",

ВИЗНАЮЧИ, що Карпати є унікальним природним скарбом визначної краси та екологічної цінності, важливим центром біорізноманіття, головним водозбором великих річок, необхідним середовищем існування та притулком для багатьох видів рослин і тварин, які знаходяться під загрозою зникнення та найбільшою у Європі територією з незайманими лісами, та

УСВІДОМЛЮЮЧИ, що Карпати є важливою частиною екологічного, економічного, культурного, рекреаційного довкілля та середовища існування у серці Європи, спільного для багатьох народів та країн;

УСВІДОМЛЮЮЧИ важливість та екологічну, культурну і соціально-економічну цінність гірських регіонів, що спонукало Генеральну Асамблею Організації Об'єднаних Націй проголосити 2002 рік міжнародним роком гір;

ВИЗНАЮЧИ важливість гірських регіонів, як це закріплено у розділі 13 (Сталий розвиток гірських регіонів) Декларації щодо довкілля та розвитку ("Порядок денний на 21 сторіччя", Ріо-де-Жанейро, 1992 рік), а також у Плані дій Світового Самміту з проблем сталого розвитку,

ПОСИЛАЮЧИСЬ на Декларацію з питань довкілля та сталого розвитку в Карпатському та Дунайському регіонах (Бухарест, 2001 рік);

БЕРУЧИ ДО УВАГИ відповідні положення і принципи, закріплені у відповідних глобальних, регіональних і субрегіональних правових документах, стратегіях і програмах з довкілля;

МАЮЧИ НА МЕТІ забезпечити більш ефективне виконання таких вже існуючих інструментів, та МАЮЧИ ЗА ОСНОВУ інші міжнародні програми;

ВИЗНАЮЧИ, що Карпати являють собою середовище, в якому проживає місцеве населення, та

ВИЗНАЮЧИ внесок місцевого населення у сталий соціальний, культурний і економічний розвиток та у збереження традиційних знань у Карпатах;

ВИЗНАЮЧИ важливість субрегіональної співпраці для охорони та сталого розвитку Карпат у контексті процесу "Довкілля для Європи";

ВИЗНАЮЧИ досвід, отриманий в рамках Конвенції щодо охорони Альп (Зальцбург, 1991 рік), як успішну модель для охорони довкілля та сталого розвитку гірських регіонів, що забезпечує гарну основу для нових партнерських ініціатив та подальшого зміцнення співпраці між Альпійськими та Карпатськими державами;

УСВІДОМЛЮЮЧИ той факт, що зусилля, спрямовані на охорону, збереження та стале використання природних ресурсів Карпат, не можуть бути досягнуті лише однією країною, а вимагають регіональної співпраці; а також, що зростає важливість транскордонного співробітництва у досягненні екологічної цілісності;

Домовилися про таке:

Стаття 1. Сфера застосування

1. Конвенція застосовується до Карпатського регіону (далі – "Карпати"), який буде визначений на Конференції Сторін.

2. Кожна Сторона може поширити застосування цієї Конвенції та її протоколів на додаткові частини її національної території, зробивши відповідну заяву Депозитарію, за умови, що таке розширення необхідне для виконання положень Конвенції.

Стаття 2. Загальні цілі та принципи

1. Сторони проводять всебічну політику та співпрацюють для охорони та сталого розвитку Карпат з метою, зокрема, поліпшення якості життя, зміцнення місцевих економік та громад, збереження природних цінностей та культурної спадщини.

2. Для досягнення цілей, зазначених у пункті 1, Сторони вживають відповідних заходів у сферах, охоплених у статтях 4-13 цієї Конвенції, підтримуючи:

- а) принципи запобігання та застереження;
- б) принцип "забруднювач платить";
- с) участь громадськості та залучення заінтересованих організацій;

- d) транскордонну співпрацю;
- e) інтегроване планування та управління земельними та водними ресурсами;
- f) програмний підхід; та
- g) екосистемний підхід.

3. Для досягнення цілей, визначених цією Конвенцією, та забезпечення її виконання Сторони можуть, у разі необхідності, розробляти та приймати Протоколи.

Стаття 3. Інтегрований підхід до управління земельними ресурсами

Сторони застосовують підхід інтегрованого управління земельними ресурсами, як це визначено у розділі 10 "Порядку денного на 21 сторіччя", шляхом розробки і виконання відповідних інструментів, таких як плани щодо інтегрованого управління, що стосуються територій цієї Конвенції.

Стаття 4. Збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття

1. Сторони здійснюють політику, спрямовану на збереження, стале використання та відтворення біологічного та ландшафтного різноманіття на всій території Карпат. Сторони вживають відповідних заходів для того, щоб забезпечувати високий рівень охорони та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування, їхню цілісність і взаємозв'язок, а також видів флори і фауни, характерних для Карпат та, зокрема, охорону зникаючих видів, ендемічних видів та великих хижаків.

2. Сторони сприяють належному поводженню з напівприродними середовищами існування, відтворенню деградованих середовищ існування та підтримують розробку та виконання відповідних планів управління.

3. Сторони проводять політику, спрямовану на запобігання ввезенню неаборигенних видів та поширенню генетично модифікованих організмів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування чи видам, а також на їхній контроль або знищення.

4. Сторони розвивають сумісні системи моніторингу, координовані регіональні інвентаризації видів та середовищ існування, координовані наукові дослідження та їхню роботу у мережі і/або сприяють їм.

5. Сторони співпрацюють щодо розвитку екологічної мережі в Карпатах як складової частини всеєвропейської екологічної мережі, створення та підтримання Карпатської мережі природоохоронних територій, а також посилюють заходи щодо збереження та сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій.

6. Сторони вживають відповідних заходів для включення цілей збереження та сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття до окремих напрямків державної політики, таких як гірське сільське господарство, гірське лісове господарство, управління басейнами річок, туризм, транспорт та енергетика, промисловість та гірничодобувна діяльність.

Стаття 5. Просторове планування

1. Сторони проводять політику просторового планування, спрямовану на охорону та сталий розвиток Карпат, яка враховує особливі екологічні та соціально-економічні умови в Карпатах та їхніх гірських екосистем, та є вигідним для місцевого населення.

2. Сторони прагнуть координувати просторове планування на прикордонних територіях, шляхом розробки транскордонних та/або регіональних політики та програм просторового планування, покращення та підтримки співпраці між відповідними регіональними та місцевими установами.

3. Розробляючи програми та політику просторового планування, особливу увагу, зокрема, слід звернути на:

- а) транскордонну транспортну, енергетичну і телекомунікаційну інфраструктуру та послуги;
- б) збереження та стале використання природних ресурсів;
- с) узгоджене планування міських та селищних прикордонних територій;
- д) запобігання транскордонному впливу забруднення;
- е) інтегроване планування землекористування та оцінка впливу на довкілля.

Стаття 6. Стале та інтегроване управління водними ресурсами та річковими басейнами

Сторони, враховуючи гідрологічні, біологічні і екологічні, а також інші особливості басейнів гірських річок:

а) вживають відповідних заходів для сприяння політиці, що поєднує стале використання водних ресурсів та планування землекористування, маючи на меті здійснення політики та планів, які ґрунтуються на інтегрованому підході щодо управління річковими басейнами, визнаючи важливість попередження, управління і контролю над забрудненнями і повенями, зменшення фрагментації водних середовищ існування;

б) проводять політику, спрямовану на стале управління поверхневими та підземними водними ресурсами, забезпечуючи достатнє постачання поверхневих та підземних вод гарної якості, яке необхідне для сталого, збалансованого та раціонального водокористування, а також належне знезараження та обробку стічних вод;

с) проводять політику, спрямовану на збереження природних водостоків, джерел, озер та ресурсів підземних вод, а також на збереження та охорону водно-болотних угідь і водно-болотних екосистем, охорону від негативних природних та антропогенних явищ, таких як повені та аварійне забруднення водних ресурсів.

д) продовжують розробляти узгоджену або спільну систему заходів, дій та раннього попередження щодо транскордонних впливів на водний режим повеней і аварійного забруднення водних ресурсів, а також співпрацюють щодо запобігання та зменшення пошкоджень та надання допомоги у роботах з відновлення.

Стаття 7. Стале сільське та лісове господарство

1. Сторони підтримують стале управління земельними ділянками, що традиційно обробляються людиною, і вживають відповідних заходів щодо розробки та здійснення їхньої сільськогосподарської політики, враховуючи потреби щодо охорони гірських екосистем та ландшафтів, важливості біологічного біорізноманіття, а також враховуючи менш сприятливі умови для розвитку сільського господарства в гірських районах.

2. Сторони проводять політику, спрямовану на розвиток та розробку відповідних документів, таких як надзвичайно важливі агро-екологічні програми у Карпатах, які сприяють інтеграції екологічних інтересів до сільськогосподарської політики та планів управління земельними ресурсами, враховуючи при цьому важливе екологічне значення Карпатських гірських екосистем, таких як природні та напівприродні пасовища як частини екологічних мереж, ландшафтів та традиційного землекористування.

3. Сторони проводять політику, спрямовану на сприяння та підтримку використання документів та програм, які відповідають міжнародно-узгодженим принципам щодо сталого управління лісовими ресурсами.

4. Сторони використовують практику щодо сталого управління гірськими лісами у Карпатах, враховуючи численні функції лісів, важливе екологічне значення Карпатських гірських екосистем, а також менш сприятливі умови у гірських лісах.

5. Сторони проводять політику, спрямовану на визначення природоохоронних територій в природних, особливо в незайманих лісах достатнього розміру та кількості для того, щоб обмежити чи пристосувати їхнє використання відповідно до поставлених завдань щодо їхнього збереження.

6. Сторони сприяють застосуванню безпечних для довкілля заходів у сільському та лісовому господарстві, які забезпечують необхідну затримку опадів у горах з метою кращого запобігання повеням та підвищення безпеки життя і майна.

Стаття 8. Сталий транспорт та інфраструктура

1. Сторони проводять політику планування і розвитку щодо сталого транспорту та інфраструктури з урахуванням особливостей гірського довкілля, необхідності охорони вразливих територій, зокрема регіонів, багатих на біорізноманіття, територій, на яких знаходяться міграційні шляхи, або тих, що мають міжнародне значення, охорону біологічного різноманіття та ландшафтів, а також тих територій, що мають особливе значення для туризму.

2. Сторони співпрацюють щодо розробки сталої транспортної політики, яка забезпечує переваги мобільності та доступу в Карпатах, водночас зменшуючи негативний вплив на здоров'я людей, ландшафти, рослини, тварин та їхні середовища існування, та враховуючи потреби управління сталим транспортом на всіх стадіях планування розвитку транспорту у Карпатах.

3. На екологічно вразливих територіях Сторони співпрацюють щодо розробки моделей екологічно безпечного транспортування.

Стаття 9. Сталий туризм

1. Сторони вживають заходів для сприяння сталому туризму в Карпатах, який приносить користь для місцевого населення та базу-

ється на неповторній природі, ландшафтах та культурній спадщині Карпат, та посилюють з цією метою співпрацю.

2. Сторони проводять політику, спрямовану на сприяння транскордонній співпраці для підтримки розвитку сталого туризму, розробляючи координовані або спільні плани управління транскордонними чи прикордонними природоохоронними територіями та іншими об'єктами, що становлять інтерес для туризму.

Стаття 10. Промисловість та енергетика

1. Сторони сприяють застосуванню більш чистих технологій виробництва з метою адекватного попередження, реагування та ліквідації промислових аварій та їхніх наслідків, а також для охорони здоров'я людей та збереження гірських екосистем.

2. Сторони проводять політику, спрямовану на запровадження екологічно безпечних методів виробництва, розподілу та використання енергії, які зменшують негативний вплив на біорізноманіття та ландшафти, включаючи більш широке використання відновлюваних джерел енергії та енергозберігаючих технологій, коли це необхідно.

3. Сторони мають на меті зменшення негативного впливу на довкілля від розробки мінеральних родовищ і забезпечення адекватного екологічного нагляду за технологією та практикою гірничих робіт.

Стаття 11. Культурна спадщина та традиційні знання

Сторони проводять політику, спрямовану на збереження та підтримку культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення, виробництва та продажу місцевих виробів, предметів мистецтва та народної творчості. Сторони спрямовують свої зусилля на збереження традиційної архітектури, особливостей землекористування, місцевих порід домашніх тварин та різноманіття культивованих рослин і стале використання диких рослин у Карпатах.

Стаття 12. Система оцінки/інформації про стан довкілля, моніторинг та раннє попередження

1. Сторони, у разі необхідності, здійснюють оцінку ризиків, впливу на навколишнє середовище та стратегічну екологічну оцінку, враховуючи особливості Карпатських гірських екосистем, а також проводять консультації стосовно проєктів транскордон-

ного характеру в Карпатах та здійснюють оцінку їхнього впливу на навколишнє середовище з метою уникнення транскордонних шкідливих наслідків.

2. Сторони проводять політику, використовуючи існуючі методи моніторингу та оцінки, спрямовану на сприяння:

- a) співпраці у здійсненні науково-дослідної діяльності та наукових оцінок у Карпатах;
- b) спільним або взаємодоповнюючим моніторинговим програмам, включаючи систематичний моніторинг стану довкілля;
- c) порівнянності, взаємодоповнення та стандартизації методів дослідження, та відповідних заходів щодо збору даних;
- d) гармонізації існуючих та розробці нових екологічних, соціальних та економічних показників;
- e) системі раннього попередження, моніторингу та оцінки природних та техногенних ризиків та загроз; та
- f) інформаційній системі, доступній всім Сторонам.

Стаття 13. Підвищення обізнаності, освіта та участь громадськості

1. Сторони проводять політику, спрямовану на підвищення екологічної обізнаності та покращення доступу громадськості до інформації щодо охорони і сталого розвитку Карпат та сприяння відповідним освітнім заходам та програмам.

2. Сторони проводять політику, яка гарантує участь громадськості у прийнятті рішень стосовно охорони і сталого розвитку Карпат та виконання цієї Конвенції.

Стаття 14. Конференція Сторін

1. Цим засновується Конференція Сторін (далі – "Конференція").

2. Конференція обговорює загальні питання, що представляють інтерес для Сторін, та приймає рішення, необхідні для сприяння ефективному виконанню Конвенції. Зокрема вона:

- a) здійснює регулярний огляд і підтримує виконання Конвенції та її Протоколів;
- b) приймає зміни та доповнення до Конвенції згідно зі статтею 19;
- c) приймає Протоколи, включаючи зміни та доповнення до них згідно зі статтею 18;
- d) призначає свого Президента та засновує, у разі необхідності, міжсесійний виконавчий орган згідно з Правилами процедури;

е) засновує такі допоміжні органи, включаючи тематичні робочі групи, які вважаються необхідними для виконання Конвенції, здійснює регулярний огляд звітів, які подаються допоміжними органами та забезпечує керівництво ними;

ф) затверджує робочу програму, фінансові правила та бюджет для своєї діяльності та діяльності допоміжних органів і секретаріату, а також вживає необхідних заходів для їхнього фінансування згідно зі статтею 17;

г) приймає Правила процедури;

h) приймає або рекомендує заходи для досягнення цілей, визначених у статтях 2-13;

і) у разі потреби співпрацює з компетентними органами або агентствами, національними або міжнародними, урядовими або неурядовими, та підтримує і зміцнює відносини з іншими відповідними конвенціями, уникаючи дублювання зусиль; та

j) виконує інші функції, необхідні для досягнення цілей Конвенції.

3. Конференція збирається на свою першу сесію не пізніше, ніж через рік після дати набуття чинності Конвенцією. Чергові сесії скликаються раз на три роки, якщо інше не визначено Конференцією.

4. Позачергові сесії Конференції скликаються у час, визначений Конференцією на черговій сесії, або на письмовий запит будь-якої Сторони за умови, що протягом трьох місяців після направлення Секретаріатом такого запиту всім іншим Сторонам, він підтримується принаймні третиною Сторін.

5. Сторони можуть приймати рішення щодо допуску як спостерігачів на чергові та позачергові сесії Конференції:

а) будь-якої іншої держави;

б) будь-якої національної, міжурядової або неурядової організації, діяльність яких пов'язана з Конвенцією.

Умови щодо допуску та участі спостерігачів встановлюються Правилами процедури. Такі спостерігачі можуть надавати будь-яку інформацію чи звіт, які мають відношення до цілей Конвенції.

6. Конференція приймає свої рішення шляхом консенсусу.

Стаття 15. Секретаріат

1. Цим засновується Секретаріат.

2. До функцій Секретаріату належать:

- а) організація сесій Конференції та забезпечення їх необхідними послугами;
- б) упорядкування та передача наданих йому звітів;
- с) координація його діяльності з секретаріатами інших відповідних міжнародних органів та конвенцій;
- д) підготовка звітів про виконання його функції згідно з цією Конвенцією та її Протоколами, включаючи фінансові звіти, та представлення їх Конференції;
- е) сприяння дослідженням, зв'язкам та обміну інформацією з питань, пов'язаних з Конвенцією;
- ф) виконання інших функцій секретаріату, які може визначити Конференція.

Стаття 16. Допоміжні органи

Допоміжні органи, включаючи тематичні робочі групи, створені відповідно до пункту 2 е) статті 14, забезпечують Конференцію, у разі необхідності, технічною допомогою, інформацією та консультацією щодо конкретних питань, пов'язаних з охороною та сталим розвитком Карпат.

Стаття 17. Фінансові внески

Кожна Сторона робить внески до основного бюджету Конвенції відповідно до шкали внесків, встановленої Конференцією.

Стаття 18. Протоколи

1. Будь-яка Сторона може пропонувати Протоколи до Конвенції.

2. Проекти Протоколів надсилаються всім Сторонам Конвенції через Секретаріат не пізніше, ніж за шість місяців до початку сесії Конференції, на якій вони розглядатимуться.

3. Протоколи приймаються та підписуються на сесіях Конференції. Набуття чинності, внесення змін та доповнень і вихід з Протоколів здійснюється *mutatis mutandis* згідно зі статтями 19, 21 (пункти 2 – 4), та статтею 22 Конвенції. Тільки Сторона Конвенції може стати Стороною Протоколів.

Стаття 19. Внесення змін та доповнень до Конвенції

1. Будь-яка Сторона може пропонувати зміни та доповнення до Конвенції.

2. Запропоновані зміни та доповнення надсилаються всім Сторонам Конвенції через Секретаріат не пізніше, ніж за шість місяців до початку сесії Конференції, на якій вони розглядатимуться.

3. Конференція приймає запропоновані зміни та доповнення до Конвенції шляхом консенсусу.

4. Зміни та доповнення до Конвенції підлягають ратифікації, схваленню чи прийняттю. Зміни та доповнення набувають чинності на 90-й день після дати здачі на зберігання четвертої ратифікаційної грамоти або документа про схвалення чи прийняття. Після цього зміни та доповнення набувають чинності для будь-якої іншої Сторони на 90-й день після дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про схвалення чи прийняття.

Стаття 20. Вирішення спорів

Сторони вирішують спори, що виникають стосовно тлумачення або виконання Конвенції, шляхом переговорів, або іншим шляхом вирішення спорів згідно з міжнародним правом.

Стаття 21. Набуття чинності

1. Ця Конвенція відкрита для підписання у Депозитарія з 22 травня 2003 року до 24 травня 2004 року.

2. Ця Конвенція підлягає ратифікації, схваленню чи прийняттю тими, хто її підписав. Конвенція відкрита для приєднання для тих, хто її не підписав. Ратифікаційні грамоти або документи про схвалення, прийняття та приєднання передаються на зберігання Депозитарію.

3. Конвенція набуває чинності на 90-й день після дати здачі на зберігання четвертої ратифікаційної грамоти або документа про схвалення, прийняття чи приєднання.

4. Після цього Конвенція набуває чинності для будь-якої іншої Сторони на 90-й день після дати здачі на зберігання її ратифікаційної грамоти або документа про схвалення, прийняття чи приєднання.

Стаття 22. Вихід

Будь-яка Сторона може вийти з цієї Конвенції шляхом письмового повідомлення, направленого Депозитарію. Такий вихід набуває чинності на 180-й день після дати отримання повідомлення Депозитарієм.

Стаття 23. Депозитарій

1. Депозитарієм Конвенції є Уряд України.
2. Депозитарій повідомляє всі інші Сторони про:
 - а) будь-яке підписання Конвенції та її Протоколів;
 - б) здачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, схвалення чи приєднання;
 - в) дату набуття чинності Конвенцією, а також її Протоколами або змінами та доповненнями до неї, а також дату набуття ними чинності для будь-якої іншої Сторони;
 - г) будь-які заяви про вихід з Конвенції або її Протоколів та дату, коли такий вихід набуває чинності для відповідної Сторони;
 - е) здачу на зберігання будь-якої заяви відповідно до пункту 2 статті 1.

Вчинено в м. Київ 22 травня 2003 року в одному примірнику англійською мовою.

Оригінал Конвенції зберігається у Депозитарія, який направить завірених копій усім Сторонам.

На посвідчення чого нижчепідписані, належним чином на те уповноважені підписали цю Конвенцію:

За Уряд Республіки Польща:	(підпис)
За Уряд Румунії:	(підпис)
За Уряд Сербії та Чорногорії:	(підпис)
За Уряд Республіки Словаччина:	(підпис)
За Уряд Республіки Угорщина:	(підпис)
За Уряд України:	(підпис)
За Уряд Республіки Чехія:	(підпис)

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію поправки до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат щодо нової статті 12bis "Зміна клімату"

Верховна Рада України постановляє:

Поправку до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат щодо нової статті 12bis "Зміна клімату", прийняту на п'ятій сесії Конференції Сторін Конвенції (10-12 жовтня 2017 року, м. Лілафюред, Угорщина), яка набирає чинності для України на 90-й день з дати здачі на зберігання депозитарію ратифікаційної грамоти, але не раніше дати набрання чинності цією поправкою, ратифікувати (додається).

Президент України

В. Зеленський

м. Київ, 2 грудня 2020 року
№ 1039-IX

**П'ята сесія Конференції Сторін
Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат
(м. Лілафюред, Угорщина, 10-12 жовтня 2017 року)**

РІШЕННЯ COP 5/13

Зміна клімату

Стаття 12bis Карпатської конвенції

Конференція Сторін

1. Приймає таку поправку до Карпатської конвенції: Після статті 12 Система оцінки/інформації про стан довкілля, моніторинг та раннє попередження додається нова стаття в такій редакції:

Стаття 12bis Зміна клімату:

Сторони, беручи до уваги вразливість крихких гірських екосистем, вплив ключових галузей економіки та гірських громад на зміну клімату та ключову роль, яку відіграють гори для інших географічних районів, повинні:

а. проводити політику, спрямовану на пом'якшення наслідків зміни клімату у всіх секторах, що стосуються Конвенції, враховуючи їхню взаємодію;

б. проводити політику, спрямовану на адаптацію до зміни клімату, шляхом просування наукових досліджень та наукового співробітництва, міжгалузевої інтеграції, транснаціонального співробітництва, підвищення обізнаності, участі громадськості та співробітництва всіх заінтересованих сторін, а також сприяти процесам планування місцевої адаптації та реалізації заходів, особливо в найбільш вразливих районах і секторах, а також

с. здійснювати комплексні заходи для зменшення ризиків та мінімізації негативних наслідків зміни клімату, особливо екстремальних погодних явищ;

2. Пропонує Сторонам ратифікувати цю поправку та, за можливості, розпочати виконання нової статті 12bis шляхом подальшого здійснення заходів, пов'язаних зі зміною клімату, у Карпатському регіоні, та рекомендує робочій групі зі зміни клімату підготувати та визначити пріоритетні стратегічні дії в цьому контексті;

3. Висловлює вдячність за роботу, проведену робочою групою зі зміни клімату і відповідними партнерами, та значну підтримку Угорщини робочої групи зі зміни клімату та її діяльності;

4. Вітає прогноз щодо адаптації до зміни клімату для Карпат та висловлює вдячність за роботу, яку проводить робоча група зі зміни клімату та відповідні партнери;

5. Вітає включення Карпатського регіону до Європейської платформи з адаптації клімату (далі – платформа Climate-ADAPT).

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року

Верховна Рада України постановляє:

Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної у м. Києві 22 травня 2003 року, ратифікувати (додається).

Президент України

В. Ющенко

м. Київ, 4 вересня 2009 року
№ 1621-VI

**Протокол
про збереження і стале використання біологічного
та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції
про охорону та сталий розвиток Карпат,
підписаної в м. Київ 22 травня 2003 р.**

Офіційний переклад

Сторони цього Протоколу

відповідно до завдань, визначених у Рамковій конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (далі – Карпатська Конвенція) (м. Київ, 2003 р.) стосовно проведення всеосяжної політики та співробітництва з метою охорони й сталого розвитку Карпат;

визнаючи те, що протягом останнього десятиріччя виникли й стрімко розвиваються певні види людської діяльності, які призвели до значних змін у біологічному й ландшафтному різноманітті Карпат, що є природним середовищем існування багатьох різних видів флори та фауни;

маючи на меті зменшити загрози для біологічного й ландшафтного різноманіття Карпат і сприяти сталому використанню їхніх природних ресурсів;

відповідно до своїх зобов'язань, зазначених у статті 4 Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат;

беручи до уваги, що всі Сторони цього Протоколу є сторонами Конвенції про біологічне різноманіття (м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.); Конвенції про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі (м. Берн, 1979 р.); Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення (м. Вашингтон, 1973 р.); Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовище існування водоплавних птахів (м. Рамсар, 1971 р.); Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (м. Париж, 1972 р.);

беручи до уваги інші важливі конвенції та угоди, зокрема Конвенцію про збереження мігруючих видів диких тварин (м. Бонн, 1979 р.), Європейську ландшафтну конвенцію (м. Флоренція, 2000 р.), Конвенцію

про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (м. Еспоо, 1991 р.), Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (м. Оргус, 1998 р.);

ураховуючи правову основу захисту навколишнього природного середовища та збереження біорізноманіття Європейського Співтовариства;

визнаючи зусилля та досягнення Ради Європи, що мають на меті збереження екосистем, середовищ існування, видів, їхнього генетичного різноманіття й ландшафти в Європі;

маючи на меті забезпечити ефективніше впровадження існуючих правових інструментів і створити інші міжнародні програми;

будучи переконаними, що зусилля, спрямовані на охорону, підтримку й стале управління природними ресурсами Карпат, не можуть бути досягнуті лише однією країною, а вимагають регіонального співробітництва; визнаючи те, що екосистеми виходять за межі національних кордонів, і те, що зростає важливість транскордонного співробітництва в досягненні екологічної цілісності,

а також вирішивши співробітничати з метою збереження, відновлення й сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат,

домовилися про таке:

Глава I

Цілі, сфера застосування та визначення

Стаття 1. Загальні цілі та принципи

1. Мета Протоколу про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття (далі – Протокол) – посилити збереження, відтворення й стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат в інтересах теперішніх і майбутніх поколінь.

2. Для досягнення зазначених вище цілей Сторони погоджують, координують свої зусилля і співробітничать задля збереження, відтворення й сталого використання природних і напівприродних середовищ існування, забезпечуючи їхню цілісність і взаємозв'язок, відтворення деградованих середовищ існування, збе-

реження й стале використання видів флори та фауни, характерних для Карпат, зокрема збереження зникаючих або ендемічних видів і великих хижаків.

3. Сторони, отже, повинні співробітничати особливо для:

a) розвитку, гармонізації та впровадження відповідних планів управління з метою досягнення загальних стандартів для охорони й сталого використання середовищ існування та видів;

b) запобігання ввезенню чужорідних інвазивних видів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування чи місцевим видам Карпат, контролю над ними або їхнього знищення;

c) запобігання вивільненню генетично модифікованих організмів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування та місцевим видам Карпат, а також контролю над ними;

d) розвитку та (або) сприяння використанню сумісних індикаторів біорізноманіття й систем моніторингу;

e) розвитку та (або) сприяння координованим регіональним інвентаризаціям видів та середовищ існування;

f) розвитку та (або) сприяння координованим науково-дослідним програмам і проєктам;

g) формування екологічної мережі в Карпатах і посилення збереження й сталого управління біологічним і ландшафтним різноманіттям на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій;

h) інтеграції цілей для збереження й сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття до інших секторальних політик.

Стаття 2. Сфера застосування

1. Цей Протокол застосовується до Карпатського регіону (далі – Карпати), визначеного Конференцією Сторін.

2. Кожна Сторона може поширити застосування Протоколу на додаткові частини своєї національної території, зробивши відповідну заяву Депозитарієві.

Стаття 3. Визначення

Для цілей цього Протоколу:

a) "біологічне різноманіття" означає різноманітність серед живих організмів, що включає різноманіття в межах видів, між видами та екосистемами;

б) "прикордонна територія" означає територію під юрисдикцією відповідної Сторони, близьку до державного кордону з іншою Стороною, де розпочато діяльність з одного боку державного кордону, залежно від характеру специфічної діяльності, може мати прямий або непрямий та шкідливий або позитивний вплив на довкілля з іншого боку державного кордону;

с) "карпатська мережа природоохоронних територій" означає тематичну мережу для співробітництва між природоохоронними територіями в Карпатах;

д) "збереження" означає ряд заходів, що необхідні для підтримання природних середовищ існування й популяцій видів дикої фауни та флори у сприятливому для збереження статусі;

е) "Конференція Сторін" означає конференцію Сторін Карпатської Конвенції;

ф) "деградоване середовище існування" означає середовище існування, якість і цінність екологічних функцій якого погіршені такими впливами, як забруднення, виснажливе використання ресурсів, інвазивні чужорідні види тощо;

г) "екологічна мережа" означає систему територій, які екологічно й територіально пов'язані, складаються з ключових територій, коридорів та буферних зон;

h) "види, що знаходяться під загрозою" означає види, які знаходяться під загрозою зникнення взагалі або в значному співвідношенні стосовно їхнього ряду;

i) "ендемичні види" означає місцеві та унікальні види визначеної місцевості або регіону;

j) "інвазивні чужорідні види" означає немісцеві види, інтродуковані навмисно або ненавмисно за межами їхніх природних середовищ існування, де вони осіли, розмножуються й поширюються в способи, що завдають шкоди середовищу, до якого їх було ввезено;

к) "ландшафт" означає територію, як її розуміють люди, характер якої є результатом дії та взаємодії природних та (або) людських факторів;

l) "ландшафтне різноманіття" означає різноманітність ландшафтів;

m) "місцеві види" означає корінні види у відповідному регіоні або екосистемі;

п) "природне середовище існування" означає територію суходолу або акваторію, які вирізняються своїми географічними, абіотичними та біотичними факторами, де організм або популяція виникли природно;

о) "спостерігач" означає спостерігача, визначеного пунктом 5 статті 14 Карпатської Конвенції;

р) "Сторони" означає Сторони цього Протоколу;

q) "природоохоронна територія" означає географічно визначену територію, що призначена й організована для досягнення специфічних цілей збереження;

г) "відтворення" означає повернення екосистеми або середовища існування до їхньої первісної структури, природного складу видів і природних функцій;

с) "напівприродне середовище існування" означає середовище існування, яке зазнало й зазнає змін у результаті людської діяльності, але ще містить види, які природно виникли на цій території;

т) "стале використання" означає використання компонентів біорізноманіття таким чином і такими темпами, які не призводять у довгостроковій перспективі до вичерпання біорізноманіття, тим самим зберігаючи його потенціал задовольнити потреби теперішнього і майбутніх поколінь і відповідати їхнім сподіванням;

у) "транскордонна природоохоронна територія" означає територію, яка складається з двох чи більше природоохоронних територій, розташованих у межах територій двох чи більше Сторін, що є сусідніми за державним кордоном, кожна з яких залишається під юрисдикцією відповідної Сторони.

Глава II

Загальні зобов'язання

Стаття 4. Політики, спрямовані на збереження, відтворення і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат

Кожна Сторона розробляє та проводить політики й стратегії на своїй національній території з метою збереження, відтворення й сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат, беручи до уваги політики й стратегії, розроблені й впроваджені іншими Сторонами.

**Стаття 5. Інтеграція цілей збереження й сталого
використання біологічного та ландшафтного
різноманіття Карпат до секторальних політик**

1. Сторони враховують цілі цього Протоколу в інших політиках, особливо в територіальному плануванні та управлінні земельними ресурсами, водними й річковими басейнами, сільським і лісовим господарствами, транспортом й інфраструктурою, туризмом, промисловістю й енергетикою.

2. Сторони співробітничать для інтеграції цілей збереження й сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття до регіональних або глобальних секторальних політик і стратегій, що можуть мати вплив на збереження й стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат.

**Стаття 6. Участь регіональних, місцевих органів влади
та інших заінтересованих сторін**

1. Кожна Сторона вживає заходів для сприяння, в існуючих інституційних межах, координуванню та співробітництву між установами та регіональними, місцевими органами влади з метою заохочення спільної відповідальності, особливо для розвитку й поліпшення взаємодії для впровадження політики збереження, відтворення й сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат і відповідних заходів.

2. Кожна Сторона вживає заходів для залучення регіональних і місцевих органів влади та інших заінтересованих сторін до розроблення та впровадження цих політик і заходів.

Стаття 7. Міжнародне співробітництво

1. Сторони заохочують активне співробітництво між компетентними установами й організаціями на міжнародному рівні стосовно збереження, відтворення й сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат.

2. Сторони сприяють співробітництву між регіональними й місцевими органами влади Карпат на міжнародному рівні та шукають шляхи вирішення спільних проблем на найбільш прийнятному рівні.

Глава III

Особливі заходи

Стаття 8. Збереження, підтримання, відтворення й стале використання природних і напівприродних середовищ існування

1. Конференція Сторін затверджує список природних і напів-природних середовищ існування, які знаходяться під загрозою і які є характерними для Карпат (Карпатський червоний список середовищ існування).

2. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території з метою забезпечення довготривалого збереження, відтворення й сталого використання природних середовищ існування в Карпатах, звертаючи особливу увагу на визначені в пункті 1 статті 8 середовища існування, що знаходяться під загрозою.

3. Кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів з метою підтримання або відтворення й сталого використання напівприродних середовищ існування Карпат, звертаючи особливу увагу на визначені в пункті 1 статті 8 середовища існування, що знаходяться під загрозою.

Стаття 9. Неперервність і зв'язок природних і напівприродних середовищ існування, екомережа Карпат

1. Кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів з метою поліпшення та забезпечення неперервності й зв'язку природних і напівприродних середовищ існування в Карпатах, підтримуючи таким чином поширення та міграцію популяцій диких видів, особливо великих хижаків, та обмін генетичним матеріалом між такими популяціями.

2. Кожна Сторона повинна підтримувати, управляти і, якщо потрібно, розширювати існуючі природоохоронні території в межах своєї національної території в Карпатах і сприяти визначенню нових природоохоронних територій у Карпатах та управлінню ними.

3. Сторони співробітничать стосовно формування екомережі в Карпатах, що складається з природоохоронних територій та інших територій, важливих для біологічного й ландшафтного різноманіття Карпат та для цілісності мережі.

Стаття 10. Відтворення деградованих середовищ існування

Кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів для відтворення деградованих середовищ існування в Карпатах.

Стаття 11. Збереження й стале використання видів флори та фауни Карпат

Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для забезпечення та довготривалого збереження й сталого використання видів флори та фауни, природних для Карпат.

Стаття 12. Збереження видів, що знаходяться під загрозою, зокрема ендемічних видів і великих хижаків Карпат

1. Конференція Сторін затверджує список видів флори та фауни, природних для Карпат, що знаходяться під загрозою (Карпатський червоний список видів), ґрунтуючись на принципах і критеріях, визнаних на міжнародному рівні.

2. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території з метою забезпечення довготривалого збереження й сталого використання та відновлення видів, які знаходяться під загрозою, зокрема ендемічних видів флори та фауни, природних для Карпат, і великих хижаків, які можуть потребувати планів управління.

3. Сторони співробітничать стосовно діяльності, спрямованої на реінтродукцію природних видів флори та фауни.

Стаття 13. Запобігання інтродукції інвазивних чужорідних та (або) генетично модифікованих організмів, які становлять загрозу екосистемам, середовищам існування або видам, а також їхній контроль або знищення

1. Кожна Сторона проводить політики, спрямовані на запобігання інтродукції або вивільненню інвазивних чужорідних видів та (або) генетично модифікованих організмів, які можуть мати негативний вплив на навколишнє природне середовище й можуть впливати на біорізноманіття, екосистеми, середовища існування або види Карпат, зокрема раннє попередження про появу нових інвазивних чужорідних видів на своїй території.

2. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території з метою запобігання інтродукції або вивільненню видів, зазначених у пункті 1, та, якщо буде потрібно, контролювання або знищення таких видів.

Стаття 14. Карпатська мережа природоохоронних територій

1. Сторони підтримують і сприяють співробітництву в рамках Карпатської мережі природоохоронних територій, створеної Конференцією Сторін, та заохочують адміністрації природоохоронних територій брати участь у співробітництві в межах цієї мережі.

2. Конференція Сторін визначає території, які є частиною Карпатської мережі природоохоронних територій, та схвалює положення про них.

Стаття 15. Посилення збереження та сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій

1. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території стосовно посилення збереження та сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій Карпат.

2. Кожна Сторона сприяє погодженню та співробітництву між усіма відповідними заінтересованими сторонами з метою поліпшення збереження й сталого управління на територіях, розташованих за межами природоохоронних територій Карпат, особливо з метою вдосконалення та забезпечення постійного зв'язку між існуючими природоохоронними територіями та іншими територіями й середовищами існування, що є важливими для біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат.

Стаття 16. Обговорення, погодження та координування заходів, які здійснюються на прикордонних територіях

1. Кожна Сторона погоджує та координує заходи, що здійснюються на прикордонних територіях у Карпатах, для досягнення цілей, які перераховані в пунктах 2 й 3 статті 1, із сусідньою Стороною, особливо на транскордонних природоохоронних територіях.

2. Сторони співробітничать у межах існуючих транскордонних природоохоронних територій у Карпатах, погоджують управління цілями та прикладними заходами і, якщо необхідно, розширюють існуючі або створюють нові транскордонні природоохоронні території в Карпатах.

3. Якщо природне середовище існування видів, що знаходяться під загрозою, розташоване по обидва боки державного кордону між Сторонами, ці заінтересовані Сторони співробітничать для забезпечення збереження та, якщо необхідно, відновлення цих видів і їхніх природних середовищ існування.

Стаття 17. Розроблення та впровадження планів управління

1. Кожна Сторона розробляє та впроваджує плани управління з метою забезпечення довготривалого збереження, підтримання або відтворення, неперервності й зв'язку та сталого використання природних і напівприродних середовищ існування, відтворення деградованих середовищ існування, а також довготривалого збереження й сталого використання видів флори та фауни, природних для Карпат.

2. Кожна Сторона сприяє координації та співробітництву між установами, регіональними й місцевими органами влади та іншими заінтересованими сторонами, які безпосередньо залучені до впровадження планів управління, згаданих у пункті 1, для забезпечення спільної відповідальності.

Стаття 18. Спільний моніторинг та інформаційні системи

1. Сторони співробітничать стосовно погодження своїх систем моніторингу навколишнього природного середовища в Карпатах, які є необхідними для досягнення цілей цього Протоколу.

2. Сторони співробітничать стосовно розвитку спільної інформаційної системи стосовно біологічного та ландшафтного різноманіття в Карпатах.

3. Кожна Сторона співробітничает для забезпечення інтеграції національних результатів досліджень до спільної інформаційної системи.

Стаття 19. Скоординовані наукові дослідження та обмін інформацією

1. Кожна Сторона сприяє координації наукових досліджень на своїй території або науковим установам Сторони стосовно збереження, відтворення й сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат.

2. Сторони співробітничать стосовно сприяння розвитку й погодження дослідницьких програм та проєктів, які є необхідними для досягнення цілей цього Протоколу.

3. Сторони сприяють міжнародному співробітництву між науковими установами стосовно збереження, відтворення й сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат, особливо стосовно погодження систем моніторингу, забезпечення та погодження баз даних і здійснення спільних дослідницьких програм та проєктів у Карпатах.

4. Сторони співробітничать з метою поширення результатів наукових досліджень, які стосуються цілей цього Протоколу.

5. Сторони підтримують погоджені регіональні інвентаризації видів і середовищ існування Карпат.

6. Кожна Сторона обмінюється інформацією та досвідом стосовно методів, пов'язаних з різновидами діяльності, переліченими в пунктах 2 й 3 статті 1, з іншими Сторонами.

7. Кожна Сторона обмінюється інформацією про стратегії та політики, спрямовані на збереження, відтворення й стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття в Карпатах, з іншими Сторонами.

Стаття 20. Спільні програми та проєкти

Кожна Сторона бере участь відповідно до своїх потреб та можливостей у спільних програмах та проєктах стосовно різновидів діяльності, які згадувались у пунктах 2 й 3 статті 1, що спільно здійснюються в Карпатах Сторонами.

Глава IV

Упровадження, моніторинг та оцінка

Стаття 21. Упровадження

1. Кожна Сторона вживає відповідних правових та адміністративних заходів для забезпечення впровадження положень цього Протоколу, стежить за ефективністю заходів.

2. Кожна Сторона шукає можливості для підтримання завдяки фінансовим заходам упровадження положень цього Протоколу.

3. Конференція Сторін розробляє та приймає Стратегічний план дій з метою впровадження цього Протоколу.

Стаття 22. Запобігання негативним впливам на біологічне та ландшафтне різноманіття

1. Сторони застосовуватимуть принципи застереження та запобігання, оцінюючи та беручи до уваги можливий прямий та опосередкований, коротко – й довготривалий вплив, зокрема сукупний вплив проєктів і діяльності, їхній можливий негативний вплив на біологічне та ландшафтне різноманіття Карпат. У цьому сенсі Сторони діють з відповідною оцінкою стосовно негативного впливу проєктів, планів та діяльності на середовища існування та види, зокрема транскордонного впливу.

2. Кожна Сторона встановлює умови та критерії, зокрема відповідні відновлювальні й компенсаційні заходи, стосовно відповідних політик, проєктів і діяльності з потенційно шкідливими впливами на біологічне та ландшафтне різноманіття, які можуть бути офіційно затверджені.

Стаття 23. Традиційні знання та діяльність

Під час упровадження цього Протоколу Сторони вживають заходів для збереження та розвитку традиційних знань, особливо для сталого землекористування, управління земельно-ресурсною діяльністю, місцевих порід свійських тварин і різноманіття культивованих рослин і сталого використання диких рослин.

Стаття 24. Освіта, інформування та громадська обізнаність

1. Сторони сприяють освіті, інформуванню та підвищенню громадської обізнаності стосовно цілей, заходів та впровадження цього Протоколу.

2. Сторони забезпечують доступ громадськості до інформації про впровадження цього Протоколу.

Стаття 25. Нарада Сторін

1. Конференція Сторін Карпатської Конвенції виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

2. Сторони Карпатської Конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь як спостерігачі в Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, рішення в рамках цього Протоколу приймається лише тими, хто є його Сторонами.

3. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, будь-який член бюро Конференції Сторін, що представляє Сторону Конвенції, але водночас не є Стороною цього Протоколу, замінюється членом, який обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін Протоколу.

4. Правила процедури Конференції Сторін використовуються *mutatis mutandis* для наради Сторін, якщо інше консенсусом не визначене Конференцією Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

5. Перше засідання Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, скликається Секретаріатом разом

з першим засіданням Конференції Сторін, проведення якого заплановано після набрання чинності цим Протоколом. Подальші чергові засідання Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, проводяться разом з черговими засіданнями Конференції Сторін, якщо Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, не прийме іншого рішення.

6. Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, у межах свого мандату приймає рішення, необхідні для сприяння його ефективному виконанню. Вона виконує функції, покладені на неї відповідно до цього Протоколу, та:

а) робить рекомендації з будь-яких питань, необхідних для виконання цього Протоколу;

б) створює такі допоміжні органи, які вважаються необхідними для виконання положень цього Протоколу;

с) розглядає та приймає в разі необхідності зміни та доповнення до цього Протоколу, які вважаються необхідними для впровадження цього Протоколу, а також

д) Виконує такі інші функції, які можуть бути необхідними для виконання цього Протоколу.

Стаття 26. Секретаріат

1. Секретаріат, заснований статтею 15 Карпатської Конвенції, слугує як Секретаріат цього Протоколу.

2. Пункт 2 статті 15 Карпатської Конвенції стосовно функцій Секретаріату Конвенції застосовується *mutatis mutandis* до цього Протоколу.

Стаття 27. Допоміжні органи

1. Будь-який допоміжний орган, заснований Карпатською Конвенцією або в її рамках, відповідно до рішення Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, може слугувати меті Протоколу, у такому разі нарада Сторін визначає функції, які повинен виконувати цей орган.

2. Сторони Карпатської Конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь як спостерігачі в роботі будь-якого засідання таких допоміжних органів. Коли допоміжний орган Карпатської Конвенції виступає як допоміжний орган цього Протоколу, рішення в рамках Протоколу приймаються лише Сторонами Протоколу.

3. Коли допоміжний орган Карпатської Конвенції виконує свої функції у зв'язку з питаннями, що стосуються цього Протоколу, будь-який член бюро такого допоміжного органу, що представляє Сторону Карпатської Конвенції, яка в цей час, однак, не є Стороною Протоколу, замінюється членом, що обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін Протоколу.

Стаття 28. Моніторинг виконання зобов'язань

1. Сторони регулярно звітують Конференції Сторін про вжиті заходи, спрямовані на виконання Протоколу, та їхні результати. Конференція Сторін установлює строки та формат, згідно з якими подаються звіти до розгляду.

2. Спостерігачі можуть надавати інформацію або звіт про впровадження та дотримання положень цього Протоколу Конференції Сторін та (або) Виконавчому Комітетові Карпатської Конвенції (далі – Виконавчий Комітет).

3. Виконавчий Комітет збирає, оцінює та аналізує інформацію про впровадження цього Протоколу та здійснює моніторинг дотримання положень цього Протоколу Сторонами.

4. Виконавчий Комітет дає Конференції Сторін рекомендації стосовно подальшого впровадження та необхідних заходів відповідно до цього Протоколу.

5. Конференція Сторін приймає або рекомендує необхідні заходи.

Стаття 29. Оцінка ефективності впровадження

1. Сторони регулярно перевіряють й оцінюють ефективність виконання положень цього Протоколу. Конференція Сторін розглядає відповідні зміни та доповнення до цього Протоколу, якщо це необхідно для досягнення його цілей.

2. Сторони сприяють залученню місцевих органів влади та інших заінтересованих сторін до процесів, викладених у пункті 1.

Глава V Прикінцеві положення

Стаття 30. Зв'язок між Карпатською Конвенцією та Протоколом

1. Цей Протокол є Протоколом до Карпатської Конвенції відповідно до пункту 3 статті 2 та інших відповідних статей Карпатської Конвенції.

2. Цей Протокол відкритий для підписання в Депозитарія з 19 червня 2008 р. до 19 червня 2009 р.

3. Положення статей 19, 20, пунктів 2-4 статті 21 й статті 22 Карпатської Конвенції стосовно набрання чинності, унесення змін, доповнень, виходу із цього Протоколу та вирішення спорів застосовуються *mutatis mutandis* до цього Протоколу. Стороною цього Протоколу може стати лише Сторона Карпатської Конвенції.

Стаття 31. Застереження

Жодні застереження до цього Протоколу не допускаються.

Стаття 32. Депозитарій

Депозитарієм Протоколу є Уряд України.

Учинено в м. Бухарест 19 червня 2008 р. в одному оригінальному примірнику англійською мовою.

Оригінал Протоколу зберігається в Депозитарія, який надішле засвідчені копії всім Сторонам.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те вповноважені, підписали цей Протокол.

За Уряд Чеської Республіки	(Підпис)
За Уряд Угорської Республіки	(Підпис)
За Уряд Республіки Польща	(Підпис)
За Уряд Румунії	(Підпис із доданою заявою)
За Уряд Республіки Сербія	(Підпис)
За Уряд Словацької Республіки	(Підпис)
За Уряд України	(Підпис)

Уряд Румунії підписує Протокол про збереження і стає використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат з такою заявою:

"Уряд Румунії заявляє, що він тлумачить пункт 1 статті 2 Протоколу тільки згідно з положеннями Конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної в м. Київ 22 травня 2003 р.".

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію Протоколу про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Верховна Рада України постановляє:

Ратифікувати Протокол про стале управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаний 27 травня 2011 року в м. Братиславі, який набирає чинності для України після передачі на зберігання Депозитарію її ратифікаційної грамоти та у строки, передбачені статтею 27 цього Протоколу (додається).

Президент України

В. Янукович

м. Київ, 16 жовтня 2012 року
№ 5432-VI

ПРОТОКОЛ
про стале управління лісами до Рамкової конвенції
про охорону та сталий розвиток Карпат

Офіційний переклад

Сторони цього Протоколу

відповідно до своїх завдань, визначених у Рамковій конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат від 22 травня 2003 року (м. Київ, Україна, далі – Карпатська конвенція), стосовно розвитку всеосяжної політики та співробітництва для охорони та сталого розвитку Карпат;

усвідомлюючи те, що людський тиск на Карпатські ліси постійно зростатиме;

маючи на меті збільшення обізнаності про багатofункціональність лісів і користь від сталого управління лісами в Карпатах, особливо з огляду на природний запас вуглецю, постачання води та біорізноманіття, а також внесок у розвиток сільської місцевості;

відповідно до своїх зобов'язань, зазначених у статті 7 Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат;

беручи до уваги, зокрема, Декларацію Ріо-де-Жанейро, юридично не обов'язковий інструмент ООН для всіх типів лісів, рішення Форуму ООН з лісів, Йоганнесбурзьку декларацію про сталий розвиток і План впровадження на Світовому саміті зі сталого розвитку, Рамкову конвенцію Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату й Кіотський протокол до неї, Конвенцію про біологічне різноманіття й, зокрема, її програму роботи та відповідні рішення стосовно лісового біорізноманіття, Резолюції Міністерських конференцій з питань захисту лісів у Європі, Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Європейську ландшафтну конвенцію, процеси з правозастосування та управління в лісовому секторі;

відзначаючи, крім того, те, що більшість Сторін як держави – члени Європейського Союзу беруть до уваги стратегію Європейського Союзу стосовно лісового господарства та план дій ЄС стосовно лісів;

маючи на меті забезпечення ефективнішого впровадження таких існуючих інструментів і ґрунтуючися на інших міжнародних програмах;

будучи переконаними, що зусилля з охорони, підтримки та сталого управління лісами Карпат потребують регіонального співробітництва;

а також усвідомлюючи додаткову важливість транскордонного співробітництва в досягненні екологічної цілісності;

вирішивши співробітничати для сталого управління Карпатськими лісами та їхньої охорони,

домовилися про таке:

ГЛАВА I

Загальні зобов'язання

Стаття 1

Загальна мета та принципи

1. Метою Протоколу про стале управління лісами (далі – Протокол) є сприяння сталому управлінню Карпатськими лісами та їхній охороні в інтересах нинішнього та майбутнього поколінь.

2. Для досягнення зазначеної вище мети Сторони вживають заходів і співробітничать з:

- а) підтримки або збільшення лісового покриву;
- б) забезпечення продуктивних функцій лісів та їхньої ролі в розвитку сільської місцевості;
- в) сприяння раціональному використанню деревини як екологічно безпечного та відновлювального матеріалу;
- г) сприяння сталому використанню недеревних лісових продуктів;
- д) поліпшення загального стану та життєстійкості лісів;
- е) поліпшення збереження й сталого використання компонентів біологічного різноманіття лісів;
- ж) визначення та охорони природних лісів, особливо пралісів;
- з) сприяння відновленню лісів наближених до природних;
- и) посилення ролі лісового сектора в пом'якшенні наслідків зміни клімату;

- ж) поліпшення охоронних лісових функцій, як-от: недопущення пожег, зсувів землі, а також загального циклу водної регуляції;
- к) підтримка культурної спадщини лісів;
- л) посилення соціальної функції лісів;
- м) сприяння участі регіональних і місцевих органів та громад в управлінні лісами;
- н) визначення, розробки та застосування відповідних схем плати за екологічні товари та послуги, які надаються завдяки лісам;
- о) посилення управління та правозастосування в лісовому секторі з особливою увагою до боротьби з нелегальною заготівлею лісу та пов'язаною із цим торгівлею;
- р) визначення, розробки та використання практичного досвіду в управлінні лісами та наблизеному до природи веденню лісового господарства;
- қ) сприяння та координації наукових досліджень та обміну інформацією з питань Карпатських лісів.

Стаття 2

Методики, спрямовані на стале управління Карпатськими лісами

Сторони розробляються і впроваджують на своїй національній території методики та стратегії, спрямовані на стале управління Карпатськими лісами, беручи до уваги методики та стратегії, розроблені й впроваджені іншими Сторонами. Для цього Сторони обмінюються відповідною інформацією з іншими Сторонами.

Стаття 3

Інтеграція в галузеві політики цілей сталого управління та збереження Карпатських лісів

1. Сторони враховують цілі цього Протоколу у своїй політиці, зокрема стосовно збереження біорізноманіття, охорони ґрунтів, розвитку сільської місцевості, управління водними ресурсами та басейнами річок, зміни клімату, туризму, промисловості й енергетики, охорони культурної спадщини й традиційних знань, просторового планування, транспорту та інфраструктури.

2. Сторони співробітничують з інтеграції цілей сталого управління Карпатськими лісами та їхньої охорони в інші галузеві політики та стратегії, прийняті на регіональному та (або) глобальному рівнях, які могли б мати вплив на стале управління лісами Карпат.

Стаття 4

Участь регіональних і місцевих органів та громад

1. Сторони визначають у межах своїх існуючих інституційних рамок найліпший рівень координації та співробітництва між національними інституціями та регіональними й місцевими органами для заохочення спільної відповідальності в процесі впровадження цього Протоколу.

2. Сторони вживають заходів для залучення або сприяння залученню громад і власників лісу та менеджерів, безпосередньо заінтересованих у різноманітних етапах підготовки та впровадження цих політик і заходів.

Стаття 5

Міжнародне співробітництво

1. Сторони підтримують активне міжнародне співробітництво серед компетентних інституцій стосовно сталого управління Карпатськими лісами та їхньої охорони.

2. Сторони сприяють співробітництву між регіональними й місцевими органами в Карпатах на міжнародному рівні та шукають вирішення спільних проблем на найбільш прийнятному рівні.

ГЛАВА II

Географічна сфера застосування та визначення

Стаття 6

Географічна сфера застосування

1. Цей Протокол застосовується до Карпатського регіону (далі – Карпати), визначеного Конференцією Сторін Карпатської конвенції.

2. Кожна Сторона може поширити застосування Протоколу на додаткові частини її національної території, зробивши заяву Депозитарію.

Стаття 7

Визначення

Для цілей цього Протоколу:

а) "Стале управління лісами" означає управління лісами й лісовими землями та їхнє використання в спосіб та в кількості, що підтримує їхнє біорізноманіття, продуктивність, життєстійкість, відновлювальні властивості та потенціал виконання зараз й у майбут-

ньому відповідних екологічних, економічних і соціальних функцій на місцевому, національному та глобальному рівнях і що не завдає шкоди іншим екосистемам;

б) "наближене до природи ведення лісового господарства" означає систему управління лісами, яка забезпечує безперервне відновлення, розвиток деревостанів, подібних за породним складом, структурою та динамікою до природних лісів відповідних умов місцезростання, а також догляд за такими деревостанами;

с) "екологічна мережа" означає систему територій, які екологічно та фізично пов'язані, складаються з ключових територій, коридорів та буферних зон;

д) "схеми лісової сертифікації" – схеми сертифікації сталого управління лісами, у тому числі чіткі цілі, вимірювані критерії, незалежна оцінка та залучення основних заінтересованих груп, які заслуговують на довіру;

е) "природні ліси" – ліси, які складаються з корінних видів у місцевості з основними характеристиками та ключовими елементами природних екосистем, як-от: комплексність, структура та різноманітність;

ф) "Сторони" означає Сторони цього Протоколу;

г) "охоронна територія" означає географічно визначену територію, яка призначена та управляється для досягнення спеціальних цілей збереження;

h) "охорона лісів" означає аспект збереження природи, який стосується охорони, утримання, відновлення й сталого використання лісових ресурсів для забезпечення екосистемних послуг лісу;

і) "відновлення лісів наближених до природних" означає управління на лісових територіях для сприяння природним процесам лісового оновлення в такий спосіб, щоб структура деревостанів, біорізноманіття, функції, процеси та, зокрема, породна структура відновленого лісу підходила якнайбільше до первинних лісів завдяки поступовій заміні похідних деревостанів;

j) "раціональне використання деревини" є інтегрованим підходом до обробки та кінцевого використання споживачами деревини, отриманої з лісів, які стало управляються.

к) "праліси" означає природні ліси, які не зазнали безпосереднього впливу людської діяльності людини в ході свого розвитку.

ГЛАВА III

Особливі заходи

Стаття 8

Підтримка та збільшення лісового покриву

1. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для підтримання за допомогою сталого управління лісами та просторового планування існуючого лісового покриву як головної складової Карпатського ландшафту.

2. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для розширення лісового покриву в Карпатах, за необхідності, з метою досягнення цілей, зазначених у статті 1, звертаючи увагу на високо екологічну важливість природних та напівприродних лукопасовищних угідь, а також інші цілі Карпатської конвенції та її Протоколу.

Стаття 9

Забезпечення продуктивних функцій лісів та їхньої ролі в розвитку сільської місцевості

1. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для забезпечення продуктивних функцій лісів та посилення їхньої ролі в розвитку сільської місцевості за допомогою відповідних політик, адаптованих до структури власності, а також раціонального використання деревини.

2. Сторони підтримують і забезпечують джерела доходу від лісових ресурсів та у зв'язку із цим повинні надавати підтримку лісовим власникам, менеджерам, а також їхнім асоціаціям для зменшення проблем, пов'язаних із фрагментацією земельної власності, стимулювання ринкових ініціатив, у тому числі схем лісової сертифікації, застосування лісового законодавства з особливою увагою до боротьби з нелегальною заготівлею лісу та пов'язаною із цим торгівлею, сприяння сталій заготівлі та маркетингу недеревних лісових продуктів та для розвитку та поширення використання систем плати за екологічні послуги.

Стаття 10

Визначення та охорона природних лісів, особливо пралісів

1. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для визначення та охорони природних лісів, особливо пралісів

Карпат шляхом створення охоронних територій достатніх розмірів й у достатній кількості та виконання інших спеціальних заходів охорони.

2. Кожна Сторона вживає заходів для включення до охоронних територій достатніх територій усіх типів визначених природних лісів зі свого Карпатського регіону.

3. Зокрема, кожна Сторона повинна вживати спеціальних заходів для збереження генетичних ресурсів природних лісів, особливо пралісів.

4. Кожна Сторона вживає спеціальних заходів для відшкодування витрат або економічних втрат, які є результатом заходів, ужитих відповідно до пунктів 1, 2 й 3 цієї статті.

Стаття 11

Управління лісами на охоронних територіях

1. Кожна Сторона вживає заходів для забезпечення зв'язку між планами управління охоронними територіями та планами управління лісами в межах охоронних територій.

2. Сторони співробітничать у створенні принципів управління лісами, у тому числі наближеного до природи ведення лісового господарства на охоронних територіях й у відповідних випадках на ділянках Natura 2000.

Стаття 12

Поліпшення захисних функцій лісів

Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для забезпечення захисних функцій лісів, як-от: ліпшого запобігання повеням, ерозії ґрунтів, зсувам, лавинам і каменепадам шляхом заохочення методів сталого управління лісами, які підвищують стабільність і протидію природним та антропогенним порушенням.

Стаття 13

Сприяння відновленню лісів наближених до природних

1. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для сприяння відновленню лісів наближених до природних.

2. Сторони розглядають у відповідних випадках питання створення програм захисту й реінтродукції рідкісних природних деревних порід у їхній природній екосистемі.

Стаття 14

Лісове господарство та зміна клімату

1. Кожна Сторона проводить політику, спрямовану на посилення ролі лісового сектора в пом'якшенні змін клімату, з особливою увагою стосовно пошуку правильного балансу між збільшенням запасів вуглецю в лісових екосистемах, сприянням використанню поновлюваної енергії з деревини та раціональним використанням деревних продуктів як заміників сировини, отриманої з непоновлюваних ресурсів.

2. Кожна Сторона, ураховуючи наслідки змін клімату, здійснює політику адаптації та вживає заходів, спрямованих на зростання стабільності й життєстійкості Карпатських лісів.

3. Кожна Сторона, ураховуючи підвищену вразливість лісів до пожеж та інших стихійних явищ унаслідок змін клімату, уживають відповідних заходів для зменшення ризику й пом'якшення наслідків.

Стаття 15

Соціальні функції лісів

1. Кожна Сторона визначає в межах існуючих інституційних рамок ефективні схеми координації та співробітництва між інституціями та регіональними й місцевими органами, у компетенції яких управління лісовими ресурсами, із залученням інших місцевих заінтересованих сторін для посилення соціальної функції лісів.

2. Кожна Сторона, ураховуючи високу значущість лісів для розвитку туризму, бере до уваги політику сталого туризму під час планування управління лісами.

3. Кожна Сторона розглядає практику сприяння культурній спадщині й традиційним знанням стосовно управління лісами, у тому числі освіти на всіх рівнях.

Стаття 16

Лісове господарство, дика природа та екологічні мережі

1. Кожна Сторона застосовує методи сталого управління дикою природою, особливо шляхом ужиття заходів координованого регулювання в прикордонних регіонах, приділяючи спеціальну увагу контролю розміру популяції копитних тварин, для

уможливлення природного відновлення лісів та моніторингу та управління великими хижаками в межах можливостей лісових екосистем.

2. Сторони співробітничать з гармонізації своєї політики стосовно екологічних мереж та цілей і заходів управління лісами.

Стаття 17

Сумісні моніторингові та інформаційні системи

1. Сторони співробітничать у рамках існуючих міжнародних ініціатив з гармонізації моніторингу лісів у Карпатах, що сприяє досягненню цілей цього Протоколу.

2. Сторони співробітничать для розвитку спільної інформаційної системи про стан лісів у Карпатах відповідно до статті 12 Карпатської конвенції.

3. Сторони співробітничать з гармонізації баз даних і забезпечення того, що національні результати лісового моніторингу інтегруються в спільну інформаційну систему.

Стаття 18

Скоординовані наукові дослідження та обмін інформацією

1. Кожна Сторона координує та співробітничает в проведенні наукових досліджень на своїй території або її дослідними інституціями стосовно загальних цілей цього Протоколу.

2. Сторони сприяють міжнародному співробітництву серед наукових інституцій стосовно сталого управління лісами в Карпатах, зокрема виконання спільних дослідних програм і проєктів у Карпатах.

3. Сторони сприяють організації симпозіумів та конференцій для обміну науковою інформацією та практичним досвідом.

4. Кожна Сторона здійснює обмін інформацією та досвідом з іншими Сторонами про методи стосовно діяльності, зазначеної в пункті 2 статті 1.

Стаття 19

Спільні програми та проєкти

Відповідно до своїх потреб і можливостей кожна Сторона бере участь у спільних програмах і проєктах стосовно діяльності, що здійснюється Сторонами в Карпатах.

ГЛАВА IV

Впровадження, моніторинг та оцінка

Стаття 20

Впровадження

1. Кожна Сторона вживає відповідних правових та адміністративних заходів для забезпечення впровадження положень цього Протоколу.

2. Кожна Сторона вивчає можливості підтримки впровадження положень цього Протоколу завдяки фіскальним та (або) фінансовим заходам.

3. Кожна Сторона призначає відповідний національний орган, який є відповідальним за впровадження цього Протоколу, та повідомляє про це іншим Сторонам. Відповідні національні органи є відповідальними за моніторинг наслідків ужиття заходів, зазначених у пунктах 1 та 2 цієї статті.

4. Сторони розробляють і приймають Стратегічний план дій з впровадження цього Протоколу.

Стаття 21

Освіта, інформування та громадська обізнаність

1. Сторони сприяють освіті, інформуванню та підвищенню громадської обізнаності стосовно цілей, заходів та впровадження цього Протоколу.

2. Сторони забезпечують доступ громадськості до інформації про впровадження цього Протоколу.

Стаття 22

Нарада Сторін

1. Конференція Сторін Карпатської конвенції виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

2. Сторони Карпатської конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь як спостерігачі в Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, рішення за цим Протоколом приймаються лише тими, хто є його Сторонами.

3. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, будь-який член бюро Конференції Сторін, що представ-

ляє Сторону Карпатської конвенції, але водночас не є Стороною цього Протоколу, замінюється членом, який обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін цього Протоколу.

4. Правила процедури Конференції Сторін застосовуються *mutatis mutandis* для наради Сторін, якщо іншого не визначено консенсусом Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

5. Перше засідання Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, скликається Секретаріатом разом з першим засіданням Конференції Сторін, проведення якої заплановано після набрання чинності цим Протоколом. Подальші чергові засідання Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, проводяться разом із черговими засіданнями Конференції Сторін, якщо Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, не прийме іншого рішення.

6. Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, у межах свого мандату приймає рішення, необхідні для сприяння його ефективному впровадженню. Вона виконує функції, покладені на неї відповідно до цього Протоколу, та:

а) надає рекомендації з будь-яких питань, необхідних для впровадження цього Протоколу;

б) створює такі допоміжні органи, які вважаються необхідними для впровадження цього Протоколу;

с) розглядає та приймає в разі необхідності зміни та доповнення до цього Протоколу, які вважаються необхідними для впровадження цього Протоколу, а також

д) виконує такі інші функції, які можуть бути необхідними для впровадження цього Протоколу.

Стаття 23

Секретаріат

1. Секретаріат, заснований статтею 15 Карпатської конвенції, слугує як Секретаріат цього Протоколу.

2. Пункт 2 статті 15 Карпатської конвенції стосовно функцій Секретаріату застосовується *mutatis mutandis* до цього Протоколу.

Стаття 24

Допоміжні органи

1. Будь-який допоміжний орган, заснований Карпатською конвенцією або в її рамках, відповідно до рішення Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, може слугувати меті Протоколу, у такому разі нарада Сторін визначає функції, які повинен виконувати цей орган.

2. Сторони Карпатської Конференції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь у роботі засідань будь-яких таких допоміжних органів як спостерігачі. Коли допоміжний орган Карпатської конвенції виступає як допоміжний орган цього Протоколу, рішення в рамках Протоколу приймаються лише Сторонами Протоколу.

3. Коли допоміжний орган Карпатської конвенції виконує свої функції у зв'язку з питаннями, що стосуються цього Протоколу, будь-який член бюро такого допоміжного органу, що представляє Сторону Карпатської конвенції, але водночас не є Стороною Протоколу, замінюється членом, який обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін Протоколу.

Стаття 25

Моніторинг дотримання зобов'язань

1. Сторони регулярно звітують на Конференції Сторін про заходи, що стосуються цього Протоколу, та результати вжитих заходів. Конференція Сторін визначає строки та формат, згідно з якими подаються звіти до розгляду.

2. Спостерігачі можуть надавати інформацію або звіт про впровадження та дотримання положень цього Протоколу Конференції Сторін та (або) Виконавчому комітетові Карпатської конвенції (далі – Виконавчий комітет).

3. Виконавчий комітет збирає, оцінює та аналізує інформацію, що стосується впровадження цього Протоколу, а також здійснює моніторинг дотримання Сторонами положень цього Протоколу.

4. Виконавчий комітет дає Конференції Сторін рекомендації стосовно впровадження та необхідних заходів відповідно до цього Протоколу.

5. Конференція Сторін приймає або рекомендує необхідні заходи.

Стаття 26

Оцінка ефективності впровадження

1. Сторони регулярно перевіряють й оцінюють ефективність виконання положень цього Протоколу. Конференція Сторін може розглядати прийняття відповідних змін та доповнень до цього Протоколу, якщо це є необхідним для досягнення його цілей.

2. Сторони сприяють залученню регіональних і місцевих органів та інших заінтересованих сторін до процесів, викладених у пункті 1.

ГЛАВА V

Прикінцеві положення

Стаття 27

Зв'язок між Карпатською конвенцією та Протоколом

1. Цей Протокол є Протоколом до Карпатської конвенції відповідно до пункту 3 статті 2 та інших відповідних статей Карпатської конвенції.

2. Положення статей 19, 20, пунктів 2 – 4 статті 21 й статті 22 Карпатської конвенції стосовно набрання чинності, унесення змін та доповнень, виходу із цього Протоколу та вирішення спорів застосовуються *mutatis mutandis* до цього Протоколу. Стороною цього Протоколу може стати лише Сторона Карпатської конвенції.

Стаття 28

Підписання

1. Цей Протокол відкритий для підписання в Депозитарії з 27 травня 2011 року до 27 травня 2012 року.

2. Для Сторін, які висловили свою згоду бути зобов'язаними цим Протоколом пізніше, цей Протокол набирає чинності на дев'яностий день після дати передачі на зберігання ратифікаційної грамоти. Після набрання чинності будь-якими змінами та доповненнями до цього Протоколу, будь-яка нова Сторона зазначеного вище Протоколу стає Стороною цього Протоколу з унесеними змінами та доповненнями.

Стаття 29

Повідомлення

Що стосується цього Протоколу, Депозитарій повідомляє кожній Стороні про:

- а) будь-яке підписання,
- б) передачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи затвердження,
- с) будь-яку дату набрання чинності,
- д) будь-яку заяву Сторони або підписанта,
- е) будь-яку денонсацію, про яку повідомила Сторона, у тому числі дату набрання нею чинності.

Стаття 30

Застереження

Жодні застереження до цього Протоколу не допускаються.

Стаття 31

Депозитарій

Депозитарієм Протоколу є Уряд України.

Учинено в м. Братислава 27 травня 2011 року в одному оригінальному примірнику англійською мовою.

Оригінал Протоколу зберігається в Депозитарії, який надішле засвідчені копії всім Сторонам.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те вповноважені, підписали цей Протокол.

За Уряд Чеської Республіки	(Підпис)
За Уряд Угорської Республіки	(Підпис)
За Уряд Республіки Польща	(Підпис)
За Уряд Румунії	(Підпис)
За Уряд Республіки Сербія	(Підпис)
За Уряд Словацької Республіки	(Підпис)
За Уряд України	(Підпис)

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про приєднання до Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Верховна Рада України постановляє:

Приєднатися до Протоколу про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, вчиненого 27 травня 2011 року в м. Братиславі, який набирає чинності для України на дев'яностий день після дати передачі на зберігання депозитарію документа України про приєднання (додається).

Президент України

П. Порошенко

м. Київ, 22 лютого 2017 року
№ 1905-VIII

ПРОТОКОЛ

про сталий туризм до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Офіційний переклад

Сторони цього Протоколу

відповідно до своїх завдань, які випливають з Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаної в м. Київ 22 травня 2003 р. (далі – Карпатська конвенція), стосовно проведення всеосяжної політики та співробітництва для охорони й сталого розвитку Карпат;

відповідно до своїх зобов'язань, визначених у статті 9 Карпатської конвенції;

відповідно до своїх зобов'язань, визначених у Протоколі про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Карпатської конвенції;

беручи до уваги те, що всі Сторони Протоколу є Сторонами Конвенції про біологічне різноманіття (м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) (далі – КБР), та враховуючи Меморандум про зв'язок між Конвенцією про біологічне різноманіття, Альпійською конвенцією та Карпатською конвенцією, підписаний 29 травня 2008 р. у м. Бонн, а також Рішення № 11 Другої наради Конференції Сторін (КС2) Карпатської конвенції, згідно з якою рекомендовано об'єднати зусилля для реалізації Програми КБР стосовно роботи над збереженням гірського біологічного різноманіття;

враховуючи Рішення VII/14 КБР КС7, яким прийнято Рекомендації зі збереження біологічного різноманіття та розвитку туризму й пропонується Урядам інтегрувати ці Рекомендації в ході розробки або перегляду своїх стратегій і планів розвитку туризму;

відзначаючи інші відповідні конвенції та угоди, зокрема Європейську ландшафтну конвенцію (м. Флоренція, 2000 р.), Конвенцію про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (м. Париж, 1972 р.), Конвенцію про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті (м. Еспо, 1991 р.), Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в про-

цесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (м. Орхус, 1998 р.);

визнаючи важливість гірського регіону, як це закріплено у розділі 13 (Сталий розвиток гірських регіонів) Декларації щодо довкілля та розвитку ("Порядок денний на 21 сторіччя", м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.);

беручи до уваги Програму подальшої реалізації Декларації щодо довкілля та розвитку ("Порядок денний на 21 сторіччя", м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), План дій Світового саміту з проблем сталого розвитку, а також визнаючи зусилля й досягнення Комісії зі сталого розвитку (КСР) у співробітництві із Всесвітньою туристичною організацією (ВТО), спрямовані на сприяння сталому розвитку туризму;

зважаючи на те, що унікальне біологічне та культурне різноманіття та спільну спадщину Карпат становить важливу складову розвитку сталого туризму;

визнаючи зростаючу важливість туризму для соціального й економічного розвитку на місцевому, національному та регіональному рівнях, а також те, що розвиток сталого туризму в Карпатах може становити сприятливу можливість для економічного розвитку менш розвинених територій, а також диверсифікації місцевої економіки, та надавати значний потенціал для реалізації вигод в рамках збереження біологічного різноманіття та ефективного використання його компонентів;

визнаючи, що Карпати є життєво важливим середовищем для місцевого населення, а також враховуючи внесок місцевого населення в сталий соціальний, культурний та економічний розвиток і в збереження традиційних знань у Карпатах;

будучи переконаними, що зусилля, спрямовані на захист, збереження та стале використання природних і культурних ресурсів Карпат, не можуть бути досягнуті лише однією країною, а потребують міжрегіонального співробітництва, і вирішивши співробітничати з питань розвитку сталого туризму в Карпатах з метою забезпечення розвитку туризму в Карпатах відповідно до особливостей навколишнього середовища й поєднання використання соціально-економічних вигод зі збереженням біологічного та культурного різноманіття,

домовилися про таке:

ГЛАВА I

ЦІЛІ, ГЕОГРАФІЧНА СФЕРА ЗАСТОСУВАННЯ ТА ВИЗНАЧЕННЯ

Стаття 1

Загальні цілі та принципи

1. Відповідно до статті 9 Карпатської конвенції, основною метою Протоколу про сталий туризм (далі – Протокол) є зміцнення співробітництва Сторін і сприяння йому для розвитку сталого туризму в Карпатах на благо сучасного й майбутнього поколінь з метою отримання найбільших вигод від туризму для покращення біорізноманіття, екосистем, економічного та соціального розвитку, а також вигод від біорізноманіття для розвитку туризму, при цьому зменшуючи негативний вплив туризму на екологію, довкілля та соціально-економічний стан.

2. З метою досягнення зазначених вище цілей Сторони:

а) погоджують та координують свої зусилля з просування сталого туризму в Карпатах, надаючи місцевому населенню вигод, які ґрунтуються на винятковій природній, ландшафтній та культурній спадщині Карпат, та зміцнюють співробітництво із цією метою.

б) провадять політику, спрямовану на розвиток транскордонного співробітництва, для сприяння розвитку сталого туризму, зокрема складення скоординованих або спільних планів з управління транскордонними або прикордонними охоронюваними територіями та іншими цікавими для туристів місцями.

3. Сторони, отже, співробітничать з таких питань:

а) просування Карпатського регіону як центру сталого туризму;
б) розробка, просування та маркетинг карпатських регіональних туристичних послуг, продуктів та пропозицій у сфері сталого туризму;

в) забезпечення спільних високоякісних стандартів розвитку сталого туризму в Карпатах;

г) підвищення внеску туризму в сталий розвиток місцевої економіки в Карпатах;

д) управління туристичними потоками й туристичними центрами в Карпатах з метою позитивного впливу на довкілля та сприяння сталому місцевому економічному розвитку менш розвинених територій;

f) підвищення внеску туризму в збереження і стале використання біологічного й ландшафтного різноманіття Карпат відповідно до цілей Європейської ландшафтної конвенції;

g) підвищення внеску туризму в сталий розвиток сільського господарства в Карпатах;

h) підвищення внеску туризму в стале управління лісовим господарством в Карпатах;

i) планування сталого розвитку туристичної інфраструктури і транспорту в Карпатах;

j) підвищення внеску туризму в збереження й просування культурної спадщини й традиційних знань місцевого населення в Карпатах;

k) підвищення внеску туризму в громадську освіченість й обізнаність з питань сталого розвитку;

l) сприяння транскордонному співробітництву з питань розвитку сталого туризму в Карпатах;

m) управління впливом розвитку туризму на біологічне й ландшафтне різноманіття Карпат;

n) управління впливом розвитку туризму на довкілля в Карпатах;

o) управління соціально-економічним і культурним впливом туризму в Карпатах;

p) моніторинг ефективності політик і стратегій для розвитку сталого туризму в Карпатах.

Стаття 2

Географічна сфера застосування

1. Цей Протокол застосовується до Карпатського регіону (далі – Карпати), як це визначено на Конференції Сторін.

2. Кожна Сторона може поширити застосування цього Протоколу на додаткові частини своєї національної території, зробивши заяву Депозитарієві.

Стаття 3

Визначення

Для цілей цього Протоколу:

а) "Протокол про біорізноманіття" означає Протокол про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття до Карпатської конвенції, підписаний в м. Бухарест 19 червня 2008 р.;

б) "біологічне різноманіття" означає різноманітність серед живих організмів, що включає різноманіття в межах видів, між видами та екосистемами;

с) "прикордонна територія" означає територію під юрисдикцією відповідної Сторони, близьку до державного кордону з іншою Стороною, де діяльність з одного боку державного кордону, залежно від характеру відповідної діяльності, може мати прямий або непрямий, негативний або позитивний вплив на довкілля з іншого боку державного кордону;

д) "збереження" означає низку заходів, що необхідні для підтримки природних середовищ існування й популяцій видів дикої фауни та флори у сприятливому для збереження статусі;

е) "Конференція Сторін" означає Конференцію Сторін Карпатської конвенції;

ф) "Карпатська Конвенція" означає Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат, підписану в м. Київ 22 травня 2003 р.;

г) "види, що знаходяться під загрозою" означає види, які знаходяться під загрозою зникнення взагалі або в значному співвідношенні до їхнього ряду;

h) "інвазивні чужорідні види" означає немісцеві види, інтродуковані навмисно або ненавмисно за межами їхніх, природних середовищ існування, де вони осіли, розмножуються й поширюються в способи, що завдають шкоди середовищу, до якого їх було ввезено;

і) "ландшафт" означає територію, як її розуміють люди, характер якої є результатом дії та взаємодії природних та (або) людських факторів;

ж) "ландшафтне різноманіття" означає різноманітність ландшафтів;

к) "місцеві види" означає корінні види у відповідному регіоні або екосистемі;

л) "природне середовище існування" означає територію суходолу або акваторію, які вирізняються своїми географічними, абіотичними та біотичними факторами, де організм або популяція виникли природно;

м) "спостерігач" означає спостерігача, визначеного пунктом 5 статті 14 Карпатської конвенції;

п) "Сторона" означає Сторону цього Протоколу;

о) "залучена громадськість" означає громадськість, яка підпадає, може підпасти під вплив чи має заінтересованість в розвитку туризму та відповідному прийнятті рішень; цей термін включає корінні народи та місцеве населення; для визначення цього терміну неурядові організації, які сприяють будь-якому аспекту сталого розвитку та відповідають будь-яким вимогам чинного національного законодавства, вважаються такими, що мають заінтересованість;

р) "природоохоронна територія" означає географічно визначену територію, що призначена й організована для досягнення специфічних цілей збереження;

q) "відтворення" означає повернення екосистеми або середовища існування до їхньої первісної структури, природного складу видів і природних функцій;

г) "допоміжний орган" означає допоміжний орган, заснований згідно з підпунктом "е" пункту 2 статті 14 Конвенції, який може включати тематичні робочі групи або комітети;

с) "сталий розвиток" означає розвиток, який задовольняє потреби та устремління сучасного покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби та устремління;

т) "сталий туризм" означає туризм, який передбачає стале використання природних ресурсів, перешкоджає загрозам для біологічного та ландшафтного різноманіття, від якого він внутрішньо залежить, і мінімізує негативний вплив на довкілля, екологію, культуру та соціум; забезпечує освітні можливості, підвищуючи рівень знань та повагу до природних екосистем і біологічних ресурсів; враховує соціально-культурну автентичність місцевого населення, зберігаючи їх сформовану існуючу культурну спадщину і традиційні цінності, робить внесок в міжкультурне взаєморозуміння та сприяння толерантності; робить внесок в забезпечення життєздатної, довгострокової економічної діяльності, надаючи соціально-економічні вигоди, що розподіляються справедливо, усім заінтересованим сторонам, зокрема стабільну зайнятість та можливості отримання прибутку й соціальні послуги місцевим громадам, а також сприяє подоланню бідності;

ц) "стале використання" означає використання компонентів біорізноманіття таким чином і такими темпами, які не призводять у довгостроковій перспективі до вичерпання біологічного різноманіття, тим самим зберігаючи його потенціал задовольняти потреби й устремління теперішнього і майбутніх поколінь;

в) "транскордонна природоохоронна територія" означає територію, яка складається з двох чи більше природоохоронних територій, розташованих у межах територій двох чи більше Сторін, що є сусідніми за державним кордоном, кожна з яких залишається під юрисдикцією відповідної Сторони.

ГЛАВА II

ЗАГАЛЬНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ

Стаття 4

Погодження політик, спрямованих на планування, розвиток сталого туризму в Карпатах та управління ним

1. Кожна Сторона розробляє та впроваджує на своїй національній території політики і стратегії з метою розвитку сталого туризму й управління та моніторингу в Карпатах, враховуючи при цьому політики й стратегії, які розроблені та впроваджуються іншими Сторонами.

2. Сторони враховують та послуговуються прийнятими на міжнародному рівні інструментами та методологіями планування, розвитку туризму та управління ним, особливо на вразливих територіях з нерозвинутою економікою, а також гармонізувати існуючі національні інструменти й методи планування.

3. Сторони обмінюються інформацією між урядовими установами на всіх рівнях та з усіма заінтересованими сторонами стосовно найефективніших практик розвитку сталого туризму та управління, зокрема інформацією щодо планування, стандартів, законодавчої бази та її запровадження, а також досвідом, отриманим у ході реалізації цих принципів.

Стаття 5

Інтеграція цілей сталого туризму в Карпатах до секторальних політик

1. Сторони враховують цілі цього Протоколу у своїй іншій політиці, зокрема, але не обмежуючись, в просторовому

плануванні та управлінні земельними ресурсами, збереженні біологічного й ландшафтного різноманіття, управлінні водними та річковими басейнами, сільським та лісовим господарством, транспортом та інфраструктурою, промисловістю й енергетикою.

2. Сторони співробітничать стосовно інтеграції принципів сталого туризму до інших секторальних політик, розроблених на регіональному та глобальному рівнях, які можуть бути використані для поліпшення або мати вплив на збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат.

Стаття 6

Участь регіональних та місцевих органів влади та інших заінтересованих сторін

1. Кожна Сторона в рамках існуючої інституційної бази вживає заходів, спрямованих на залучення відповідних установ, регіональних і місцевих органів влади та інших заінтересованих сторін до розробки та впровадження політик й ефективних заходів для розвитку сталого туризму в Карпатах.

2. Кожна Сторона в рамках існуючої інституційної бази вживає заходів, спрямованих на сприяння координації й співробітництву між установами, органами влади та іншими заінтересованими сторонами, про яких йдеться в пункті 1, з метою заохочення розподілу зобов'язань та підвищення взаємодії.

Стаття 7

Міжнародне співробітництво

1. Сторони заохочують активне співробітництво між компетентними установами й організаціями на міжнародному рівні стосовно розвитку сталого туризму в Карпатах.

2. Сторони сприяють співробітництву з питань розвитку сталого туризму в Карпатах між регіональними й місцевими органами влади на міжнародному рівні та шукають шляхи вирішення спільних проблем на найбільш прийнятному рівні.

ГЛАВА III ОСОБЛИВИ ЗАХОДИ

Стаття 8

Просування Карпатського регіону як центру сталого туризму

1. Кожна Сторона вживає заходів для просування Карпатського регіону як центру сталого туризму, що ґрунтується на унікальній спільній природній, культурній, традиційній та історичній спадщині Карпат.

2. Сторони співробітничать стосовно маркетингу та просування Карпатського регіону як центру сталого туризму, зокрема шляхом заохочення, спільному виконанні та підтримці спільних проєктів та ініціатив стосовно розвитку сталого туризму в Карпатах, які ґрунтуються на зазначених вище цілях та сприяють їм.

Стаття 9

Розробка, реалізація та просування продуктів, послуг та пропозицій у сфері сталого туризму в Карпатському регіоні

1. Сторони вживають заходів на своїй національній території для розробки й просування продуктів, послуг та пропозицій у сфері сталого туризму в Карпатському регіоні, зокрема тих, які ґрунтуються на спільній карпатській природній, культурній, традиційній та історичній спадщині Карпат, і розвивають свій маркетинг як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках.

2. Сторони співробітничать стосовно визначення конкурентоспроможних переваг для розвитку сталого туризму в Карпатах в порівнянні з іншими європейськими гірськими регіонами, що могло б забезпечити європейський і глобальний туристичний ринок унікальним торговим пропонуванням продуктів, послуг та пропозицій у сфері сталого туризму в Карпатському регіоні.

3. Сторони співробітничать стосовно розробки спільних послуг, продуктів та пропозицій у сфері сталого туризму в Карпатському регіоні та сприяють співробітництву з відповідними заінтересованими сторонами, що діють в Карпатському регіоні в цій сфері, зокрема з туристичними операторами та іншими членами туристичного сектору.

4. Сторони співробітничать стосовно розробки та впровадження спільних туристичних брендів Карпатського регіону.

5. Сторони співробітничать стосовно розробки та впровадження спільних рекламних стратегій і маркетингових схем для спільних продуктів, послуг та пропозицій у сфері сталого туризму в Карпатському регіоні.

Стаття 10
Забезпечення спільних високоякісних стандартів
сталого туризму в Карпатах

1. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території з метою просування стандартів якості для розвитку сталого туризму в Карпатах.

2. Сторони співробітничать стосовно розробки, просування та впровадження спільних туристичних стандартів якості в Карпатах стосовно розміщення, інфраструктури та обслуговування туристів з урахуванням міжнародних та європейських стандартів.

3. Сторони співробітничать стосовно розробки, просування та впровадження спільної туристичної системи сертифікації стандартів якості в Карпатах з урахуванням міжнародних та регіональних знаків якості та схем визнання або з прийняттям існуючих схем сертифікації в разі необхідності.

4. Сторони співробітничать стосовно розробки, прийняття та впровадження спільної карпатської політики постійного й систематичного дослідження якості туристичних продуктів та послуг по всьому Карпатському регіону, моніторингу рівня задоволення клієнтів і досвіду, здобутому в туристичних центрах, в тому числі підвищення їх обізнаності з питань сталого розвитку й підвищення рівня знань про природну та культурну спадщину Карпат, а також зміцнення поваги до неї.

5. Сторони заохочують та підтримують обмін досвідом та найкращими практичними прикладами під час запровадження та підтримки стандартів якості туристичних послуг.

6. Сторони заохочують та підтримують розробку і впровадження спільних планів дій з метою досягнення якісних змін у секторі обслуговування у сфері сталого туризму в Карпатах.

Стаття 11

Підвищення внеску туризму в сталий розвиток місцевої економіки в Карпатах

1. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для вивчення, просування та підтримки спільних зусиль, спрямованих на розвиток сталого туризму та розвиток місцевої економіки в Карпатах.

2. Сторони співробітничать стосовно розробки, прийняття та реалізації спільної політики в Карпатах для просування, маркування та сертифікації місцевих продуктів та мережі місцевих виробників, зокрема це стосується традиційних видів мистецтва та ремесел, а також місцевих товарів, зокрема сільськогосподарської продукції, виробленої з використанням місцевих порід домашніх тварин та культивованих сортів рослин.

3. Кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів, спрямованих на підтримку та просування ініціатив і проєктів стосовно розвитку сталого туризму в Карпатах, які сприяють розвиткові місцевої економіки й ґрунтуються на місцевому потенціалі шляхом підвищення використання місцевих продуктів та умінь, а також наданню можливостей для працевлаштування місцевої робочої сили. Пріоритет має надаватись ініціативам та проєктам, які:

а) сприяють забезпеченню довготермінової сталої діяльності туристичної сфери;

б) посилюють існуюче унікальне торгове пропонування певного туристичного центру;

в) просувають інновації та диверсифікацію в туризмі та приносять додаткову вартість існуючим місцевим туристичним пропозиціям певного туристичного центру, а також шляхом створення нових місцевих і регіональних туристичних продуктів;

г) сприяють диверсифікації туристичних пропозицій для зменшення негативного впливу від сезонного характеру туризму через створення достатнього попиту на туристичні послуги й забезпечення місцевого працевлаштування також у несезонний період;

е) сприяють диверсифікації місцевої економічної діяльності, яка не пов'язана з туризмом, для зменшення залежності місцевої економіки від туризму в разі необхідності;

f) збагачують та доповнюють існуючі туристичні пропозиції певного туристичного центру, а не конкурують з уже існуючими видами бізнесу;

4. Кожна Сторона вживає заходів для просування та підтримки розвитку сталого туризму на менш вразливих і менш розвинених територіях з метою сприяння сталому економічному розвитку менш розвиненого місцевого населення, зменшення негативного впливу міграційних процесів і тенденції до депопуляції сільського населення, сприяння подоланню бідності й передбачення рівнішого розподілу переваг і надходжень від туристичного сектору обслуговування всіма адміністративними одиницями Карпатського регіону.

5. Кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів для підвищення потенціалу місцевого населення стосовно підготовки пропозицій до проєктів сталого розвитку туристичної сфери та їхньої здатності залучати кошти для їх впровадження.

Стаття 12

Управління туристичними потоками в Карпатах з метою створення переваг для довкілля та сталого економічного місцевого розвитку

1. Сторони відповідно до статті 12 Карпатської конвенції співробітничать стосовно розвитку, прийняття й реалізації спільної карпатської політики постійно діючого та системного моніторингу туристичних потоків в Карпатському регіоні.

2. Для зменшення негативного впливу від туризму на вразливі гірські екосистеми Карпат і забезпечення більш рівномірного розподілу туристичних потоків в Карпатському регіоні кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів, спрямованих на розосередження, переспрямування та направлення частини туристичних потоків з основних діючих туристичних центрів та екологічно вразливих територій, таких як території, що знаходяться під охороною, на менш екологічно вразливі, менш розвинені та менш вивчені з туристичного погляду, але потенційно спроможні до прийняття та розміщення частини туристичних потоків центри.

Стаття 13

Підвищення внеску туризму в збереження та стале використання біологічного й ландшафтного різноманіття Карпат

1. Кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів для вивчення можливості спрямування частини надходжень від туризму на збереження та стале використання біологічного й ландшафтного різноманіття в Карпатах, зокрема на створення, підтримку природоохоронних територій та управління ними.

2. Сторони співробітничать стосовно обміну інформацією та поширення прикладів добросовісної практики щодо внеску розвитку сталого туризму в збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття в Карпатах, а також отримання вигод від розвитку сталого туризму для збереження та сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття в Карпатах.

Стаття 14

Підвищення внеску туризму в сталий розвиток сільського господарства в Карпатах

1. Кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів для вивчення, просування та підтримки спільної діяльності у сфері розвитку сталого туризму та сталого сільського господарства в Карпатах, а також сприятиме співробітництву стосовно цих питань між відповідними органами влади, установами та відповідними заінтересованими сторонами, зокрема туристичними операторами й іншими членами туристичного сектору.

2. Кожна Сторона відповідно до статті 7 та статті 11 Карпатської конвенції на своїй національній території вживає заходів для підтримки та просування ініціатив і проєктів, спрямованих на розвиток сталого туризму в Карпатах, що створюють обґрунтовані економічні стимули для здійснення управління сільськогосподарськими землями, які традиційно культивуються в Карпатах, із застосуванням сталих технологій і для виробництва, маркування та сертифікації місцевих товарів, на основі використання місцевої сільськогосподарської продукції, місцевих порід домашніх тварин та культивованих сортів рослин.

3. Сторони співробітничать стосовно обміну інформацією та просування прикладів добросовісної практики щодо внеску роз-

витку сталого туризму в збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття в Карпатах, а також отримання вигод від розвитку сталого туризму для збереження та сталого використання біологічного та ландшафтного різноманіття в Карпатах.

Стаття 15

Підвищення внеску туризму в стале управління лісовим господарством в Карпатах

1. Кожна Сторона на своїй національній території, зважаючи на багатофункціональність лісів, вживає заходів для вивчення, просування та підтримки спільної діяльності у сфері розвитку сталого туризму та сталого управління лісовим господарством в Карпатах, а також сприяють співробітництву в цьому контексті між відповідними органами влади, установами, лісовими адміністраціями та відповідними заінтересованими сторонами, зокрема туристичними операторами й іншими членами туристичного, сектору.

2. Сторони співробітничать стосовно обміну інформацією та просування прикладів добросовісної практики щодо внеску розвитку сталого туризму в стале управління лісовим господарством в Карпатах, а також отримання вигод від розвитку сталого туризму для сталого управління лісовим господарством в Карпатах.

Стаття 16

Планування сталого розвитку туристичного транспорту й інфраструктури в Карпатах

1. Кожна Сторона відповідно до пункту 1 статті 8 Карпатської конвенції, а також статті 5, статті 8, статті 9 та статті 12 Протоколу про біорізноманіття впроваджує політику сталого планування туристичного транспорту в Карпатах з урахуванням специфічних особливостей гірського середовища

2. Сторони відповідно до пункту 2 статті 8 Карпатської конвенції співробітничать стосовно розвитку сталих транспортних схем на своїх прикордонних територіях в Карпатах для надання переваг мобільності та доступу місцевим мешканцям і туристам, сприяють сталому розвитку туризму на прикордонних територіях та посилюють взаємодію і співробітництво серед місцевого населення, яке проживає на цих прикордонних територіях.

3. Сторони відповідно до пункту 3 статті 8 Карпатської конвенції співробітничать стосовно розвитку моделей екологічно чистого туристичного транспорту на екологічно вразливих територіях Карпат.

4. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для просування й підтримки проєктів розвитку сталої транспортної мережі для покращення доступу до туристичних центрів і курортів в Карпатах громадським транспортом та заохочує туристів до використання цих послуг.

5. Кожна Сторона на своїй національній території вживає заходів для зменшення залежності від моторизованих транспортних засобів на території туристичних центрів і курортів в Карпатах та поблизу них.

6. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для просування відродження та модернізації існуючих об'єктів туристичної, рекреаційної та спортивної Інфраструктури на противагу побудові нових об'єктів в Карпатах.

7. Сторони співробітничать стосовно обміну інформацією та поширення добросовісної практики стосовно сталого розвитку туристичного транспорту й інфраструктури в Карпатах.

Стаття 17

Підвищення внеску туризму в збереження та просування культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення в Карпатах

1. Сторони відповідно до статті 11 Карпатської конвенції співробітничать стосовно розробки, прийняття та реалізації спільних принципів розвитку сталого туризму в Карпатах, сприяючи збереженню та просуванню культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення, підвищуючи цінність їх соціально-культурної автентичності в Карпатах і поважаючи її, а також зберігаючи їх сформовану існуючу культурну спадщину та традиційні цінності.

2. Кожна Сторона вживає заходів, спрямованих на просування та підтримку діяльності з розвитку сталого туризму для сприяння збереженню та просуванню культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення в Карпатах, зокрема ініціатив і проєктів з підтримки розвитку сталого туризму в Карпатах, які створюють обґрунтовані економічні стимули для збереження об'єктів традицій-

ної архітектури, місцевих порід домашніх тварин та культивованих сортів рослин, а також відновлення традиційних способів використання земель і технологій, виготовлення та маркетингу місцевих товарів, предметів мистецтва та ремесла.

3. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для заохочення спрямування частини надходжень від туристичної сфери на підтримку збереження й просування культурної спадщини та традиційних знань місцевого населення в Карпатах, зокрема на збереження та відродження об'єктів традиційної архітектури, традиційних ремесел, схем використання земель, місцевих порід домашніх тварин та культивованих сортів рослин.

Стаття 18

Підвищення внеску туризму в громадську освіту та підвищення обізнаності з питань сталого розвитку

1. Кожна Сторона вживає заходів для заохочення та підтримки ініціатив і проєктів, спрямованих на підвищення обізнаності з питань сталого розвитку, пов'язаних з розвитком сталого туризму в Карпатах.

2. Сторони співробітничать стосовно розвитку спільних програм екологічної освіти, тлумачення природної та культурної спадщини та інших програм з підвищення обізнаності в Карпатському регіоні, пов'язаних з розвитком сталого туризму в Карпатах, з метою:

а) підвищення обізнаності місцевого населення, туристичних операторів та провайдерів туристичних послуг, туристів та громадськості з питань сталого розвитку в Карпатах;

б) підвищення знань про природні екосистеми й біологічні ресурси в Карпатах та поваги до них;

в) підняття питання збереження біологічного та ландшафтного різноманіття на національному та місцевому рівнях;

г) підвищення знань про культурну спадщину та традиційні знання місцевого населення в Карпатах та поваги до них,

е) просування практик розвитку сталого туризму та належну поведінку туристів для мінімізації можливого негативного впливу, зокрема шляхом розробки спільного "Карпатського кодексу добросовісної практики у сфері сталого туризму";

ф) поширення позитивних результатів розвитку сталого туризму в Карпатах.

Стаття 19

Обмін інформацією та досвідом, зміцнення потенціалу для розвитку сталого туризму в Карпатах та управління ним

1. Сторони співробітничать стосовно обміну інформацією та досвідом, а також поширення прикладів добросовісної практики щодо розвитку сталого туризму в Карпатах та управління ним.

2. Сторони сприяють міжнародному співробітництву наукових установ з питань розвитку та управління сталим туризмом в Карпатах, зокрема гармонізації моніторингових систем, забезпечення та гармонізації баз даних, впровадження спільних дослідних програм та проєктів в Карпатах.

3. Сторони забезпечують включення національних результатів досліджень та моніторингу, які сприяють досягненню цілей цього Протоколу, в спільну постійно діючу систему спостереження та інформування, а також забезпечують доступ громадськості до них в рамках існуючої інституційної бази.

4. Сторони сприяють передачі та застосуванню екологічно виважених, соціально прийнятних та відповідних технологій і ноу-хау для планування, розвитку сталого туризму в Карпатах та управління ним.

5. Сторони співробітничать стосовно розробки спільних освітніх та навчальних схем у сферах, пов'язаних з розвитком сталого туризму в Карпатах та управління ним, та заохочують і підтримуватимуть розвиток експертної мережі для обміну відповідним досвідом, навичками та інформацією.

6. Сторони співробітничать стосовно розвитку та підсилення людських ресурсів та інституційних можливостей, які вважаються такими, що сприяють досягненню цілей цього Протоколу.

Стаття 20

Сприяння транскордонному співробітництву стосовно розвитку сталого туризму в Карпатах

1. Сторони відповідно до пункту 2 статті 9 Карпатської конвенції проводять політику, спрямовану на сприяння транскордонному співробітництву, з метою забезпечення можливостей для розвитку сталого туризму на прикордонних територіях Карпат.

2. Кожна Сторона розробляє та впроваджує плани управління для посилення розвитку сталого туризму на прикордонних територіях Карпат.

3. Сторони відповідно до пункту 2 статті 9 Карпатської конвенції вживають заходів для координації планування управління, пов'язаного з розвитком сталого туризму, або розробляють спільні плани управління для своїх прикордонних територій в Карпатах разом із сусідньою Стороною або Сторонами, зокрема для транскордонних або прикордонних територій, що знаходяться під охороною, та інших місць, що становлять інтерес для туристів.

Стаття 21

Управління впливом від розвитку туризму на біологічне та ландшафтне різноманіття Карпат

1. Сторони застосовують принципи застереження та запобігання, оцінюючи та беручи до уваги можливий прямий та опосередкований, коротко-й довготривалий вплив, зокрема сукупний вплив проєктів розвитку туристичної, рекреаційної та спортивної інфраструктури, а також туристичної, рекреаційної та спортивної діяльності, що можуть мати негативний вплив на біологічне та ландшафтне різноманіття Карпат. У цьому сенсі Сторони діють з відповідною оцінкою можливого негативного впливу проєктів, планів та діяльності, пов'язаних з розвитком туризму в Карпатах, зокрема транскордонного впливу.

2. Сторони відповідно до статті 12 Карпатської конвенції співробітничать стосовно розробки, прийняття та реалізації спільної карпатської політики постійного та системного моніторингу впливу на біологічне й ландшафтне різноманіття Карпат як від наявного, так і від запланованого розвитку туризму, яка повинна бути застосована на регіональному, національному та місцевому рівнях, зокрема, що стосується:

а) збереження, підтримки, відновлення та сталого використання природних та напівприродних середовищ існування в Карпатах, що знаходяться під загрозою та включені до Карпатського червоного списку середовищ існування, відповідно до пункту 1 статті 8 Протоколу про біорізноманіття;

б) інтеграції, послідовності, взаємозв'язку та підтримки територій, що знаходяться під охороною, й інших місць, які є важливими

для біологічного та ландшафтного різноманіття в Карпатах і для зв'язності екологічної мережі відповідно до статті 9 Протоколу про біорізноманіття;

с) збереження видів фауни та флори в Карпатському регіоні, що знаходяться під загрозою та включені до Карпатського червоного списку видів, відповідно до пункту 1 статті 12 Протоколу про біорізноманіття;

д) запобігання інтродукції або вивільненню інвазивних чужорідних видів та (або) генетично модифікованих організмів, які можуть мати негативний екологічний вплив на біологічне різноманіття, екосистеми, середовища існування або види в Карпатах, відповідно до пункту 1 статті 13 Протоколу про біорізноманіття.

3. Кожна Сторона встановлює умови та критерії, зокрема відповідні відновлювальні й компенсаційні заходи, в рамках яких можуть бути дозволені політики, проекти та діяльність, пов'язані з розвитком туризму з урахуванням можливого негативного впливу на біологічне та ландшафтне різноманіття в Карпатах.

4. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для запобігання, зменшення та, в разі необхідності, компенсування можливого негативного впливу від туризму на біологічне та ландшафтне різноманіття в Карпатах.

Стаття 22

Управління впливом від розвитку туризму на довкілля в Карпатах

1. Сторони застосовують принципи застереження та запобігання, оцінюючи та беручи до уваги можливий прямий та опосередкований, коротко-й довготривалий вплив, зокрема сукупний вплив проектів розвитку туристичної, рекреаційної та спортивної інфраструктури, а також туристичної, рекреаційної та спортивної діяльності, що можуть мати негативний вплив на довкілля Карпат. У цьому сенсі Сторони діють з відповідною оцінкою можливого негативного впливу проектів, планів та діяльності, пов'язаних з розвитком туризму в Карпатах, зокрема транскордонного впливу.

2. Сторони відповідно до статті 12 Карпатської конвенції співробітничать стосовно розвитку, прийняття та реалізації спільної карпатської політики постійного та системного моніторингу впливу на довкілля як від наявного, так і від запланованого нового розвитку

туризму в Карпатах, яка може бути застосована на регіональному, національному та місцевому рівнях; зокрема стосовно використання природних ресурсів, таких як земля, ґрунти, вода, ліси, джерела енергії, а також каналізаційних систем, контролю над відходами та забрудненням повітря.

3. Кожна Сторона встановлює умови та критерії, зокрема відповідні відновлювальні й компенсаційні заходи, в рамках яких можуть бути дозволені політики, проєкти та діяльність, пов'язані з розвитком туризму з урахуванням можливого негативного впливу на довкілля в Карпатах.

4. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території з метою запобігання, зменшення та, в разі необхідності, компенсування можливого негативного впливу від туризму на довкілля в Карпатах.

Стаття 23

Управління впливом від розвитку туризму на соціально-економічний та культурний розвиток Карпат

1. Сторони застосовують принципи застереження та запобігання, оцінюючи та беручи до уваги можливий прямий та опосередкований, коротко-й довготривалий вплив, зокрема сукупний вплив проєктів розвитку туристичної, рекреаційної та спортивної інфраструктури, а також туристичної, рекреаційної та спортивної діяльності, що можуть мати негативний вплив на соціально-економічний та культурний розвиток Карпат. У цьому сенсі Сторони діють з відповідною оцінкою можливого негативного впливу проєктів, планів та діяльності, пов'язаних з розвитком туризму в Карпатах, зокрема транскордонного впливу.

2. Сторони відповідно до статті 12 Карпатської конвенції співробітничать стосовно розвитку, прийняття та реалізації спільної карпатської політики постійного та системного моніторингу й оцінки соціально-економічного та культурного впливу від туризму в Карпатах, яка може бути застосована на регіональному, національному та місцевому рівнях.

3. Кожна Сторона вживає заходів на своїй національній території для запобігання, зменшення та, в разі необхідності, компенсування можливого негативного впливу від туризму на соціально-економічний та культурний розвиток Карпат.

Стаття 24

Моніторинг ефективності політик і стратегій для розвитку сталого туризму в Карпатах

1. Кожна Сторона проводить моніторинг ефективності політик і стратегій, спрямованих на розвиток сталого туризму в Карпатах, що впроваджуються на національному, регіональному та місцевому рівнях.

2. Сторони відповідно до статті 12 Карпатської конвенції співробітничать стосовно розвитку, прийняття та реалізації спільної карпатської політики постійного та системного моніторингу впливу від політик і стратегій, спрямованих на розвиток сталого туризму в Карпатах, для застосування на регіональному, національному та місцевому рівнях через визначення та застосування спільно погоджених індикаторів, приділяючи особливу увагу оцінці та вимірюванню:

а) внеску політик і стратегій стосовно розвитку сталого туризму в Карпатах у збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат, відповідно до статті 4 Карпатської конвенції та Протоколу про біорізноманіття;

б) внеску політик і стратегій розвитку сталого туризму в Карпатах у захист і стале використання водних ресурсів в Карпатах, відповідно до статті 6 Карпатської конвенції;

в) внеску політик і стратегій розвитку сталого туризму в Карпатах у стале сільське господарство, зокрема в управління сільськогосподарськими землями, що традиційно культивуються в Карпатах, з використанням сталих технологій відповідно до статті 7 Карпатської конвенції;

г) внеску політик і стратегій розвитку сталого туризму в Карпатах у стале управління лісовим господарством в Карпатах, відповідно до статті 7 Карпатської конвенції;

д) внеску політик і стратегій розвитку сталого туризму в Карпатах у розвиток сталої транспортної системи та інфраструктури, відповідно до статті 8 Карпатської конвенції;

е) внеску політик і стратегій розвитку сталого туризму в Карпатах у збереження та просування культурної спадщини й традиційних знань місцевого населення в Карпатах, відповідно до статті 11 Карпатської конвенції;

г) ефективності політик і стратегій розвитку сталого туризму в Карпатах під час вдосконалення управління екологічними впливами в Карпатах;

h) ефективності політик і стратегій розвитку сталого туризму в Карпатах під час вдосконалення управління соціальними та культурними впливами в Карпатах;

і) ефективності політик і стратегій на розвиток стандартів якості у туристичному секторі в Карпатах;

j) ефективності політик і стратегій розвитку сталого туризму в Карпатах для накопичення прибутку та забезпечення зайнятості населення завдяки розвитку туристичної сфери в Карпатах в короткостроковій та довгостроковій перспективі;

к) частки надходжень від туристичної сфери, що залишається в місцевого населення, та загального внеску від туризму в сталий розвиток місцевої економіки та добробут місцевого населення в Карпатах.

Стаття 25

Спільні програми та проекти

Кожна Сторона відповідно до своїх потреб та можливостей бере участь у спільних програмах та проектах стосовно різних видів діяльності, зазначених у пунктах 2 й 3 статті 1, що спільно здійснюються Сторонами в Карпатах.

ГЛАВА IV

ВПРОВАДЖЕННЯ, МОНІТОРИНГ ТА ОЦІНКА

Стаття 26

Керівні принципи КБР стосовно біорізноманіття та розвитку туризму

1. Для планування, розвитку туристичної діяльності в Карпатах та управління нею належним чином з огляду на екологічні, економічні та соціальні аспекти Сторони сприяють інтеграції Керівних принципів КБР стосовно біорізноманіття та розвитку туризму в розробці та перегляді своїх стратегій і планів розвитку туризму в Карпатах та інших пов'язаних галузевих стратегій на відповідному рівні і в ході консультацій із заінтересованими сторонами, зокрема туристичними операторами та всіма іншими членами туристичного сектору.

2. Сторони розглядають можливість створення моніторингової та звітної систем, які ґрунтуватимуться на індикаторах, визначених в Керівних принципах КБР стосовно біорізноманіття та розвитку туризму й у Наборі індикаторів Всесвітньої туристичної організації, для оцінки можливості застосування та визначення статусу впровадження цих Керівних принципів у Карпатському регіоні.

3. Сторони Карпатської конвенції прагнуть до об'єднання зусиль під час впровадження інших двосторонніх та багатосторонніх угод згідно з Керівними принципами КБР стосовно біорізноманіття та розвитку туризму й під час впровадження цього Протоколу в Карпатах, серед іншого, Орхуської конвенції, Рамсарської конвенції, Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин, Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини, Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату, Європейської ландшафтною конвенції та інших.

Стаття 27

Впровадження

1. Кожна Сторона вживає відповідних правових та адміністративних заходів для забезпечення впровадження положень цього Протоколу та здійснює моніторинг ефективності цих заходів.

2. Кожна Сторона вивчає можливості для фінансової підтримки впровадження положень цього Протоколу.

3. Конференція Сторін розробляє та приймає Стратегію розвитку сталого туризму в Карпатах, яка супроводжуватиме впровадження цього Протоколу.

Стаття 28

Освіта, інформування та громадська обізнаність

1. Сторони сприяють розвитку освіти, інформуванню та підвищенню громадської обізнаності стосовно цілей, заходів та впровадження цього Протоколу.

2. Сторони забезпечують доступ громадськості до інформації, пов'язаної з впровадженням цього Протоколу.

Стаття 29

Наради Сторін

1. Конференція Сторін Карпатської конвенції виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

2. Сторони Карпатської конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь як спостерігачі в Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, рішення в рамках цього Протоколу приймається лише тими, хто є його Сторонами.

3. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, будь-який член бюро Конференції Сторін, що представляє Сторону Конвенції, але водночас не є Стороною цього Протоколу, замінюється членом, який обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін цього Протоколу.

4. Правила процедури Конференції Сторін застосовуються *mutatis mutandis* до наради Сторін, якщо інше не прийняте консенсусом Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

5. Перше засідання Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, скликається Секретаріатом разом з першим засіданням Конференції Сторін, проведення якого заплановано після дати набрання чинності цим Протоколом. Подальші чергові засідання Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, проводяться разом з черговими засіданнями Конференції Сторін, якщо Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, не прийме іншого рішення.

6. Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, у межах свого мандату приймає рішення, необхідні для сприяння його ефективному виконанню. Вона виконує функції, покладені на неї відповідно до цього Протоколу, та:

а) робить рекомендації з будь-яких питань, необхідних для виконання цього Протоколу;

б) створює такі допоміжні органи, які вважаються необхідними для виконання цього Протоколу;

с) розглядає та приймає, в разі необхідності, зміни та доповнення до цього Протоколу, які вважаються необхідними для впровадження цього Протоколу, а також

д) виконує такі інші функції, які можуть бути необхідними для виконання цього Протоколу.

Стаття 30

Секретаріат

1. Секретаріат, заснований статтею 15 Карпатської конвенції, слугує як Секретаріат цього Протоколу.

2. Пункт 2 статті 15 Карпатської конвенції стосовно функцій Секретаріату Конвенції застосовується *mutatis mutandis* до цього Протоколу.

Стаття 31

Допоміжні органи

1. Будь-який допоміжний орган, заснований Карпатською Конвенцією або в її рамках, відповідно до рішення Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, слугує Протоколу, у такому разі нарада Сторін визначає функції, які повинен виконувати цей орган.

2. Сторони Карпатської конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь як спостерігачі в засіданнях будь-яких таких допоміжних органів. Коли допоміжний орган Карпатської конвенції виступає як допоміжний орган цього Протоколу, рішення в рамках Протоколу приймаються лише Сторонами Протоколу.

3. Коли допоміжний орган Карпатської конвенції виконує свої функції щодо питань, що стосуються цього Протоколу, будь-який член бюро такого допоміжного органу, що представляє Сторону Карпатської конвенції, яка в цей час, однак, не є Стороною Протоколу, замінюється членом, що обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін Протоколу.

4. Правила процедури для Конференції Сторін Карпатської конвенції застосовуються *mutatis mutandis* до участі спостерігачів в роботі допоміжних органів, що слугують цьому Протоколу.

Стаття 32

Моніторинг виконання зобов'язань

1. Сторони регулярно звітують Конференції Сторін про заходи, пов'язані з цим Протоколом, та результати цих ужитих заходів. Конференція Сторін встановлює строки та формат, згідно з якими звіти повинні подаватися до розгляду.

2. Спостерігачі можуть надавати будь-яку інформацію або звіт про впровадження та дотримання положень цього Протоколу

Конференції Сторін та (або) Виконавчому Комітетові Карпатської конвенції (далі – Виконавчий Комітет).

3. Виконавчий Комітет збирає, оцінює та аналізує інформацію про впровадження цього Протоколу і здійснює моніторинг дотримання положень цього Протоколу Сторонами.

4. Виконавчий Комітет дає Конференції Сторін рекомендації стосовно впровадження та необхідних заходів відповідно до цього Протоколу.

5. Конференція Сторін приймає або рекомендує необхідні заходи.

Стаття 33

Оцінка ефективності положень

1. Сторони регулярно перевіряють й оцінюють ефективність положень цього Протоколу.

2. Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, може розглядати прийняття відповідних змін та доповнень до цього Протоколу, якщо це буде необхідно для досягнення його цілей.

3. Сторони сприяють залученню регіональних і місцевих органів влади та інших заінтересованих сторін до процесів, викладених у пункті 1.

ГЛАВА V

ПРИКІНЦЕВІ ПОЛОЖЕННЯ

Стаття 34

Зв'язки між Карпатською Конвенцією та Протоколом

Цей Протокол є Протоколом до Карпатської конвенції відповідно до пункту 3 статті 2 та інших відповідних статей Карпатської конвенції.

Стаття 35

Набрання чинності, внесення змін та доповнень до Протоколу, виходу з нього та вирішення спорів

1. Положення статей 19, 20, пунктів 2-4 статті 21 та статті 22 Карпатської конвенції стосовно набрання чинності, внесення змін і доповнень до цього Протоколу та виходу з нього й стосовно вирішення спорів застосовуються *mutatis mutandis* до цього Протоколу.

2. Лише Сторона Карпатської конвенції може стати Стороною цього Протоколу.

Стаття 36
Застереження

Жодні застереження до цього Протоколу не допускаються.

Стаття 37
Депозитарій

Депозитарієм цього Протоколу є Уряд України.

Стаття 38
Повідомлення

Стосовно цього Протоколу Депозитарій повідомляє кожній Договірній Стороні про:

- а) будь-які підписи;
- б) передачу будь-якої ратифікаційної грамоти, документа про прийняття або затвердження;
- с) будь-яку дату набрання чинності;
- д) будь-яку заяву, зроблену Договірною Стороною або підписантом;
- е) будь-яку денонсацію, про яку повідомлено Договірною Стороною, зокрема дату набрання нею чинності.

Стаття 39
Підписання

Цей Протокол відкритий для підписання в Депозитарія з 27 травня 2011 р. до 27 травня 2012 р.

Учинено в м. Братислава 27 травня 2011 року в одному оригінальному примірнику англійською мовою.

Оригінал цього Протоколу зберігається в Депозитарія, який направляє засвідчені копії всім Сторонам.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те вповноважені, підписали цей Протокол.

За Уряд Чеської Республіки	(Підпис)
За Уряд Республіки Угорщина	(Підпис)
За Уряд Республіки Польща	(Підпис)
За Уряд Румунії	(Підпис)
За Уряд Республіки Сербія	(Підпис)
За Уряд Словацької Республіки	(Підпис)
За Уряд України	(Підпис)

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про ратифікацію Протоколу про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Верховна Рада України постановляє:

Протокол про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, учинений 26 вересня 2014 року в м. Мікулові, який набирає чинності для України після передачі на зберігання депозитарію її ратифікаційної грамоти та у строки, передбачені статтею 24 цього Протоколу, ратифікувати (додається).

Президент України

П. Порошенко

м. Київ, 16 березня 2016 року
№ 1028-VIII

Протокол про сталий транспорт до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Офіційний переклад

Сторони цього Протоколу,

відповідно до своїх завдань, які випливають з Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (далі – Карпатська конвенція) (м. Київ, 2003 р.), з впровадження комплексної політики та співробітництва в галузі захисту і сталого розвитку Карпат;

на виконання своїх зобов'язань за статтею 8 Карпатської конвенції;

усвідомлюючи, що екосистеми і ландшафти Карпат є особливо вразливими;

визнаючи, що ефективно діюча транспортна система є вирішальною для якості життя населення та сприяє економічному зростанню і створенню робочих місць;

усвідомлюючи, що розвиток транспортної інфраструктури та зростаюча інтенсивність транспортного руху може призвести до фрагментації природного середовища і мати серйозні наслідки для екосистем;

будучи переконаними, що місцеве населення має бути здатним визначати свій власний соціальний, культурний і економічний розвиток та брати участь у його реалізації в рамках існуючої інституційної структури;

усвідомлюючи, що більш екологічно безпечні транспортні системи і транснаціональна сумісність та дієвість різних транспортних засобів не беруться до уваги достатньо мірою

усвідомлюючи, що таким чином необхідно оптимізувати такі транспортні системи, шляхом істотного зміцнення транспортної мережі як усередині, так і через Карпати, з урахуванням конкретних екологічних потреб Карпатського регіону;

визнаючи, що розвиток транспорту може істотно вплинути на регіональний та просторовий розвиток;

визнаючи, що кінцеві витрати суспільства на транспорт, в тому числі стосовно екологічних, соціальних і економічних витрат, не враховуються повною мірою, не відображаються на ціноутворенні та прийнятті рішень;

беручи до уваги, що всі сторони цього Протоколу є сторонами Конвенції про біологічне різноманіття (м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (м. Берн, 1979 р.), Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення головним чином як середовище існування водоплавних птахів (м. Рамсар, 1971 р.) та Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (м. Париж, 1972 р.).

посилаючись, зокрема, на декларацію Ріо-де-Жанейро (м. Ріо-де-Жанейро, 1992 р.), Йоганнесбурзьку декларацію з питань сталого розвитку та План виконання Світового саміту з питань сталого розвитку (м. Йоганнесбург, 2002 р.), заключний документ конференції Ріо +20 "Майбутнє, якого ми прагнемо" (Ріо-де-Жанейро, 2012 р.);

посилаючись на інші відповідні конвенції та угоди, зокрема Конвенцію про збереження мігруючих видів диких тварин (Бонн, 1979 р.), Європейську ландшафтну конвенцію (м. Флоренція, 2000 р.), Конвенцію про оцінку впливу на навколишнє середовище в транскордонному контексті (м. Еспо, 1991 р.) та Конвенцію про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень і доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (м. Орхус, 1998 р.), Конвенцію про міжнародну цивільну авіацію та відповідні додатки (м. Чикаго, 1944 р.);

визнаючи досвід, отриманий в рамках Конвенції про захист Альп (м. Зальцбург, 1991 р.) і Транспортного протоколу та узгодженої політики сталого транспорту;

беручи до уваги законодавчу і політичну основу Європейського Союзу в галузі транспорту та навколишнього середовища;

підкреслюючи роль транспорту і відповідної інфраструктури Карпат в рамках стратегій ЄС стосовно регіону Балтійського моря та Дунайського регіону з метою забезпечення узгодженого розвитку обох макрорегіонів, у тому числі й інфраструктурних зв'язків між ними;

враховуючи Транс'європейську мережу автомагістралей (TEM) та Транс'європейську залізничну мережу (TER) ЄЕК ООН, а також розвиток Транс'європейської транспортної мережі ЄС (TEN-T);

з метою забезпечення ефективного виконання чинних юридичних документів, та беручи за основу інші міжнародні програми; домовилися про таке:

Глава I

Цілі, географічна сфера застосування та визначення

Стаття 1

Загальні цілі та принципи

1. Відповідно до статті 8 Карпатської конвенції, мета Протоколу про сталий транспорт (далі – Протокол) полягає у посиленні та сприянні співробітництву Сторін для розвитку сталого вантажного і пасажирського транспорту та відповідної транспортної інфраструктури в Карпатах на користь теперішнього і майбутніх поколінь з метою сприяння сталому розвитку регіону при цьому уникаючи, зменшуючи та, за необхідності, пом'якшуючи і компенсуючи негативні екологічні та соціально-економічні наслідки розвитку транспорту і відповідної інфраструктури.

2. Для досягнення вищевказаних цілей, Сторони будуть співробітничати, зокрема, щодо:

а) політики планування та розвитку сталого транспорту і транспортної інфраструктури, які враховують особливості гірського середовища;

б) розробки політики сталого розвитку мультимодальних перевезень, які забезпечують соціально-економічні переваги мобільності та доступу до міських, сільських, віддалених і туристичних районів Карпат;

с) зменшення негативного впливу на здоров'я людини та покращення безпеки пересування на транспорті;

д) уникнення фрагментації природних і напівприродних середовищ існування, яка виникає внаслідок використання усіх видів транспорту та відповідної інфраструктури, а також збереження і покращення екологічних взаємозв'язків на місцевому, національному та регіональному рівнях;

е) розробки і просування екологічно безпечних моделей та систем транспорту, зокрема на екологічно вразливих територіях;

ф) об'єднання планування сталого транспорту і управління транспортним рухом в Карпатах, уникаючи перевищення пропускної спроможності через Карпати, по можливості;

г) забезпечення інфраструктурної функціональності транспортної мережі;

h) покращення або підтримка транспортної інфраструктури стосовно ефективності, безпеки, забезпечення безпеки пасажирської та вантажної мобільності і викидів парникових газів.

Стаття 2

Географічна сфера застосування

1. Цей Протокол застосовується до країн Карпатського регіону (далі – Карпати), як визначено Конференцією Сторін.

2. Кожна Сторона може поширити застосування цього Протоколу на додаткові частини своєї національної території, заявивши про це Депозитарію.

Стаття 3

Визначення

Для цілей цього Протоколу:

а) "Конференція Сторін" означає Конференцію Сторін Карпатської конвенції;

б) "збереження" означає низку заходів, які необхідні для підтримання природного середовища проживання та збереження популяції видів дикої фауни та флори у сприятливому для збереження статусі;

с) "екологічний зв'язок" означає поєднання або зв'язок екологічних елементів ландшафту (напівприродних та природних середовищ існування або буферних зон, біологічних коридорів) між собою, з точки зору людини, виду, популяції або об'єднань цих істот, для всієї або частини їх стадії розвитку, у даний час або протягом періоду наданого для покращення доступності місць та ресурсів для фауни і флори;

д) "екологічно чистий транспорт" означає транспорт, який обмежує рівень викидів та відходів, беручи до уваги здатність планети їх поглинати, використовує відновлювані ресурси на рівні або

нижче швидкості їх вироблення, обмежує інші впливи на ландшафти та екосистеми, включаючи фрагментацію середовища існування, і використовує невідновлювані ресурси на рівні або нижче швидкості розробки відновлюваних замінників, в той же час зменшуючи вплив на використання землі та відтворення шуму;

е) "цільові показники якості навколишнього середовища" означає цілі, які характеризують стан навколишнього середовища, який повинен бути досягнутий, з урахуванням впливу на екосистеми;

ф) "зовнішні витрати" виникають у випадку, коли користувач транспорту або не покриває всі витрати (включаючи витрати на навколишнє середовище, перенаселення та витрати внаслідок аварій), пов'язані з його/її транспортною діяльністю або не отримує повної вигоди від неї;

г) "відповідність" означає здатність різних видів транспорту безперешкодно взаємодіяти в межах національних транспортних систем;

к) "ландшафтна різноманітність" означає мінливість ландшафтів;

и) "мультимодальні перевезення" означає перевезення вантажів або пасажирів, чи обох разом, використовуючи два або більше видів транспорту;

л) "природне середовище існування" означає територію суходолу чи акваторію, які вирізняються своїми географічними, абіотичними та біотичними факторами, де організм або популяція виникли природно;

м) "спостерігач" означає спостерігача, визначеного п. 5 статті 14 Карпатської конвенції;

н) "Сторони" означає Сторони цього Протоколу;

о) "зацікавлена громадськість" означає громадськість, яка падає під вплив або ймовірно потрапить під вплив, або зацікавлена у прийнятті рішень, пов'язаних з навколишнім середовищем; для цілей цього визначення неурядові організації, які сприяють захисту навколишнього середовища та відповідають будь-яким вимогам національного законодавства мають бути зацікавленими;

п) "захищена територія" означає географічно визначену територію, яка визначається та управляється з метою досягнення специфічних цілей збереження;

о) "напівприродне середовище існування" означає середовище існування, яке було змінено та підтримується людською діяльністю, але все ще заселене видами, які зустрічаються в природі на цій території;

р) "вразлива територія" означає територію, яка є особливо незахищеною у зв'язку з її власними характеристиками (зумовлено такими факторами, як щільність населення, топографія, біотопи на цій території) та піддається значному впливу навколишнього середовища;

q) "допоміжний орган" означає допоміжний орган, створений згідно з п. 2 (е) статті 14 Карпатської конвенції, який може включати тематичні робочі групи чи комітети;

г) "транс'європейські мережі" означає транспортну інфраструктуру, яка має стратегічно важливе значення для Європи, що визначена ЄК ООН як Транс'європейська мережа автомагістралей (ТЕМ) та Транс'європейська залізнична мережа (ТЕР), або визначена ЄС як Транс'європейська транспортна мережа (TEN-T);

с) "транспортна інфраструктура" означає всі дороги та стаціонарні установки, які необхідні для кругообігу, безпеки та захисту навколишнього середовища від усіх видів транспорту.

Глава II

Загальні зобов'язання

Стаття 4

Інтеграція цілей сталого транспорту та транспортної інфраструктури в Карпатах

1. Сторони враховують цілі цього Протоколу у своїх інших політиках і стратегіях зокрема, але не обмежуючись просторовим плануванням та управлінням ресурсами, збереженням біологічного і ландшафтного різноманіття, управлінням водними ресурсами та водогосподарськими заходами у басейнах рік, сільським і лісовим господарством, туризмом, промисловістю та енергетикою.

2. Сторони співробітничать стосовно інтеграції принципів сталого розвитку транспорту і відповідної інфраструктури в інші політики, розроблені на глобальному, регіональному чи національному рівнях, які можуть принести користь і впливати на збереження та стале використання біологічного і ландшафтного різноманіття в Карпатах, включаючи виробництво, передачу та збереження енергії, а також туристичну і рекреаційну діяльність.

Стаття 5
Участь регіональних і місцевих органів влади
та інших зацікавлених сторін

1. Сторони вживають заходів для сприяння, у межах існуючої інституційної спроможності, координації та співробітництва між установами, регіональними та місцевими органами влади, з тим щоб сприяти спільній відповідальності, зокрема, для розвитку і зміцнення синергії при виконанні політик, спрямованих на сприяння сталому розвитку транспорту та відповідної інфраструктури.

2. Сторони вживають заходів щодо сприяння залученню інших зацікавлених сторін, таких як спільноти і зацікавлена громадськість, у процес підготовки та виконання цих політик і заходів.

Стаття 6
Міжнародне співробітництво

1. Сторони заохочують активне співробітництво між компетентними установами і організаціями на міжнародному рівні щодо сприяння сталому розвитку транспорту та транспортної інфраструктури в Карпатському регіоні.

2. Сторони сприяють співробітництву в Карпатському регіоні між регіональними і місцевими органами влади та іншими зацікавленими сторонами, такими як спільноти і зацікавлена громадськість, з метою пошуку рішень спільних проблем на найбільш відповідному рівні.

Глава III
Спеціальні заходи

Стаття 7
Загальні транспортні політики та стратегії

1. Кожна Сторона враховує загальні цілі та принципи, які містяться у статті 1 цього Протоколу при розробці та виконанні національних політик і стратегій;

2. При цьому, на всіх етапах кожна Сторона визначає та виконує цільові показники якості навколишнього середовища для створення сталої транспортної системи в Карпатському регіоні і вживає необхідних заходів для досягнення цих цілей.

Стаття 8

Мережі транспортної інфраструктури та їх взаємозв'язок

1. Сторони мають враховувати потенціал альтернативних маршрутів при плануванні та розробці мереж транспортної інфраструктури, забезпечуючи при цьому функціональність і сумісність з транс'європейськими мережами на найбільш відповідному рівні.

2. Кожна Сторона вживає заходів для покращення доступності та оптимізації якості мереж транспортної інфраструктури на всіх рівнях.

3. Кожна Сторона при плануванні транспортної інфраструктури в якості пріоритету має розглядати уникнення і/або мінімізацію негативних соціально-економічних наслідків та впливу на навколишнє середовище.

4. Кожна Сторона враховує та адаптує мережі транспортної інфраструктури до особливих потреб гірського середовища і його мешканців беручи до уваги:

а) захист вразливих територій, зокрема, територій з багатим біорізноманіттям, екологічним взаємозв'язком чи територій, які мають міжнародне значення для захисту біорізноманіття та ландшафтів;

б) мінімізацію забруднення повітря і шуму;

с) потреби регіонів, які мають особливу важливість для туризму.

5. Кожна Сторона відповідно застосовує, за необхідності, стратегічні оцінки екології, оцінки впливу на навколишнє середовище, а також інші інструменти та оцінки.

Стаття 9

Автомобільний транспорт

1. Сторони визнають важливість вантажних і пасажирських перевезень автомобільним транспортом, особливо для доступу до віддалених районів та кінцевих пунктів призначення, а також для розвитку Карпатського регіону.

2. Сторони, усвідомлюючи специфічні негативні наслідки, спричинені автомобільним транспортом, такі як фрагментація ландшафтів і населених пунктів, смертність тварин на дорогах, землекористування, втрата природного та напівприродного середовища існування, викиди парникових газів, забруднювачі і шум, намагаються уникнути, мінімізувати та, за необхідності, протистояти цьому впливу.

3. Сторони вживають заходів щодо сприяння розвитку сталого автомобільного транспорту шляхом:

- а) перевірки доріг на стійкість, належну якість і використання;
- б) мінімізації обсягів перевезень, які перетинають вразливі райони;
- в) сприяння екологічному взаємозв'язку шляхом використання інструментів просторового і транспортного планування та інших заходів;
- г) полегшення доступу до альтернативних видів палива та енергії, шляхом виконання міжнародних стандартів для відповідної інфраструктури і надання інформації про розташування та сумісність паливної інфраструктури;
- д) підтримки міського транспорту, у тому числі громадського пасажирського транспорту;
- е) оптимізації взаємодії між транспортом для перевезень вантажу на довгі відстані та до кінцевої точки призначення з метою обмеження поодиноких поставок, у тому числі шляхом оптимізації планування та логістики;
- ж) вживання заходів для зниження смертності тварин на дорогах;
- з) збереження традиційних ландшафтів;
- и) мінімізації негативного впливу на здоров'я місцевих жителів.

Стаття 10

Залізничний транспорт

1. Сторони визнають:

- а) важливість вантажних і пасажирських перевезень залізничним транспортом, як істотного компонента у системі мультимодальних перевезень та як основної альтернативи автомобільному транспорту в Карпатському регіоні;
- б) значення вантажних і пасажирських перевезень залізничним транспортом для розвитку Карпатського регіону, в тому числі туризму.

2. Сторони, усвідомлюючи специфічні негативні наслідки, спричинені залізничним транспортом, серед яких смертність тварин на дорогах, фрагментація ландшафтів та населених пунктів і шум, намагаються уникати, мінімізувати та, за необхідності, протистояти цьому впливу.

3. Сторони вживають заходів щодо сприяння розвитку сталого залізничного транспорту шляхом:

а) оптимізації і модернізації залізничного транспорту, зокрема для транскордонних перевезень вантажів та пасажирських потоків;

б) покращення мультимодальності шляхом вдосконалення логістики та зв'язків між різними видами транспорту;

с) вжиття заходів для зниження смертності тварин на дорогах;

д) сприяння екологічному взаємозв'язку шляхом використання інструментів просторового і транспортного планування та інших заходів;

е) вжиття заходів щодо переміщення, наскільки це можливо, вантажних та пасажирських перевезень на довгі відстані на залізничний транспорт;

ф) підтримання і вдосконалення залізничних мереж.

Стаття 11

Водний транспорт

1. Сторони визнають потенціал водного транспорту:

а) зокрема, як компоненту мультимодальних перевезень;

б) для розвитку Карпатського регіону, включаючи туризм.

2. Сторони, враховуючи гідрологічну, біологічну, екологічну та іншу специфіку басейнів гірських річок, намагаються уникати, мінімізувати та, за можливості, протистояти впливу басейнів гірських річок, зокрема на заболочені та прісноводні екосистеми, такого як викиди забруднювачів і шуму, руйнування природного та напівприродного середовища існування, фрагментація річкових екосистем і кільватерів.

Стаття 12

Повітряний транспорт

1. Сторони визнають:

а) потенціал повітряного транспорту для економічного розвитку, зокрема для туризму та доступу до віддалених районів;

б) важливість повітряного транспорту для перевезень на довгі відстані;

с) необхідність зосередження на існуючих аеропортах та аеродромах.

2. Сторони, усвідомлюючи специфічні негативні наслідки, спричинені повітряним транспортом, такі як шум від літаків і викиди, та їх вплив на природне та напівприродне середовище існування та коридори міграції птахів, намагаються уникати, мінімізувати та, за необхідності, протистояти цьому впливу.

3. Сторони вживають заходів щодо сприяння розвитку сталого повітряного транспорту шляхом:

а) оптимізації та вдосконалення існуючої транспортної інфраструктури;

б) покращення мультимодальних зв'язків від/до аеропортів у Карпатах з орієнтуванням на громадський транспорт;

с) зменшення, наскільки це можливо, експлуатації повітряних суден над природним та напівприродним середовищем існування та уникнення перешкоджання коридорам міграції птахів.

Стаття 13

Немоторизовані види транспорту

1. Сторони визнають:

а) значні переваги від немоторизованих видів транспорту, зокрема для охорони громадського здоров'я та мінімізації негативного впливу на навколишнє середовище;

б) що немоторизовані види транспорту є ресурсозберігаючими стосовно витрат і утримання транспортної інфраструктури, використання простору та енергозбереження;

с) зростаючу важливість немоторизованих видів транспорту, зокрема для туризму і оздоровлення.

2. Сторони, усвідомлюючи потенційні негативні наслідки, спричинені немоторизованими видами транспорту, такі як порушення флори і фауни на вразливих територіях, намагаються уникати, мінімізувати та, за необхідності, протистояти цьому впливу.

3. Сторони вживають заходів щодо сприяння розвитку немоторизованих видів транспорту, зокрема їзди на велосипедах і ходьби, шляхом розвитку:

а) належної транспортної інфраструктури, такої як тротуари, пішохідні стежки, зелені шляхи та велосипедні маршрути;

б) інтермодального зв'язку, який поєднує пішохідний і велосипедний рух;

с) обізнаності та за допомогою інформаційної системи.

Стаття 14

Системи управління транспортом

1. Сторони визнають важливість інтелектуальних систем управління транспортом для усунення існуючих бар'єрів мобільності стосовно оптимізації існуючих транспортних потужностей, покращення безпеки, ефективності використання ресурсів.

2. Кожна Сторона при управлінні транспортними потоками в якості пріоритету розглядає уникнення та/або мінімізацію негативних соціально-економічних наслідків і впливу на навколишнє середовище.

3. Сторони сприяють розвитку систем управління транспортом, де це є доцільним:

а) забезпечення оптимального та безпечного використання транспортної інфраструктури;

б) об'єднання різних видів транспорту;

с) використання потенціалу міського транспорту;

д) забезпечення взаємодії та безперервності надання послуг;

е) надання інформації щодо подорожей та руху в режимі реального часу та обмін даними;

ф) застосування космічних технологій;

г) зменшення заторів;

h) застосування системи управління динамічним паркуванням.

4. Кожна Сторона враховує та адаптує управління транспортним рухом до особливих потреб гірського середовища та його жителів, беручи до уваги:

а) захист вразливих територій, зокрема, територій з багатим біорізноманіттям, екологічним взаємозв'язком чи територій, які мають міжнародне значення для охорони біорізноманіття і ландшафтів;

б) мінімізацію забруднення повітря та шуму;

с) потреби територій, які мають особливу важливість для туризму.

Стаття 15

Стандарти безпеки

1. Кожна Сторона застосовує і забезпечує виконання стандартів безпеки для всіх видів транспорту.

2. Кожна Сторона вживає заходів перестороги на всій території країни для реконструкції/відновлення рейок і ділянок доріг з високим рівнем нещасних випадків.

Стаття 16

Реальні витрати

1. Сторони, за необхідності, застосовують принцип "користувач платить" та "забруднювач платить" для покриття реальних витрат різних видів транспорту.

2. З цією метою, Сторони домовляються докладати зусиль для:

а) запровадження систем для оцінки витрат транспортної інфраструктури і зовнішніх витрат;

б) поступово впроваджувати специфічні системи обліку вартості транспорту у формі транспортної інфраструктури та покриття зовнішніх витрат.

Глава IV

Виконання, моніторинг та оцінка

Стаття 17

Виконання

1. Кожна Сторона вживає відповідних правових та адміністративних заходів, для забезпечення виконання положень цього Протоколу та для моніторингу ефективності цих заходів.

2. Кожна Сторона вивчає можливості для підтримання виконання положень цього Протоколу за допомогою фінансових заходів

3. Кожна Сторона призначає відповідний національний орган, відповідальний за виконання цього Протоколу і робить цю інформацію доступною для інших Сторін. Відповідні національні органи відповідають за моніторинг впливу заходів, зазначених у пунктах 1 та 2 цієї статті.

4. Конференція Сторін розробляє і приймає Стратегічний план дій для Карпатського регіону, який буде супроводжувати виконання цього Протоколу.

Стаття 18

Навчання, інформованість та обізнаність громадськості

1. Сторони сприяють навчанню, інформованості та підвищенню обізнаності громадськості щодо цілей, заходів та виконання цього Протоколу.

2. Сторони забезпечують доступ громадськості до інформації, яка стосується виконання цього Протоколу.

Стаття 19

Нарада Сторін

1. Конференція Сторін Карпатської конвенції виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

2. Сторони Карпатської конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь як спостерігачі у Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, рішення за цим Протоколом приймаються лише тими, хто є його Сторонами.

3. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, будь-який член бюро Конференції Сторін, що представляє Сторону Конвенції, але водночас не є Стороною цього Протоколу, замінюється членом, який обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін цього Протоколу.

4. Правила процедури Конференції Сторін застосовуються з усіма необхідними змінами для наради Сторін, якщо іншого не визначено консенсусом Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

5. Перше засідання Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, скликається Секретаріатом разом з першим засіданням Конференції Сторін, проведення якої заплановано після набрання чинності цим Протоколом. Подальші чергові засідання Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, проводяться разом із черговими засіданнями Конференції Сторін, якщо Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, не прийме іншого рішення.

6. Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, у межах свого мандату приймає рішення, необхідні для сприяння його ефективному виконанню. Вона виконує функції, покладені на неї відповідно до цього Протоколу, та:

а) надає рекомендації з будь-яких питань, необхідних для виконання цього Протоколу;

б) створює такі допоміжні органи, які вважаються необхідними для виконання цього Протоколу;

в) розглядає і приймає, в разі необхідності, зміни та доповнення до цього Протоколу, які вважаються необхідними для виконання цього Протоколу, та

d) виконує такі інші функції, які можуть бути необхідними для виконання цього Протоколу.

Стаття 20

Секретаріат

1. Секретаріат, заснований статтею 15 Карпатської конвенції, слугує як Секретаріат цього Протоколу.

2. Пункт 2 статті 15 Карпатської конвенції стосовно функцій Секретаріату застосовується *mutatis mutandis* до цього Протоколу.

Стаття 21

Допоміжні органи

1. Будь-який допоміжний орган, заснований Карпатською конвенцією або в її рамках, відповідно до рішення Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, може слугувати меті Протоколу, у такому разі нарада Сторін визначає функції, які повинен виконувати цей орган.

2. Сторони Карпатської конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь у роботі засідань будь-яких таких допоміжних органів як спостерігачі. Коли допоміжний орган Карпатської конвенції виступає як допоміжний орган цього Протоколу, рішення в рамках Протоколу приймаються лише Сторонами Протоколу.

3. Коли допоміжний орган Карпатської конвенції виконує свої функції у зв'язку з питаннями, що стосуються цього Протоколу, будь-який член бюро такого допоміжного органу, що представляє Сторону Карпатської конвенції, але водночас не є Стороною Протоколу, замінюється членом, який обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін Протоколу.

Стаття 22

Моніторинг виконання зобов'язань

1. Сторони регулярно звітують Конференції Сторін про заходи, які стосуються цього Протоколу, та результати вжитих заходів. Конференція Сторін визначає строки та формат, згідно з якими звіти подаються до розгляду.

2. Спостерігачі можуть надавати інформацію або звіт про виконання і дотримання положень цього Протоколу Конференції Сторін та (або) Виконавчому комітетові Карпатської конвенції (далі – Виконавчий комітет).

3. Виконавчий комітет збирає, оцінює та аналізує інформацію, яка стосується виконання цього Протоколу і здійснює моніторинг дотримання положень цього Протоколу Сторонами.

4. Виконавчий комітет надає Конференції Сторін рекомендації стосовно виконання та необхідних заходів відповідно до цього Протоколу.

5. Конференція Сторін приймає чи рекомендує необхідні заходи.

Стаття 23

Оцінка ефективності положень

1. Сторони регулярно перевіряють й оцінюють ефективність виконання положень цього Протоколу. Конференція Сторін може розглядати прийняття відповідних змін і доповнень до цього Протоколу, якщо це необхідно для досягнення його цілей.

2. Сторони сприяють залученню місцевих органів влади та інших заінтересованих сторін до процесів, викладених у пункті 1.

Глава V

Прикінцеві положення

Стаття 24

Зв'язок між Карпатською конвенцією та Протоколом

1. Цей Протокол є Протоколом до Карпатської конвенції відповідно до пункту 3 статті 2 та інших відповідних статей Карпатської конвенції.

2. Положення статей 19, 20, пунктів 2 і 4 статті 21 та статті 22 Карпатської конвенції стосовно набрання чинності, внесення змін і доповнень, виходу із цього Протоколу та вирішення спорів застосовуються з відповідними змінами до цього Протоколу. Стороною цього Протоколу може стати лише Сторона Карпатської конвенції.

Стаття 25

Застереження

Жодні застереження до цього Протоколу не допускаються.

Стаття 26

Депозитарій

Депозитарієм цього Протоколу є Уряд України.

Стаття 27

Повідомлення

Депозитарій, відповідно до цього Протоколу, повідомляє кожную Сторону про:

- а) будь-яке підписання;
- б) передачу на зберігання будь-якої ратифікаційної грамоти або документа про прийняття чи ухвалення;
- с) будь-яку дату набрання чинності;
- д) будь-яку заяву Сторони або підписанта;
- е) будь-яку денонсацію, про яку повідомила Сторона, у тому числі дату набрання нею чинності.

Стаття 28

Підписання

1. Цей Протокол відкритий для підписання у Депозитарія з 26 вересня 2014 року до 26 вересня 2015 року.

2. Для Сторін, які висловили свою згоду на обов'язковість для них цього Протоколу пізніше, він набирає чинності на дев'яностий день після дати здачі на зберігання ратифікаційної грамоти. Після набрання чинності будь-якими змінами та доповненнями до цього Протоколу, будь-яка нова Сторона зазначеного Протоколу стає Стороною цього Протоколу із внесеними змінами і доповненнями.

Учинено в м. Мікулов (Чеська Республіка) 26 вересня 2014 року в одному оригінальному примірнику англійською мовою.

Оригінал Протоколу зберігається у Депозитарія, який надішле засвідчені копії всім Сторонам.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те уповноважені, підписали цей Протокол.

За Уряд Чеської Республіки	(Підпис)
За Уряд Угорщини	(Підпис)
За Уряд Республіки Польща	(Підпис)
За Уряд Румунії	(Підпис)
За Уряд Республіки Сербія	(Підпис)
За Уряд Словацької Республіки	(Підпис)
За Уряд України	(Підпис)

ЗАКОН УКРАЇНИ

Про приєднання до Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Верховна Рада України постановляє:

Приєднатися до Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, вчиненого 12 жовтня 2017 року в м. Лілафюред, який набирає чинності для України на 90-й день після дати здачі на зберігання депозитарію документа про приєднання (додається).

Президент України

В. Зеленський

м. Київ, 2 грудня 2020 року
№ 1038-IX

**Протокол про сталий розвиток сільського господарства
та сільської місцевості до Рамкової конвенції
про охорону та сталий розвиток Карпат**

Офіційний переклад

СТОРОНИ ЦЬОГО ПРОТОКОЛУ

ВІДПОВІДНО до своїх завдань, визначених у Рамковій конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, підписаній у м. Київ 22 травня 2003 року (далі – Карпатська конвенція), стосовно розвитку всеосяжної політики та співробітництва для охорони та сталого розвитку Карпат;

ВИЗНАЮЧИ важливість сільського господарства і сільського розвитку для Карпатського регіону з точки зору економіки, соціальних аспектів, вирішення питань охорони навколишнього середовища, природної і культурної спадщини;

УСВІДОМЛЮЮЧИ різноманіття природних місцевих ресурсів у країнах Карпатського регіону, їхні сільські реалії і особливості та різноманітність сільськогосподарських практик;

МАЮЧИ на меті сприяння впровадженню заходів і програм, які використовують потенціал сільського господарства і сільських територій для скорочення сільської бідності, забезпечення і диверсифікації доходів місцевого населення, підтримки життєздатності сільських регіонів та поліпшення якості життя, щоб залучити людей до діяльності і виробництва з використанням місцевих відновлювальних ресурсів на гірській території;

ВІДПОВІДНО до положень Карпатської конвенції, таких як: стаття 7 про стале сільське і лісове господарство, стаття 4 про збереження і стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття та стаття 11 про культурну спадщину та традиційні знання;

БЕРУЧИ ДО УВАГИ цілі забезпечення продовольчої безпеки, поліпшення харчування та сприяння сталому розвитку сільського господарства, визначені Цілями сталого розвитку (ЦСР) на період 2015-2030 років;

ВИЗНАЮЧИ зусилля і досягнення в рамках діяльності Ради Європи, спрямовані на підтримку соціально-економічних житте-

здатних сільських територій, як і підтримання сільськогосподарської діяльності шляхом вжиття заходів у рамках політики єдності Європейського Союзу і конкретні агроєкологічні заходи і компенсаційні виплати для сільського господарства в гірських районах;

ПРАГНУЧИ зробити свій внесок у більш ефективне виконання існуючих правових інструментів та спираючись на міжнародні програми;

БЕРУЧИ ДО УВАГИ, що зусилля з підтримки сталого розвитку сільськогосподарського сектору з використанням інтеграційного підходу на сільських територіях Карпатського регіону не можуть бути успішними при їх вжитті лише в одній країні і вимагають міжрегіонального та транскордонного співробітництва;

ВИЗНАЮЧИ проблеми, пов'язані з наслідками зміни клімату, такі як: зміна частоти і тяжкості посух, повеней, екстремальних погодних явищ і зниження рівня продовольчої безпеки і забезпечення водою;

ВИЗНАЮЧИ потреби та інтереси гірських фермерів і особливості агробізнесу та проживання в гірських районах;

ЗНАЮЧИ про численні загрози, що виникають під впливом глобальних змін, включаючи підвищення або зміцнення існуючих бар'єрів для виготовлення і продажу типових продуктів на світових ринках;

ВИЗНАЮЧИ різноманіття сільськогосподарської практики між країнами і всередині країн Карпатського регіону;

ВИЗНАЮЧИ економічну, екологічну та соціальну важливість жуйних тварин і утримання та поліпшення гірських пасовищ і луків;

ВИЗНАЮЧИ потенційну роль сільського господарства у запобіганні ерозії та деградації земель і внесок в управління ризиками, та його роль у збереженні якості та кількості поверхневих і підземних водних басейнів;

З ОГЛЯДУ на загальний характер фактичних і майбутніх проблем для сільськогосподарської діяльності та практики, а також сільських територій і додаткової цінності транскордонного співробітництва у сфері обміну поширеного в Карпатах досвіду для доступу до глобальних ринків продуктів харчування;

УСВІДОМЛЮЮЧИ важливість уникнення зменшення чисельності населення і припинення сільськогосподарської діяльності молодими поколіннями в гірських районах;

МАЮЧИ на меті співпрацювати з питань сталого розвитку сільського господарства і сільських територій на основі місцевих ресурсів для захисту традиційної практики, знань і видів, для охорони культурних ландшафтів, а також вдосконалювати і заохочувати стійкий економічний розвиток;

НАГОЛОШУЮТЬ І ПІДКРЕСЛЮЮТЬ важливість безперервного навчання в усіх сферах діяльності як передумову того, щоб всі задіяні люди були здатні зробити свій внесок у сталий розвиток і краще майбутнє;

ДОМОВИЛИСЯ ПРО ТАКЕ:

Глава I

Цілі, сфера застосування та визначення

Стаття 1

Цілі і принципи

1. Відповідно до статті 7 Карпатської конвенції метою Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості (далі – Протокол) є підтримка сталого управління земельними ділянками, що традиційно обробляються людиною, на користь нинішньому і прийдешнім поколінням.

2. Для досягнення вищезазначеної мети Сторони гармонізують і координують свої зусилля з метою комплексного управління земельними ресурсами, посилення інтеграції екологічних аспектів у сільськогосподарську політику, водночас підвищуючи якість життя, зміцнюючи місцеві економіки та громади і зберігаючи природні цінності та культуру спадщину.

3. Сторони, таким чином, особливо співпрацюють з питань:

a) розроблення, внесення змін і реалізації сільських стратегій розвитку для конкретних територій, що характеризуються інтеграційним, всеохоплюючим і цілісним підходом, беручи до уваги особливі умови гір і передгір'я;

b) забезпечення і досягнення загальної політики сприяння розвитку ендегенного потенціалу сільськогосподарського та сільського розвитку на менш благополучних територіях;

с) розвитку і розроблення сільськогосподарської політики та інструментів, які враховують екологічні проблеми;

д) сприяння сталим та/або екстенсивним агро-екологічним практикам, практикам управління земельними ресурсами та органічному виробництву з метою охорони біологічного та традиційного культурного ландшафтного різноманіття, природних і напівприродних оселищ, включаючи луки і території, що охороняються;

е) сприяння збереженню і сталому використанню генетичних ресурсів для харчування та сільського господарства, місцевих порід домашніх тварин, сортів культивованих рослин і диких родичів сільськогосподарських культур;

ф) створення генних банків місцевих сортів, а також сприяння поширенню та вирощуванню цих сортів;

г) вжиття заходів щодо збереження та розвитку традиційних методів ведення сільського господарства і пов'язаних з ними традиційних знань;

h) підтримки місцевих сільгоспвиробників з метою розвитку коротких ланцюгів поставок продуктів харчування, які стимулюють місцеву економіку і підвищують утримуючу здатність регіону;

і) заохочення органічного виробництва, місцевих фермерських ринків, виробників-ремісників продуктів харчування, підтримуваних громадою сільськогосподарських та інших дрібних форм сталого виробництва продуктів харчування;

j) поліпшення збереження традиційної сільської архітектури, інфраструктури та сільського декоративно-прикладного мистецтва, включаючи їх регіональні кадастри;

к) сприяння диверсифікації засобів до існування на сільських територіях, зокрема шляхом пов'язування діяльності у сферах сільського господарства і туризму, а також вироблення і збуту місцевих товарів, мистецьких і ремісничих виробів;

l) посилення формальної та неформальної освіти, підвищення кваліфікації, включаючи навчання від покоління до покоління, доступ до місцевих громадських та консультативних послуг;

m) здійснення моніторингу сільськогосподарських і сільських територій Карпат і їхнього соціально-економічного розвитку;

n) розроблення та/або сприяння скоординованим науково-дослідним програмам і проєктам;

- о) розвитку транснаціональної мережі і платформи обміну знаннями;
- р) інтеграції цілей сталого розвитку сільського господарства і сільських територій в інші секторальні політики;
- қ) розширення інновацій в галузі сільських відходів і енергетичного управління, а також сприяння інтелектуальній енергетиці та рішенням і системам, що не призводять до утворення відходів.

Стаття 2

Сфера застосування

1. Цей Протокол застосовується до Карпатського регіону (далі – Карпати), який визначено Конференцією Сторін.
2. Кожна Сторона може поширити застосування цього Протоколу на додаткові частини її національної території, зробивши відповідну заяву Депозитарію.

Стаття 3

Визначення

1. "Агротуризм" (фермерський туризм, туризм на базі фермерських господарств, відпочинок у фермерських господарствах) означає перебування на діючій фермі, що дозволяє пряму взаємодію між відвідувачами або гостями і фермером/фермерською родиною, щоб випробувати справжню сільськогосподарську діяльність та спосіб життя.
2. "Агробіорізноманіття" є підмножиною біорізноманіття. Воно є результатом природного відбору і винахідницьких розробок селекції і операційної практики фермерів, скотарів та рибалок.
3. "Кліматично раціональне сільське господарство" є комплексним підходом до вирішення взаємопов'язаних проблем продовольчої безпеки і зміни клімату, яке спрямоване на: (1) стале підвищення продуктивності праці на (2) стійких системах сільського господарства та з метою продовольчої безпеки шляхом вжиття заходів з адаптації до змін клімату, а також на (3) видалення парникових газів (пом'якшення наслідків змін клімату).
4. "Конференція Сторін (КС)" означає Конференцію Сторін Карпатської конвенції.
5. "Підтримуване громадою сільське господарство (ПГСГ)" означає взаємне партнерство між фермером і громадянами, яке уможливорює прямий зв'язок між виробництвом і споживанням їжі. Прихильники цього зазвичай покривають річний операційний

бюджет ферми, купивши частку сезонного врожаю. У свою чергу, ферма постачає сезонні свіжі продукти.

6. "Культурна спадщина" пов'язана з історією місцевості і зазвичай складається як з природного або біологічного, так і культурного надбання.

7. "Диверсифікація в сільському господарстві" є важливою стратегією управління ризиками фермера для отримання додаткового доходу, що базується на дотриманні належних умов у межах або поза межами ферми.

8. "Сприятливе середовище" являє собою сукупність взаємопов'язаних умов – таких, як: правові, організаційні, фінансові, інформаційні, політичні і культурні, які сприяють сталому і ефективному використанню можливостей учасників у процесах розвитку.

9. "Ендогенний підхід" є новою парадигмою і політичною концепцією для ендогенного сільського розвитку як символу процесів "знизу вгору" в усіх регіонах ЄС для мобілізації наявних на місцях природних ресурсів, а також потенціалів сільських жителів.

10. "Екстенсивне фермерство" означає сільське господарство, яке використовує традиційні методи і вимагає менших витрат праці, інвестицій та зовнішніх джерел, таких як застосування концентрованих кормів у порівнянні з інтенсивними агропромисловими методами ведення сільського господарства.

11. "Сільськогосподарське виробництво і лісівництво високої природної цінності (ВПЦ)" є концепцією, яка оцінює кількісні і якісні зміни стану територій і лісових земель високої природної цінності, що використовуються в сільському господарстві, по відношенню до базової лінії, яка встановлена як на основі відповідного ґрунтового-рослинного покриття (сільгоспугідь і лісів), так і на пов'язаній управлінській діяльності.

12. "Комплексне управління земельними ресурсами" означає перевірку всіх видів землекористування на комплексній основі, щоб знайти найбільш ефективні компромісні вирішення і пов'язати соціально-економічний розвиток з охороною і поліпшенням стану навколишнього середовища.

13. "Менш благополучні райони (МБР)" є територіями, де сільськогосподарське виробництво або діяльність є більш складною через природні перешкоди, наприклад, складні кліматичні умови, круті схили в гірських районах або низьку продуктивність ґрунту.

14. "Природні оселища" означає наземні або водні ділянки, що вирізняються географічними, абіотичними і біотичними особливостями, повністю природні або напівприродні.

15. "Спостерігач" означає спостерігача, як це визначається пунктом 5 статті 14 Карпатської конвенції.

16. "Органічне виробництво" є загальною системою управління сільськогосподарським виробництвом і виробництвом харчових продуктів, яка поєднує в собі кращі екологічні практики, високий рівень біорізноманіття, збереження природних ресурсів, застосування високих стандартів утримання тварин і способів виробництва відповідно до уподобань деяких споживачів до продуктів, отриманих з використанням природних речовин і процесів.

17. "Сторони" означає Сторони цього Протоколу.

18. "Природоохоронні території" визначаються як географічний простір, визначений, призначений і керований за допомогою правових або інших ефективних інструментів для досягнення довгострокового збереження природи та пов'язаних з нею екосистемних послуг і культурних цінностей.

19. "Сільський туризм" означає туристичну діяльність, яка здійснюється в сільській місцевості.

20. "Напівприродні оселища" є оселищами, що характеризуються екстенсивним сільським господарством/культурами, системами ведення сільського господарства низької інтенсивності, низьким впливом сільського господарства, сталими сільськогосподарськими системами, збереженням високих природних цінностей при сільськогосподарському виробництві, системами/оселищами, де застосовуються традиційні сільськогосподарські системи зі зменшеним впливом на навколишнє середовище або мають значення для збереження видів дикої природи.

21. "Короткі ланцюги поставок продуктів харчування" є альтернативними глобально розповсюдженим харчовими ланцюгами, що надають особливого значення інноваційній реорганізації харчових мереж, місцевим системам ведення сільського господарства або прямим продажам, і мають за мету зв'язати виробників та споживачів і відновити на місцях сільськогосподарське та харчове виробництво.

22. "Сталий сільськогосподарський і сільський розвиток (СССР)" є управлінням і збереженням бази природних ресурсів, а також орієнтація технологічних та інституційних змін, з тим щоб

забезпечити досягнення і постійне задоволення людських потреб нинішнього і майбутніх поколінь.

23. "Традиційні методи ведення сільського господарства" – це історично розроблені методи ведення сільського господарства для використання на сталій основі конкретних місцевих умов, щоб забезпечити достатні і надійні врожаї на основі змішаних культур, які доповнюють одна одну.

24. "Ланцюги створення вартості" означають повний спектр заходів, які економічні суб'єкти вживають, щоб надати продукт або послугу від їх концепції до кінцевого використання кінцевими споживачами.

Глава II

Загальні зобов'язання

Стаття 4

Політика, спрямована на підтримання, стимулювання і сталий розвиток сільського господарства та сільських територій

1. Кожна Сторона оновлює і здійснює політику в межах своєї національної території, спрямовану на підтримання, стимулювання та сталий розвиток сільськогосподарського сектору і сільських територій, беручи до уваги, наскільки це можливо, інтеграційний і ендегенний підходи і спираючись на передові практики, розроблені і впроваджені іншими Сторонами. Сторони розглядають і використовують узгоджені стратегії і заходи з посилення та зміцнення сталого управління землями сільськогосподарського призначення, особливо для територій високої природної цінності (ВПЦ), не завдаючи шкоди для життєво важливих інтересів населення гірських громад.

2. Сторони сприяють обміну інформацією про найкращі практики між урядовими установами та заінтересованими сторонами, що зробить можливим сталий ендегенний економічний розвиток сільських територій.

Стаття 5

Інтеграція цілей розвитку сталого сільськогосподарського сектору і сільських територій у галузеву політику

Сторони сприяють інтеграції цілей сталого розвитку сільськогосподарського сектору та сільських територій в іншу галузеву політику.

Стаття 6
Участь регіональних і місцевих органів влади
та інших заінтересованих сторін

Кожна Сторона вживає заходів у рамках існуючої інституційної структури для полегшення участі, координації і співробітництва між відповідними установами, регіональними та місцевими органами влади, місцевими фермерами та іншими заінтересованими сторонами, які беруть участь у розробці і здійсненні політики та результативних заходів щодо забезпечення сталого розвитку сільського господарства та сільських територій з метою заохочення спільної відповідальності і підвищення синергії.

Стаття 7
Міжнародне співробітництво

Сторони заохочують активне співробітництво між компетентними установами і організаціями на міжнародному рівні щодо сталого розвитку сільського господарства та сільської місцевості в Карпатах.

Глава III
Конкретні заходи

Стаття 8
Реалізація стратегії розвитку сільської місцевості

1. Сторони реалізують стратегії сталого сільського розвитку на національному рівні, які враховують специфічні місцеві умови гірських, передгірських і менш благополучних територій.

2. Кожна Сторона сприяє координації і співпраці між усіма заінтересованими сторонами, спрямованих на створення і уможливлення сприятливих соціально-економічних умов для сільських інновацій та доданої вартості мереж, зокрема між сільськогосподарським сектором та іншими відповідними економічними секторами в сільських районах, таких як: ремісництво, торгівля, промисловість, інфраструктура та туризм, щоб скористатися ендегенним потенціалом та інтегрованим територіальним підходом.

Стаття 9
Охорона та управління традиційними
культурними ландшафтами

1. Сторони вживають заходів щодо охорони і управління традиційними культурними ландшафтами Карпат з визначними тради-

ційними особливостями і високою екологічною якістю, в тому числі за наявності цінних гірських екосистем, природних та/або цінних напівприродних оселищ, зокрема: пасовищ, агробіорізноманіття, генетичних ресурсів, культивованих сортів рослин і пов'язаних з традиційними знаннями в екологічній сфері.

2. Сторони підтримують збереження та застосування традиційних низькоінтенсивних сільськогосподарських практик і форм управління культурними ландшафтами, традиційний випас жуйних тварин.

Стаття 10

Комплексне управління земельними ресурсами

1. Кожна Сторона вживає заходів для сприяння, посилення і стимулювання комплексного управління земельними ресурсами, беручи також до уваги положення інших протоколів до Карпатської конвенції.

2. Сторони вживають заходів для сприяння включення та інтеграції кліматично оптимізованих методів ведення сільського господарства, управління ризиками та відновлювальних джерел енергії в сільське виробництво і виробничу практику фермерів.

Стаття 11

Підтримка екстенсивного сільського господарства і виробництва органічної продукції

Сторони здійснюють заходи щодо підтримки і заохочення сільськогосподарських практик екстенсивного сільського господарства та виробництва органічної продукції в Карпатах.

Стаття 12

Традиційні знання і практика

Сторони вживають заходів щодо збереження і популяризації традиційної практики ведення сільського господарства, малих присадибних ділянок, культурних ландшафтів, традиційних екологічних та сільськогосподарських знань, місцевих порід домашніх тварин і культурних сортів рослин, сталого використання диких рослин і тварин, які представляють значні економічні і соціальні особливості сільської культурної спадщини Карпат.

Стаття 13

Маркетинг типових сільськогосподарських і сільських продуктів та послуг

1. Сторони вживають заходів на своїй території, а також співпрацюють на міжнародному рівні з метою поліпшення місце-

вої і загальноєвропейської торгівлі і реклами сільськогосподарських і сільських продуктів та послуг, які є типовими для Карпатського регіону, з урахуванням цілей відповідно до пунктів 1 і 2 статті 11 Протоколу про сталий туризм.

2. Сторони співпрацюють з питань схем просування високих стандартів якості продукції Карпатського регіону.

3. Кожна Сторона вживає заходів щодо заохочення і зміцнення горизонтального, вертикального і міжсекторального співробітництва в рамках ланцюгів створення вартості для інтеграції багатьох регіональних суб'єктів і досягнення максимального рівня переробки в регіоні, з метою підвищення місцевої та регіональної доданої вартості в цих регіонах.

4. Сторони сприяють розвитку місцевих ринків продовольства, скорочення виробничих і розподільних ланцюгів, підтримуючи місцеву і регіональну економіку.

Стаття 14

Сприяння агротуризму і диверсифікації

1. Сторони сприяють сталому сільському туризму і агротуризму з метою створення додаткових взаємних вигод і взаємодії між дрібними фермерами, гастрономіями та житловими фондами.

2. Сторони просувають рамкові умови для диверсифікації і заходів, які дозволять дрібним фермерам надавати альтернативні послуги на своїх фермах.

Стаття 15

Запобігання несприятливому впливу на повітря, воду, ґрунти, ландшафтне і біологічне різноманіття

Сторони застосовують застереження і запобіжні принципи, оцінюючи і враховуючи можливі впливи, включаючи сукупний вплив, на повітря, воду, ґрунти, ландшафтне і біологічне різноманіття тих проєктів та заходів, які можуть мати несприятливий вплив на Карпати.

Стаття 16

Просування формальної і неформальної освіти

1. Кожна Сторона вживає заходів щодо створення сприятливих умов для розвитку освіти і передачі знань від покоління до покоління.

2. Сторони зміцнюють співробітництво місцевих і національних освітніх закладів та установ, щоб розширити і поліпшити освіту, систему підвищення кваліфікації та кваліфікацію людей з різних робочих галузей ("безперервне навчання").

3. Сторони сприяють освіті та комунікації для підвищення інформованості громадськості про різноманіття місцевих культурних сортів рослин і порід тварин, а також про переваги місцевих коротких систем постачання продуктів харчування і підвищення обізнаності для поліпшення управління ризиками.

Стаття 17

Узгоджені наукові дослідження і транскордонний обмін інформацією та досвідом

1. Сторони співпрацюють під час розроблення, просування та гармонізації науково-дослідних програм і проєктів, які допомагають досягненню цілей цього Протоколу.

2. Сторони сприяють міжнародному співробітництву між науковими закладами щодо місцевого і регіонального горизонтального і вертикального співробітництва в Карпатах, зокрема щодо гармонізації систем моніторингу, наповнення і узгодження баз даних, а також впровадження спільних науково-дослідних програм та проєктів у Карпатах.

3. Сторони сприяють запровадженню узгоджених регіональних кадастрів сільськогосподарських практик та культурних ландшафтів, а також сільських культурних традицій і продуктів у Карпатах.

4. Кожна Сторона ділиться інформацією про стратегії і політики, спрямовані на стале сільське господарство і сталий сільський розвиток у Карпатах з іншими Сторонами цього Протоколу.

Стаття 18

Загальні програми і проєкти

Кожна Сторона закликається до участі, відповідно до своїх потреб і можливостей, у загальних програмах і проєктах за видами діяльності, переліченими у пунктах 1, 2 та 3 статті 1 цього Протоколу, що спільно здійснюються Сторонами в Карпатах.

Глава IV

Виконання, моніторинг та оцінка

Стаття 19

Виконання

1. Кожна Сторона вживає належних правових та адміністративних заходів для забезпечення виконання положень цього Протоколу, моніторингу і оцінки ефективності цих заходів.

2. Кожна Сторона вивчає можливості для забезпечення виконання положень цього Протоколу шляхом вжиття відповідних фінансових заходів.

Стаття 20

Підвищення рівня обізнаності і доступ до інформації

1. Сторони сприяють освіті, підвищенню інформування та обізнаності широкої громадськості щодо цілей, заходів та виконання цього Протоколу.

2. Сторони забезпечують доступ до інформації, пов'язаної з виконанням цього Протоколу.

Стаття 21

Нарада Сторін

1. Конференція Сторін Карпатської конвенції виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

2. Сторони Карпатської конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь в якості спостерігачів у Конференції Сторін, коли вона виступає як нарада Сторін цього Протоколу. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, рішення в рамках цього Протоколу приймається лише тими, хто є його Сторонами.

3. Коли Конференція Сторін виступає як нарада Сторін цього Протоколу, будь-який член бюро Конференції Сторін, що представляє Сторону конвенції, але не є Стороною цього Протоколу, замінюється членом, який обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін Протоколу.

4. Правила процедури Конференції Сторін використовуються *mutatis mutandis* для наради Сторін, якщо інше консенсусом не визначене Конференцією Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу.

5. Перше засідання Конференції Сторін як наради Сторін цього Протоколу скликається Секретаріатом разом із першим засіданням Конференції Сторін, проведення якого заплановано після набрання чинності цим Протоколом. Подальші чергові засідання Конференції Сторін як нарад Сторін цього Протоколу проводяться разом з черговими засіданнями Конференції Сторін, якщо Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, не прийме іншого рішення.

6. Конференція Сторін як нарада Сторін цього Протоколу у межах свого мандату приймає рішення, необхідні для сприяння його ефективному виконанню. Вона виконує функції; покладені на неї відповідно до цього Протоколу, та:

а) вносить рекомендації з будь-яких питань, необхідних для виконання цього Протоколу;

б) створює такі допоміжні органи або запрошує до міжнародного співробітництва з найкращими закладами, які вважаються необхідними для виконання положень цього Протоколу;

в) розглядає і приймає в разі необхідності зміни та доповнення до цього Протоколу, які вважаються необхідними для впровадження цього Протоколу, а також

г) виконує інші функції, які можуть бути необхідними для виконання цього Протоколу.

Стаття 22

Секретаріат

1. Секретаріат, заснований статтею 15 Карпатської конвенції, слугує як Секретаріат цього Протоколу.

2. Пункт 2 статті 15 Карпатської конвенції стосовно функцій Секретаріату конвенції застосовується *mutatis mutandis* до цього Протоколу.

Стаття 23

Допоміжні органи

1. Будь-який допоміжний орган, утворений Карпатською конвенцією або існуючий в її рамках, відповідно до рішення Конференції Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, може слугувати меті Протоколу, у такому разі нарада Сторін визначає функції, які повинен виконувати цей орган.

2. Сторони Карпатської конвенції, які не є Сторонами цього Протоколу, можуть брати участь як спостерігачі в роботі будь-якого засідання таких допоміжних органів. Коли допоміжний орган Карпатської конвенції виступає як допоміжний орган цього Протоколу, рішення в рамках Протоколу приймаються лише Сторонами Протоколу.

3. Коли допоміжний орган Карпатської конвенції виконує свої функції у зв'язку з питаннями, що стосуються цього Протоколу, будь-який член бюро такого допоміжного органу, що представляє Сторону Карпатської конвенції, яка, однак, не є Стороною Протоколу, замінюється членом, що обирається Сторонами Протоколу з-поміж Сторін Протоколу.

Стаття 24

Моніторинг виконання зобов'язань

1. Сторони регулярно звітують Конференції Сторін про вжиті заходи, спрямовані на виконання Протоколу, та їх результати. Конференція Сторін установлює строки та формат, згідно з якими подаються звіти до розгляду.

2. Спостерігачі можуть надавати інформацію або звіт про впровадження та дотримання положень цього Протоколу Конференції Сторін та (або) Виконавчому Комітетові Карпатської конвенції (далі – Виконавчий Комітет).

3. Виконавчий Комітет збирає, оцінює та аналізує інформацію про впровадження цього Протоколу і здійснює моніторинг дотримання положень цього Протоколу Сторонами конвенції.

4. Виконавчий Комітет надає Конференції Сторін рекомендації стосовно подальшого впровадження та необхідних заходів відповідно до цього Протоколу.

5. Конференція Сторін приймає або рекомендує необхідні заходи.

Стаття 25

Оцінка ефективності впровадження

1. Сторони регулярно перевіряють й оцінюють ефективність виконання положень цього Протоколу.

2. Конференція Сторін, яка виступає як нарада Сторін цього Протоколу, розглядає відповідні зміни та доповнення до цього Протоколу, якщо це необхідно для досягнення його цілей.

3. Сторони сприяють залученню місцевих органів влади та інших заінтересованих сторін до процесу, передбаченому пунктом 1.

Глава V Прикінцеві положення

Стаття 26

Зв'язок між Карпатською конвенцією і Протоколом

1. Цей Протокол є Протоколом до Карпатської конвенції відповідно до пункту 3 статті 2 та пунктів 1, 2 і 6 статті 7, а також будь-яких інших відповідних статей Карпатської конвенції.

2. Цей Протокол відкритий для підписання у Депозитарія від 12 жовтня 2017 року до 12 жовтня 2018 року.

3. Положення статей 19, 20, пунктів 2-4 статті 21 й статті 22 Карпатської конвенції стосовно внесення змін, набрання чинності, виходу з конвенції та вирішення спорів застосовуються *mutatis mutandis* до цього Протоколу. Стороною цього Протоколу може стати лише Сторона Карпатської конвенції.

Стаття 27

Застереження

Жодні застереження до цього Протоколу не допускаються.

Стаття 28

Депозитарій

Депозитарієм Протоколу є Уряд України.

Оригінал Протоколу зберігається в Депозитарія, який надсилає засвідчені копії всім Сторонам.

Учинено в м. Лілафюред 12 жовтня 2017 року в одному оригінальному примірнику англійською мовою.

На посвідчення чого ті, що підписалися нижче, належним чином на те вповноважені, підписали цей Протокол.

За Уряд Чеської Республіки	(Підпис)
За Уряд Угорщини	(Підпис)
За Уряд Республіки Польща	(Підпис)
За Уряд Румунії	(Підпис)
За Уряд Республіки Сербія	(Підпис)
За Уряд Словацької Республіки	(Підпис)
За Уряд України	(Підпис)

КАБІНЕТ МІНІСТРІВ УКРАЇНИ

РОЗПОРЯДЖЕННЯ

від 16 січня 2007 р. № 11-р

Київ

**Про схвалення Стратегії виконання Рамкової конвенції
про охорону та сталий розвиток Карпат**

1. Схвалити Стратегію виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, що додається.
2. Мінприроди за участю заінтересованих центральних органів виконавчої влади, Закарпатської, Івано-Франківської, Львівської та Чернівецької облдержадміністрацій у тримісячний строк розробити та затвердити в установленому порядку план заходів з реалізації Стратегії, схваленої цим розпорядженням.

Прем'єр-міністр України

В. Янукович

СХВАЛЕНО
розпорядженням Кабінету
Міністрів України
від 16 січня 2007 р. № 11-р

СТРАТЕГІЯ виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат

Ця Стратегія визначає основні напрями і шляхи виконання Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (далі – Карпатська конвенція).

Мета та завдання Стратегії

Мета Стратегії полягає у забезпеченні збереження та відновлення унікальних природних комплексів Карпат, що мають важливе природоохоронне, естетичне, наукове, освітнє, рекреаційне, оздоровче і ресурсне значення, запобіганні негативному впливові на гірські екосистеми та організації скоординованої з екологічної точки зору діяльності в Карпатському регіоні.

Завданнями Стратегії є:

організація скоординованої діяльності Сторін Карпатської конвенції;

формування збалансованої з екологічної точки зору політики і розроблення програм просторового планування, спрямованих на охорону та сталий розвиток Карпат;

проведення системних прикладних наукових досліджень;

здійснення заходів щодо впровадження альтернативної енергетики.

Забезпечення збереження, збалансованого використання і відтворення біо- та ландшафтного різноманіття в Карпатах, зокрема, передбачає:

1) формування Карпатської екомережі в рамках національної екомережі – складової Всеєвропейської екомережі;

2) розроблення заходів щодо біо- та екобезпеки Карпат;

3) розроблення і здійснення першочергових заходів щодо екологічно збалансованого та інтегрованого управління водними ресурсами і річковими басейнами;

4) розроблення і здійснення заходів щодо екологічно збалансованого ведення лісового та сільського господарства, зокрема розроблення планів інтегрованого управління земельними ресурсами з урахуванням потреб щодо охорони гірських екосистем та ландшафтів шляхом впровадження невиснажливих методів ведення сільського господарства;

5) розроблення планів щодо управління лісами у Карпатах, впровадження невиснажливих методів ведення лісового господарства та недопущення суцільних рубок на екологічно вразливих територіях;

6) впровадження науково обґрунтованої системи екологічно безпечного ведення землекористування в межах річкових басейнів;

7) сприяння розробленню екологічно збалансованої політики у галузі транспорту, зокрема здійснення першочергових заходів щодо розвитку екологічно збалансованої транспортної системи, в тому числі мережі лісових автодоріг з урахуванням ландшафтних та екосистемних характеристик довкілля, збереження біо- та ландшафтного різноманіття територій, по яких проходять міграційні шляхи тварин, і тих, що мають особливе значення для ведення туризму та іншої діяльності;

8) надання підтримки впровадженню екологічно збалансованого ведення туризму, в тому числі створення правових та економічних умов для розвитку екологічного туризму;

9) проведення оцінки впливу на довкілля Карпатського регіону: забезпечення належного функціонування системи моніторингу довкілля;

організація проведення оцінки впливу на довкілля;

підготовка матеріалів до Карпатського огляду про стан довкілля;

10) сприяння підвищенню рівня обізнаності громадськості із станом справ та залучення її до участі у прийнятті рішень стосовно охорони та сталого розвитку Карпат:

створення умов для формування у громадян розуміння фундаментальної ролі біо- та ландшафтного різноманіття в життєдіяльності людини і суспільства;

розроблення та втілення місцевих планів дій щодо екологічно збалансованого розвитку.

Напрями реалізації Стратегії

Реалізація Стратегії в рамках виконання Карпатської конвенції передбачає у сфері:

1) нормативно-правового забезпечення:

удосконалення механізму контролю за дотриманням вимог природоохоронного законодавства;

удосконалення економічного механізму природокористування з метою забезпечення невиснажливого використання природних ресурсів та підготовка пропозицій стосовно розроблення заохочувальних заходів щодо екологізації виробничої діяльності;

поліпшення законодавчого забезпечення екологічно збалансованої діяльності суб'єктів господарювання, зокрема в частині збереження біо- та ландшафтного різноманіття;

визначення як першочергових питань збереження біо-та ландшафтного різноманіття під час провадження виробничої діяльності насамперед в аграрному, лісовому, транспортному, промисловому та енергетичному секторах економіки, інших видів діяльності, пов'язаних з природокористуванням;

забезпечення прозорості прийняття рішень, пов'язаних із станом довкілля, на всіх рівнях виконавчої влади з метою збереження біо- та ландшафтного різноманіття та впровадження невиснажливого використання природних ресурсів;

2) організаційного забезпечення:

обґрунтування здатності виконання Україною функцій постійного Секретаріату Карпатської конвенції та визначення місця його розташування в Україні;

утворення Координаційної ради з питань виконання Карпатської конвенції і забезпечення її функціонування;

удосконалення взаємодії органів місцевого самоврядування і громадських організацій щодо дотримання вимог Карпатської конвенції;

розроблення та здійснення заходів щодо виконання Карпатської конвенції на місцевому рівні;

активізація співробітництва органів державної влади, наукових і громадських організацій, суб'єктів підприємницької діяльності та місцевих територіальних громад;

3) фінансового забезпечення:

удосконалення системи справляння платежів за використання природних ресурсів;

здешевлення кредитів комерційних банків, що надаються для здійснення) заходів із забезпечення невиснажливого використання природних ресурсів та їх відтворення.

Фінансування заходів з виконання Карпатської конвенції здійснюється за рахунок коштів державного і місцевих бюджетів, Державного і місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища, інших джерел;

4) науково-освітнього забезпечення:

розроблення проєкту програми наукової підтримки виконання Карпатської конвенції, організація і залучення до цієї роботи відповідних наукових установ та експертів;

підготовка матеріалів до Карпатського огляду про стан довкілля; визначення меж української частини Карпат та її опис;

забезпечення фінансування науково-дослідної діяльності, розроблення процедури відбору науково-дослідних робіт;

організація проведення екологічного аудиту в Карпатах;

проведення екологічної експертизи під час провадження інвестиційної, управлінської і господарської діяльності, що впливає на стан довкілля в Карпатах;

організація роботи з проведення оцінки ризиків впливу виробничої діяльності на довкілля та стратегічної екологічної системної оцінки;

підвищення рівня екологічної освіти і виховання;

створення інтернет-порталу для висвітлення положень Карпатської конвенції;

активізація пропаганди з питань екологічно збалансованого розвитку Карпат серед широких верств населення, зокрема:

– створення кінофільмів, теле- і радіопередач, активізація роботи регіональних телевізійних каналів та радіопрограм;

– збільшення обсягу випуску друкованих видань, присвячених збереженню і невиснажливому використанню біо- та ландшафтного різноманіття Карпат;

- створення системи регіональних екологічно-просвітницьких центрів;

- започаткування культурних, музичних і виставкових заходів;
- підтримка традиційних фольклорних фестивалів;

5) міжнародного співробітництва:

зміцнення співробітництва у сфері збереження біо- та ландшафтного різноманіття з міжнародними організаціями, насамперед із Всесвітнім екологічним фондом, Програмою ООН з довкілля, Програмою розвитку ООН, Організацією ООН з питань харчування та сільського господарства, розроблення міжнародних проєктів з охорони та екологічно збалансованого розвитку Карпат та участь у їх виконанні;

розширення співробітництва Сторін Карпатської конвенції шляхом укладення двосторонніх міжнародних договорів у рамках Конвенції;

підготовка пропозицій щодо поліпшення співробітництва з Європейським Союзом з метою гармонізації нормативно-правової бази;

забезпечення здійснення в Карпатах заходів, визначених відповідними міжнародними договорами, Стороною яких є Україна;

зміцнення регіонального і транскордонного співробітництва шляхом укладення відповідних міжнародних документів, планів дій та виконання спільних проєктів і програм;

сприяння формуванню екомережі Карпат у рамках національної екомережі – складової Всеєвропейської екомережі і виконанню вимог Всеєвропейської стратегії збереження біо- та ландшафтного різноманіття;

врахування рекомендацій конференцій Сторін Конвенції про охорону біологічного різноманіття, зокрема щодо Робочої програми із збереження гірського біорізноманіття;

поглиблення співпраці з ЮНЕСКО;

сприяння виконанню міжнародних договорів, Стороною яких є Україна, зокрема вимог:

- Конвенції про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів (оголошення водно-болотних угідь міжнародного значення);

– Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі (розвиток регіональної мережі територій спеціального збереження – Смарагдової мережі Європи);

– Конвенції про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини (зокрема включення до Списку всесвітньої природної спадщини ЮНЕСКО букових пралісів Карпат);

участь у забезпеченні розвитку Світової мережі біосферних заповідників ЮНЕСКО (створення українсько-румунського біосферного заповідника у Мараморських горах та на Закарпатті).

Очікувані результати

Реалізація Стратегії дасть змогу:

уникнути безповоротної втрати частини біо- та ландшафтного різноманіття, забезпечити підтримання екологічної рівноваги на території Карпат;

впровадити в практику господарювання елементи екологічно безпечного збалансованого використання природних ресурсів Карпат та оптимізувати природно-ресурсний потенціал, насамперед рекреаційний, туристичний і біоресурсний, переорієнтувати відповідні сектори економіки на екологічно спрямоване та економічно більш вигідне в стратегічній перспективі господарювання;

удосконалити економічний механізм та концептуальні підходи до невиснажливого використання природних ресурсів і збереження біо- та ландшафтного різноманіття;

впровадити збалансоване та інтегроване управління водними ресурсами та річковими басейнами;

удосконалити систему екологічного виховання, освіти та інформування;

забезпечити координацію діяльності органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання та громадських організацій щодо виконання Карпатської конвенції;

активізувати міжнародну співпрацю щодо охорони та екологічно збалансованого розвитку Карпат, забезпечити виконання зобов'язань України у цій сфері.

Етапи реалізації Стратегії

На першому етапі реалізації Стратегії (2007-2012 роки) передбачається запровадити екологічно збалансований підхід до збереження і невиснажливого використання біо- та ландшафтного різноманіття, оптимізувати управління земельними, водними ресурсами, річковими басейнами, сільським та лісовим господарством, транспортом, туризмом та плануванням інфраструктури, поліпшити правове забезпечення з питань збереження та невиснажливого використання біорізноманіття з метою приведення його у відповідність з міжнародними вимогами, удосконалити систему регулювання невиснажливого використання біоресурсів з урахуванням інтересів різних секторів економіки та місцевого населення, а також активізувати процес формування екомережі Карпат.

На другому етапі (2013-2020 роки) буде забезпечено державний і громадський контроль за виконанням вимог Карпатської конвенції, впроваджено ефективний механізм управління Карпатською екомережею та її компонентами.

На обох етапах повинен проводитися постійний моніторинг і контроль за здійсненням заходів.

Схвалений на четвертій
Міністерській конференції Карпатської Конвенції
(вересень 2014 року)

**СТРАТЕГІЧНИЙ ПЛАН ДІЙ
СТОСОВНО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОТОКОЛУ
ПРО СТАЛЕ УПРАВЛІННЯ ЛІСАМИ (БРАТИСЛАВА, 2011)
ДО РАМКОВОЇ КОНВЕНЦІЇ ПРО ОХОРОНУ
ТА СТАЛИЙ РОЗВИТОК КАРПАТ (КИЇВ, 2003)**

Відповідно до статті 20 та пунктів 1¹ і 4² Протоколу про стале управління лісами (далі "Протокол") до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат (надалі "Конвенція"), прийнятої конференція Сторін Конвенції в Братиславі 27 травня 2011 року;

Вітаючи прагнення Робочої групи зі сталого управління лісами підтримати Сторони Карпатської конвенції в їх співпраці для реалізації Протоколу та надати матеріали, які базуються на їх знаннях і досвіді, щоб розробити наступні рекомендації;

Посилаючись на Декларацію міністрів Третьої наради Конференції Сторін Конвенції³ відповідно до Рішення СОР 3/4 зі Сталого сільського господарства, розвитку сільських районів та лісового господарства, зокрема його пунктів 2⁴, 3⁵ і 6⁶;

Відповідно до Технічного завдання Комітету з впровадження Карпатської конвенції, яке було затверджене Президією і схвалене

1 "Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих та адміністративних заходів для забезпечення виконання положень цього Протоколу."

2 "Сторони розроблять і приймуть стратегічний план дій націлений на реалізацію цього Протоколу."

3 "Вітаємо прийняття та підписання Протоколу зі сталого управління лісами та сталого туризму, і закликаємо до його своєчасної ратифікації відповідно до національних процедур і реалізації у співпраці, зокрема з Всесвітньою продовольчою організацією (ФАО), Лісовим Форумом Організації Об'єднаних Націй (ФЛООН), Всесвітньою туристичною організацією ООН (ООНВТО), Процесом лісів в Європі та іншими відповідними міжурядовими і неурядовими організаціями, суб'єктами та процесами."

4 Рішення СОР 3/4, пункт 2: "Приймання Протоколу зі сталого управління лісами до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат"

5 Рішення СОР 3/4, пункт 3: "Приймання виправленого Технічного завдання (ToRs) Робочої групи зі сталого управління лісами"

6 Рішення СОР 3/4, пункт 6: "Прохання Тимчасового секретаріату для координації підготовки Стратегічного плану дій для реалізації Протоколу зі сталого управління лісами, беручи до уваги роботу, виконану під егідою Робочої групи"

Конференцією Сторін Конвенції її Рішенням СОР2/13 з Програми робіт та бюджету Конвенції (пункт 5⁷);

Уповноважені вище згаданим Технічним завданням, пункт е)⁸ виконують функцію розгляду, розробки і рекомендуванню стратегії для досягнення цілей Конвенції;

З метою забезпечення реалізації положень Протоколу

Комітет з впровадження Карпатської конвенції рекомендує цей Стратегічний план дій на затвердження Президії і прийняття на четвертій сесії Конференції Сторін Конвенції, як викладено нижче:

Протягом найближчих 12 років Сторони Конвенції вживають таких заходів:

МЕТА 1 – Впровадження політик і стратегій, спрямованих на стале лісоуправління, та інтеграцію їх цілей в політики інших секторів

Згідно статей 1,2,3 та 6 Протоколу Сторони повинні:

Захід 1.1. Оцінювати, розробляти, приймати та/або оновлювати та впроваджувати на своїй території політики та/або стратегії, які спрямовані на сприяння сталому управлінню і захисту лісів у Карпатах на території своєї країни, щоб принести користь нинішньому і майбутнім поколінням.

Очікувані результати:

а) Вищевказані політики та/або стратегії розроблені та впроваджені.

Захід 1.2. Комунікувати цілі і положення Протоколу з відповідними міжнародними органами, які відповідальні за чи беруть участь в розробці або в перегляді інших регіональних секторальних політик, що можуть вплинути на стійке управління та захист лісів в Карпатах і сприяти в своїх країнах консультаціям, щоб гарантувати, що цілі Протоколу належним чином будуть враховані в національних, регіональних і глобальних стратегіях. **Зокрема, що вони інтегровані в такі політики та стратегії:**

7 Рішення СОР 2/13, пункт 5: "Конференція Сторін схвалює Технічне завдання Комітету з впровадження Карпатської конвенції, затверджених Президією в додатку до цього рішення (Додаток І)"

8 Технічне завдання Комітету з впровадження Карпатської конвенції: "Через обслуговування Секретаріатом, Комітет здійснює наступні функції: е) розгляд, розробка і рекомендації нових та додаткових протоколів, стратегій, чи інших заходів і рекомендацій з досягнення цілей Конвенції"

збереження біорізноманіття; захист ґрунтів; розвиток сільських районів; управління водними ресурсами і басейнами річок; попередження змін клімату; розвиток туризму, промисловості та енергетики; збереження культурної спадщини і традиційних знань; просторове планування, транспорт та інфраструктури.

Очікувані результати:

а) Відповідні цілі Протоколу інтегровані у відповідні національні політики;

б) Питання, що стосуються Протоколу, розглядаються на періодичній основі державними інституціями, відповідальними за нагляд за Протоколом;

в) Забезпечені регулярні контакти з відповідними міжнародними органами і стеження за їх діяльністю;

Захід 1.3. Заохочувати проведення консультацій, координації та співпраці між установами глобальних, регіональних інституцій та місцевих органів влади та інших зацікавлених осіб кожної зі Сторін, щоб залучити їх до розробки і здійснення національної політики і стратегії, які в результаті прийнятих заходів можуть вплинути на збалансоване лісоуправління та захист лісів в Карпатах.

Очікувані результати:

а) Включення до порядку денного всіх відповідних консультативних нарад питань, що мають відношення до Протоколу;

б) Посилення кооперації між всіма зацікавленими сторонами з питань збалансованого управління та охорони лісів в Карпатах.

МЕТА 2 – Співпраця на регіональному рівні

Згідно статей 1, 4 та 26 Протоколу Сторони повинні:

Захід 2.1. Визначити оптимальний рівень координації та співробітництва між національними установами, регіональними і місцевими владами та громадами з метою заохочення спільної відповідальності у процесі впровадження Протоколу, наприклад використовуючи існуючі інструменти та програми ЄС щодо секторального, регіонального співробітництва та добросусідства.

Захід 2.2. Запровадити заходи щодо сприяння залученню та сприяння участі регіональних і місцевих органів влади та громад та інших зацікавлених сторін щодо запровадження Протоколу.

Захід 2.3. Запровадити заходи щодо покращення взаємодії громад, власників і користувачів лісів на різних стадіях підготовки та реалізації національної політики та заходів.

Очікувані результати:

а) Здійснені заходи щодо покращення взаємодії громад, власників і користувачів лісів на різних стадіях підготовки та реалізації національної політики та заходів;

б) Розроблені ініціативи направлені на підвищення обізнаності зацікавлених сторін щодо важливості збалансованого управління лісами.

МЕТА 3 – Міжнародна співпраця

Згідно статей 2, 5 та 16 Протоколу Сторони повинні:

Захід 3.1. Запровадити активну транскордонну співпрацю з метою кращої і подальшої реалізації цілей Протоколу, наприклад, забезпечення виконання планів управління лісами та охорони лісів.

Очікувані результати:

а) Активний обмін відповідною інформацією з іншими Сторонами гарантований;

б) Співпраця з управління лісами, в тому числі з наближеного до природи лісівництва на об'єктах ПЗФ гарантована та підтримана;

с) Прийняті заходи з метою надання юридичного охоронного статусу транскордонним об'єктам ПЗФ.

Захід 3.2. Сприяння співробітництву між регіональними та місцевими органами влади на міжнародному рівні шляхом їх залучення та дозволу їхньої участі. Реалізація заходів, які спрямовані на вирішення спільних проблем в найбільш підходящий спосіб.

Очікувані результати:

а) Створення нових домовленостей та угод про співпрацю між регіональними та місцевими органами влади і покращення якості реалізації існуючих угод;

б) Визначення зовнішнього фінансування і підготовлені пропозиції для спільних проєктів.

Захід 3.3. Сприяння та заохочення активній співпраці між відповідними міжнародними структурами відповідальними за або залученими у розробку, ревізію їх регіональних або

глобальних секторальних політик та стратегій таких як ЄС макрорегіональні стратегії по Дунаю та регіону Чорного моря, що можуть вплинути на стійке управління та захист лісів в Карпатах щоб гарантувати, що цілі Протоколу належним чином будуть враховані в національних, регіональних і глобальних стратегіях.

Очікувані результати:

а) Забезпечена кооперація та обмін інформацією щодо політики у відношенні екологічних мереж і щодо цілей та заходів з управління лісами;

б) Регулярні контакти з відповідними міжнародними структурами та забезпечення оновлення їх заходів;

в) Забезпечення участі принаймні одного карпатського представника у відповідних міжнародних конференціях / робочих зустрічах та участі відповідних міжнародних організацій у конференціях / робочих зустрічах, які будуть організовані в рамках Конвенції;

г) Подальший розвиток контактів з інституціями і органами ЄС;

е) Цілі Протоколу додані та адекватно інтегровані у пріоритети фондів ЄС та інших відповідних фондів, що стосуються розвитку сільських територій, біорізноманіття, регіонального розвитку та зміни клімату;

ф) Положення Протоколу розглянуті у процесі розробки юридично обов'язкової угоди стосовно лісів Європи та інших юридично обов'язкових документах, що мають відношення до регіону.

Захід 3.4. Розробка партнерських угод між адміністраціями охоронних територій Сторін, особливо з огляду на транскордонні охоронні території або ті, що зосереджені у прикордонних територіях.

Очікувані результати:

а) Краща координація щодо запровадження відповідних управлінських заходів в охоронних територіях;

б) Управління та моніторинг територій ідентифікованих як екологічні мережі з метою сприяння взаємозв'язку та неперервності.

МЕТА 4 – Підтримання та розширення лісового покриву

Згідно статей 1 та 8 Протоколу Сторони повинні:

Захід 4.1. Виконувати заходи щодо підтримки існуючого лісового покриву завдяки збалансованому лісоуправлінню та просторовому плануванню.

Очікувані результати:

а) Існуючий рівень лісового покриву збережений на рівні 2010 року (останнє FRA) або збільшений;

б) Гарантований обмін інформацією та найкращими практиками щодо здійснення заходів щодо підтримки існуючого рівня лісистості та запобігання знелісенню території.

Захід 4.2. Проведення заходів, якщо необхідно, для збільшення лісового покриву, беручи до уваги високу екологічну значимість ареалів системи Натура 2000 та інших цілей Карпатської конвенції і Протоколів до неї.

Очікувані результати:

а) Визначена на території кожної країни площа, яка вимагає лісорозведення;

б) За необхідності розроблені та запроваджені заходи для збільшення площі лісів з використанням в основному придатних місцевих видів;

с) Забезпечено проведення консультацій та обміну інформацією між зацікавленими сторонами про необхідні заходи щодо збільшення лісового покриву;

д) Гарантований обмін інформацією та найкращими практиками щодо збільшення лісистості у Карпатському регіоні у тому числі стосовно проведених лісогосподарських заходів.

МЕТА5 – Забезпечення продуктивних функцій лісів та їх значення у розвитку сільських районів

Згідно статей 1 та 9 Протоколу Сторони повинні:

Захід 5.1. Розробити та запровадити заходи, що спрямовані на забезпечення продуктивних функцій лісів та підвищення їх ролі у розвитку сільських районів шляхом проведення відповідної політики з урахуванням різних видів власності і раціонального використання деревини.

Очікувані результати:

а) Визначені різні види власності на національній території;

- b) Визначені сільські райони і зацікавлені власники;*
- c) Чітко визначені джерела коштів для існування сільського населення;*
- d) Визначені очікування лісових власників та користувачів щодо забезпечення продуктивних функцій лісів;*
- e) основні способи використання деревини для різних місцевих підприємств описані;*
- f) сприяти внеску лісоуправління та збалансованого використання деревини у зелену економіку;*
- g) Консультації з зацікавленими особами та місцевими громадами щодо проблем продуктивних функцій лісів;*
- h) В Карпатах практикується раціональне використання деревини та не деревних лісових продуктів відповідно до нормативних документів щодо сталого управління лісами;*
- i) Сприяння і забезпечення джерел прибутку шляхом підвищення значущості лісових ресурсів;*
- j) Міжнародна підтримка власникам лісів, лісовим менеджерам та їх об'єднанням у відповідності до національного законодавства.*

Захід 5.2. Ідентифіковані засоби підтримки власникам лісів, лісовим менеджерам та їх об'єднанням з метою гарантування сталого управління лісами.

Очікувані результати:

- a) Встановлена міжнародна та національна підтримка власникам лісів, лісовим менеджерам та їх об'єднанням;*
- b) Де це є необхідним заходи щодо зменшення проблем, асоційованих з фрагментацією лісових земель, також шляхом консолідації лісових земель та/або управління розроблені та впроваджені.*

Захід 5.3. Боротьба з нелегальними лісозаготівлями та пов'язаної з ними торгівлею завдяки посиленню застосування лісового законодавства та інших відповідних законів.

Очікувані результати:

- a) Координовані та гармонізовані підходи до боротьби з нелегальними лісозаготівлями та пов'язаної з ними торгівлею;*
- b) Забезпечено збалансовану поставку деревини.*

Захід 5.4. Сприяння сталій заготівлі та макетуванню недеревних лісових продуктів

Очікувані результати:

а) Недеревні лісові продукти та шляхи їх збалансованого використання в карпатському регіоні повсюдно визначені;

б) Заходи щодо сприяння вищезгаданим продуктам розроблені та впроваджені;

в) Статус збалансованої заготівлі та макетування не деревних лісових продуктів оцінено та збережено завдяки адаптованим стратегіям.

Захід 5.5. Розробка та поширення використання системи плати за екосистемні послуги де це є доцільним.

Очікувані результати:

а) Розроблені схеми плати за екосистемні послуги з лісів Карпат у тому числі де це є необхідним розроблені юридичні підходи;

б) Сприяння та поширення використання схеми плати за екосистемні послуги де це є доцільним;

в) Запроваджені заходи щодо ідентифікації лісових екосистемних послуг в Карпатському регіоні.

МЕТА6 – Управління лісами в охоронних територіях, ідентифікація і захист природних лісів та особливо – пралісів

Згідно статей 1, 10 та 11 Протоколу Сторони повинні:

Захід 6.1. Запроваджувати заходи щодо ідентифікації та охорони природних лісів та особливо пралісів завдяки створенню національних/транскордонних охоронних територій достатньої кількості та розміру та/або інших спеціальних заходів охорони.

Очікувані результати:

а) гармонізовані у всіх країнах регіону визначення та критерії пралісів;

б) Проведена робота щодо збору, аналізу та оновлення наукових даних, даних національних інвентаризацій і карт природних лісів, а особливо – пралісів, дані інвентаризації пралісів за формою, узгодженою Сторонами, включені в спільну інформаційну систему Карпатської конвенції;

в) Праліси збережені шляхом створення національних/транскордонних охоронних територій достатньої кількості та розміру та/або інших спеціальних заходів охорони;

г) У разі необхідності погоджене Сторонами визначення достатньої площі;

е) У охоронні території включені достатні площі ідентифікованих природних лісів Карпатського регіону;

ф) Сприяння спільним заходам між адміністраціями, що відповідають за охоронні території в Карпатах.

Захід 6.2. Реалізація заходів, які спрямованих на збереження генетичних ресурсів природних лісів Карпатського регіону.

Очікувані результати:

а) Деталізовані, перераховані і визначені цінні генетичні ресурси кожної країни;

б) Політики щодо збереження генетичних ресурсів природних лісів запроваджені, надано сприяння відповідним заходам;

с) Розроблені та реалізовані заходи зі сталого використання та збереження генетичних ресурсів.

Захід 6.3. У разі необхідності погодити заходи для компенсації витрат чи економічних втрат суб'єктів господарювання в результаті заходів, направлених на охорону природних лісів та особливо пралісів.

Очікувані результати:

а) Де це є доцільним економічні наслідки від заходів щодо охорони природних лісів та пралісів враховані при розробці компенсаційних схем;

б) Де це є доцільним розраховані і визначені витрати або економічні втрати і реалізовані заходи для їх компенсації, розроблені спеціальні заходи з метою їх компенсації.

Захід 6.4. Забезпечення узгодженості між планами управління об'єктів (територій) ПЗФ і планами ведення лісового господарства в лісових охоронних територіях Карпатського регіону.

Очікувані результати:

а) Відповідні плани управління, у тому числі з належним зонуванням відповідно до потреб лісового заповідання, отримані та впроваджуються для всіх охоронних територій в Карпатському регіоні;

б) Збільшена кооперація щодо лісоуправління в рамках Карпатської мережі охоронних територій;

с) сприяння спільним заходам між адміністраціями, що відповідають за охоронні території в Карпатах;

д) Визначені фінансові програми для представлення проєктних пропозицій і підготовлені проєктні пропозиції направлені на покращення лісоуправління в охоронних територіях де це є необхідним.

Захід 6.5. Реалізація заходів на національній території для забезпечення довгострокового збереження, підтримки, захисту, відновлення та збалансованого використання природних лісів.

Очікувані результати:

а) Визначення та оцінка поточних і потенційних загроз у майбутньому для збереження статусу природних лісів на національній території кожної із Сторін;

б) Розроблені керівні принципи для спеціальних заходів збереження, що повинні бути проведені в разі необхідності з метою забезпечення довгострокового збереження, охорони, підтримання, відновлення та сталого використання всіх типів лісів, які перебувають під загрозою зникнення;

с) Визначені першочергові заходи;

д) Включення подальший дій в порядок денний засідань спільних експертних мереж, таких як Робоча група із сталого лісоуправління Карпатської конвенції.

МЕТА 7 – Поліпшення захисних функцій лісів

Згідно статей 1, 11, 12 та 16 Протоколу Сторони повинні:

Захід 7.1. Прийняття заходів для покращення захисних функцій лісів в цілому, а зокрема, таких як запобігання повеням, ґрунтовій ерозії, зсувам, лавинам і каменепадам, шляхом сприяння відповідним методам ведення лісового господарства з метою підвищення стабільності і стійкості лісів до природних і антропогенних впливів.

Очікувані результати:

а) Обмін досвідом щодо заходів направлених на зміцнення охоронної функції лісів;

б) Заходи направлені на покращення охоронних лісових функцій прийняті для Карпатського регіону;

с) Покращені властивості лісових екосистем у виконанні охоронних функцій, таких охорона ґрунтів, кращі джерела води, попередження водної ерозії, зсувів, стрімких потоків та паводків та охорони біорізноманіття.

МЕТА 8 – Сприяння наближеному до природи лісівництву
Згідно статей 1, 11 та 13 Протоколу Сторони повинні:

Захід 8.1. Сприяння наближеному до природи лісівництву.

Очікувані результати:

- a) Розроблені програми охорони та ре інтродукції рідких місцевих лісових деревних порід в їх природних екосистемах;
- b) проведений обмін досвідом щодо найкращих практик застосування наближеного до природи лісівництва;
- c) Збільшена площа, де застосовується наближене до природи лісівництво.

МЕТА 9 – Покращення лісотранспортної інфраструктури гірських лісів

Згідно статей 1, 3, 9, 14 та 15 Протоколу Сторони повинні:

Захід 9.1. Вжити заходи стосовно будівництва нових лісових автодоріг в гірських лісах де це є необхідним та покращення технічного стану наявних.

Очікувані результати

- a) Питання будівництва лісових доріг враховані у національних лісових програмах або інших національних стратегічних документах;
- b) Нормативні документи, що регламентують параметри гірських лісових доріг, розроблені і прийняті на національному рівні;
- c) Керівництва з планування лісотранспортної мережі в гірських лісах можуть бути розроблені і прийняті на національному рівні;
- d) Проведений обмін досвідом щодо оптимізації мережі лісових доріг.

Захід 9.2. Вжити заходів щодо оптимізації способів первинного транспортування деревини.

Очікувані результати:

- a) Проведений обмін досвідом та розроблені проекти, направлені на сприяння застосуванню ефективних способів первинного транспортування деревини;
- b) Оптимізовано застосування канатних лісотранспортних установок;
- в) Проведений обмін досвідом щодо оптимізації мережі шляхів первинного лісотранспорту.

МЕТА 10 – Посилюємо лісівництво, дику природу та потреби екологічної мережі

Згідно статті 16 Протоколу Сторони повинні:

Захід 10.1. Розробка та запровадження збалансованих методів щодо гармонізації лісоуправління та управління дикою природою в Карпатському регіоні.

Очікувані результати:

а) Посилено транскордонну кооперацію направлену на управління дикими територіями;

б) Спільні заходи в прикордонних територіях розроблені та прийняті;

с) контрольовані розміри популяції копитних;

д) Потреби управління дикою природою взяті до уваги при сталому лісоуправлінні.

МЕТА 11 – Лісівництво і зміни клімату

Згідно статей 1 та 14 Протоколу Сторони повинні:

Захід 11.1. Прийняття заходів, політики і стратегій для підвищення ролі лісопромислового і лісгосподарського секторів в пом'якшенні наслідків змін клімату. Надання особливої уваги пошуку правильного балансу між збільшенням запасів вуглецю в лісових екосистемах, сприянню використання поновлюваних джерел енергії на базі деревини та раціональному використанню деревини в якості заміни матеріалів, які отримані з не відновлюваних ресурсів.

Очікувані результати:

а) Підвищення раціонального використання деревини та найкращі практики;

б) Проведений обмін досвідом щодо посилення ролі лісового господарства та лісової промисловості у попередженні змін клімату.

Захід 11.2. Враховуючи зростаючу вразливість лісів до пожеж та інших екстремальних явищ у зв'язку зі зміною клімату, вжиття заходів для зниження ризиків і пом'якшення їх наслідків, для адаптації стратегій і заходів з метою підвищення стабільності і стійкості лісів Карпат

Очікувані результати:

а) Розроблені та/або оновлені та в подальшому впроваджені політики та/або стратегії щодо адаптації лісів до змін клімату.

МЕТА 12 – Соціальні функції лісів

Згідно статей 1 та 15 Протоколу Сторони повинні:

Захід 12.1. Створення ефективних схем посилення координації та співпраці між установами в рамках існуючої організаційної структури з метою посилення координації та кооперації між лісовими інституціями, а також між регіональними і місцевими органами влади, що мають відношення до управління лісовими ресурсами із залученням інших зацікавлених сторін серед іншого з метою підвищення використання соціальних функцій лісів, зокрема щодо створення робочих місць та підвищення рівня зайнятості в регіоні, покращення виробничих умов виконання лісогосподарських операцій, охорони культурної спадщини, посилення надання лісами рекреаційних послуг.

Очікувані результати:

а) Покращена співпраця між установами лісового господарства, регіональними та місцевими органами влади, що зацікавлені питаннями лісоуправління між іншим щодо посилення використання соціальної функції лісів;

б) створення нових робочих місць та питання зайнятості взяті до уваги в збалансованого лісоуправління;

с) Покращені виробничі умови при проведенні лісогосподарських робіт;

д) Збережена культурна спадщина з карпатських лісів;

е) Посилено надання рекреаційних послуг лісами.

Захід 12.2. Запроваджено врахування високої значимості лісів для розвитку туризму з огляду на врахування політики сталого розвитку туризму плануванні ведення лісового господарства.

Очікувані результати:

а) Політика збалансованого туризму взято до уваги у плануванні ведення лісового господарства;

б) Реалізоване зонування лісів планування діяльності з позицій їх туристичного значення;

с) Визначені ділянки лісів для туризму.

Захід 12.3. Взято до уваги культурну спадщину і традиційні практики, пов'язані з лісоуправлінням, та основні потреби місцевого населення у плануванні ведення лісового господарства.

Очікувані результати

а) Районування лісів і планування управління враховує культурну спадщину та основні потреби місцевого населення;

б) Культурна спадщина, традиційні знання і лісоуправління пов'язані з метою сприяння їх загального високого значення в порядку збільшення засобів до існування місцевого населення.

МЕТА 13 – Розвиток сумісних систем моніторингу та єдиної інформаційної системи

Згідно статті 17 Протоколу Сторони повинні:

Захід 13.1. Співпраця в рамках існуючих міжнародних ініціатив щодо гармонізації моніторингу лісів у Карпатах шляхом створення спільної системи інформації про екологічний стан лісів в Карпатах (відповідно до Статті 12 Карпатської Конвенції).

Очікувані результати:

а) Інформація щодо стану лісів та результати національного лісового моніторингу за форматом, домовленим Сторонами та інтегрована у спільну інформаційну систему Карпатської конвенції, що регулярно поновлювана і доступна на запит Сторін.

МЕТА 14 – Координація наукових досліджень та обмін інформацією

Згідно статей 1 та 18 Протоколу Сторони повинні:

Захід 14.1. Сприяння і координація наукових досліджень та обміну інформацією про Карпатські ліси.

Очікувані результати:

а) Сприяння організації симпозіумів, конференцій і нарад для полегшення та забезпечення поширення наукової інформації та обміну практичним досвідом в Карпатському регіоні;

б) Інформація, отримана в ході наукових досліджень, проведених в Карпатських лісах, використовується в якості основи для кращого і подальшого здійснення політики та/або стратегії направленої на покращення збалансованого лісоуправління в карпатському регіоні;

с) Гарантований ефективний обмін інформацією та досвідом з іншими Сторонами методами, які перелічені у ст. 1, абзац 2 Протоколу;

д) Результати проведених спільних наукових досліджень, проведених Сторонами та/або міжнародними організаціями в рамках

Карпатської конвенції в галузі лісового господарства інкорпоровані у спільну інформаційну систему Карпатської конвенції та доступні у відповідній директорії, пов'язаній з вебсайтом Конвенції;

е) Заохочення наукових досліджень і науково-технічного співробітництва на національному, регіональному та міжнародному рівнях, сприяння міждисциплінарним дослідженням;

ф) Розроблена та використовується загальна класифікація типів лісу Карпат.

Захід 14.2. Координація та співпраця в наукових дослідженнях, що проводяться на території Сторін або їх наукових установ.

Очікувані результати:

а) Гарантована ефективна міжнародна співпраця серед наукових та інших інституцій серед іншого завдяки Науковій Ініціативі Карпат;

б) Спільні дослідні програми та проекти з покращення збалансованого управління лісами Карпат розроблені та запроваджені;

с) Забезпечення участі науковців та експертів в роботі загальної експертної мережі, такої як зустрічі робочої групи по збалансованому лісоуправлінню Карпатської конвенції;

д) Визначені засоби (фонди) для проведення спільних наукових проєктів, підготовлені і розроблені проєкти.

МЕТА 15 – Спільні програми і проєкти

Згідно статті 19 Протоколу Сторони повинні:

Захід 15.1. Беруть активну участь у відповідності з потребами і можливостями кожної із Сторін, в загальних програмах і проєктах з діяльності, яка спільно проводиться Сторонами в Карпатах.

Очікувані результати:

а) Здійснені і реалізовані спільні дії, проєкти та програми;

б) Співпраця, координація, консультації, обговорення та переговори всіх Сторін.

МЕТА 16 – Заходи з фінансування

Згідно статті 20 Протоколу Сторони повинні:

Захід 16.1. Визначення можливостей підтримки за допомогою податкових та/або фінансових заходів реалізацію положень Протоколу, його цілей і всіх пов'язаних з ним дій та заходів.

Очікувані результати:

а) Впровадження положень Протоколу за допомогою податкових та/або фінансових заходів.

Захід 16.2. Визначити, розробити та запровадити у разі необхідності відповідні схеми плати за екосистемні товари та послуги, що надаються лісами.

Очікувані результати:

а) ідентифіковані, розроблені та запроваджені відповідні схеми плати за екосистемні послуги, що надаються лісами.

МЕТА 17 – Освіта, інформація та обізнаність громадськості

Згідно статті 21 Протоколу Сторони повинні:

Захід 17.1. Сприяння освіті, інформації та підвищенню обізнаності громадськості щодо лісів Карпат, з урахуванням культурної спадщини та традиційних знань щодо практик у відношенні лісоуправління.

Очікувані результати:

а) Освіта та тренінгові курси щодо збалансованого лісоуправління інтегрована у національні освітні програми де це є доцільним;

б) Запроваджені суспільні інформаційні кампанії направлені на сприяння екологічній освіті, підвищенню обізнаності щодо Карпатських лісів, у тому числі щодо культурної спадщини та традиційних практик та заходів щодо зміцнення збалансованого лісоуправління в карпатському регіоні.

Захід 17.2. Забезпечення доступу громадськості до інформації про реалізацію протоколу і публікація всіх відповідних даних з урахуванням також принципів та інструментів Аархуської конвенції.

Очікувані результати:

а) Гарантія наявності на національних веб-сайтах та сайті Карпатської конвенції інформації, що відноситься до імплементації Протоколу.

МЕТА 18 – Ефективність дій, забезпечення реалізації стратегічного плану

Згідно статей 20, 25 та 26 Протоколу Сторони повинні:

Захід 18.1. Сторони повинні здійснювати всі необхідні заходи з метою гарантування впровадження Протоколу в співпраці з іншими відповідними експертними мережами для виконання заходів в межах їх компетенції.

Очікувані результати:

а) Здійснені юридичні та адміністративні заходи для впровадження Протоколу.

Захід 18.2. Визначити відповідний національний орган відповідальний за впровадження Протоколу та зробити цю інформацію доступною для інших Сторін

Очікувані результати:

а) Органи виконавчої влади, відповідальні за впровадження Протоколу, визначені і інформація щодо них опублікована на сайті Карпатської Конвенції.

Захід 18.3. Сторони будуть представляти в Секретаріат за три місяці до кожного чергового засідання Конференції Сторін доповідь про 3-х річну діяльність, яка була спрямована на здійснення Протоколу та її ефективність, на основі форми, яка розроблена робочою групою щодо збалансованого лісоуправління Карпатської конвенції.

Очікувані результати:

а) Трирічний звіт щодо заходів направлених на впровадження Протоколу та їх ефективності розроблений та оновлений;

б) Вчасне подання доповіді в Секретаріат;

с) Доповідь, представлена і розглянута на зустрічі Конференції Сторін.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ

COP – Конференція Сторін

CNPA – Карпатська мережа охоронних територій

EU – ЄС

EUSDR – Стратегія ЄС для Дунайського регіону

EUSBSR – Стратегія ЄС для регіону Чорного моря

FRA – Глобальна оцінка лісових ресурсів

FLEGT – Правозастосування, управління та торгівля в лісовому секторі

ВІДПОВІДНІ ДОКУМЕНТИ І ВЕБ-ПОСИЛАННЯ

Карпатська конвенція

UNEP, (2003): Framework Convention on the Protection and Sustainable Development of the Carpathians (Carpathian Convention)

www.carpathianconvention.org

UNEP, Carpathian Convention (2011): Protocol on Sustainable Forest Management (Forest Protocol)

http://kcpd0.w4yserver.at/tl_files/carpathiancon/Downloads/01%20The%20Convention/1.1.2.2%20ProtocolonSustainableForestManagementsigned27may2011.pdf

UNEP, Carpathian Convention (2008): Protocol on Conservation and Sustainable Use of Biological and Landscape Diversity (Biodiversity Protocol)

http://kcpd0.w4yserver.at/tl_files/carpathiancon/Downloads/01%20The%20Convention/1.1.2.1%20BiodiversityProtocolFinalsigned.pdf

UNEP, Carpathian Convention (2011): Protocol on Sustainable Tourism (Tourism Protocol)

http://kcpd0.w4yserver.at/tl_files/carpathiancon/Downloads/01%20The%20Convention/1.1.2.3%20ProtocolonSustainableTourismsigned27may2011.pdf

UNEP, Carpathian Convention: Terms of Reference (ToRs) for the Working Group on Sustainable Forest Management

http://kcpd0.w4yserver.at/tl_files/carpathiancon/Downloads/02%20Activities/2.1.4%20ToR%20WG%20Sustainable%20Forest%20Management.pdf

ЄС

Regulation (EU) No 995/2010 of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 laying down the obligations of operators who place timber and timber products on the market (Timber Regulation)

http://ec.europa.eu/environment/forests/timber_regulation.htm

Council Directive 2009/147/EEC of 30 November 2009 on the conservation of wild birds (Birds Directive)

http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/birdsdirective/index_en.htm Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the

conservation of natural habitats and of wild fauna and flora (Habitats Directive)

http://ec.europa.eu/environment/nature/legislation/habitatsdirective/index_en.htm

Council Directive 85/337/EEC of 27 June 1985 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment (Environmental Impact Assessment)

<http://ec.europa.eu/environment/eia/eia-legalcontext.htm>

Directive 2001/42/EC of the European Parliament and of the Council of 27 June 2001 on the assessment of the effects of certain plans and programmes on the environment (Strategic Environmental Assessment)

<http://ec.europa.eu/environment/eia/sea-legalcontext.htm>

Directive 2004/35/CE of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on environmental liability with regard to the prevention and remedying of environmental damage (Environmental Liability Directive)

<http://eurex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2004:143:0056:0075:EN:PDF>

European Commission, (2006): Communication from the Commission to the Council and the European Parliament on an EU Forest Action Plan, Brussels COM(2006) 302

final http://ec.europa.eu/agriculture/fore/action_plan/com_en.pdf

Council of the European Union, (2006): Renewed EU Sustainable Development;

DOC 10917/06 <http://ec.europa.eu/environment/eussd/>

European Union Network for the Implementation and Enforcement of Environmental

Law (IMPEL) <http://impel.eu/>

Конвенції

UNECE, (1998): Convention on Access to Information, Public Participation in Decision-making and Access to Justice in Environmental Matters (Aarhus Convention)

<http://www.unece.org/env/pp/treatytext.html>

Council of Europe (1979): Convention on the Conservation of European Wildlife and Natural habitats (Bern Convention)

<http://conventions.coe.int/treaty/en/Treaties/Html/104.htm>

UNECE, (1991): Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context (Espoo (EIA) Convention)

<http://www.unece.org/env/eia/eia.htm>

UNESCO, (1972): Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage (World Heritage Convention)

<http://whc.unesco.org/archive/convention-en.pdf>

Проекти

UNEP, (2000): Protection and Sustainable Development of the Carpathians in a Transnational Framework (INTERREG IIIB CADSES Carpathian project)

<http://www.carpathianproject.eu/portal/>

Ишле

Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe (Forest Europe)

<http://www.foresteurope.org/>

EU, (2003): Forest Law Enforcement, Governance and Trade Action Plan (FLEGT Action Plan)

<http://www.euflegt.efi.int/portal/>

FAO, (2010): Global Forest Resources Assessment 2010 (FRA 2010)

<http://www.fao.org/forestry/fra/fra2010/en/>

ІНШІ МАТЕРІАЛИ ЩОДО ІНІЦІУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ В УКРАЇНІ

КАРПАТСЬКИЙ РЕГІОН: ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

13-15 жовтня 1998 року в м. Рахові (Закарпатська обл.) відбулася міжнародна науково-практична конференція "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку", присвячена 30-річчю Карпатського біосферного заповідника. Вона організована заповідником, Карпатським агентством регіонального розвитку та Фондом розвитку Карпатського Єврорегіону і проведена в рамках Проекту "Створення передумов для екологічно зорієнтованого сталого розвитку гірських населених пунктів Рахівського району Закарпатської області". В її роботі взяли участь науковці, працівники природоохоронних установ, представники адміністрації Президента України, Кабінету Міністрів та місцевих органів влади, громадськості з України, Польщі, Угорщини, Словаччини, Румунії, Швейцарії, Франції, Молдови та СІНА.

Учасників конференції привітав Голова Верховної Ради України О.М. Ткаченко.

Конференцію вступним словом відкрив директор Карпатського біосферного заповідника, доктор біологічних наук, академік Української екологічної академії наук Ф.Д. Гамор.

– У 1992 році в Ріо-де-Жанейро відбулася конференція ООН з питань охорони навколишнього середовища та розвитку, – сказав він, – на якій глави 179 держав світу на основі глибокого аналізу прийняли рішення, які мають глобальне значення для нинішніх і майбутніх поколінь. Серед них "План дій на ХХІ століття", в якому сформована стратегія сталого розвитку та Конвенція про збереження біологічного різноманіття. За час, що прийшов, в усіх країнах світу вживаються заходи щодо реалізації цих документів. Так, у жовтні 1995 року на Софійській конференції міністрів охорони навколишнього середовища була прийнята "Загальноєвропейська стратегія збереження біологічного та ландшафтного різноманіття". В цьому ж році Верховна Рада України спеціальним Законом при-

єдналася до Конвенції "Про збереження біологічного різноманіття". Чимало робиться для впровадження у життя стратегії сталого розвитку. В багатьох країнах приймаються національні і місцеві програми дій. На Україні теж розпочалась така робота. Але на думку багатьох спеціалістів, з огляду на складність екологічної та соціально-економічної ситуації в Україні, реалізація стратегії сталого розвитку розгортається повільно. Потребує більшої координації робота по взаємодії у збереженні природних екосистем та соціально-економічного розвитку в країнах Карпатського регіону.

– Гори відзначаються великою екологічною вразливістю, – продовжив промовець, – легко піддаються руйнації під впливом антропогенних факторів. Тут, як правило, панують безробіття і бідність, на порівняно низькому рівні знаходиться соціально-економічна сфера. Символічно і те, що наша конференція зібралась в місті Рахові, в географічному центрі Європи, у самому серці Карпат. Рахівщина відома в Україні і далеко за її межами, як регіон, де активно розробляються і практично впроваджуються принципи екологічно зорієнтованого сталого розвитку гірських територій України. Ця робота отримала високу оцінку Президента України та Ради Європи. Кабінет Міністрів України нещодавно прийняв Постанову "Про заходи щодо державної підтримки Комплексної програми еколого-економічного та соціального розвитку гірської Рахівщини на період 1998-2005 рр.". Цей документ вперше на державному рівні зафіксував в Україні поняття еколого-економічного та соціального розвитку конкретної території, причому, на перше місце тут поставлена не економіка, а екологія. Така постановка питання має не тільки важливе науково-методичне, а й політичне значення.

– Відомо також, що активним проповідником ідеї сталого розвитку, міжнародно визнаним екологічним центром є Карпатський біосферний заповідник, який цими днями відзначає своє 30-річчя. Він відіграє важливу роль у збереженні біорізноманіття Карпат, проведенні наукових досліджень, поширенні екологічних знань серед населення, розробці природно-охоронних рекомендацій та підготовці кадрів у галузі охорони природи та заповідної справи.

– Охороняючи унікальні гірські екосистеми України та значну частину зникаючих у Європі видів рослин і тварин, заповідник входить до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО, нагороджений Радою Європи Європейським Дипломом.

Заступник начальника управління адміністрації Президента України С.Г. Шидловський щиро привітав колектив Карпатського біосферного заповідника з ювілеєм, побажав і надалі успіхів у збереженні довкілля, особливо унікальних екосистем заповідника, перлин України.

Член колегії Мінекобезпеки України, начальник Головного управління національних природних парків і заповідної справи М.П. Стеценко оголосив вітання Міністра охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і вручив Карпатському біосферному заповіднику Почесну грамоту міністерства.

З привітаннями на конференції виступили також доктор біологічних наук, професор Ужгородського державного університету В.І. Комендар, директор Бещадського національного парку (Польща) Войомир Войцеховський, директор Інституту екології Карпат НАН України МА. Голубець, голова екологічного союзу Мараморошського повіту Румунії Мойсей Філіп, голова Рахівської районної ради М.М. Беркела, голова об'єднаного профкому Мінекобезпеки України Н.Ф. Ратушняк, директор Українського НДІ гірського лісівництва В.І. Парпан, директор Львівського природознавчого музею НАН України Ю.М. Чорнобай, заступник директора природного заповідника "Розточчя" А. Гузій, представник угорської делегації Єва Гастоні.

З науковою доповіддю "Наукова сутність і практичні проблеми сталого розвитку" виступив директор Інституту екології Карпат НАН України, академік НАНУ МА. Голубець (м. Львів).

– Під сталим розуміють такий розвиток, який задовольняє теперішні потреби, але не ставить під загрозу можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби, – сказав він, – За визначенням Конференції в Ріо-де-Жанейро, сталий розвиток розглядається як соціально-економічний процес, який забезпечує "високу якість довкілля і здорову економіку всіх народів світу". Таким чином, сталий розвиток – складна комплексна, глобальна проблема екологічного та соціально-економічного плану, пов'язана з виробничою діяльністю людства. Шлях до її розв'язання пролягає через системно-функціональний аналіз як глобальних, так і регіональних взаємовідносин і взаємозумовлених екологічних, демографічних і соціально-економічних явищ і процесів, через оцінку їх теперішнього стану і перспектив розвитку та розумне керування ними.

Завідувач відділу регіональної екологічної політики Інституту регіональних досліджень НАН України, кандидат економічних наук В.С. Кравців (м. Львів) зупинився на проблемі використання рекреаційного потенціалу Карпатського регіону в контексті перспектив його сталого розвитку.

— Для України питання вироблення стратегії екологічно-сталого розвитку є дуже актуальним, — підкреслив він, — і в той же час надзвичайно специфічним, що вимагає фундаментальних досліджень різнобічних аспектів цієї проблеми. Перекоаний, що провідну роль в успішному втіленні ідей сталого розвитку в Україні відіграватиме те, наскільки органічно ми зуміємо вписати і розумно використати в інтересах української держави так званий регіональний фактор.

— Мусимо чітко усвідомити, що в регіональній політиці є два зрізи: перший — це політика держави по відношенню до регіонів (державна регіональна політика), другий — регіональна політика, здійснювана самими регіонами. Першу реалізують центральні органи державної влади, другу — місцеві органи влади та самоуправління. Отож, проблема децентралізації влади, розподілу прав і повноважень між її рівнями залишається актуальною і має бути законодавчо закріплена. Якщо хочемо відчувати результати реформ, мусимо мати владу, але не безсилу; якщо прагнемо до процвітання регіонів, то потрібна дієздатна політика щодо них. Коли відсутнє і перше, і друге, то немає ні влади, ні політики. Тоді благородні цілі сталого розвитку залишаються порожньою декларацією.

— Одним із вирішальних чинників, що визначають рівень і стабільність розвитку регіону та екологічний стан довкілля, є виробництво, — розпочав свою доповідь "Спеціалізація промислового виробництва в Українських Карпатах та його вплив на вирішення проблем сталого розвитку регіону" доцент Київського університету ім. Т. Шевченка, кандидат економічних наук В.О. Тьорло. — Особливості та масштаби його впливу на природне середовище регіону значною мірою залежать від спеціалізації та розміщення промисловості.

Негативний вплив промислового виробництва на довкілля значною мірою визначається тією обставиною, що виробничі фонди підприємств у переважній більшості є фізично зношеними і Морально застарілими, а технологічні процеси, що на них застосовуються, є природомісткими.

До найбільш екологічно небезпечних на території Українських Карпат відносяться паливна, хімічна та нафтохімічна промисловість і підприємства лісопромислового комплексу. Доповідач зауважив, що важливе значення для Українських Карпат в умовах спаду та призупинення окремих виробництв має розробка стратегії подальшого удосконалення територіальної організації промислового регіону, обґрунтування змін в пріоритетах розвитку окремих галузей. Переорієнтація на екологічно безпечні технології промисловості, зокрема його раціональної з точки зору збереження, відтворення і використання рекреаційних ресурсів та природного середовища в цілому, буде сприяти підвищенню народногосподарської ефективності виробництва та вирішення соціальних проблем у регіоні.

Консультант представництва Міжнародного фонду охорони дикої природи в Угорщині Золтан Ракончай зупинився на діяльності цього Фонду у забезпеченні сталого управління лісами Карпатського регіону, старший науковий співробітник відділу методології сталого розвитку та екологічної безпеки Ради по вивченню продуктивних сил України НАНУ, кандидат економічних наук Є.В. Хлобистов – на формуванні механізмів забезпечення сталого розвитку за умов перехідної економіки, президент екологічного союзу Мараморошського повіту Румунії Мойсей Філіп – на ролі неурядових організацій в стійкому розвитку громадянського суспільства.

Цікавими і змістовними були доповіді директора Українського НДІ гірського лісівництва, доктор біологічних наук В.І. Парпана (м. Івано-Франківськ), співробітника Міжнародного центру екології АН Польщі І. Козака, головного наукового співробітника Інституту екології Карпат НАН України, професора С.М. Стойка, доктора економічних наук, заслуженого економіста України з Ужгорода М.М. Бойка, президента Асоціації Карпатських національних парків і заповідників, професора І. Волощука (Словаччина), завідувача кафедрою Закарпатського інституту методики навчання і виховання, підвищення кваліфікації педагогічних кадрів доктора фізико-математичних наук, професора В.В. Химинця, наукового співробітника національного парку "Бюкк" (Угорщина) Ондраша Шмоцера, голови буковинської філії Національного екоцентру України "Крона", кандидата біологічних наук Ю.Г. Масікевича, доцента державного університету "Львівська політехніка", кандидата економічних наук

Ю.І. Стадницького, президента Всеукраїнської екожурналістської асоціації А. Михайлика, аспіранта Львівського державного університету ім. І. Франка, члена "Карпатської ніколи" (м. Сигет, Румунія) В.І. Куреляка, волонтера Корпусу Миру США Нейл Джуніпер та ін.

На конференції було прийнято резолюцію, в якій чітко сформульовано завдання та напрями діяльності науковців, природоохоронних установ, органів влади, громадських організацій у вирішенні проблем збереження довкілля, сталого розвитку регіону, активізації прикордонного співробітництва, створенні екологічної мережі в Українських Карпатах, сприятливого економічного, правового режиму тощо.

На основі обговорення найважливіших проблем сталого розвитку Карпатського регіону конференція констатує, що:

Карпати – це легені Європи, тут формується клімат, очищується повітря, бере початок багато рік, які постачають воду для десятків мільйонів мешканців Європи. Проте висока щільність населення, непродумане розміщення продуктивних сил і безсистемне використання природних ресурсів породжують багато екологічних та соціально-економічних проблем, зволікання з вирішенням яких загрожує важкими наслідками для багатьох країн Середньої Європи. Зокрема, порушення екологічної рівноваги в горах зумовлює негативні зміни гідрологічного режиму та водного балансу в басейнах Тиси, Дністра, Пруту, що призводить до катастрофічних повеней, які важким тягарем лягають на плечі економіки України та її сусідів.

З часу прийняття Стратегії сталого розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році в усіх країнах Карпатського "регіону" проходить її осмислення, вживаються заходи щодо впровадження цих ідей у практичне життя. Не є винятком і Україна, де здійснюються економічні реформи та зміна форм власності. Однак ці процеси в Україні супроводжуються кризовими явищами в суспільстві, що вимагає негайного переходу до реалізації ідеї сталого розвитку.

Учасники міжнародної конференції, керуючись "Порядком денним на XXI століття" (Ріо-де-Жанейро, 1992), рекомендують:

1. Парламентам та урядам країн Карпатського Єврорегіону прищвидшити розробку й прийняття національних і місцевих стратегій сталого розвитку, які мають стати основою державної політики в галузі охорони та використання природних ресурсів, розробки державних програм соціально-економічного розвитку. В національних

стратегіях провідне місце надати регіональним аспектам та практичним питанням стабілізації екологічної та соціально- економічної ситуації на конкретних територіях.

2. Особливу увагу приділити вирішенню проблем сталого розвитку в гірських регіонах. Кабінету Міністрів України затвердити проєкт Державної програми соціально-економічного розвитку Карпатського регіону і забезпечити її практичну реалізацію.

3. Верховній Раді України пришвидшити розгляд і затвердження розроблених пакетів документів про створення спеціальних (вільних) економічних зон в Карпатському регіоні, спрямованих на покращення екологічної ситуації та ефективне використання рекреаційного потенціалу території. В першочерговому порядку створити у Рахівському районі Закарпатської області спеціальну еколого-економічну зону, яка стане полігоном для відпрацювання моделі сталого розвитку.

4. Створити сприятливий економіко-правовий режим для залучення іноземних інвестицій та участі підприємницьких структур і приватного бізнесу в реалізації екологічних проєктів і програм.

5. Враховуючи великий рекреаційний потенціал Карпат та резолюцію Парламентської Асамблеї Ради Європи, що була прийнята у січні 1998 року, вважати розвиток туризму та рекреації запорукою сталого розвитку Карпатського регіону. Кабінету Міністрів України розробити національну програму освоєння рекреаційного потенціалу Українських Карпат.

6. Мінекобезпеки України забезпечити реалізацію ефективної екологічної політики в Карпатському регіоні, зокрема провести інвентаризацію джерел забруднення довкілля та екологонебезпечних об'єктів з метою їх переорієнтації чи ліквідації. Активізувати міжнародну співпрацю з метою вирішення проблем транскордонного забруднення довкілля.

7. Ширше залучати науково-дослідні установи до вирішення проблем сталого розвитку та охорони довкілля. Активізувати роботи щодо створення регіональної системи екологічного моніторингу та формування банку екологічної інформації.

8. Активніше пропагувати поняття "сталий розвиток" (sustainable development) через засоби масової інформації, запроваджувати його у нормативно-правові документи та учбові програми навчальних закладів.

9. Зважаючи на велике природоохоронне значення Карпатського регіону для всього європейського континенту, приділити особливу увагу створенню екологічної мережі в Українських Карпатах та її інтеграції в Європейську екомережу шляхом створення транскордонних міжнародних природоохоронних резерватів.

10. З метою створення Міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку.

11. Активізувати прикордонне співробітництво країн Карпатського регіону шляхом спрощення процедури переходу громадян через кордон, відкриття нових пунктів переходу та маршрутів міжнародного залізничного сполучення. Просити уряди України та Румунії надати діючим пунктам переходу на українсько-румунському кордоні у Рахові та Валя-Вішеулуй статусу міжнародних і відновити роботу Рахівської митниці. У зв'язку з нагородженням Радою Європи Карпатського біосферного заповідника Європейським дипломом і враховуючи його важливе екологічне та соціально-економічне значення, Кабінету Міністрів України прийняти Постанову "Про заходи щодо розвитку Карпатського біосферного заповідника".

12. Органам місцевого самоврядування та громадським організаціям Карпатського регіону розширити та активізувати діяльність, спрямовану на втілення ідей сталого розвитку.

Ф.Д. Гамор,

доктор біологічних наук, професор
Карпатський біосферний заповідник (м. Рахів);

І.І. Волошук

професор (Словаччина)

Регіональна економіка, 1998, № 4. – С. 193 – 198.

**МІЖНАРОДНИЙ СЕМІНАР
З НАГОДИ 15-РІЧЧЯ ПІДПИСАННЯ
КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ
"ПРИРОДООХОРОННІ ТЕРИТОРІЇ –
РУШІЙ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ
ГІРСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ УКРАЇНИ"
(22-23 травня 2018 р., м. Київ)**

22-23 травня 2018 року, в Києві, на урочистому засіданні в Кабінеті Міністрів України та на міжнародному семінарі в Національній академії наук України, відзначено 15-річчя підписання рамкової конвенції "Про охорону та сталий розвиток Карпат".

22 травня 2018 року у Клубі Кабінету Міністрів України пройшло урочисте засідання з нагоди 15-річчя підписання Карпатської Конвенції "Карпати – зв'язок для європейської інтеграції та стійкого регіонального розвитку", у якому взяли участь представники посольств країн-учасниць (Чехії, Угорщини, Польщі, Румунії, Сербії, Словаччини), органів влади й місцевого самоврядування, наукових установ, міжнародних інституцій та громадських організацій.

На цьому засіданні Міністр екології та природних ресурсів України Остап Семерак наголосив, що "Розробка Конвенції відбувалася з ініціативи України. Тільки виконання статей документа на довгі роки так і не стало пріоритетом для Мінприроди. Йдеться і про сталий розвиток Карпат, і збереження лісів, і зокрема, про розвиток сталого туризму. Всі ці речі передбачені протоколами Конвенції". А в продовження цієї розмови, 23 травня 2018 року, в приміщенні Президії Академії наук України, за участі міжнародних експертів, представників іноземних науково-дослідних організацій, українських органів місцевої влади, наукових установ, заповідників та національних природних парків, пройшов міжнародний семінар "Природоохоронні території – рушій регіонального розвитку гірських територій України".

Серед учасників були й керівники Карпатського біосферного заповідника, національних природних парків "Синевир", "Зачарований край" та відповідальні працівники Закарпатської обласної державної адміністрації.

Вступною промовою семінар відкрив заступник Міністра екології та природних ресурсів України Василь Полуйко, який особливо наголосив на важливості реалізації вимог Карпатської конвенції та активізації діяльності у цьому контексті Карпатської мережі природоохоронних територій.

Грунтовні аналітичні доповіді на семінарі проголосили: голова Віденського офісу ООН з навколишнього середовища, керівник секретаріату Карпатської конвенції Гаральд Егерер, директор Департаменту екомережі та природно-заповідного фонду Мінприроди України Віктор Клід, заступник начальника відділу біоресурсів Департаменту екології та природних ресурсів Закарпатської облдержадміністрації Дмитро Томенчук, координатор WWF в Україні Богдан Проць, перший заступник директора з наукової роботи Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва Володимир Коржов, завідуючий відділом Інституту екології Карпат НАН України Олександр Кагало та інші.

Велику зацікавленість викликали також презентації: "Стратегія розвитку гірських схилів для Українських Карпат" (Де Бортолі Ісідоро з італійської науково-дослідної компанії "Eurac"), про стан реалізації німецько-українського проєкту "Підтримка природоохоронних територій в Україні" (керівник проєкту Міхаель Бромбахер з Німеччини), "Регіональний економічний розвиток: вплив національних парків на прикладі Німеччини" (Ротман Йоахім з німецького Вюрцбургського університету), "Економічна роль природоохоронних територій у Польщі" (Звіяч-Козица Томаш з польського Татранського парку народowego), "Сталий місцевий розвиток в контексті реформ децентралізації та цілі сталого розвитку" (Бранд Маркус, Програма розвитку ООН в Україні).

А заступник директора Карпатського біосферного заповідника, професор Федір Гамор детально зупинився на презентації досвіду 50-річної діяльності Карпатського біосферного заповідника, із збереження природних цінностей та забезпеченні сталого розвитку гірських населених пунктів в зоні його розташування. Наголошено, що площа Карпатського біосферного заповідника, який розташований у межах Рахівського, Тячівського, Хустського та Виноградівського районів Закарпатської області, становить зараз 58035,8 гектарів та репрезентує все ландшафтне й біологічне різноманіття всіх висот-

них поясів Українських Карпат. До його території, прилягають міста Рахів, Хуст, Виноградів та ще 15 інших населених пунктів, де проживає біля 100 тисяч чоловік. Разом із транзитною зоною, площею 124,3 тисячі гектарів, яка об'єднує його Марамороські, Чорногірські, Свидовецькі та Угольсько-Широколужанські масиви, в Тячівському та Рахівському районах, входить до міжнародної мережі біосферних резерватів ЮНЕСКО. Його букові праліси є найбільшою складовою частиною, серед 12 європейських країн, транснаціонального об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси та давні ліси Карпат та інших регіонів Європи".

Тут знаходяться географічний Центр Європи, гора Говерла, унікальна Долина нарцисів, субальпійська та альпійська зона Карпат, унікальні високогірні озера та збережене традиційне гуцульське полонинське господарство, охороняється понад 600 видів рослин і тварин із Червоної книги України, міжнародних та європейських червоних списків у т.ч. великі популяції карпатського бурого ведмедя, рисі, беркута, родіоли рожевої, рододендрона східно-карпатського (червоної рути), зникаючого легендарного едельвейсу тощо.

Карпатський біосферний заповідник є одним з найбільших наукових та еколого-освітніх центрів Карпатського регіону. Тут працюють численні наукові лабораторії, створена мережа моніторингових ділянок, фенологічних пунктів, гідро- та метеопостів, діє географічна інформаційна система, створена потужна екоосвітня та туристично-рекреаційна інфраструктура (Музей екології гір та історії природокористування Карпат (м. Рахів), Музей нарцису (м. Хуст), еколого-освітні та екотуристичні центри в географічному центрі Європи та "Карпатська форель" (с. Ділове), "Букові праліси – об'єкт Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО" (с. Мала Уголька), "Високогір'я Карпат" (сідловина під Говерлою) тощо).

Біосферний заповідник служить природною лабораторією для багатьох вітчизняних та зарубіжних науково-дослідних установ. Тут готують дисертації та проходять практику студенти, аспіранти та докторанти із багатьох українських та європейських вищих навчальних закладів. На базі Карпатського біосферного заповідника видаються Всеукраїнський екологічний науково-популярний журнал "Зелені Карпати", періодичний науковий збірник "Природа Карпат: науковий щорічник Карпатського біосферного заповідника та інсти-

туту екології Карпат НАН України" й регіональна екологічна газета "Вісник Карпатського біосферного заповідника", випущено у світ сотні монографій, наукових статей та практичних рекомендацій у вітчизняних та зарубіжних виданнях, проведено майже три десятки резонансних міжнародних науково-практичних конференцій, реалізовано багато екологічно та соціально значущих національних та міжнародних проєктів.

За час своєї діяльності Карпатський біосферний заповідник став міжнародно визнаною природоохоронною, науково-дослідною установою, вніс ваговий внесок у збереження природних екосистем та сталого розвитку Карпат, створення екологічної мережі та розвитку природно-заповідної справи в Україні.

За природоохоронні успіхи, Карпатський біосферний заповідник, єдиний в Україні, чотири рази нагороджений Радою Європи Європейським дипломом.

Ми нагадали також, що в цьому році, виповнюється двадцять років, як на міжнародній науково-практичній конференції "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку", яку ми організували, з нагоди 30-річчя створення Карпатського заповідника (м. Рахів, 1998), в її резолюції записано: "З метою створення міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону, урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку". А завдяки зусиллям українського уряду, особисто колишнього двічі міністра охорони довкілля України, професора Василя Яковича Шевчука, та його заступника Ярослава Івановича Мовчана, із реалізації цієї ідеї, Польща, Румунія, Сербія і Чорногорія, Словаччина, Угорщина, Україна та Чехія, на 5-й Пан'європейській конференції Міністрів охорони навколишнього середовища "Довкілля для Європи" (травень, 2003 р.) у Києві, підписали Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат. Її, а також Протоколи до неї "Про збереження та стале використання біологічного та ландшафтного різноманіття" (2009 р.), "Про стале управління лісами" (2012 р.) та "Про сталий туризм" (2017 р.), ратифіковано Законами України, які зараз, на жаль, практично не виконуються. Тому знову ж таки за нашою пропозицією, в Указі Президента України від 21 листопада 2017 року № 281/2017 "Про додаткові заходи щодо розвитку лісо-

вого господарства, раціонального природокористування та збереження природно-заповідного фонду", доручено Кабінету Міністрів України, забезпечити реалізацію положень Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат та Протоколів до неї.

Чимале значення для гірських населених пунктів, які знаходяться в зоні діяльності біосферного заповідника має й реалізація актів Президента та Уряду України із питань збереження української ділянки об'єкта Всесвітньої спадщини букових пралісів та їх благоустрою й сталого розвитку. Так, до прикладу, завдяки цьому вдається розв'язувати надзвичайно важливі соціально-економічні проблеми в цьому регіоні, зокрема відкрито рух пасажирського потягу за маршрутом "Київ-Рахів", розпочато роботи із капітального ремонту та асфальтування автодоріг, що ведуть до Угольсько-Широколужанських пралісів та до інших ділянок Карпатського біосферного заповідника тощо.

В ході семінару, Карпатському біосферному заповіднику урочисто вручено ключі від легкового автомобіля високої прохідності Renault Duster, який придбано для природоохоронних цілей, за рахунок коштів Проєкту "Підтримка природоохоронних територій в Україні".

Ф.Д. Гамор,

*Природа Карпат: науковий щорічник
Карпатського біосферного заповідника
та Інституту екології Карпат НАН України,
2018, № 1(3)*

ЗАСІДАННЯ РОБОЧОЇ ГРУПИ КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ "СТАЛЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО ТА СІЛЬСЬКИЙ РОЗВИТОК"

26-27 квітня 2023 р. в румунському місті Ватра Дорней, Секретаріат Карпатської конвенції, за підтримки Міністерства навколишнього середовища, води та лісів Румунії й Національного агентства гірських територій Румунії, провів 6 засідання Робочої групи Карпатської конвенції "Стале сільське господарство та сільський розвиток".

У його роботі взяли участь офіційні представники, науковці, практики та експерти у галузі пасторального полонинського господарства із карпатських країн.

Від України до участі в засіданні Робочої групи були запрошені представники Карпатського біосферного заповідника та Ясінянської територіальної громади.

На засіданні співробітниця Секретаріату Карпатської конвенції Тамара Митрофаненко (Відень), Генеральна директорка Національного агентства гірських територій Румунії Вероніка Шаран Бачіу Георгеску (Ватра Дорней), керівник угорського Центру екологічних досліджень Жолт Молнар, лідерка угорських жінок-пастухів Іболія Сафіян, професор румунського Науково-дослідного інституту пасовищ Теодор Маруска (Брашов) та представники й експерти національних профільних міністерств із Польщі, Словаччини та Чехії представили ґрунтовні презентації та доповіді щодо національних внесків із виконання Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат, роботи із впровадження рекомендацій науки для Карпат, занесення традицій карпатського пасторального полонинського господарства до переліку об'єктів нематеріальної культурної спадщини ЮНЕСКО, аналіз минулого, сучасного та майбутнього пасторального полонинського господарства, діяльність міжнародної асоціації "Euromontana" та асоціацій фермерів та виробників харчових продуктів у гірській місцевості, матеріали до підготовки проєктів для ініціатив громадянської енергетики в карпатських країнах, для фінансування німецьким Федеральним фондом охорони навколишнього середовища (DBU) тощо.

Запропоновано багато важливих пропозицій та рекомендацій для активізації роботи, визначення пріоритетів та планування діяльності в рамках Карпатської конвенції.

Окремо розглянуто питання підтримки України.

Виступаючи на зібранні, заступник директора Карпатського біосферного заповідника, професор Федір Гамор привернув увагу до екологічних аспектів пасторального полонинського господарства в Українських Карпатах й до ролі в реалізації Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат природоохоронних територій, зокрема Карпатського біосферного заповідника, з ініціативи якого, 25 років тому, на міжнародній науково-практичній конференції "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку" (Рахів, 13-15 жовтня 1998 р.) ухвалено резолюцію, якою рекомендовано "З метою створення міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку".

А через п'ять років, зусиллями Уряду України та інших зацікавлених сторін, підготовлено необхідні матеріали і на п'ятій Пан'європейській конференції Міністрів охорони навколишнього природного середовища "Довкілля для Європи" (травень, 2003 р.) у Києві Урядами Польщі, Сербії та Чорногорії, Республіки Словаччина, Республіки Угорщина, України та Республіки Чехії підписано Рамкову конвенцію про охорону та сталий розвиток Карпат.

Нами запропоновано провести заходи із відзначення 20-річчя прийняття Карпатської конвенції.

Для учасників зібрання Ясінянська територіальна громада та Карпатський біосферний заповідник спільно із польськими та румунськими колегами представили виставку сільськогосподарської продукції пасторальних господарств та інформаційно-просвітницьких матеріалів.

Проведено також екскурсії до важливих туристично-рекреаційних "магнітів" румунської Буковини.

Федір ГАМОР

Зелені Карпати, 2023, № 1-4. – С. 26

Суспільство

Василь НІТКА

23 серпня 2023

308

Полонинське літування: скільки худоби доцільно випасати на гектарі?

Інтерв'ю з доктором біологічних наук, професором, заступником директора КБЗ Федором Гамором.

Не більше двох корів або п'ять голів овець і кіз. Так вважають у Карпатському біосферному заповіднику (КБЗ).

Тож про економічну користь і водночас шкоду довікллю пасторального (пастушого) полонинського господарювання в Українських Карпатах ведемо мову з доктором біологічних наук, професором, заступником директора КБЗ Федором Гамором.

Безсистемне господарювання у минулому

– Насамперед, – розпочинає бесіду професор Гамор, – треба сказати, що загальна площа полонин в Українських Карпатах сягає майже ста тисяч гектарів! Тож хотів би спрямувати нашу розмову, виходячи також із контексту Карпатської конвенції. Її підписала низка країн Європи. Документ спрямований на охорону і сталий розвиток Карпат.

Серед важливих аспектів реалізації Протоколу про сталий розвиток сільського господарства та сільської місцевості до Рамкової конвенції про охорону та сталий розвиток Карпат є питання поси-

лення інтеграції екологічних аспектів, підвищення якості життя, зміцнення місцевої економіки та громад, збереження природних цінностей і культурної спадщини.

Ці положення Протоколу мають особливе значення для високогірних регіонів Українських Карпат. Передусім у частині менеджменту пасторального (пастушого) господарства, яке є ваговою складовою частиною економіки, культури і способу життя сільських громад у горах.

В умовах Карпатського гірського регіону надзвичайно важливим елементом є організація літніх, сезонних випасів великої рогатої худоби та овець і кіз на полонинах.

ФАКТ

В українському лексиконі полонинами називають високогірні безлісні території (луки), вкриті трав'яною, чагарниковою та мохово-лишайниковою рослинністю, які розташовані на висотах від 1200-1300 м над рівнем моря на підступах до найвищих гірських вершин (понад 2000 метрів над рівнем моря), і входять до складу субальпійського і альпійського поясів, які є найбільш екологічно вразливими. Полонинам властиві холодний і вологий клімат, короткий і дощовий вегетаційний період, довга і багатосніжна зима.

Загальна площа полонин в Українських Карпатах – майже 100 тисяч гектарів. У Чорногорі, Чивчинських, Марамароських горах та Горгіанах полонини межують із смерековими лісами, а на Боржаві та в Бескидах – з буковими.

Як по-сучасному оптимізувати використання полонин

– Після розпаду колгоспної системи худоби на полонини щоліта виганяється дедалі менше...

– Звичайно, так. Це факт. За останні роки кількість худоби, яка випасається на високогірних луках, істотно зменшилася. Так, до прикладу, за останні три десятиріччя в Закарпатській області (із 1990-го до 2022 року кількість голів великої рогатої худоби зменшилася з 352 до 120 тисяч, а овець і кіз – з 269 до 130 тисяч голів).

Згідно зі статистикою, у високогірних природних територіальних комплексах Чорногори переважає випасання овець. Вівчарство потребує значних площ для випасу, оскільки вівці є мобільними і не

дуже вибагливими до крутизни схилів, легко переміщаються в заростях чагарників і криволіссі. Станом на 2019 рік на полонинах високогір'я Чорногірського масиву їхня чисельність становила понад 4 тисячі голів. Тому в сучасній видовій структурі худоби вівці становлять 82%. Решта – 17% – припадає на велику рогату худобу (817 гол.), і тільки один відсоток – це коні (71 гол.).

Але як раніше, так і нині, значна частина цього поголів'я у гірських Рахівському, Тячівському і Хустському районах у літні періоди продовжують випасатися на полонинах без застосування жодних регулюючих норм і без врахування природоохоронних аспектів.

Тож, аби оптимізувати використання полонин, потрібно розосередити навантаження на високогірні пасовища так, щоб на цих угіддях приблизно однаково випасалося поголів'я худоби.

А зважаючи на значну деградацію високогірних полонин через інтенсивне використання їх у минулому, дуже важливо розробляти та запроваджувати екологічно обґрунтовані норми випасів, які мають передбачати зменшення пасовищного навантаження поголів'я на умовний гектар. Важливо також не допускати розміщення великих отар на одних ділянках і запроваджувати загінну систему випасів із застосуванням електропастухів і пропагувати використання вівчарських собак із спеціальним спорядженням.

– Гадаю, досвід Карпатського біосферного заповідника тут би згодився?

– Звичайно. У нас проводиться регулювання і контроль поголів'я худоби на полонинах. У середньому тут на гектарі випасається не більше двох голів великої рогатої худоби або п'ять голів овець та кіз.

– Не можу не зауважити, що мандрівники і туристи з великих міст, навіть тутешні школярі з великою насолодою відвідують вівчарів на полонинах...

– І цим варто скористатися!.. Адже для гармонійного розвитку та екологізації традиційного полонинського господарства його доцільно поєднувати із рекреаційною діяльністю, обмежуючи поголів'я худоби, але залучаючи туристів до відвідування полонинських господарств і тим самим проводити популяризацію інших рекреаційних об'єктів і туристичних маршрутів.

– Федоре Дмитровичу, а що ви сказали б тим жителям гірських сіл, котрі великими групами виїжджають транспортом або

ж виходять улітку збирати на полонинах чорниці й брусниці, і не бережуть ці рослини... Адже багато хто з цього урожаю живе.

– Дуже слушне питання. Справді, останніми роками великою проблемою стає й неконтрольована, браконьєрська заготівля у високогір'ї дикоростучих плодів та ягід – особливо чорниці, брусниці та рідкісних лікарських рослин (наприклад, тирлича жовтого, родіоли рожевої, арніки гірської, моху ісландського тощо).

Також, на думку наукової та природоохоронної громадськості, значною загрозою для збереження дикої природи і традиційного полонинського господарства в Україні виступають і проекти будівництва у високогір'ї Карпат гігантських гірськолижних курортів, наприклад на Свидовці. Але це – окрема проблема, і знаю, що про неї не раз писав "Голос України"...

КБЗ охороняє унікальні екосистеми України та такі, що зникають у Європі, види рослин і тварин

– *Тож ми логічно підійшли до ролі самих заповідників у справі охорони полонин і природи загалом...*

– Так. І тому все-таки ще раз хотів би повернутися до Протоколу. Там окремо акцентується на "сприянні сталим та/або екстенсивним агроекологічним практикам, практикам управління земельними ресурсами та органічному виробництву з метою охорони біологічного та традиційного культурного ландшафтного різноманіття, природних і напівприродних оселищ, включаючи луки і території, що охороняються".

У цьому контексті в Українських Карпатах важлива роль належить природоохоронним територіям, зокрема, Карпатському біосферному заповіднику.

КБЗ виступає провідником ідеї сталого розвитку, є міжнародно визнаним екологічним центром, відіграє важливу роль у збереженні біологічного та ландшафтного різноманіття Карпат, проведенні наукових досліджень, поширенні екологічних знань серед населення...

Охороняючи унікальні гірські екосистеми України і значну частину видів рослин і тварин, що зникають у Європі, біосферний заповідник входить до Міжнародної мережі біосферних резерватів у межах програми ЮНЕСКО "Людина і біосфера", є модельною територією для сталого розвитку, п'ять разів нагороджений Радою Європи Європейським дипломом. Його букові праліси становлять

найбільшу частину (серед 18 європейських країн) транснаціонального, серійного об'єкта Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО "Букові праліси і давні ліси Карпат та інших регіонів Європи".

У межах Рахівського, Тячівського, Хустського та Берегівського районів Закарпатської області Карпатський біосферний заповідник займає площу 66,4 тисячі гектарів і репрезентує ландшафтне й біологічне різноманіття всіх висотних поясів Українських Карпат.

У зоні його діяльності розташовано 20 сіл, селищ і міст, у яких проживають майже 100 тисяч осіб. Усі навколишні населені пункти входять до транзитної зони Карпатського Біосферного Резервату ЮНЕСКО, де пропагується підтримка сталого та раціонального використання природних ресурсів, а також збалансований економічно-екологічний розвиток та збереження культурної самобутності (збереження традиційного господарювання, звичаїв, проведення фестивалів...)

На високогірних луках-полонинах, які входять до складу КБЗ (3,6 тисячі гектарів), щорічно випасається 6,4 тисячі голів овець, кіз та декілька сотень голів великої рогатої худоби.

Тридцятирічний досвід запровадження заповідного режиму і застосування екологічно обґрунтованих норм випасу худоби показує суттєве відновлення верхньої межі лісу та стабілізацію високогірних лучних екосистем в Чорногірських, Марамороських та Свидовецьких масивах Українських Карпат.

Також КБЗ підтримує і сприяє впровадженню європейського досвіду і передових практик ведення скотарства в межах навколишніх територіальних громад. Зокрема, одним із успішних прикладів такої діяльності є здобутки Ясінької територіальної громади, яка успішно бере участь у кількох проєктах та розвиває свою діяльність у напрямі підтримки та популяризації традиційного вівчарського полонинського господарювання і розвитку агротуризму. Так, на території Рахівського району створено асоціацію виробників традиційних карпатських високогірних сирів, було успішно реалізовано проєкт реєстрації "Гуцульської овечої бриндзи" (перший продукт в Україні) як продукту з географічним зазначенням (листопад 2019 р.) за сприяння Проєкту ЄС "Підтримка розвитку системи географічних зазначень в Україні"; також у місті Рахові було створено єдиний у світі Музей гуцульської бриндзи в межах партнерської програми

"Культура. Туризм. Регіони" (Український культурний фонд); розроблено новий проєкт з розвитку агротуризму і створення культурно-туристичного маршруту "Гуцульські сирні плаї". А також нещодавно започатковано процес із заснування Асоціації полонин. Крім того, як природоохоронна, науково-дослідна установа міжнародного значення Карпатський біосферний заповідник розробляє науково-практичні рекомендації, проводить важливі міжнародні науково-практичні конференції тощо.

Зокрема, у сформованій резолюції міжнародної науково-практичної конференції "Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку", яка організована адміністрацією Карпатського біосферного заповідника 25 років тому (м. Рахів, жовтень 1998 р.), ухвалено рекомендації: "З метою створення міжнародного правового поля в галузі збереження природи та соціально-економічного розвитку країн Карпатського регіону, урядам цих країн розробити і прийняти Карпатську конвенцію сталого розвитку".

А через п'ять років зусиллями уряду України підготовлено необхідні матеріали і на п'ятій Пан'європейській конференції міністрів охорони навколишнього природного середовища "Довкілля для Європи" (травень, 2003 р.) у Києві урядами Польщі, Румунії, Сербії, Чорногорії, Словаччини, Угорщини, України та Чехії підписано Рамкову конвенцію про охорону і сталий розвиток Карпат, протоколи до якої ми намагаємося перетворити в життя.

У зв'язку із цим пропоную, попри війну, розробити та провести комплекс заходів з відзначення 20-річчя прийняття Карпатської конвенції у країнах, які її підписали.

До прикладу, можна би провести міжнародну науково-практичну конференцію або круглі столи, під час яких обговорити підсумки і проблеми впровадження Карпатської конвенції та Протоколів до неї. Додам також, що з нагоди 15-річчя цієї конвенції таку конференцію було проведено 2018 року в столиці України.

Рахів Закарпатської області.
Фото з відкритих джерел.

ЕКСПЕРТИ КАРПАТСЬКОГО БІОСФЕРНОГО ЗАПОВІДНИКА ВЗЯЛИ УЧАСТЬ У РОБОТІ ОНЛАЙН-ДИСКУСІЙНОГО ФОРУМУ ІЗ ПРОБЛЕМ ЗБЕРЕЖЕННЯ ПАСТОРАЛЬНОГО (ПАСТУШОГО) ГОСПОДАРЮВАННЯ В ГІРСЬКИХ РЕГІОНАХ ЄВРОПИ

22 лютого 2024 року, на запрошення Віденського офісу Карпатської конвенції, заступник директора Карпатського біосферного заповідника, професор Федір Гамор та начальниця відділу наукових основ сталого розвитку та розробки й впровадження грантових проєктів біосферного заповідника Ірина Йонаш, взяли участь у ролі експертів Карпатських країн, в роботі міжнародного онлайн-дискусійного форуму із проблем збереження та розвитку пасторального (пастушого) господарювання в гірських регіонах Європи.

Організаторами Форуму виступили європейська багатогалузева асоціація зі співробітництва та розвитку гірських територій "Euromontana" та Секретаріат Карпатської конвенції, в рамках Протоколу до Конвенції "Стале сільське господарство та сільський розвиток".

В його роботі взяли участь понад 60 представників агентств регіонального розвитку, місцевих органів влади, сільськогосподарських організацій, екологічних та природоохоронних товариств та науково-дослідних інституцій із альпійських, седземноморських, карпатських та інших країн гірських регіонів Європи.

Розглянуто широке коло проблем збереження та розвитку пасторального господарства, як важливого елементу економіки та культурної спадщини гірських регіонів. Акцентовалась увага на діяльності та створенні мережі європейських шкіл пастухів, спрямовах на підготовку молоді для роботи в цій сфері й обміну досвідом тощо.

Виступаючи в дискусії на Форумі, Федір Гамор детально зупинився на екологічних аспектах пасторального господарювання в Українських Карпатах, ролі в збереженні гірських екосистем природоохоронних територій та досвіді роботи Карпатського біосферного заповідника (<http://www.golos.com.ua/article/373068...>).

Федір Гамор

Голос України

ГАЗЕТА ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

24 березня 2024

155 мільйонів гривень на вітер під час... війни?

Або чому багатостраждальний потяг через Рахів до Румунії знову не курсує?

Знімок з торішньої церемонії відкриття руху пасажирського потягу до Румунії.

Завдяки моїм публікаціям на сторінках газети «Голос України» (2 березня 2002 р., 13 липня 2011 р., 16 листопада 2012 р., 31 травня 2013 р., 18 лютого 2014, 18 травня 2019 р. та інших) і в соціальних мережах) торік 17 січня за участі керівників Мінінфраструктури України, «Укрзалізниці», Закарпатської облдержадміністрації, румунського повіту Марамуреш

урочисто в Рахові і на румунській залізничній станції Валя Вишеулуй після майже двадцятирічної перерви, - знову було відкрито рух пасажирського потягу до Румунії. Його маршрут: Рахів – Валя Вишеулуй (див. «Голос України» за 18 січня минулого року).

Отже, нарешті багаторічна мрія горян здійснилася. «Укрзалізниця» за кілька місяців виконала фантастичні обсяги робіт з капітального ремонту 19,2 км колій на дистанції Рахів – держкордон та 1,4 км колій на перегоні Тересва – держкордон. Відремонтовано також 120 штучних споруд, 26 мостів, 42 підпірні стінки, один тунель та інші залізничні об'єкти на загальну суму понад 155 млн грн.

Під час інтерв'ю телеканалам на церемонії відкриття руху цього потягу на мос зауваження, що потяг за маршрутом «Рахів – Валя Вишеулуй» стане не рентабельним і через два-три місяці й перестане їздити, – керівництво «Укрзалізниці» розповідало учасникам урочистостей, що це тимчасовий варіант, і що найближчим часом цей потяг буде їздити за маршрутом «Львів – Сігету Мармаціей». І що незабаром буде запущено новий, теж дуже важливий маршрут потягу «Чернівці – Івано-Франківськ – Рахів – Сігету Мармаціей – Ужгород».

Крім того, йшлося про те, що відновлення руху потягів на ділянці Рахів – держкордон – Румунія – держкордон – Тересва дозволить диверсифікувати ризики, які виникають при пошкодженні об'єктів критичної інфраструктури на гірських ділянках, отримати додатковий пункт переходу з Румунією (пропускною здатністю 120 вагонів на добу), що дозволить розвантажити пункти переходу «Вадул – Сірет» і «Дяково» тощо.

Офіційним гостям роздали картосхеми цих маршрутів. А керівництво управління пасажирських перевезень навіть пообіцяло взяти мене буквально найближчими тижнями на тестовий рейс потягу з Рахова до Ужгорода...

...З того часу минуло майже півтора року. Так, як я і передбачав, потяг «Рахів – Валя Вишеулуй» перестав буквально за кілька місяців їздити як не рентабельний. А про новий маршрут загалом забули.

Цими днями я поцікавився у Володимира Любка, який відповідає в «Укрзалізниці» за організацію пасажирських перевезень і який обіцяв взяти мене на тестовий проїзд до Ужгорода, – чому не їздить обіцяні потяги?

Відповідь просто розчаровує. З'ясувалося, щось іще не допрацювали румунські залізничники (хоча у засобах масової інформації та соціальних мережах була інформація про їхню успішну роботу).

А в «Укрзалізниці», виявляється, не вистачає рухомого складу та є важливіші напрямки. І, звичайно, нерентабельність маршруту «Рахів – Валя Вишеулуй».

Тож виходить, що 155 млн грн під час війни викинуто на вітер?!

У цьому контексті варто нагадати, що «Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат», яку схвалено, до речі, у Рахові, 25 років тому на міжнародній науково-практичній конференції «Карпатський регіон і проблеми сталого розвитку», зобов'язує країни-підписанти проводити політику планування сталого розвитку транспорту та інфраструктури. Але, наголошую, з урахуванням особливостей гірського довкілля, необхідності охорони вразливих територій, зокрема регіонів, багатих на біорізноманіття, територій, на яких знаходяться міграційні шляхи, або тих, що мають міжнародне значення, охорону біологічного різноманіття та ландшафтів, а також тих територій, що мають особливе значення для туризму. І що «сторони співпрацюють щодо розробки сталої транспортної

THE CARPATHIAN CONVENTION IS A "TOOTHLESS TIGER"

Dichte A.
University for Sustainable Development,
Eberswalde, Germany

Діхте А. Карпатська конвенція – "беззубий тигр". В німецькому університеті сталого розвитку цінують те, що Карпатський біосферний заповідник, в особі професора Федора Гамора, продовжує просувати справу Карпатської конвенції вперед. Вважають, що це був і є дуже розумний крок з точки зору європейської інтеграції. Але на жаль, не бачать, що надії на цей документ виправдалися, і Конвенція зрештою виявилася скоріше "беззубим тигром".

Dichte A. The Carpathian Convention is a "toothless tiger". The German University for Sustainable Development appreciates the fact that the Carpathian Biosphere Reserve, in person of Professor Fedir Hamor, continues to push the matter of the Carpathian Convention forward. They believe that this was and is a very clever move in terms of European integration. But unfortunately, they do not see that the hopes for this document have been fulfilled, and the Convention has shown itself to be more of a "toothless tiger".

Thank you very much for the enquiry regarding my participation in your conference about the Carpathian Convention. Since this topic is not of our core interest and we do not work on it at all, we unfortunately will not be able to join the work.

I very much appreciate that the CBR, in person of Mr. Hamor, is still pushing the matter forward and also think that it was and is a very clever move in terms of European integration, but in my opinion we can't contribute anything to this process. Unfortunately, I see the hopes were not fulfilled and the convention has shown itself to be more of a toothless tiger. Since I have not been involved in the development at all in recent years, I am not in a position to contribute anything meaningful to the event. I am very sorry about that. Nevertheless, I wish you an exciting conference and would be very happy to hear about the exchange afterwards.

БОШИЦЬКИЙ Ю.Л. ПРО ВНЕСОК КИЇВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ ПРАВА НАН УКРАЇНИ ДО ЗБЕРЕЖЕННЯ УНІКАЛЬНИХ ЕКОСИСТЕМ УКРАЇНИ

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ КИЇВСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРАВА

Україна, м. Київ, ДЗМ2, вул. Ак. Добролюбова, 7/3
Тел.: (044) 426-13-79; (044) 409-26-43; (044) 409-23-27
Е-пошта: info@kpu.edu.ua; kup@kpu.edu.ua; www.kpu.edu.ua

№ 46/1 від 02.12.2024
на № _____ від _____

Заступнику директора Карпатського
біосферного заповідника з наукової
роботи, доктору біологічних наук,
професору

Фелору ГАМОРУ

Шановний Федоре Дмитровичу!

Від імені Київського університету права НАН України та від себе особисто висловлюємо ширю вдячність бути співорганізатором Міжнародного круглого столу «Еколого-правові, науково-освітні та трансдондонні аспекти впровадження Карпатської конвенції та Протоколів до неї» та зробити внесок до збереження унікальних екосистем України.

До Рекомендацій Міжнародного круглого столу просимо долучити до розділу II. Кабінету Міністрів України такі пропозиції:

Завершити формування нормативно-правової бази компенсаційного механізму та міжнародного реєстру збитків, покликаних забезпечити відшкодування екологічної шкоди, заподіяної внаслідок збройної агресії Російської Федерації проти України.

Розробити плани дій щодо вступу України до європейської екологічної мережі Natura 2000, що дозволить інтегрувати українські заповідні зони в загальноєвропейську екосистему. Гармонізувати українське екологічне законодавство з міжнародними стандартами (внести зміни до екологічного законодавства України, зокрема у сфері землекористування та лісового господарства).

Активізувати дію Карпатської конвенції, Смарагдової мережі, розвиток яких сприятиме екологічній інтеграції України до європейського простору та створюватиме можливості для сталого управління природними ресурсами.

З повагою

Ректор Київського університету
права НАН України, професор,
заслужений юрист України

Юрій БОШИЦЬКИЙ

Вик.: Ольга Сіранчук
pauka@kpu.edu.ua

Про авторів

Беркела Юрій Юрійович – начальник відділу науково-дослідної роботи та міжнародної співпраці Карпатського біосферного заповідника, кандидат фізико-математичних наук.

Бошицький Юрій Ладиславович – кандидат юридичних наук, професор, ректор Київського університету права Національної академії наук України.

Ванджурак Павло Іванович – заступник директора Карпатського лісового офісу Державного підприємства "Ліси України".

Ващинець Іван Іванович – завідувач Міжнародного центру правових та економіко-соціальних досліджень країн Центрально-Східної Європи (м.Ужгород) Київського університету права Національної академії наук України, кандидат юридичних наук, доцент.

Гавриш Людмила Михайлівна – начальник відділу рекреації та еколого-освітньої роботи національного природного парку "Синьогора".

Гамор Федір Дмитрович – заступник директора Карпатського біосферного заповідника з наукової роботи, доктор біологічних наук, професор, заслужений природоохоронець України.

Готра Маріанна Василівна – начальниця управління туризму та курортів Закарпатської обласної військової адміністрації.

Гриньо Дмитро Дмитрович – адвокат, аспірант Київського університету права Національної академії наук України.

Дербак Микола Юрійович – директор національного природного парку "Синевир", кандидат філософських наук.

Держипільський Любомир Михайлович – науковий співробітник національного природного парку "Гуцульщина", кандидат біологічних наук.

Діхте Ангела – співробітниця університету сталого розвитку, м. Еберсвальде, Німеччина.

Довганич Ярослав Омелянович – завідувач зоологічної лабораторії Карпатського біосферного заповідника.

Егерер Гаральд – голова Секретаріату Карпатської конвенції (Австрія).

Зеленчук Іван Михайлович – старший науковий співробітник Національного природного парку "Верховинський", кандидат фізико-математичних наук.

Йонаш Ірина Дмитрівна – начальниця відділу наукових основ сталого розвитку, розробки та впровадження грантових проєктів Карпатського біосферного заповідника.

Кагало Олександр Олександрович – завідувачий відділом охорони природних екосистем Інституту екології Карпат Національної академії наук України, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник.

Кайло Іван Юрійович – доктор юридичних наук, професор, проректор з наукової роботи Київського університету права Національної академії наук України.

Касюхнич Володимир Юрійович – начальник відділу лісового господарства Департаменту лісового господарства Державного підприємства "Ліси України", кандидат економічних наук.

Кваковська Інна Михайлівна – заступник директора Ужанського національного парку, кандидат біологічних наук.

Клід Віктор Васильович – завідувач кафедри лісового та аграрного менеджменту Прикарпатського Національного університету ім. Стефаника, кандидат технічних наук, доцент.

Ковальчук Алла Юріївна – професор кафедри міжнародного права та інших галузевих правових дисциплін Київського університету права Національної академії наук України, доктор юридичних наук, професор.

Коляджин Іван Ігорович – провідний науковий співробітник національного природного парку "Верховинський".

Коржов Володимир Леонідович – перший заступник директора Українського науково-дослідного інституту гірського лісівництва ім. Пастернака, кандидат технічних наук, старший науковий співробітник.

Куреляк Василе – член наукової ради природного парку "Гори Марамуреш", голова асоціації українських вчителів Румунії, кандидат географічних наук, доктор (Румунія).

Кухажик Станіслав – заступник директора Бещадського національного парку, доктор (Польща).

Марискевич Оксана Георгіївна – провідний науковий співробітник відділу екосистемології Інституту екології Карпат НАН України, кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник.

Мацап'як Людмила Федорівна – начальник науково-дослідного відділу національного природного парку "Верховинський".

Мацепура Ірина Олександрівна – депутат Закарпатської обласної ради, директор ТОВ "ВГСМ".

Мелеш Євгенія Альбертівна – провідний інженер відділу науково-дослідної роботи та міжнародної співпраці Карпатського біосферного заповідника.

Москалюк Богдана Іванівна – начальник редакційно-видавничого відділу наукових та науково-популярних видань Карпатського біосферного заповідника, кандидат біологічних наук.

Павлов Володимир Олександрович – старший викладач кафедри загальнотеоретичних правових і соціально-гуманітарних дисциплін Київського університету права Національної академії наук України.

Піхлер Вільям – декан факультету лісового господарства Зволєнського технічного університету, професор, доктор (Словаччина).

Покинйчереда Василь Федорович – заступник начальника відділу науково-дослідної роботи та міжнародної співпраці Карпатського біосферного заповідника, національний експерт Комітету Всесвітньої Спадщини.

Рабик Ірина Володимирівна – науковий співробітник відділу екоморфогенезу рослин Інституту екології Карпат Національної академії наук України, кандидат біологічних наук.

Рибак Микола Петрович – директор Карпатського біосферного заповідника, заслужений природоохоронець України.

Росада Василь Андрійович – заступник директора національного природного парку "Синевир".

Рудик Дмитро Дмитрович – начальник відділу охорони природно-заповідного фонду національного природного парку "Синьогора".

Сичак Надія Миколаївна – старший науковий співробітник відділу охорони природних екосистем Інституту екології Карпат Національної академії наук України, кандидат біологічних наук.

Сухарюк Дмитро Дмитрович – в.о. завідувача лісознавчої лабораторії Карпатського біосферного заповідника, кандидат біологічних наук.

Терпай Василь Петрович – старший науковий співробітник Інституту розведення і генетики тварин імені М.В. Зубця НААН, кандидат сільськогосподарських наук.

Турок Віктор Степанович – перший заступник голови Рахівської районної державної адміністрації.

Тюх Юрій Юрійович – заступник директора Національного природного парку "Синевир" з науково-дослідної роботи, кандидат біологічних наук.

Шпарик Юрій Степанович – начальник науково-дослідного відділу національного природного парку "Синьогора", доктор сільськогосподарських наук, старший науковий співробітник.

Шукаль Ярослав Юрійович – директор Ужанського національного парку.

Шутяк Софія Володимирівна – заступниця голови Комітету з аграрного, земельного та довкілевого права Національної асоціації адвокатів України, старша проєктна менеджерка реформи управління відходів Команди підтримки відновлення та реформи при Міндовкіллі.

Ярош Олександр Августиневич – провідний фахівець з управління природокористування Ужанського національного парку.

**Адміністративний центр
Карпатського біосферного заповідника
(місто Рахів, Закарпатська область)**

Науково-практичне та довідкове видання

**ЕКОЛОГО-ПРАВОВІ, НАУКОВО-ОСВІТНІ ТА
ТРАНСКОРДОННІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ
КАРПАТСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ ТА ПРОТОКОЛІВ ДО НЕЇ**

Матеріали міжнародного круглого столу Україна,
м. Рахів, 3 жовтня 2024 року.

Відповідальний редактор Гамор Ф.Д.

Верстка Борик О.В., Довганич В.Я.

Переклад Йонаш І.Д.

Scientific, practical and reference publication

**ECOLOGICAL AND LEGAL, SCIENTIFIC-EDUCATIONAL
AND CROSS-BORDER ASPECTS OF IMPLEMENTATION
OF THE CARPATHIAN CONVENTION AND ITS PROTOCOLS**

Proceedings of the international round-table meeting

Ukraine, Rakhiv, October 3, 2024.

Editor-in-Chief: Hamor F.D.

Layout: Boryk O.V., Dovpanych V.Ya.

Translation: Yonash I.D.

Книга побачила світ за фінансової підтримки Закарпатської обласної ради (голова – Роман Сарай) та Закарпатської обласної військової адміністрації (голова – Мирослав Білецький) у рамках природоохоронного заходу «Проведення науково-технічних конференцій і семінарів, організація виставок та інших заходів щодо пропаганди охорони навколишнього природного середовища, видання поліграфічної продукції з екологічної тематики» програми охорони навколишнього природного середовища Закарпатської області на 2025-2026 роки

This book is published with the financial support of the Zakarpattia regional council (Chairman – Roman Saray) and the Zakarpattia regional administration (Head – Myroslav Biletskyi) within the conservation activity «Holding scientific-technical conferences and seminars, organization of exhibitions and other events to promote the conservation activity, and printing publications on ecological topics» of the environment protection program for Zakarpattia region 2025-2026

Електронна версія збірника розміщена на Online version of the Proceedings is available веб-сайті Карпатського біосферного заповідника: on the website of the Carpathian Biosphere Reserve:

<http://kbz.in.ua>

Формат 60x84/16. Папір офсетний. Друк цифровий.

Друк. арк. 18,75. Умов. друк. арк. 17,44. Обл.-вид. арк. 14,75.

Наклад 100 прим. Зам. № 7270/1.

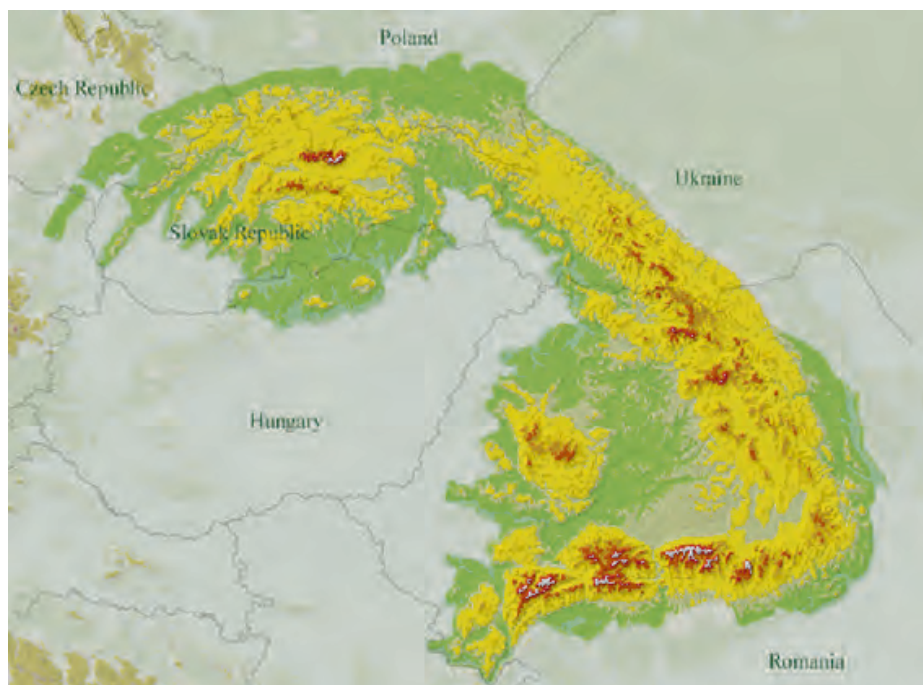
Видавництво «ФОП Сабов А.М.».

м. Ужгород, вул. Університетська, 21/220.

Тел./фкс: (03112) 64-37-22. Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4815 від 25.02.2015 р.

Друк: ФОП Сабов А.М., тел.: 050-432-24-37

ISBN 978-617-8127-57-2

Карпатський
біосферний заповідник

